

Dr. Antal Tamás

A SZEGEDI KIRÁLYI ÍTÉLŐTÁBLA TÖRTÉNETE 1938–1950 KÖZÖTT

Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből

IV.

Országos Bírósági Hivatal
Szegedi Ítéltábla

BÍRÓSÁGTÖRTÉNETI KÖNYVEK

Dr. Antal Tamás

A SZEGEDI KIRÁLYI ÍTÉLTÁBLA TÖRTÉNETE 1938 ÉS 1950 KÖZÖTT

Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből
IV.

Budapest – Szeged
2019

Készült a Szegedi Ítéltáblán
Számítógépes tördelés: Dr. Antal Tamás
Borítóterv: Peternák Zoltán

A könyv megjelenését az Országos Bírószági Hivatal támogatta.
Képek: Csongrád Megyei Levéltár, SZTE Klebelsberg Kunó Könyvtár,
Somogyi Károly Megyei és Városi Könyvtár

Kiadás éve: 2019
Kiadás helye: Szeged és Budapest
Felelős kiadó: Dr. Kiss Gabriella, a Szegedi Ítéltábla elnöke
Sorozatszerkesztő: Dr. Hámori Attila, a Szegedi Ítéltábla tanácselnök bírāja

Szerzői jogok: © Dr. Antal Tamás, 2019

ISBN 978-963-12-0885-6ö
ISBN 978-615-81357-0-2

Bírósgéttörténeti Könyvek
ISSN 2064-9533

A kiadó és a szerző számára minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást és a mű bővített, illetve rövidített változatának kiadási jogát is. A kiadó és a szerző írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak bármely része semmiféle formában – elektronikus, fényképeseti vagy más módon – nem sokszorosítható.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	9
TANULMÁNY	13
I. Fejezet: Területi gyarapodások a polgári kor estéjén	15
1. § A bajai királyi törvényszék átcsatolása	15
2. § A délvidéki bíróságok visszatérése	22
1. Az állami főhatalom változása	22
2. A szegedi ítélőtábla kerületének kibővülése és a székházának ügye	26
3. § Szegedi bírósági élet a világháború árnyékában	36
1. Az ítélőtábla új elnökei	36
2. Szegedi bírói arcélek	39
II. Fejezet: A jogállami igazságszolgáltatás felszámolása	43
1. § Az igazságügyi jogpolitika átalakulása 1945 és 1949 között	43
1. A koalíciós időszak jellemzői	43
2. A bírói függetlenség megtörése	44
3. A Közigazgatási Bíróság és a Hatásköri Bíróság megszüntetése	54
2. § A szegedi ítélőtábla bíráinak megítélése az igazolási eljárásokban	62
1. Előzmények	62
2. Vizsgálatok és ítélőtáblai bírói sorsok 1944–45-ben	66
a) Akiket jogerősen igazoltak	66
b) Akiket elmozdítottak az állásukból	83
c) Megjegyzések	96
3. § A szegedi ítélőtábla megváltozott viszonyai 1945 és 1949 között	98
III. Fejezet: A felsőbíróságok – köztük a szegedi ítélőtábla – megszüntetése	108
1. § Az igazságügy helyzete az 1949. évi alkotmány előestéjén	108
2. § A felsőbíróság sorsa az alkotmány elfogadása után	113
Mellékletek	121
A szegedi ítélőtábla bírái 1938 és 1950 között	121
Az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak 1.080/1945. M.E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról	123
Az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak 3.300/1945. M.E. számú rendelete a szolgálati helyükről eltávozott közalkalmazottak igazolása tárgyában	132
Jegyzetek	135
FÜGGELÉK	147
A Tisza Lajos körúti székház mérnöki rajzai	149
A History of the Royal Appeal Court in Szeged between 1938 and 1950 (Summary)	161
KÉPEK JEGYZÉKE	163
NÉVJEGYZÉK	169

Jusztícia szobra a Szegedi Ítéltáblán

BEVEZETÉS

A Szegedi Királyi Ítéltábla történetét feldolgozó könyvsorozat a negyedik kötetéhez érkezett, amely e bíróság működésének és sorsának utolsó tizenkét évét mutatja be a rendelkezésre álló hiteles források alapján. E periódus volt talán a legviszontagságosabb mindközül, ugyanis a második világháború és a koalíciós köztársasági korszak, végül a proletárdiktatúra létrejöttének éveit foglalja magában; azokat az esztendőket öleli fel, amelyek Magyarország modernkori történelme talán legdrámaibb fordulatait tartalmazták gyors egymásutánban.

A szerző szándéka ezért arra is irányul, hogy a tradicionális polgári kor végének és a népi demokratikus éra elejének jogi, jogpolitikai értékrendjét szembeállítsa egymással, a bíróságtörténet szemszögéből illusztrálja azt a küzdelmet, amely nem csak a hazai jogrendszer átalakításáért, hanem az egész magyar társadalom átforgatásáért zajlott az új világrend keretében. Mindehhez azon törvényalkotási tevékenység is szervesen hozzátartozik, amely kezdetben a monarchikus államforma, később már a demokratikus közjogi berendezkedés felszámolását, egyszersmind a szovjet-orosz mintájú politikai és gazdasági struktúra bevezetését eredményezte hazánkban egy fél évtized alatt.

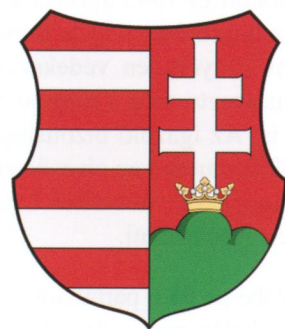
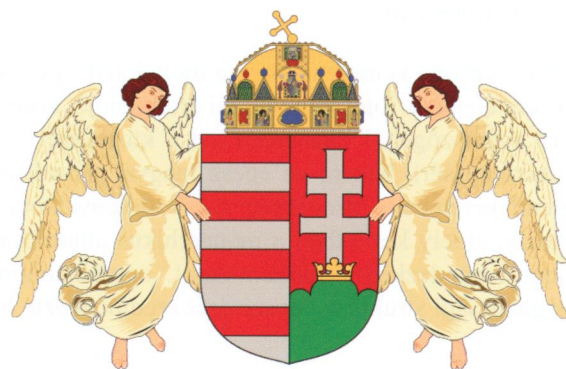
Az időbeli határvonalat az 1944 novemberében kezdődött és 1945 áprilisáig tartó „kettős hatalom” hónapjai jelentették, amikor az ország jogföldrajzilag is kettészakadt: a nyugati részében még a nyilaskeresztes uralom könyörtelen védekezése, a keleti felében pedig a szovjet haderő előre nyomulása határozta meg a magyar igazságügy, benne a bírák személyes sorsát és lehetőségeit is. Az igazoló bizottságokról szóló fejezet éppen ezt a nyomasztó léthelyzetet törekszik bemutatni az olvasó számára a konkrét beszámolók alapján; egy olyan beszűkülő mozgástér ellentétes határait, amelyek között lényegében nem lehetett jogilag „helyesen” cselekedni.

Az 1949. évi alkotmány szabta közjogi berendezkedésbe pedig a pártállam hivatalos politikai irányvonalától független bíróságok már egyáltalán nem voltak beilleszthetők, ami a polgári kori bírói hatalom, erkölcs és lélek szisztematikus megtöréséhez vezetett. A világháború végére az addig széles körben tisztelt és megbecsült bírák egy részét népellenesnek bélyegezték, s keresték az eltávolításuk, olykor a kifejezett felelősségre vonásuk különböző módjait. Ahogy a kezdetben még valóban demokratikus koalíció mind jobban szűkült, majd pedig egypárti diktatúrává vált, úgy kellett megélniük a bírácoknak is azt, ami korábban elképzelhetetlen volt – a tevékenységük politikai kontrollját, átértékelését és az addigi bírói identitásuk kényszerű feladását.

A független bírói hatalmi ág érinthetlenségét egykor – a dualizmus és a Horthy-korszak alatt – eredményesen szavatoló 1869. évi IV. tc. elfogadásának százötvenedik évfordulóján az antitézisérről is el kell gondolkodnunk. Többek között ehhez és a 20.

század középső harmadának még el nem mondott históriájához nyújt adalékot a jelen kiadvány.

A szerző

Az érintett korszakok magyar címerei

TANULMÁNY

I. FEJEZET

Területi gyarapodások a polgári kor estéjén

1. § A bajai királyi törvényszék átcsatolása

Az 1938. évi első szegedi *törvényhatósági közgyűlésen*, január 29-én Simkó Elemér tiszti főügyész indítványt terjesztett elő az ítélőtábla kerületének kiterjesztése végett: ismét egy feliratot hozott javaslatba a bővítés 1933-ban elakadt ügyének felelevenítése érdekében, amit a közgyűlés támogatott is.¹ Ennek háttérében az – a viszonylag kevés publicitást nyert – törvénytervezet állt, amit még az előző év végén hozott nyilvánosságra a minisztérium, és benne több igazságügyi reform mellett a bajai törvényszéki kirendeltségnek a pécsi táblától, valamint a kalocsai és a kecskeméti törvényszékeknek a budapesti táblától a szegedihez való átcsatolását tartalmazta. A bajai ügyvédek és a kereskedelmi társaságok örömmel fogadták a hírt, Pécs városa ellenben „valóságos szabadságharcot hirdetett Szeged hódító törekvései ellen”. Az ottani ügyvédi kamara elnöke állítólag azt a kijelentést tette, miszerint „a vezetése alatt álló nagy tekintélyű intézmény minden emberileg lehető el fog követni ennek a veszedelemnek elhárítására”. A Tisza parti város az 1920 óta eltelt bő másfél évtizedben már többször próbált kedvező eredményt elérni Baja hovatarozása kérdésében – mint azt az előző kötetünkben részletesen bemutattuk² –, mégsem koronázta siker a mozgalmait.³

Az 1938 októberének elején tartott közgyűlésen Szentkúti Viktor bizottsági tag a jelenlegi székházra történő emeletrátoldást vette fel a törvényhatósági bizottságban, ami szintén nem számított új kezdeményezésnek, mivel ez a lehetőség is többször felmerült a 1920-as években – de ugyancsak megvalósítás nélkül maradt.⁴

Azonban október 25-én a *Pécsi Napló*ra hivatkozva reménykeltő hír látott napvilágot Szegeden: Baja átcsatolása talán elérhető közelségbe került. Ezúttal ugyanis maguk a bajaiak indítottak önálló akciót az országgyűlési képviselőik s a helybeli ügyvédség által, felkeresték Mikecz Ödön igazságügy-minisztert és Reményi-Schneller Lajos pénzügyminisztert (egyben Baja városának képviselőjét) a törvényszéki kirendeltség önállósítása, valamint a szegedi táblához történő átkebelezése érdekében. Ekkor néhányan úgy látták, hogy karácsonyig akár el is fogadhatja az országgyűlés a szükséges törvényt, ám ez az optimizmus nagyon korainak bizonyult.⁵ Mindenesetre az ítélőtábla ügyforgalma 1938-ban is mérséklődött, ami hosszabb távon már a bíróság létjogosultságát veszélyeztethette, ezért a bajai, a bácsalmási és netalán a kecskeméti törvényszékre mindenképpen szüksége volt. „Amíg az ország-

nak nagyságban első ítélőtáblája legyőzhetetlen restancia terhe alatt küzdődik, addig a szegedi ítélőtábla ügyforgalma évről-évre csökken, s ma már olyan kicsi az ügyforgalma s olyan kicsi a bírói létszáma, hogy ha gyors segítség nem jön, a csökkenő ügyforgalom fogja felvetni azt a kérdést: érdemes-e ily csekély ügyforgalom számára külön ítélőtáblát fenntartani? [...] Nemcsak hivatalos körök vélekednek így, hanem az említett városok jogkereső közönsége is. Amint értesülünk: Baján már megindult az újabb mozgalom a Szegedhez csatolás érdekében. Az autóbuszmenetrend összeállításánál is tekintettel voltak arra az eshetőségre, hogy a bajai törvényszéket esetleg Szegedhez csatolják, és a menetrendet úgy határozták meg, hogy a peres ügyekben utazó közönség kényelmet szolgálja” – számolt be a szegedi sajtó a régi-új problémáról és tervekről 1939 januárjában.⁶

Miután tehát a célszerűség és – Kecskemét kivételével – az érintett bírósági székhelyek is Szeged mellett harcoltak, a jogszolgáltatás magasabb rendű érdekében állónak volt tekinthető az a „vérátömlesztés, amivel életre lehet még galvanizálni az ügyforgalom elapadása folytán” sínylődő, egykor szebb napokat megélt dél-alföldi ítélőtáblát. „Szerencsetlen törvényhozási alkotások és igazságügyi kormányzati intézkedések is hozzájárultak ahhoz, hogy a nagy múltú és nagyra hivatott szegedi ítélőtábla életét féltetni kell. Össze kellene fogni minden közéleti és politikai tényezőnek ebben a kérdésben s ki kellene harcolni a szegedi ítélőtábla jussát, amit – mint leszármazó örökös a köteles részt – minden teherrel mentesen s nyomban követelhet a város az igazságügyi kormánytól” – így szólt a helyi közvélemény.⁷

Szeged törvényhatósági közgyűlésében 1939. június 4-én került elő ismét az ügyindítvány formájában, amit Pap Róbert terjesztett elő. Ekkorra már valóban kezdett rosszra fordulni a helyzet, amit jelez, hogy az egyik büntető tanács nem tudott tárgyalásokat tartani, mert nem volt elintézetlen ügye, de a másiknak sem kellett 20–30-nál többel foglalkoznia, a két polgári tanácsnak pedig összesen hetven folyamatban lévő pere lehetett. A peres irodákban egyetlen gépiró működött, aminél egy nagyobb ügyvédi iroda is többet igényelt. Láng-Miticzky Ernő, a budapesti ítélőtábla ez idő szerinti elnöke maga is támogatta volna a szegedi felsőbíróság fejlesztését, éppen a fővárosi rováására, aminek többször hangot adott, ugyanakkor a volt igazságügy-miniszter és kecskeméti országgyűlési képviselő, Zsitvay Tibor s az ő érdekköre eredményesen állta útját minden kezdeményezésnek egy évtizeden keresztül. Ám ekkor új reménysugárként tűnt fel két politikus: gr. Teleki Pál, Szeged országgyűlési képviselője a miniszterelnökké történt kinevezése miatt, valamint Antal István igazságügyi minisztériumi államtitkár (a Sztójay-kormány későbbi igazságügy-minisztere), aki szintén Szeged szimpatizánsa volt. Az utóbbi politikus közelgő hivatalos látogatását egyben a tábla melletti kiállásra is fel kívánták használni 1939 nyarán.⁸

Időközben gyors változások álltak be a bíróság vezetésében egy fél éven belül. Konczwald Endre és Muntyán István után a Szolnokról érkezett Falkay Gyula lett a tábla elnöke, aki az ünnepélyes eskütelekor, 1939. július 26-án e témával kapcsolatban így fogalmazott: „volt egy nagy átcsatolási terv, amely szerint a budapesti ítélőtábla törvényszékei közül többet vidéki ítélőtáblákhoz akartak csatolni. Már akkor, mint a szolnoki törvényszék elnöke, azon a nézeten voltam, hogy a szegedi ítélőtáblát meg kell erősíteni. A terv, sajnos, csak terv maradt. Ma már azonban ott tartunk, hogy az igazságügyi kormánynak is az a nézete, hogy a szegedi táblát meg kell erősíteni”. Kijelentette, miszerint a „legilletékesebb helyről” szólították fel, hogy mint új elnök, tegye meg javaslatát a szegedi ítélőtábla területének kibővítésére. Egyben utalt a tábla 1921-ben az egyetem részére átengedett székházának visszakérésére is, ami a területi reformmal együtt immár indokolt óhaj lehetett.⁹ Bízott is a bírói kar, akárcsak a helyi közvélemény Falkayban, aki a közvetlen elődeivel szemben – úgy tűnik – jobb politikai kapcsolatokkal és határozottabb vezetői ambíciókkal bírt.¹⁰

A bajai járásbíróság egykor (Jelky András tér)

Október közepén, a városi költségvetés közgyűlési tárgyalása közben még mindig lebegett az ügy – abban az értelemben, miszerint a polgármester továbbra is hangsúlyozta: ismét fel kell hívni az igazságügy-miniszter figyelmét a bővítésre, amiből következik, hogy továbbra sem haladt előre érdemben a folyamat.¹¹ Aztán 1939 novemberében hivatalba lépett Radocsay László mint az Igazságügyminisztérium új vezetője. Antal István államtitkárnak köszönhetően a hivatalos miniszteri programba bekerült a szegedi tábla helyzetének megoldása is: „ez a nagyfontosságú ügy most már elintézettnak tekinthető. Antal István államtitkár az igazságügyi tárca költségvetésének tárgyalása során bejelentette, hogy az igazságügyi hálózat átrendezésének első ténye a bajai törvényszék önállósítása. Ennek további következménye pedig az, hogy az önálló bajai törvényszéket a szegedi táblához csatolják” – lelkesedett a helyi

sajtó a *Bácskai Újságra* hivatkozva. Azt is tudni vélték, hogy a kormány Baján egy igazságügyi székházat kívánt emelni, az pedig mindenképpen logikusan következett, hogy ezután az ottani ügyvédi kar a szegedi kamarához fog csatlakozni.¹² Ennek persze a pécsiek nem örültek, s a változatosság kedvéért most ott szerkesztettek egy feliratot – az átcsatolás ellen. Ez azonban immár hasztalan erőfeszítés volt.¹³

Az 1940. január 10-i évnnyitó teljes ülésen Falkay tényként számolt be a küszöbön álló területi gyarapodásról, már ami a bajai törvényszéki kirendeltséget illette, mert a kecskeméti és a kalocsai bíróságok vonatkozásában még javában folytak a tárgyalások. „A közelmúltban volt alkalmam és szerencsém – mondotta Falkay – a miniszterelnök úrral ebben a kérdésben beható eszmecsere folytatni és előtte kifejtetni mindazokat az okokat, melyekre az igazságügyminiszter úrhoz hónapokkal ezelőtt tett fölterjesztésemben is rámutattam, és amelyek az ítélőtábla területének jelentékeny kibővítését indokolják. A miniszterelnök úr rámutatott ugyan azokra a nehézségekre, amelyek különösen a kecskeméti törvényszék átcsatolása körül fölmerültek, de kifejezést adott annak a fölfogásának, hogy éppen földrajzi fekvésénél és a közlekedési viszonyoknál fogva a kecskeméti törvényszék átcsatolása lenne a legtermészetesebb és a legkevesbé sérelmes. Teljes mértékben magáévá tette a tábla megnagyobbításának közérdekű szükségességét kijelentvén, hogy a további átcsatolásokat illetőleg újból és behatóan fog foglalkozni az egész kérdéskomplexummal.” Azonban hozzátette: ezek időpontját a kibontakozóban lévő háború miatt nem lehetett pontosan megmondani. „Mindenki tisztában van azzal, hogy súlyos történelmi időköt élünk. Állig fölfegyverzett nagyhatalmak állnak szemben egymással, és önáltatás volna arra gondolni, hogy a mostani adottságok mellett a nagy leszámolás elkerülhető lesz. Vulkán tetején járunk mi is, és ki tudja, hogy mikor robban ki a világtörténelem legnagyobb méretű összecsapása és ki tudja, hogy nem sodródik-e bele ebbe a nagy küzdelembe a mi kis nemzetünk is, amikor az alkotó békés munka helyett a fegyverek veszik át a szót” – fogalmazott a szegedi tábla elnöke drámai őszinteséggel.¹⁴ Pár nappal később a pécsi ítélőtáblán Simon Rudolf elnök szintén bejelentette az átcsatolást, valamint azt, hogy a kormány mindezt „megfelelően kárpótolni fogja” őket – például egy szép igazságügyi palotával.¹⁵

A bajai törvényszéki kirendeltségen ugyancsak bizakodtak: a vezetője, vitéz Dobos Lajos szavai szerint „elvileg már megtörtént a törvényszéknek a szegedi táblához való csatolása. Sőt továbbmenve, a közeljövőben az igazságügyminiszter erre vonatkozó törvényjavaslatot terjeszt a parlament elé. Bízunk abban, hogy a törvényjavaslat még ebben az évben tárgyalás alá kerül és megoldódik a bajai törvényszék hovatartozásának a kérdése.”¹⁶

A két évtizede várt javaslat vitáját végül 1940. április 19-re tűzte ki az országgyűlés *Képviselőháza*. A rövid szövegtest az „egyes igazságügyi szervezeti rendelkezésekről” címet viselte; az ipolysági királyi törvényszék és ügyészség újbóli megszervezéséről, az érsekújvári törvényszék és ügyészség felállításáról, valamint a szekszárdi törvényszék bajai kirendeltségének megszüntetéséről, s ennek nyomán az önálló bajai törvényszék és az önálló ottani királyi ügyészség létrehozásáról rendelkezett. Tartalmazott intézkedéseket a debreceni és a kassai ítélőtáblák területének egymásra tekintettel történő módosításáról, valamint a szempontunkból legfontosabb kérdésről: az új bajai bíróságnak a szegedi táblához való csatolásáról.¹⁷ A kecskeméti és a kalocsai törvényszékek azonban kimaradtak a reformból.

A miniszteri indokolás elismerte, hogy Bajáról Pécs városát könnyebb volt megközelíteni vonaton, „a társas gépkocsi-közlekedés azonban Szeged irányában is kedvező, és remény van a vasúti összeköttetés megjavítására is”. A változtatás szükségességét leginkább azzal támasztotta alá, miszerint „a bajai törvényszéki kirendeltség mai területe a trianoni szerződés előtt is a szegedi kir. ítélőtáblához tartozott”. Az igazságügy-miniszter megjegyezte még: „a szegedi kir. ítélőtábla javára való döntés magasabb szempontot, nevezetesen az ítélőtáblai kerületek arányosításának célját szolgálja. A szegedi kir. ítélőtábla ugyanis ma az ország legkisebb forgalmú és lakosságú ítélőtáblája, életképességét csak kerületének növelésével lehet biztosítani.” Maga a bajai kirendeltség pedig egyébként is csaknem teljes törvényszéki hatáskörrel bírt, így az önállóvá nyilvánítása a bíróságok számát *de facto* nem növelte meg.¹⁸

Az akkori hárszabályok szerint az igazságügyi bizottság csak azon igazságügyi tartalmú javaslatok felett tartott tárgyalást, amelyeket a Képviselőház plénuma az első olvasat során támogatott. Ennek megfelelően először az általános vitára került sor, ebben vitéz Lénárt Lajos látta el az előadói feladatot. Az expozéjában nyomban rámutatott: „egy nemzet államalkotó képességének egyik fokmérője az igazságszolgáltatás. Nekünk, magyaroknak ezen a téren Európa bármely művelt nemzete előtt sincs sem elhallgatni, sem takargatni valónk. A magyar bíró ítéleteiben mindenkor a fennálló törvények keretén belül, a méltányosság jegyében az anyagi igazság munkása volt mindenkivel szemben, foglalkozásra, társadalmi állásra, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül.”¹⁹ Az 1920-tól fennállt kényszerhelyzetet e szavakkal értékelte: „amikor országunk a trianoni békeszerződés következtében megcsönkített, az akkori magyar kormány a törvényhozás felhatalmazása alapján intézkedéseiben csak a legszűkebb térre szorítkozott, nyilvánvalóan azért, mert tudta, hogy a nemzet minden öntudatos tagja a trianoni békeszerződés területi rendelkezéseit lelkeiben, belsőleg soha érvényeseknek nem tekintette, még kevésbé örökéletűeknek, amint ezt ellenfeleink hirdették. [...] A Felvidék és Kárpátalja visszatért. Ezután a magyar kormány

ismételten foglalkozott a bírói szervezeti kérdésekkel azért, hogy a jogfolytonosságot megővje, valamint azért, hogy a bíróságok működésében beállott megszakadást minél rövidebb időre korlátozza.²⁰ A beszéde további részeiben jobbra a miniszteri indokolást adta elő érdemi kiegészítések nélkül – ideértve a szegedi tábláról írtakat is.

Pécs országgyűlési képviselője, Somogyi Ferenc adatokkal kiegészítve arra hívta fel a figyelmet, hogy Szeged mind vonaton, mind országúton lényegesen távolabb feküdt Bajától, mint a mecseki nagyváros, a bácsalmási járásbíróóság pedig egyenesen 182 km távolságra volt – ami ötvennel több, mint Pécs vonatkozásában. A szóló szerint az átcsatolással nem növekedett volna oly mértékben a szegedi ítélőtábla ügyforgalma, ami meggyőzően indokolná a módosítást. Egyébként a békeszerződés nyomán a pécsi tábla forgalma is kevesebb lett, bár kétség kívül nem annyival, mint a szegedié. A javaslatot azonban nem utasította el, hanem inkább az igazságügy-minisztert kérte, hogy a pécsi tábla veszteségét valamiképpen pótolja.²¹ A szintén Baranyából érkezett Stitz János ennél tovább ment, mivel kijelentette: „a bajai kirendeltségnek a szegedi táblához való csatolása bennünket mélységesen sért, sért azért, mert ezáltal az igazságügyi kormányzat egy gyenge forgalmú táblát egy másik kevésbé forgalmas tábla rovására iparkodik kielégíteni, olyan tábla rovására, amelyből Trianon amúgyis lemetesztett négy járásbíróóságot”. Az észrevételei további részében azonban rátapintott az igazi szervezeti problémára: „aránytalannak tartom azt is, hogy a budapesti mammut-táblához 11 törvényszék, a vidékiekhez ellenben lényegesen kevesebb törvényszék tartozik, továbbá, hogy a budapesti táblához tartozó – itt csak a bírákra térek ki – 740 főnyi bíróval szemben a szegedi táblánál csak 115, a pécsi táblánál [értsd: a kerületeikben] pedig csak 151 bíró van. Jobban szeretnénk volna, ha ezt a nagy centralizációt nem a gyenge táblák rovására rendezték volna át, hanem úgy, hogy a budapesti mammut-táblából az említett táblákhoz csatoltak volna át a területileg és összefüggésileg közelebb lévő törvényszékeket és járásbíróóságokat.” Meskó Zoltán képviselő viszont a bajaiak nevében a teljes elégedettségét fejezte ki.²²

Két igazságügy-miniszter: Miközs Ödön és Tasnádi-Nagy András

Radocsay László a vitát záró válaszában a következőkkel egészítette ki az addig a szegedi tábla mellett felhozott érveket: „Baja ennek a [pécsi] területnek legnyugatibb szélén fekszik, és amikor a földrajzi viszonylatokat akarjuk megállapítani a két táblai székhellyel szemben, akkor nem a szélen fekvő törvényszéki székhely, hanem területének túlnyomó része az irányadó. Márpedig a bácsalmási járásbíróóság és annak területe földrajzilag is közelebb fekszik Szeged városához, és emellett az egész törvényszéki területnek autóbuszon egészen kiváló összeköttetése van Szegedre. [...] remény van arra, hogy a horgosi vonalon egy megfelelő átmenő forgalom létesítésével a vasúti összeköttetés is meg fog javulni Szeged felé, másrészt pedig, ha szükség esetén egy pár napon szünetel az autóbuszforgalom, akkor is a táblai képviselő szemponjtából könnyen megoldható a kérdés, mert hiszen az ügyfelek igen ritkán keresik fel személyesen az ítélőtáblát, az ügyvéd urak pedig könnyen tudnak ilyen esetekben kivételesen magukon segíteni”. Az általa citált adatok szerint a szegedi táblai kerület 884.000 lakosának száma 1.050.000-re fog emelkedni az átcsatolás folytán, de még így is kisebb marad, mint a pécsi táblai kerület a maga 1.119.000 lakosával. A kassai területén azonban mindkettőnél kevesebben éltek, vagyis „a pécsi kir. ítélőtábla tehát jó közepes területű és népességű tábla marad”, miközben megmentik a szegedit.²³

A pécsiek ellentételezésére nézve tájékoztatta a Képviselőházat, miszerint a szóba jöhető egyetlen dunántúli törvényszék, a győri táblához tartozó zalaegerszegi – és az annak területén működő járásbíróóságok – esetleges átcsatolása lehetőségét már megvizsgálta, de a távolságok azzal oly mértékben nőttek volna meg a nevezett bíróóságok és az illetékes ítélőtáblájuk között, hogy mindez teljesen kivitelezhetetlen volt. A fővárosi ítélőtábla kerületének arányosítására nézve ellenben egyáltalán nem reflektált. Ezután a képviselők általánosságban elfogadták a törvényjavaslatot, így az az igazságügyi állandó bizottság elé került.²⁴

A szakbizottság április 24-én részletes tárgyalás alá vette a szövegezést, amit változtatás nélkül támogatott, ezért a hivatalos jelentésében ajánlotta azt a Képviselőháznak ugyanígy elfogadni. Május 6-án a második olvasat meg is történt az alsó kamara plenáris ülésén, ahol vita nélkül fogadták el a képviselők a beterjesztett javaslatot.²⁵ A Felsőház szintén változtatástól mentesen, hozzászólások nélkül szavazta meg május 28-án.²⁶

A jogszabály kihirdetése az 1940. évi XVI. tc. formájában történt meg, aminek a bajai törvényszékre és a szegedi táblára vonatkozó szakaszai az év június 15-én léptek életbe. A folyamatban lévő ügyeket hivatalból át kellett tenni.²⁷ A szóban lévő új törvényszékhez a bajai és a bácsalmási járásbíróóságokat osztották be.²⁸ Mindezek

ellenére október közepén még nem kezdte el tárgyalni az ítéltábla a Bajáról érkezett ügyeket, ami nyugtalanítóan hatott a szegedi városvezetésre.²⁹

2. § A délvidéki bíróságok visszatérése

1. Az állami főhatalom változása

Magyarországnak a második világháborúba történt belépése 1941 áprilisában néhány hét alatt a trianoni békeszerződés értelmében (1921: XXXIII. tc.) akkor Jugoszláviához tartozó Délvidék megszállását, egyben az anyaországhoz való *de facto* visszacsatolását eredményezte, miáltal a Magyar Szent Koronához a Felvidék (1938), Kárpátalja (1939), Észak-Erdély és a Székelyföld (1940) után ismét egy újabb magyar régió csatlakozott. Azonban mindennek a közjogi vetülete már jóval hosszabb időt igényelt: csak az év legvégén hirdette ki a kormányzó az 1941. évi XX. tc.-et, amire – a korábbi hasonló tárgyú törvények analógiájára (1938: XXXIV. tc., 1939: VI. tc., 1940: XXVI. tc.) – a *közjogi* értelemben vett országegyesítés megvalósításához volt szükség. A magyar joghatóság és az állampolgárság helyreállása tekintetében az elvi dátumot 1941. április 11-ében határozta meg az országgyűlés, ugyanakkor a szóban lévő törvény minden részletszabály kidolgozását a kormány- és a miniszteri rendeletalkotásra hagyta – így az igazságügyi szervek működése s az alkalmazandó konkrét joganyag vonatkozásait is. Ennélfogva részint a korábbi magyar jogszabályok hatályának visszaállítása, ami nem igényelt új törvényhozói aktusokat, részint az időközben keletkezett újabb magyar jogi normák területi hatályának kiterjesztése és számos provizórikus rendelkezés végrehajtása valósult meg 1941 és 1942 folyamán.³⁰

Mindez a témánkat abból a szempontból érinti szorosan, hogy a déli területek e része az első világháború végéig túlnyomóan a szegedi ítéltábla kerületébe tartozott, miáltal a tábla az elvesztett törvényszékek és járásbíróságok nagy részét visszanyerte, ezzel pedig országosan ismét a legnagyobb ügyforgalmú bíróságok közé emelkedett egy rövid időre. 1941. augusztus 16-tól az ideiglenes szervezeti normák újra felállított-

ták a szabadkai, a zombori és az újvidéki királyi törvényszékeket, valamint ügyészségeket; ezek területén az apatini, a hódási, a kulai, az óbecsei, a palánkai, a szabadkai, a titeli, a topolyai, az újvidéki, a zentai, a zombori és a zsabylai járásbíróságokat, amelyeket mind a *szegedi tábla kerületébe* osztották be, a dárdai, a muraszombati, az alsólendvai, a csáktornyai s a perlaki járásbíróságok pedig a pécsi, a szombathelyi, a zalaegerszegi és a nagykanizsai törvényszékek területeit gyarapították. A még hiányzó bíróságok újjászervezésére szintén meg volt a kilátás a Balkán megszállása után. Újvidéken egy önálló ügyvédi kamara is létesült.³¹

Az ítéltörbírói, illetve királyi ügyészi állásra a visszafoglalt területen működő bíróságokhoz és ügyészségekhez 1943. december 31. napjáig azt is ki lehetett nevezni, akinek az 1941. április 11-én Jugoszlávia e részén hatályban állt jogszabályokban a bírói vagy ügyészi állásra alkalmazáshoz előírt szakképzettsége megvolt, feltéve, hogy a kinevezéséhez szükséges egyéb magyarországi követelményeknek ugyancsak eleget tett. Ha nem lett volna kellő számú kinevezhető vagy áthelyezhető bíró és királyi ügyész, akkor 1941. december 31-ig az igazságügy-miniszter azt, aki az ítéltörbírói vagy az ügyészi állásra alkalmazás tekintetében az említett követelményeknek megfelelt, a visszafoglalt délvidéki területen bírói, illetőleg királyi ügyészi tisztség gyakorlásával bízhatta meg. Az ideiglenes megbízás hatálya legfeljebb hat hónapig terjedhetett. Az egységes bírói és ügyvédi szakvizsgára bocsátáshoz az előbbiekhöz hasonlóan írták elő az elméleti végzettség és a joggyakorlat meglétét, de további feltételül szabta a kormány, hogy a jelölt legalább egy évig magyar bíróságon, királyi ügyészségen, illetve közjegyző vagy ügyvéd mellett hazai gyakorlatot is folytasson.³²

Az 1911. évi Polgári perrendtartásban és a hatályba léptetéséről szóló törvény-cikkben szabályozott *magánjogi jogvitákban*, továbbá a munkaügyi bíráskodásban, az okirat-megsemmisítési eljárásban, a kereskedelmi és váltóügyekben követendő nemperes eljárásban, a csődeljárásban, a csődön kívüli kényszeregyezségi eljárásban, a pénzügyintézetek önkéntes felszámolásában, valamint a pénzügyintézetek és az érdekkörükbe tartozó vállalatok kényszer-felszámolásában, úgyszintén a kisajátítási kártalanítási, a hagyatéki és a bírósági végrehajtási eljárásokban, végül a kereskedelmi cégjegyzékek s azok vezetése tekintetében – a magyar bíróságok működésének megkezdésével egyidejűen – általában a magyar jog lépett hatályba. [A földbirtok-politikai jogszabályokon alapuló különleges kisajátításokra (1942: IV. tc.) e rendelkezés nem terjedt ki.³³] A váltók és csekkek megsemmisítését szabályozó eljárásra, valamint a bírósági végrehajtás során fennálló, egyes adósvédelmi klauzulákra irányadó s a visszafoglalt területen 1941. április 11-én hatályban lévő jogszabályok alkalmazhatósága viszont további rendelkezésig megmaradt.

Azokban a polgári ügyekben, amelyek a visszafoglalt területen valamely jugoszláv bíróság előtt, annak működése megszűnésekor még folyamatban voltak, vagy a magyar katonai hatóság által kirendelt bíró előtt folytak, az eljárást rendszerint az újonnan felállított vagy meglévő magyar bíróságok vették át. Kivételt képeztek azok az ügyek, amelyek a magyar jog szerint közigazgatási hatóságokhoz tartoztak, azok is, amelyek a nemzetközi magánjog alapján nem a magyar állami szervek joghatósága elé voltak utalva, továbbá a jugoszláv állam által vagy ellen indított eljárások, végül a más köztisztület vagy köztisztviselő által, avagy ellen indított eljárások, ha a köztisztület/köztisztviselő helyébe az állami főhatalom változása következtében más alany léphetett. Azon ügyekben, amelyekben az eljárás folytatásának helye volt, azt az adott esetben illetékes jugoszláv bíróság helyébe lépő magyar bíróság végezte, még akkor is, ha az a magyar eljárási jog szerint egyébként nem tartozott volna a hatáskörébe vagy az illetékessége alá. A magyarországi bíróságok folytatták az eljárást a visszafoglalt területen fekvő valamelyik első fokú jugoszláv bíróságnál indított, de az állami főhatalom változásakor a visszafoglalt területen kívül fekvő, volt jugoszláv *fellebbviteli* fórum előtt folyamatban levő azon ügyekben is, amelyek iratai – akár megkeresés miatt, akár más okból – már egy magyar bíróságnál voltak, kivéve, ha az eljárást a magyar bíróság vagy egyéb állami szerv előtt a joghatóság hiánya miatt a szabályok kizárták, vagy, ha valamennyi fél kérte, hogy az iratokat kifejezetten a volt jugoszláv fellebbviteli fórum helyébe lépett bíróságnak küldjék vissza. Ilyenkor a feleket értesíteni kellett, miszerint, ha 15 nap alatt nem terjesztenek elő kérelmet az iratoknak a jugoszláv fellebbviteli bíróság helyébe lépett bíróság részére történő visszaküldése iránt, az érintett magyar szerv az ügyiratokat – a jogorvoslat elbírálása végett – ahhoz a hazai bírósághoz (pl. a szegedi ítéletáblához) fogja áttenni, amelyik az első fokon eljáró helyébe lépő magyar bíróság határozatai felett a megfelelő fellebbviteli törvénykezést gyakorolta.³⁴

Magyarország területi gyarapodásai 1938 és 1941 között

Lényeges kivételt képezett az *újvidéki semmitőszék* ügyköre. Azokban a polgári peres és nemperes ügyekben, amelyeket valamely jogorvoslat elbírálása végett még 1941. április 11. napja előtt az újvidéki jugoszláv semmitőszékhez terjesztettek fel, az eljárást nem a szegedi ítéletábla, hanem a magyar kir. Curia folytatta tekintet nélkül arra, hogy az eljárás egyébként a magyar jog szerint a hatáskörébe tartozott-e, vagy, hogy első fokon mely jugoszláv bíróság előtt indult az ügy, valamint, hogy az ügyben az Újvidéken fennállott semmitőszék tett-e már valamilyen intézkedést. A szegedi ítéletábla csak akkor dönthetett, ha a vonatkozó rendelet hatályba lépése előtt (1942. április 16.) az ügyet szóbeli tárgyalásra vagy nyilvános előadásra már kitűzte,³⁵ vagyis az első évben mégis vinnie kellett az onnan átvett pereket.

A visszatért délvidéki területen a polgári személyek felett ideiglenesen gyakorolt katonai büntetőbíráskodás 1941. augusztus 3. napjával szűnt meg. A következő naptól kezdve *büntető ügyekben* a polgári személyekkel szemben a polgári büntetőbíróóságok jártak el, kivéve, ha az eljárás – külön jogszabálynál fogva – az ország egyéb területén is a katonai büntetőbíróóság hatáskörébe tartozott. Az olyan ügyekben, amelyekben a jugoszláv bíróságok 1941. április 11. előtt már jogerős ítéletet hoztak, és új büntetőeljárás megindításának nem volt helye, vagy ilyen eljárás a magyar igazságügyi hatóságoknál még nem indult meg, az, akit a jugoszláv bíróság elítélt, az illetékes magyar törvényszéknél (járásbíróáságnál) annak megállapítását kérhette, hogy a terhére rótt bűncselekményt nem követte el, vagy a bűnössé nyilvánítása nem felelt meg a magyar törvényekben megnyilvánult *jogi felfogásnak*. A magyar bíróság a királyi ügyészség és a kérelmező meghallgatása után – elsősorban az iratok alapján – végzéssel határozott, bizonyítást csupán az elkerülhetetlenül szükséges esetekben vett fel. Ha ezek után megállapította, hogy a kérelmező az ítéletben terhére rótt bűncselekményt nem követte el, vagy, hogy a terhelt bűnössé nyilvánítása a magyar büntető törvények jogi felfogásának nem felelt meg, a volt jugoszláv bíróság határozata az elítélre – a jövőre nézve – semmi további joghátránnyal nem bírt. Miniszteri rendeletben határozta meg Radocsay László, hogy mely esetekben nem lehetett a büntetőeljárást a magyar szervek előtt megindítani, egyébként a bűnvádi eljárásban a más hatóságok által már felvett vagy beszerzett bizonyítékokat is figyelembe vehették, de ezekre vonatkozóan – semmisség terhe mellett – mindig meg kellett hallgatni a felek észrevételeit. A magyar bíróság a vád (vagy a királyi ügyészség más indítványa) tárgyában hozott végzésében, valamint a büntető vagy felmentő ítéletében megállapíthatta azt is, hogy a jugoszláv bíróság ítélete Magyarországon jogilag hatálytalan, ilyenkor a helyett új határozatot konstruált. A Jugoszláviában kiszabott pénzbüntetést és megállapított bűnügyi költséget a magyar állam nem vehette nyilvántartásba s nem is hajthatta be, de a netán már befizetett összegeket a büntetésbe be kellett számítani. Ha az átmenei szabályok alkalmazása során kétség merült fel a délvidéki terület mibenléte tekinte-

tében, kötelessége volt a bíróságnak vagy az ügyészségnek az igazságügy-miniszterhez fordulni, akinek a nyilatkozata ebben a kérdésben a bíróságokra is kötelező volt.³⁶

A bírósági és királyi ügyészségi *ügyvitelre* vonatkozó 1914. évi magyar jogszabályok³⁷ a Délvidéken 1942. január 1-jén szintén hatályba léptek, kisebb átmeneti módosításokkal. A bírósági ügykezelés szempontjából régi ügy az a polgári peres és nemperes, valamint bűnügy volt, amely kezdőirata az említett nap előtt, új ügynek pedig az minősült, amelynek kezdőirata aznap vagy azután érkezett. A régi ügyeket akkor kellett bejegyezni a főljajstromba, amikor azokban az első utóirat keletkezett. Az 1941. évről ügyforgalmi kimutatást nem kellett készíteni, az 1942. évre szóló kimutatásban pedig a múlt évről folyamatban maradt ügyeket restanciaként nem lehetett feltüntetni, hanem azokat is új ügyekként vették számba, de megjegyzésként jelezni kellett, hogy hány „régí ügy” szerepelt a jegyzékben. A telekkönyvi ügyintézés szünetelt, ha olyan ingatlanra vonatkozott a telekkönyvi beadvány, amelynek betéte (telekjegyzőkönyve) bármely okból nem az ingatlan fekvése szerint illetékes telekkönyvi hatóságnál volt; e kérelmeket iktatás után, további intézkedésig községenként elkülönítve, elintézés nélkül gyűjtötték össze. Amíg a telekkönyvi forgalom szünetelt, csak abban az esetben lehetett az érintett betétekről hiteles másolatot kiadni, ha a rájuk vonatkozó beadványokat iktatták és széljegyezték. Az ilyen másolat hitelesítési záradékában azonban mindig megjegyezendő volt, hogy az olyan telekkönyvi betétről (telekjegyzőkönyvről) készült, amelyre vonatkozóan a forgalom szünetelt. E provizórium 1942. május 14-én szűnt meg annak a 2810/1942. M.E. számú különleges rendeletnek az értelmében, ami utólag nézve akár egy „kis polgári törvénykönyvnek” is felfogható.³⁸

Szokatlan ilyen kijelentést tenni, de igaz: a szegedi ítélőtábla a feltámadását a háborúba való belépésünknek köszönhetette. Míg két évtizednyi békeidő alatt csak árnyéka lehetett egykori önmagának, addig a második világháború következményei – egy rövid időre – ismét felemelték a zászlaját.

2. A szegedi ítélőtábla területének kibővülése és a székházának ügye

1941-ben a tábla elhelyezésének kérdése – a történelmében már sokadszor – ismét aktuális kérdéssé vált, kétszeresen is: részint a három délvidéki törvényszék helyreállítása, részint a Horthy Miklós Tudományegyetem jogi kara megszervezésének szándéka miatt. Az utóbbit Szeged városa azért szorgalmazta, mert 1940-ben a Ferenc József Tudományegyetem jog- és államtudományi kara – egyedülként – visszatért Kolozsvárra, ezzel a város újonnan alapított egyeteme jogi fakultás nélkül maradt.³⁹ E

hiány pótlásakor többek között ezúttal is elhelyezési kérdések vetődtek fel, mert a Dugonics téri palotában az egyre kevésbé volt elképzelhető.

1941. április 15-én a törvényhatóság *közigazgatási bizottsága* ünnepélyes ülést tartott a Bácska felszabadulása alkalmából, amelyen a felsőoktatás jövője is lényeges témakör volt: a jelenlévő Széchenyi István országmozgósítási kormánybiztos emlékeztette Pálffy József szegedi polgármestert és Tukats Sándor főispánt, miszerint a miniszteri ígéret úgy szólt, hogy a Délvidék hazatérése esetén a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemen megszervezik a jogi oktatást is. Ennek az ígéretnek a beváltása most időszzerűvé vált. Azonban „nemcsak a jogi kar megszervezéséről, hanem az új központi egyetem megépítéséről is gondoskodni kell, mert az ítélőtábla területének kibővülése maga után vonja, hogy a tábla épületét, amely most központi egyetemül szolgál, vissza kell majd adni [korábbi] rendeltetésének” – tette hozzá a felszólaló.⁴⁰ Mivel a polgármesternek és a főispánnak kellett ehhez a kezdeményező lépéseket megtenni, ezért már másnap megindult a tanácskozás a két méltóság között, amelyen az ítélőtábla elnöke, Falkay Gyula szintén részt vett. Természetesen arra törekedett, hogy elsősorban a tábla problémája nyerjen megoldást, de párhuzamosan intézzék az egyetem ügyét is, mert a kettő egymástól ezúttal sem volt elválasztható. Azonban a jogi kar megszervezésére leghamarabb csak az ősszel kerülhetett sor, a táblának viszont már hamarabb meg kellett kezdenie a kibővült területen való működését, erre tekintettel Falkay gondoskodni akart arról, hogy az utóbbi zavartalanul megtörténhessen. A szegedi ítélőtábla az első világháború előtt, az ezeréves határok között a budapesti után az ország legnagyobb területű fellebbviteli fóruma volt, a szegedi törvényszékekkel együtt hat törvényszék tartozott a területi illetékességébe. Bár elképzelhető volt, hogy a gyulai törvényszéket ismét a nagyváradi ítélőtáblához csatolják, de a területi gyarapodás miatt így is okvetlenül szükséges volt a szegedi tábla *régi székházának* visszaadása. Az új, önálló központi egyetemi épület létrehozása ezzel elengedhetetlenül szükségessé vált, valamint megfelelő és alkalmas helyet kellett teremteni a remélt jogi kar „tudományos és ifjúságot nevelő munkájának”. Mindez a tíz évvel azelőtt félbehagyott építkezések folytatását igényelte.⁴¹

1941 áprilisa végén Szily Kálmán közoktatásügyi minisztériumi államtitkár Szegedre jött tárgyalni a városházán, az egyetemen és az ítélőtáblán. A két napon át tartó megbeszélések ekkor még nem vezettek eredményre az egyetemi kérdésekben, de annyi már bizonyosan látszott, hogy a tábla végre visszatérhet a tágas székházába, ahonnan 1921-ben kellett kiköltöznie. Az államtitkár az ítélőtábla épületébe is elment, ahol Falkay Gyula táblaelnökkel folytatott megbeszélést, majd megsejmelte az ottani szűkös és kevésbé alkalmas viszonyokat. A bíróság elnöke ekként értékelte a történetet: „az ítélőtábla épülete már régóta nem megfelelő, mint az köztudomású. Ez a tény

most még jobban nyilvánvalóvá válik, amikor az ítélőtábla igen jelentékenyen kibővült és visszakapja egész és megcsonkítatlan régi területét. Eredetileg is a szegedi táblához tartozott a szabadkai, az újvidéki, a kikindai, a becskerekai és a zombori törvényszék, hozzájön még ehhez a pancsovai és a fehértemplomi, úgy, hogy összesen hét törvényszékkal, 25 járásbíróssággal bővül ki a szegedi tábla kerülete. A szegedi és a bajai törvényszékekkel együtt összesen kilenc törvényszék tartozik tehát [majdan] a szegedi ítélőtáblához, míg a gyulai törvényszék visszakerül Nagyváradhoz. Azzal, hogy visszakapjuk egész régi területünket, gondoskodni kell természetesen az ítélkező tanácsok számának felemeléséről. Jelenleg mindössze két polgári és két büntetőtanács működik, legalább ugyanennyit kell felállítani, de esetleg még ennél is többet, hiszen nemcsak hét új törvényszék ügyeiről lesz szó, hanem a tábla hatáskörébe tartoznak [egyelőre még] a magyar és a szerb földbirtokreformmal kapcsolatos ügyek is. Bejelentettem az államtitkár úrnak, hogy a Dugonics-téri eredeti épületünkhöz ragaszkodom, és annak visszaadását szeptember 1-re kérem. Amikor az épületet átadtuk az egyetemnek, a megállapodás a kolozsvári egyetem részére szólt és csak addig az ideig, ameddig a tábla visszakapja régi területét. Ez most bekövetkezett, a megállapodás szerint természetes, hogy vissza kell kapjuk régi épületünket és helyre kell állítani mindazokat az átalakításokat, amelyeket az átadáskor az egyetem részére végeztek.”⁴²

A Dugonics téri igazságügyi palota – egykor az ítélőtábla, majd az egyetem székháza

A város közvéleményét ugyanakkor inkább az egyetemi kérdések érdekelték, amikről egyelőre sem a polgármester, sem az új *universitas* rektora, Szent-Györgyi Albert nem nyilatkozott. Azt azonban el kellett ismernie mindenkinek, hogy a húsz évvel korábban kötött szerződés kötelezte Szeged törvényhatóságát az ítélőtábla saját székházának átadására, ami végett Falkay a hivatalos jognyilatkozatot nyomban el is küldte a városházára. Nehezítette a helyzetet a pécsi tudományegyetem reakciója, amelynek rektora, Tóth Zsigmond váratlanul bejelentette, hogy amíg a szabadkai jogakadémia sorsáról döntés születik, az ottani hallgatók Pécsen folytathatják a tanulmányaikat, Esztergár Lajos polgármester pedig az ügy állásáról maga is érdeklődött a szegedi városházán.⁴³

A *törvényhatósági bizottság* is e problémák foglalkoztatták. A *jogügyi bizottság* május 15-én foglalkozott a tábla elnökének említett átiratával, s arra az álláspontra helyezkedett, miszerint „az egyetem jelenlegi központi épületét szeptemberre feltétlenül vissza kell juttatni jogos tulajdonosának, az ítélőtáblának, egyidejűleg azonban az államnak gondoskodnia kell az egyetem számára megfelelő helyiségekről. A jogügyi bizottság belátja, hogy az idén csak ideiglenes megoldásról lehet szó, a jövő esztendőben azonban építkezések útján véglegesen rendezni kell ezt a kérdést”. A közgyűléshez küldendő előterjesztésben így javasolták az ítélőtábla épületének eredeti céljára való átengedését, annak megjegyzésével, hogy az egyetemi építkezések megkezdése a következő évnél tovább nem halasztható.⁴⁴ Május 19-én a *kisgyűlésben* Pálffy György kulturális ügyekért felelős tanácsnok is elismerte a tábla kérésének jogosságát, amit a polgármester sem vitatott, de hangsúlyozta, hogy az egyetem számára nem elegendő egy újabb ideiglenes elhelyezés, hanem az új központi épületet egy éven belül meg kell valósítani. A polgármester ugyanakkor tolmácsolta az egyetem rektorának álláspontját, ami szerint ilyen rövid idő alatt nem tudtak kiköltözni a Dugonics térről, ezért Szent-Györgyi azt javasolta, hogy csak az önálló székház elkészülte után kelljen az ingatlant átadniuk.⁴⁵

Az 1941. május 21-i törvényhatósági bizottsági *közgyűlésben* – az előkészítő üléseknek megfelelően – valóban döntés született arról, hogy az ítélőtábla az év *szeptemberéig* visszakapja a Dugonics téri volt igazságügyi palotát, ugyanakkor itt is hangzottak, hogy az egyetemet a központi székházzal kárpótolnia kell az államnak, a felsőoktatási intézmény integritása érdekében pedig mielőbb meg kell szervezni a negyedik, azaz a jogi fakultást is. Ezért a közgyűlés egyhangúan elfogadta a polgármester azon indítványát, miszerint Szeged forduljon felirattal és deputációval a kormányzóhoz, kérve a céljainak hatékonyabb támogatását.⁴⁶ A szegedi nagy küldöttség szervezését gyorsan elkezdték; bevonták a tanácskozásokba az Egyetembarátok Egyesületét is, amely addig párhuzamosan és hasonlóképpen szervezkedett, valamint a

küldöttséghez csatlakozni szándékoztak a visszatért bácskai városok képviselői. Az elindulás időpontját május utolsó hetére tervezték.⁴⁷ A korai lelkesedés azonban hamar elcsendesült, miként a küldöttségről szóló határozat végrehajtása is. Július elején pedig már kétségesnek látszott, hogy a tábla költözéséből megvalósul-e valami a kívánt időben. Ezért Falkay Gyula Budapestre utazott július 10-én, hogy személyesen járjon el az ügyben, mert a két érintett szakminisztérium addig nem sok eredményt tudott felmutatni az egymással történő egyeztetésben. A Közoktatásügyi Minisztérium ugyanis a folyó évben még nem akarta átadni a táblának a kérdéses ingatlant, míg az Igazságügyminisztérium mindenképpen ragaszkodott a birtokbavételhez.⁴⁸

Közben a szegedi városházán megkezdődött a lehetséges ingatlanok számbavétele, miként történt az 1921-ben is. Július végén értekezletet tartottak a polgármester elnökletével, amelyen Kauser János állami ipari középiskolai igazgató a kultusztárca képviselőjében, Koltay Alajos tanügyi főtanácsos a tankerületi főigazgatóság részéről, valamint Pálffy György kulturális tanácsnok, Buócz Károly műszaki tanácsos és a szegedi iparostanonc-iskola nevében Vadász János jelent meg. Különböző tervek merültek fel: az egyik verzió szerint az Eötvös utcai tanonciskola és az ítélőtábla átmenetileg helyet cserélhetett volna, miáltal több helyiség állt volna a bírák rendelkezésére addig is, amíg az igazságügyi palota átadhatóvá válik. A másik koncepció a tábla Tisza Lajos körüti székhelyének emelettoldással történő kibővítése volt, ami már korábban is többször felvetődött. Akkor 38 helyiség állt a tábla rendelkezésére, de ennek a duplájára volt szüksége, ezt pedig egy újabb emelettel még nem lehetett elérni. A tanonciskola sem látszott jobb választásnak, mert ott még annyi dolgozószobát sem tudtak kialakítani. Gondoltak arra is, hogy esetleg a Dugonics térhez közel fekvő magánbérházakban lehetne ingatlanrészeket bérelni, de erre meg a fennálló felmondási korlátozás miatt nem volt mód, a tábla elnökéről egyébként sem hihető, hogy elfogadta volna. Végül kényszeredetten állapította meg az értekezlet, miszerint a városnak nincs olyan ingatlan a tulajdonában, ami alkalmas lenne a probléma megoldására, ezért egyhangúan oda konkludáltak, hogy csak a *további építkezésekkel* lehetséges a helyzeten segíteni. Mindjárt szóba hozták a Zrínyi, az Apponyi és a Somogyi utcák határolta tömb kisajátításának tervét, amihez a polgármester kész volt 400.000 pengő hozzájárulást adni a város költségvetéséből, noha az a készülő rendőrségi palota miatt egy jó ideje már amúgy is túlterhelt volt.⁴⁹

Azután eljött a szeptember, és egyelőre minden maradt a régiben. Októberre kiderült, hogy az említett építkezési beruházás a kisajátítási összeggel együtt meghaladná a hárommillió pengőt, amit természetesen részben a városnak kellett volna vállalnia. A kormányzati tárgyalások ezalatt megrekedtek, de többszöri intervenció eredményeként sikerült elvben elérni, hogy a két miniszter, Hóman Bálint és Radocsay László

valamikor Szegedre jöjjen személyesen megvizsgálni és áttekinteni a helyzetet. Október 2-án utaztak volna a Tisza parti városba, de ez sem történt meg. Helyette, a kettős miniszteri látogatást előkészítendő, a Torony alatt ismét lázas egyeztetések zajlottak, amelyeken Szent-Györgyi Albert egyetemi prorektor, Falkay Gyula táblai elnök és Pálffy József polgármester mellett immár a miniszterek küldöttei is részt vettek.⁵⁰ De a jogi kar ügyében sem történt érdemi előrelépés, amit jelez, hogy még október végén sem küldték el a feliratot a kormányhoz, ezért azt ismét javaslatba hozta Meskó Zoltán a törvényhatósági kisgyűlésben; ennek ellenére végül csak a következő év márciusában fogadta el a törvényhatósági bizottság az egyetemi memorandumot.⁵¹

Két közoktatásügyi miniszter: Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint

A megannyi helyi erőfeszítés az ítélőtábla tekintetében sem hozta meg a gyümölcsét. Úgy köszöntött be 1942. május 1-eje, hogy a fellebbviteli bíróság ügyforgalma az eltelt egy év alatt *statisztikailag megháromszorozódott*: míg az előző év végéig mintegy 1600 ügydarabbal dolgozott a tábla, addig 1942-ben már az első negyedévben, áprilisig elérte az iktató az 1600-as ügyiratszámot. Ha teljesen kialakult az igazságszolgáltatás menete a Délvidéken, még további emelkedésre lehetett számítani. „Míg azonban a háromszoros ügyszaporodás már most látható, addig nemcsak a régi ideiglenes és szűk helyiségekben működik még ma is, egy évvel a Bácska visszatérése után az ítélőtábla, de nem változott sem a bírák, sem a személyzet létszáma. Ez pedig annyit jelent, hogy az egész bírói, fogalmazási és kezelési személyzet a legnagyobb túlterheltséggel kénytelen dolgozni, napirenden van, hogy késő estig világosak a hivatalok ablakai, hogy legalább a legszükségesebb és legsürgősebb ügyeket elin-

tézzék” – számolt be az állapotokról a sajtó. Egyre jobban látszott, hogy „a csonka időkben megfelelőnek bizonyult Tisza Lajos-körúti ideiglenes iskolaépület nem alkalmas arra, hogy ez a nagyjelentőségű és nagykiterjedésű felsőbbíróság annak szűk keretei között működjön”.⁵²

„Jelenleg az a helyzet – olvasható az idézett tudósításban –, hogy a megháromszorosodott ügyszám mellett, de változatlanul a csonka keretben, jóformán csak a sürgős és soron kívüli ügydarabokat lehet elintézni a késő esti órákig meghosszabbított munkaidő mellett. Nagymértékben megnövelte az ítélőtábla munkáját az is, hogy a természetszerűen visszacsatolt bácskai törvényszékek mellett jelentős részben a szegedi táblára bízta az újvidéki volt semmítőszék ügyeinek nagy részét is. Külön munkát igényel természetesen ezeknek a pereknek és bűnügyeknek a nyelvi része is, hiszen a jugoszláv megszállás idején folyamatban volt ügyeket mind szerb nyelven kezdték meg, és ezeket most mind szerb tolmácsolás segítségével, érdemi elintézés előtt, magyarra kell átültetni. [...] Nem maradhat a tábla személyzetének létszáma és ideiglenes épülete csonka, amikor az első jelentős lépéseket már megtettük a keretek integritása fele. Viszont csak akkor lehet gondolni a régi székház épület újra való birtokba vételére, ha az egyetemi központi intézményei számára megfelelő épület áll majd rendelkezésre. Éppen ezért a legsürgősebb feladat: megkezdeni a szegedi Horthy Miklós-egyetem központi épületének építését, amelyet halogatni lehet, de hosszú ideig elodáztatni lehetetlen.”⁵³

Ezzel együtt az is kiviláglott, hogy a „szünetelő” jogi kar létrehozására 1942-ben sem lesz reális esély. Azzal számolhatott minden érintett, hogy legfeljebb az 1943–44. évi tanévtől lehetett szó a negyedik fakultás visszaállításáról. Itt jegyezzük meg, hogy valójában nem szünetelésről volt szó, hiszen a Horthy Miklósról elnevezett, 1940-ben alapított új egyetemen jogi kar már eleve sem működött, tehát azt nem visszaállítani, hanem megszervezni kellett. Találón fogalmazott nem sokkal később a sajtó a bíróság és az egyetem sajátos nexusáról, amikor ezt írta: „egyre inkább kell gondolni arra, hogy a mai [központi] épületet mégis vissza kell adni tulajdonosának, az ítélőtáblának, amelynek forgalma és munkája a Bácska visszatérésével már eddig is megháromszorosodott”.⁵⁴

Végül Hóman Bálint a miniszteri megbízatásának utolsó napján, 1942. június 30-án tett olyan intézkedést, amely kimozdította a holtponton az elhelyezési kérdéseket. Szeged város önkormányzatának megkönnyebbülésére úgy határozott, hogy a Dugonics téri igazságügyi palota második emeleti helyiségeit – az aula kivételével – mégis átengedi az ítélőtáblának már a folyó évben, egyúttal gondoskodott arról, hogy a szegedi jogi kar 1943 szeptemberében megkezdhesse a működését. Ez utóbbival össze-

függésben felhívta a város törvényhatóságát, hogy mielőbb gondoskodjon egy, a központi épület céljára megfelelő ingatlan kijelöléséről és birtokba vételéről, a tárca költségvetésébe pedig máris beállított 100.000 pengőt az előzetes tervek elkészíttetésére. A Dóm térivel összhangzóan stílusos és korszerű épületben kívánta az egyetem központi (rektori és gazdasági) hivatalait elhelyezni az egyetemi könyvtárral, valamint a jogi karral együtt. A beruházást ekkor hétmillió pengőre becsülte a kormányzat, amiből „bizonyos összeget” természetesen majd Szegednek kellett magára vállalnia. Ha pedig az egyetemi központ elkészült, a tábla ismét teljes egészében használatba vehette az ekként *fokozatosan* átengedett saját palotáját. A távozó kultuszminiszter minderről az igazságügy-minisztert és Varga József kereskedelem- és iparügyi minisztert is értesítette. Az utóda, Szinyei Merse Jenő a programját abban jelölte meg, hogy a Klebelsberg és Hóman által kijelölt úton kívánt továbbhaladni, s ez nagy reménnyel töltötte el Szeged közönségét. A helyiek felvetették azt is, hogy így egyesíteni lehetne a városi és az egyetemi könyvtárakat, de legalábbis az elhelyezésüket, a tábla jelenlegi székházát pedig újra a szabad királyi város venné birtokba.⁵⁵ Az sem volt mellékes, hogy a tábla fenntartásához fizetett éves hozzájárulás, körülbelül harmincötezer pengő, végre kikerülhetett a költségvetésből.⁵⁶

Az említett második emeleti aula, ami annakidején az ítélőtábla díszterme volt, a központi egyetem felépítéséig továbbra is az egyetem rendelkezésére állt, ott tarthatták az ünnepi tanácsuléseket, a doktoravatásokat, a díszközgyűléseket, a kiemelkedő fontosságú nyilvános előadásokat s a nagyobb szabású egyetemi összejöveteleket. A rendelkezés szerint át kellett adni az összes többi helyiséget, hogy azokat a tábla mielőbb birtokba vehesse a saját céljaira. Ezekben a szobákban egyébként a Ferenc József Tudományegyetem idejében a jogi kar egy része működött, a kar Kolozsvárra történt távozása után itt talált otthonra a Szegedi Egyetemi Ifjúság klubja, az egyéb helyiségekbe pedig a már évek óta helyhiányban szenvedő egyetemi könyvtár anyagának egy részét raktározta be. Miután a hivatalos átirat megérkezett mind az egyetemre, mind a táblára, a Dugonics téri épület második emeletén megkezdte az *universitas* a kiköltözködést. Az egyetemi ifjúsági klubot egyelőre a Horthy-kollégium alagsorában helyezték el, a könyvtári állományt pedig ládába csomagolva szétszortolták az épületben oda, ahol még találtak helyet. A felszabaduló irodákba egyelőre az ítélőtáblai irattári anyagot és a segédhivatalokat szándékozták áthelyezni.⁵⁷ Ehhez azonban az átvett ingatlanrészt előbb alaposan ki kellett tatarozni és takarítani, valamint a szükséges belső munkákat is meg kellett valósítani. Evégből augusztus utolsó napján hosszas megbeszélést tartottak a polgármesternél, amelyen jelen volt személyesen Pálffy József, valamint Falkay Gyula és Keszthelyi Béla, mint a tábla elnöke és elnöki titkára, továbbá Dékány Sándor városi számvevőszéki főtanácsos, a mérnöki hivatal részéről pedig Kövér Tibor műszaki tanácsos. Megállapították, hogy

az emelet rendbe hozása körülbelül 20.000 pengőbe kerül, amihez az egyetem hozzájárulását is valószínűsítették, elvégre két évtizeden keresztül az használta.⁵⁸

Az Igazságügyminisztérium vezetői: Antal István és Radocsay László

A folyamat azonban nem haladhatott túl gyorsan a háborús viszonyok között. Egy 1942. december végi sajtóhíradás – amely egyébként Halasy-Nagy József professzor, felsőházi tag beszédéről számolt be – arról tanúskodott, hogy a tábla még csak részben vette birtokba a második emeleten neki szánt helyiségeket.⁵⁹ Két hónappal később, immár 1943 februárjának utolsó napjaiban sem állt még minden készen: az ekkori helyzetben egyelőre csak a büntető tanácsok és ezen ügyszak irodái költözhetek vissza a Dugonics térre, a többi táblai hivatal maradt a körüti székházban, ahol az így felszabadult helyet a polgári tanácsok foglalták el, amelyeknek ugyancsak megnőtt a munkaterhe a délvidéki országrész visszacsatolása óta.⁶⁰ Az ingatlan fokozatos átadásáról továbbra is folytak ugyan az egyeztetések,⁶¹ de ennél előbbre már nem jutottak. 1943 tavaszán ugyanis elakadt az egyetemi beruházások ügye, noha a kisajátítási munkálatok a város részéről nagyjából teljesedésbe mentek, a jogi kar szervezése szintén egyre csak halasztódott, míg végül az sem valósulhatott meg a háború hátalévő két szűk esztendejében.

Összességében az elmúlt évek a szegedi ítélőtábla részéről mégis *eredményesnek* voltak mondhatók. Falkay Gyula az 1943. január 23-án elmondott évnyitó beszédében – amelynek a háború dúlására és Horthy István kormányzó-helyettes hősi halálára, valamint a zsidótörvényekre vonatkozó része miatt később népbíróság elé állították (lásd e kötet második fejezetében!) – az aktuális jogpolitika és jogalkotási feladatok

mellett a tábla adatait is számba vette. Kitért a beállott változásokra, beszámolt az ügyforgalom emelkedéséről, amellyel kapcsolatban ő is rámutatott arra, hogy a Délvidék visszacsatolása és a háborús viszonyok következtében a tábla munkája a háromszorosára emelkedett. Ezt a munkatöbbletet nagyrészt az árdrágítási ügyek növekvő száma idézte elő, valamint egyértelműen érzékelhető volt a fiatalok bünelkövetők számának emelkedése. Mindkettő országos jelenség volt; az árdrágítási ügyek akkor az egész államban a bűnperek 35 %-át (!) tették ki. Úgy vélte, az ítélőtábla ügyforgalma még tovább fog nőni a hadi helyzetre tekintettel, de pozitívumként jelentette be a bírónak, hogy a Dugonics térre való átköltözés már elkezdődött.⁶²

Szent-Györgyi Albert rektor és Pálfi József polgármester

A tábla első és egyben utolsó alkalommal 1944. január 19-én tartott évnyitó teljes ülést a részben visszaszerzett palotájában. „Mi bírák és ügyészek – mondta ekkor Falkay – szintén kivesszük részünket abból a felelősségteljes kötelességvállalásból, amit ez a háború a nemzetre ró, mégpedig úgy, hogy féltékenyen vigyázunk hivatásunk teljesítésének tisztaságára, és a jogrendnek, az igazságnak őrei vagyunk, a magyar alkotmányunk egyik biztos pillére. [...] Amilyen szegény volt a múlt év törvényalkotásban, olyan gazdag volt rendeletekben. Különösen sok rendelet jelent meg a termelés folytonosságának biztosítása érdekében. A zsidóbirtokok felhasználásának előmozdítására kiadott [4250/1943. M.E. sz.] rendelet értelmében a földművelésügyi minisztérium tárgyaló bizottságokat alakított. Ezekbe a tárgyaló bizottságokba a szegedi ítélőtábla is átengedett két [törvényszéki] bírót, ezek a bírák a múlt év szeptember 15-én megkezdtek működésüket. Sajnos a minisztérium földbirtokpolitikai osztálya ezeket a bizottságokat nem látja el kellőleg anyaggal, ezért félok, hogy munkájuk elhúzódik és tovább tart majd a tervezett 5–6 hónapnál. Ez azért sajnálatos, mert a

szegedi jogszolgáltatás csak nehezen nélkülözi két bírójának munkáját, annál inkább, mert a törvényszékről rajtuk kívül még öt bíró hiányzik.” A táblai ügyforgalom viszont az előző évihez képest számottevő apadást mutatott. 1942-ben 3084 volt a főljstromszám, 1943-ban 2634, az apadás tehát 450 ügydarab. Az ok a háborúban volt keresendő: az alsóbíróságok csökkentett létszámmal dolgoztak, így nem tudtak annyi ügyet elintézni, mint rendes időkben. A szegedi törvényszéken ellenben az érkezett ügyek száma 1942-höz képest emelkedett.⁶³ Ez utóbbihoz némileg az is hozzájárulhatott, bár nem túlzottan, hogy 1943 folyamán Horgos községet a zentai járás-bíróság területéből a szegediébe csatolta át a magyar kormány.⁶⁴

3. § Szegedi bírósági élet a világháború árnyékában

1. Az ítélőtábla új elnökei

A jelen fejezetben vizsgált korszak elején több elnökváltás is történt a szegedi ítélőtáblán. Az első vezetője *Konczwald Endre* volt, akit 1937 decemberében iktattak be hivatalába, miután Pécsről visszahelyezték Szegedre. Mivel a baranyai nagyvárosban is táblai elnök volt, talán érthető, miért nem mutatott kellő határozottságot a bajai kérdésben. Azonban a hazatérése után másfél évvel, 1939. május 1-jén hetvenévesen nyugalomba vonult negyvenhét évi igazságügyi szolgálat után. „Bölcs és igazságos bíró, szigorú, egyben jóságos hivatalfőnök volt, aki nemcsak alárendeltjei, hanem hivatali fölöttesei elismerését is mindig kivívta” méltatta a *Délmagyarország*. Április 29-én tartották a búcsúztatását, amelyen *Muntyán István* tanácselnök intézett először beszédet az ünnepelthez, majd *Zombory Jenő* királyi főügyész sorolta a távozó elnök érdemeit. Az altiszti kar nevében *Gyarmaty István* nyújtott át neki egy emléklapot. Május 6-ra búcsú bankettet szerveztek a tiszteletére a város széles társadalmának bevonásával.

Konczwald a köszönő szavaiban lelkére kötötte bírótársainak: „örkődjenek féltékenyen továbbra is a bírói függetlenség fölött, amelyen áll vagy bukik a jogrendszer”. Kiemelte, hogy a bírói függetlenségnek törvényi definíciója nincs ugyan, de tulajdonképpen a legszigorúbb függést jelenti, nevezetesen a bírónak – a jogszabályokon túl – a saját lelkiismeretétől való függését. Végül annak a reményének adott hangot, hogy a magyar igazságszolgáltatás rövidesen Erdélybe is visszatér, oda, ahonnan őt magát a román megszálláskor kiűzték. Legvégül meleg hangon vett búcsút a hosszú működése alatt a munkáját odaadó szívvel és hűséggel támogató kartársaitól.⁶⁵

A kormányzó a nyugalomba vonulása alkalmából, az igazságszolgáltatás terén közel öt évtizeden át teljesített értékes és buzgó munkássága elismerésül a „Magyar Érdemrend Középkeresztjét a csillaggal” adományozta neki.⁶⁶

Az utóda a várakozásoknak megfelelően *Muntyán István* lett, akinek a kinevezési okmánya 1939. május 3-án érkezett Szegedre. Az új táblai elnök 1869-ben régi szegedi családban született, a középiskoláit Szegeden, az egyetemet Kolozsvárott végezte. Jogi tanulmányai után joggyakornok lett a szegedi törvényszéken, majd erdélyi városokban teljesített szolgálatot. Az összeomlás idején Temesvárott szolgált mint törvényszéki tanácselnök, de a magyarsága miatt ott kellett hagynia állását. A román hatóságok kiutasították, ekkor került vissza szülővárosába, ahol előbb ismét a törvényszéken, majd a táblán működött. 1925-ben lett tanácselnök bíró a polgári ügyek tanácsában. Hivatásán kívül a katolikus reneszánsz volt a lelki hitvallása, aktív szerepet vállalva az elrontott élet újjáteremtésének nehéz munkájában. Az Anyaszentegyházat Védő Egyesület (AVE), a *Stefánia-szövetség* s az *Actio Catholica* karitatív szervezetek mind kitűnő patrónusra találtak benne. Általában is széles körű tevékenységet végzett Szeged katolikus közéletében, amelynek egyik megbecsült, kimagasló és fáradhatatlan alakja volt.⁶⁷

A szűkebb hivatását tekintve, „aki egyszer hallotta őt ítéletet indokolni, amikor az alkotás lázában kialakult meggyőződés a legtökéletesebb szabatossággal s a legkimerítőbb alaposággal formálja ki az eldöntött kérdésre, az elrendezett életviszonyra a jognak és életnek harmonikus szabályát, aki egyszer látta őt a bírói székben vívódni az igazság keresésének súlya alatt, amíg az életismeret, a jogász műveltség, a tiszta értelem s a magyar jogi kultúrán fényesre csiszolódott tudás diadalmasan nem oldotta meg az előtte álló problémát, annak nem kell mondani azt, hogy kicsoda *Muntyán István, a bíró*” – írták többek között az őt köszöntő *laudatió*ban. „S aki olvasta egyetlen cikkét, hallotta egyetlen előadását, annak, ha nem is kísérté figyelemmel azt a két évtizedes, gazdageredményű munkásságot, amit e város társadalmi, egyházi és karitatív intézményeiben kifejtett, kell, hogy tiszta képe legyen *Muntyán Istvánról, az emberről*.” A keresztény polgári társadalom egyfajta ideálja volt, aki nem csupán önmagáért, de a közösségért is tevékenykedett: „ő maga meggyőző példa arra, hogy a buzgó hit s a mély tudás meg nem zavarható harmóniában férnek meg egymással a hívő lélekben, s hogy a műveltség minél pallérozottabb, a tudás minél szélesebb körű, annál mélyebb és annál buzgóbb lehet a lélek hite”.⁶⁸

Május 6-án iktatták be az új hivatalába. Az ünnepi eseményen megköszönte elődje munkáját, s kitért a megoldandó feladatokra. „Főlemlítette, hogy ő volt az, aki annak idején rámutatott a budapesti táblai terület túlfélesztésének káros voltára a szegedi

rovására, és kérte fölötteseit annak a lehetetlen helyzetnek megváltoztatására. Ez a helyzet még mindig nem változott, és nem szabad nyugodni addig, míg meg nem változik. Ő előrehaladott kora és magas szolgálati idejére tekintettel aligha tudja majd befejezni a megváltoztatásra irányuló harcot, de mindig küzd a magyar viszonyokra oly szomorúan jellemző »presztízis-centralizmus« ellen, amely sehogyan sem akarja Szegedet mint nagyobb várost és szellemi gócpontot elismerni.”⁶⁹

Azonban röpké másfél hónappal később, június 22-én már a nyugalomba vonulása okán köszöntötték a kollégái, miután az igazságügy-miniszertől a nyugdíjazását kérte. A feltűnően rövid megbízatást azzal indokolták, miszerint a kinevezésével azokat a nagy érdemeket óhajtotta méltányolni az államfő, amelyeket Muntyán a csaknem félszázados működése alatt az igazságszolgáltatás terén végzett.”⁷⁰

A polgári korszak utolsó szegedi ítélőtáblai elnökének, *Falkay (Fuchs) Gyulának* az inaugurációjára 1939. július 26-án került sor. Az ismert életrajza szerint 1878-ban született Nagyszentmiklóson, a középiskolai tanulmányait a temesvári piaristák gimnáziumában végezte, a jogi tanulmányait pedig a kolozsvári tudományegyetemen, ahol 1901-ben tudori fokozatot szerzett. Az igazságügyi szolgálatot 1901-ben kezdte a nagyikindai törvényszékhez kinevezett joggyakornokként. Kiváló képességei már fiatal éveiben kitűntek, s a magasra ívelő pályáján gyorsan vitték előre: 1902-ben a nagyszentmiklósi járásbíróshoz aljegyzővé, 1903-ban ugyanott jegyzővé, 1907-ben a verseci járásbíróshoz albíróvá, 1910-ben ugyanoda járásbíróvá, majd 1915-ben, csupán 36 évesen a nagykarolyfalvai járásbíróshoz vezetőjévé nevezték ki. Az első világháború kitörésekor a temesvári VII. hadtest tüzérségéhez főhadnagyi rangban vonult be. Előbb ott, majd később a hadbírósnál teljesített katonai szolgálatot egészen a háború végéig, amiért több tiszti kitüntetésben részesült. 1918-ban a temesvári törvényszéken bíró lett, de a román megszállás alatt is megnyilatkozott erős magyar hazafias érzése miatt 1920-ban kiutasították a bánási városból – ekkor került a szolnoki törvényszékhez. Az új hivatali állomáshelyén is felismerték felettesei a kiváló bírói kvalitásait, s így 48 éves korában, már kúriai bírói rangban a szolnoki törvényszék elnökévé nevezte ki a kormányzó.”⁷¹ Ott állt szolgálatban a Szegedre történő előléptetéséig, ami a korabeli szokások szerint valóban nagy megtiszteltetés volt, mivel a törvényszéki elnököket rendszerint előbb tanácselnöki minőségben helyezték át a táblákra, és csak azután, évekkal később kerülhetett sor az újabb intézményvezetői méltóságba való emelkedésükre.

Falkay a székfoglaló beszédében őszinte örömének, büszkeség érzetének adott kifejezést, hogy éppen arra az ítélőtáblára jöhetett, amelynek területén, mint a nagyikindai törvényszék joggyakornoka, harminchét évvel azelőtt a pályafutását kezdte.

Büszkeséggel töltötte el az is, hogy abban a városban folytathatta bírói pályáját, ahonnan húsz évvel korábban „a kereszt és a kard összefogásából az ország föltámasztása következett be”. „Fokozott erővel érzem ennek megtisztelő súlyát – mondotta az új elnök –, amikor nagynevű elődeimre gondolok. Mégsem fog el kishitűség, mert aki a munkának él, annak erejét a föladatak megacélozzák. Hiszem, hogy pályám szeretete és az a tudat, hogy munkatársaim mindenben segítségemre lesznek, hozzásegítenek munkám sikeres elvégzéséhez. [...] Programot adnom, úgy érzem, fölösleges, hiszen bíró vagyok, akinek egy programja lehet: az igazság keresése. Elnöki minőségemben gondos és szerető vezetője akarok lenni a gondjaimra bízott ítélőtáblának és a társbíróságoknak.”⁷² A legfontosabb küldetése azonban a táblai kerület kibővítésének elérése volt, amelyről az előzőekben már szoltunk.

Konczwald Endre

Láng-Miticzky Ernő

Falkay Gyula

Hamar változtatást hajtott végre a bírák beosztása terén, ami 1939. október 1-jén lépett életbe: az egyik változás szerint a nyugalomba vonult Muntyán István helyére Elekes Gyula tanácselnök került, míg a másik polgári tanácsot Nagy Antal vezette, aki addig a második számú büntető tanácsban elnökölt; az utóbbi tisztet Elemy Sándor vette át. A Curry Richárd-féle büntető tanács változatlan maradt.”⁷³ Falkay Gyula 1944. október 8-ig vezette a szegedi ítélőtáblát, amikortól annak működése a hadi helyzetre tekintettel félbeszakadt (lásd a következő fejezetben!).

2. Szegedi bírói arcélek

A polgári kor utolsó békeéveiben a szegedi ítélőtáblai bírói karba számosan léptek be, vagy léptek onnan előre,⁷⁴ ugyanakkor többen távoztak is az aktív szolgálatból. Álljon itt néhány emlékkép az utóbbi férfiak közül!

Sáfár Sándor 1938 júniusa legvégén, negyvennyolc évig tartó pályafutás után, ítélkezett utoljára. „A legnagyobb munkavállaló volt, aki mellett nehéz volt munkatársnak lenni, nem bizalmatlanságból a munkatársai iránt, hanem [mert] a munka

elvégzőjének fanatizmusa fűtötte és töltötte be életének minden célját és programját. Olvasható lesz róla, hogy puritán jellemű, úri gondolkodású, hatalmas, elnyúlhatatlannak látszó fizikumú bíró volt, aki mindig csak adott, de sohasem kapott, aki örült minden kartársa vágya teljesülésének még akkor is, ha az a saját jogos érdekének a sérelmével járt. S hogy minderről a jelen idő tudomást szerez, mindenesetre fájdalmas érzés, de magyar bírói sors az, hogy ilyen kiczellált bírói lélek elismerésre alig talál. Szolgáljon tehát legnagyobb érdemül a bírói lelkiismeret, mely nyugodtan mondatja a társaival: *jó harcot harcoltam*, büszke tölgy módjára nekiegyenesedve minden vihar-
nak, várom tehát a legigazságosabb bírónak az ítéletét” – méltatta emberi és jogász-
kvalitásait Curry Richárd, annak a büntető tanácsnak az elnöke, amelyben Sáfár az
utóbbi nyolc évben munkálkodott.⁷⁵ Egyike volt azoknak az ítélő bírónak, akiket *jó
bíróknak* szokás nevezni, mert a döntései nemcsak magas képzettségről, hanem egy-
ben nagyfokú életbölcsségről is tanúskodtak. A munkájába nemcsak a szaktudását,
de a szíve melegét és emberszeretetét is beleoltotta.⁷⁶

Szintén a hazai bírói kar egyik kiválósága vonult nyugalomba sok évtizedes mű-
ködés után Kovács Rókus tanácselnök személyében, akit 1939 novemberében búcsú-
tatott el meghitt ünnepség keretében a budapesti ítélőtábla teljes ülése. Kovács Rókus
rég szegedi családból származott, bírói munkássága legjavát Szegeden fejtette ki,
hosszú ideig működött az itteni ítélőtáblán mint az egyik büntető tanács elnöke. Ebből
a pozícióból került a budapesti táblára, ahol ugyanolyan megbecsülésben részesült,
mint évtizedeken keresztül Szegeden. Mintaképe volt a klasszikusan értelmezett füg-
getlen magyar bírónak, aki egész pályája alatt megalkuvás nélkül, klasszikus jogász-
vonalon csak az igazság szolgálatát művelte. Részrehajlatlan, a nyugalomát mindig
megőrző, alapos jogtudású bíró volt, aki minden ténykedésével a törvény szellemét és
értelmezését kereste. Egy-egy főtárgyalására, a tárgyalás vezetésének higgadt előke-
lőségére sokáig emlékezhetek szegedi jogázkörökben, de nemcsak ebben nyilvánult
meg a történelmi magyar bírói hagyományokon felépült egyénisége, hanem az ítélete-
inek kristálytiszt szövegezésében éppúgy, mint az egyéb határozatok kihirdetésében.
Kovács Rókus is mintaképe volt a jogot az ősi hagyományokon művelő és a feltétlen
törvénytisztelet alapján álló magyar bírónak, vele a hazai kar mindenütt becsült, mar-
káns egyénisége távozott az aktív igazságszolgáltatásból. A fővárosi ítélőtábla ülésen
Láng-Miticzky Ernő volt szegedi és akkori budapesti táblai elnök méltatta a kiváló
egyéniességét.⁷⁷

Még ugyanazon év decemberében vált publikussá, hogy hamarosan maga Láng-
Miticzky Ernő is nyugalomba vonul; végül a tervezettnél kissé tovább, 1940. március
31-ig maradt a budapesti elnöki hivatalában.⁷⁸

Gyászos év volt az 1943. esztendő – nem csak nemzeti értelemben: a szegedi ítél-
őtábla és a törvényszék több kiválóságát kísérték utolsó útjára. Az első ebben a szo-
morú sorban Pókay Elek nyugalmazott törvényszéki bíró volt, aki máig a Tisza parti
város bírólegendáinak egyike.⁷⁹ Márciusban temették el Viktor István ítélőtáblai bírót.
A búcsúztatásán a helyi jogászság minden hivatásrendje képviseltette magát, a pálya-
társak részéről a gyászbeszédet Viskovits József mondta el.⁸⁰ Egy hónappal később
Gömöry Andor volt törvényszéki bíró követte barátait.⁸¹

Ismert szegedi család sarja volt Keszthelyi Béla is, aki a közszolgálatát a kúriai
évek kivételével szintén Szegeden töltötte, itt emelkedett rangban és megbecsültség-
ben a legelsőkhöz. Az igazságszolgáltatás emberi jóérzéssel telített bírója volt, aki
nem elégedett meg a pusztán tényekkel, hanem a kiváló elődökhöz méltó buzgalommal
kereste a szavak, az események mögött a lélek apró rezdüléseit, a magyarázatot az
érthetetleneknek tetsző, komplikált külsőségekre, mindenre, ami a világ legfurcsább
teremtését, az embert adja. Fiatalon, 43 évesen hunyt el a tábla elnöki titkáráként.
Utolsó öröme fiának tiszta jeles érettségije volt, de épp olyan boldogan fogadta ko-
rábban a maga ítélőtáblai titkárrá történt kinevezését is, midőn a kollégái a beteg-
ágyánál tartották meg a teljes ülést, hogy kivegyek tőle a hivatali esküt. Az egészségi
állapota azután hullámozott, néha könnyebben érezte magát, míg 1943 júliusában örök
álmomba merült.⁸²

Két hét sem telt el, és Nagy Antal nyugalmazott ítélőtáblai tanácselnök, a Tiszán-
túli Református Egyházkerület és Egyházmegye tanácsbírája s a szegedi református
egyház presbitere távozott az élők sorából. Ő is nagyműveltségű ember és kitűnő bíró
hírében állt, egyházának jeles személyisége volt. Nem Szegeden, hanem Hódmezővá-
sárhelyen helyezték örök nyugalomba.⁸³

Augusztus közepén Muntyán István földi életútja is véget ért.⁸⁴ A végső búcsú-
tatása augusztus 19-én történt meg a belvárosi temetőben széleskörű nyilvánosság előtt.
(Az életéről lásd az előző pontot!) Találón fogalmazott egy tisztelője, amikor ezt
írta: „mintha elintéztek volna már minden igazságszolgáltatást, valamennyi dolgunk
rendben lenne, úgy szólítja el a túlvilági hatalom ezen a nyáron a jó bírót. Keszthe-
lyi Béla kezdte a sort, Nagy Antal folytatta, Muntyán István fejezte be azzal a nagy
szellemi kincssel, amely csak a világegyetemet felméri képes bölcseknek adatott
meg, mikor a porszemnél is kisebb, de önhitt ember helyét, igazát, nyugalomát igyek-
szik biztosítani az innenső életben”.⁸⁵ Végül Konczwald Endrével zárul e felsorolás,
aki fél évvel később, 1944. április 27-én távozott el.⁸⁶

Utólag nézve talán mondhatjuk, hogy a temetésük mintegy szimbolikus jelentőséggel bír: a következő egy-másfél évben az általuk megtestesített nagy korszak is a történelmi sírba szállt.

Olykor azért történtek pozitívumok. Feltétlenül ide tartozik Szarvas János és Szász István áthelyezése a szegedi ítélőtáblára; mindketten a szegedi törvényszékről léptek előre 1943 őszén. A legfontosabb azonban *Curry Richárdnak a törvényszék elnökévé* történt kinevezése volt, akit 1943. szeptember 25-én részesített e kegyben a kormányzó. Már a középiskoláit is a városban végezte; rövid járásbírói működés után a szegedi törvényszék, majd az ítélőtábla egyik legmegbecsültebb és legtekintélyesebb bírása lett. A táblai bírói munkássága után – amiből hat év tanácselnöki tevékenység volt – került vissza az ország második legnagyobb törvényszékéhez, a szegedihez immár elnöknek. Kiemelkedő képességei a magas színvonalú és hibátlanul adminisztrált bíraskodás voltak. A tisztaság és tisztesség, a közélet erkölcsi az új „örhelyén” kiváló támaszt nyertek a személyében s abban a hűséges és megalkuvás nélküli szolgálatban, amit a pápa is magas kitüntetéssel jutalmazott (Szent Gergely Rend). Curry Richárd a polgári és a büntető jogszolgáltatás terén egyaránt irányításra volt hivatott, jogi műveltsége, amelyhez tekintélyszámba menő adminisztrátori képesség is csatlakozott, egyértelműen arra predesztinálta, hogy bírósági vezető legyen.⁸⁷

Szegedi életkép a Tisza Lajos körüti székház előtt

II. FEJEZET

A jogállami igazságszolgáltatás felszámolása

1. § Az igazságügyi jogpolitika átalakulása 1945 és 1949 között

1. A koalíciós időszak jellemzői

Az ideiglenes nemzetgyűlés és az ideiglenes nemzeti kormány 1944 decemberében történt megalakulása után 1945. március 28-ig *kettős hatalom* érvényesült Magyarországon, ami az igazságügyi igazgatás szempontjából is fennállt. Szálaszi Ferenc nemzetvezető kormányának igazságügy-minisztere, Budinszky László Szombathely, a Dálnoki Miklós Béla vezette nemzeti koalíciós kormány szakminisztere, Valentiny Ágoston pedig mint ilyen Debrecen székhellyel működött. Mindkettőjüknek volt szegedi kötődése: Budinszky Szegeden, a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett jogi doktorátust, Valentiny pedig éppen a Tisza parti város szociáldemokrata polgármestere volt 1944. október 17. és 1945. augusztus 24. között, tehát abban az időszakban is, amikor egyben az igazságügyi tárcát vezette.⁸⁸

1945-től az 1947. évi békekötésig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság útján lényegében közvetlenül, azután pedig közvetetten állt a hazai igazságügy a szovjet diplomáciai és hatalmi (külső) befolyás alatt, azonban a kommunista párt belülről is törekedett – a még kiscgazda párti fölényrel szemben – a pártközi értekezleteken a Szovjetunió elvárásait érvényesíteni. Mindez meglátszott magán az Igazságügyminisztériumon is, amely vezetéséből a „nem kellően szovjetbírát” Valentinyt fél év után, 1945 júliusában eltávolították. A helyére Ries István került, akinek a tevékenységén a szociáldemokrata mivolta egyre kevésbé látszott meg. Teljes mértékű kommunista beállítottsága tette lehetővé, hogy a közjogi és politikai átalakulás időszakában, öt évig hivatalban maradjon,⁸⁹ egyben igazságügy-miniszterként jelentős szerepet vállaljon a polgári demokratikus intézmények felszámolásában és a szovjet mintájú alkotmány előkészítésében. Ennek ellenére – vagy éppen ezért! – az új büntető törvénykönyv (Bt.) országgyűlés általi elfogadása után három héttel – amely során még javában a népi demokrácia jogrendszerét éltette –, 1950. június 7-én kémkedés, illetve hivatali hatalommal való visszaélés gyanújával őrizetbe vették, majd az ÁVO egyik vallatótisztjétől elszenvedett fizikai bántalmazásokat követően, három hónappal később elhunyt, a halálának napját titokban tartották és meghamisítva (visszadatálva) anyakönyvezték, mintha az egész meg sem történt volna. Az ügyének felülvizsgálata csak 1955 és 1958 között került sor.⁹⁰

Ahogy a korszak közigazgatás-történeti szempontból legjellemzőbb helyi szervei a nemzeti bizottságok voltak,⁹¹ úgy az igazságszolgáltatás történetében a legemblematikusabb fórumok a népbíróságok lettek.⁹² Mindkettőnek különös sajátossága, hogy országosan nézve belőlük az elsőt Szegeden szervezték meg.⁹³ Témánkhoz érintőlegesen az utóbbiak kapcsolódnak, mert a közalkalmazottak *igazoló bizottságainak* elutasító határozataival szemben a népbíróságokhoz lehetett korlátozott jogorvoslatért fordulni. Szegeden ténylegesen 1945. március 14-től működtek; a következő év végéig összesen 371 személyt ítélték el valamilyen népellenes vagy szélsőjobboldali magatartásért.⁹⁴ A legújabb kutatások adatai alapján a fennállásuk alatt a népbíróságok országosan 4227 személy ügyével foglalkoztak, ebből 1863 főre nézve fejeződött be az eljárás marasztaló ítélettel, míg 972 vádlottat felmentettek, a többieknél az eljárás érdemi döntés nélkül, ügyáttétellel vagy egyéb okból szűnt meg.⁹⁵

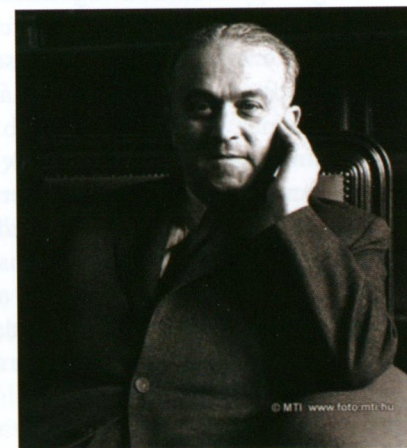
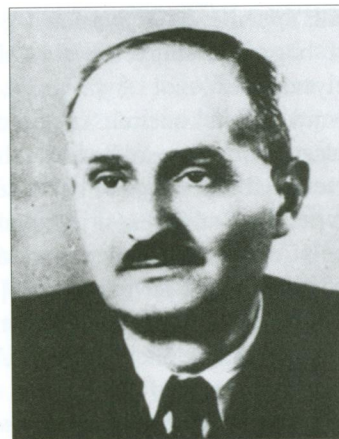
Az egyre szűkülő s egyre inkább a kommunista párt uralta, kezdetben még demokratikus koalíció igazságügyi koncepciójából e helyütt a bírósági szervezettel kapcsolatos folyamatokat emeljük ki, pontosabban a polgári kori („burzsoá”) jogállam felszámolásának a *bírói szervekre* irányuló jogalkotási lépéseit mutatjuk be – a nemzetgyűlési (országgyűlési) felszólalások és a megalkotott törvények tükrében.

2. A bírói függetlenség megtörése

A Magyar Kommunista Párt által tervezett proletárdiktatúra útjában leginkább a bíróságok álltak. E közjogi akadályon az igazolási eljárások és a B-listázás sem változtattak 1945 és 1946 folyamán (lásd a következő §-ban!), még akkor sem, ha ezeket a bírósági szervezet is megsínylette. A kisczarda párti többségű nemzetgyűlés és a koalíciós kormány még nem állt teljesen a kommunista vezetők ellenőrzése alatt, amit az utóbbi exponensei propagandával törekedtek ellensúlyozni. A támadások egyik gócpontjába a bíróságok kerültek az országos és a helyi politikában egyaránt, azzal a szlogenel, miszerint „a bírák legyenek függetlenek a nép ellenségeitől, de nem a néptől”.⁹⁶

A független bírákkal szembeni jogi nyomás a tetőpontját az 1948. évi XXII. tc.-kel érte el, amely az ítélő bírák és az államügyészek *áthelyezésének és kényszernyugdíjazásának* 1869 óta fennálló garanciális szabályait áttörve lehetővé tette, hogy az igazságügy-miniszter – az ún. főfelügyeleti jogából eredően – bármely bírót a *beleegyezése nélkül* is más bírósághoz helyezhessen át azzal a korlátozással, miszerint a Curia bíráit csak a Budapesten működő bíróságokhoz, az ítélőtáblák bíráit pedig csak másik ítélőtáblához, valamelyik törvényszékhez vagy törvényszéki székhelyen működő járásbírószághoz lehetett áthelyezni; egyéb bírósághoz csak akkor, ha ezt az érintett a

meghallgatása során maga kérte. Ugyanazt a személyt egyszer helyezhették át a szóban lévő törvény alapján. E jog a minisztert eredetileg 1948. március 23-tól 1949. december 31-ig illette meg, ténylegesen azonban 1949. október 26. után e törvényt már nem lehetett alkalmazni (1949: 9. tvr.). Hasonlók voltak a végelbánás alá vonás klauzulái is, ami jelenthetett nyugdíjazást vagy felmentést; ez esetben ama minisztertanácsi rendelkezés, mely szerint a negyvenötödik életévet be nem töltötték nyugdíjra általában nem tarthattak igényt, nem volt alkalmazható.⁹⁷

Két igazságügy-miniszter: Valentiny Ágoston és Ries István

Ha az áthelyezést az eljárás alá vont személy nem fogadta el, és az ötvenötödik életévét betöltötte, kérhette helyette a nyugdíjazását, egyébként viszont abban az esetben, ha a kijelölt új állást nem foglalta el, a hivataláról – s az azzal kapcsolatos ellátási, valamint a szolgálata alapján támasztható minden egyéb igényéről – lemondottnak kellett tekinteni. Az eljárással kapcsolatos nyilatkozatának elmaradása az érdemi határozathozatalt nem akadályozta. Az ítélőtáblai elnökökre nézve ugyanakkor kizárólag csak a kényszernyugdíjazás lehetősége állt fenn, az áthelyezésüké nem.

Az 1948. évi LII. tc. e rendelkezések hatályát *kiterjesztette* a Közigazgatási Bíróság és a Szabadalmi Bíróság bíráira – ezek ugyanis formailag a miniszterelnök s az iparügyi miniszter főfelügyelete alatt álltak –, valamint az igazságügyi tárca körébe tartozó azon közszolgálati alkalmazottakra, akik az illetményeik szempontjából a bírákkal és az államügyészekkel estek egy tekintet alá. Az igazságügy-miniszter bármely további igazságügyi közalkalmazottat is hivatalból végelbánás alá vonhatott, valamint bármelyik közjegyzőt vagy bírósági végrehajtót elmozdíthatta az állásából.⁹⁸

Az elbocsátó határozat hatálya a közléstől számított három, avagy hat hónap elteltével állt be, függően a konkrét szolgálati viszony jellegétől.

Az 1948. évi XXII. tc. miniszteri indoklásában ekként törekedett Ries István sommásan megokolni a jogállamisággal és a történelmi alkotmánnyal össze nem férő rendelkezéseket: „jelentősebb szervezeti változások idején a múltban is felmerült annak szüksége, hogy az ítélőbírák áthelyezhetetlensége átmeneti időre felfüggesztesse. Ez a szükség – figyelemmel a végbement területi változásokra és a demokratikus átalakítás szempontjaira – ez idő szerint is fennáll, éppen ezért a javaslat 1. §-a megadja az igazságügyminiszternek azt a lehetőséget, hogy a főfelügyelete alatt álló bíróságok ítélőbíráit, beleegyezésük nélkül is, áthelyezhesse. Az 1. § (2) bekezdése, a felsőbíróságok tagjainak rendszerint idősebb korára való tekintettel, azt a méltányos megszorítást tartalmazza, hogy az ilyen bírák csak nagyobb városokba helyezhetők át. A szükség által nem indokolt hátrányok elkerülése céljából az 1. § (3) bekezdése csak egyszeri áthelyezést tesz lehetővé, (4) bekezdése pedig az áthelyezési jog gyakorlását záros határidőhöz köti, ami a bírói függetlenség elvi elismerését és fenntartását jelenti. A § (5) bekezdése azon a megfontoláson alapszik, hogy az ott felsoroltak [a Curia elnöke, másodelnöke, a táblák elnökei, a budapesti tábla alelnöke] állásának megfelelő más állás aligha található, és így az illetők áthelyezése nem jöhet tekintetbe.”⁹⁹

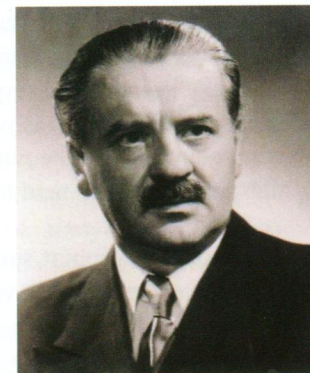
E helyütt nem mulaszthatjuk el számba venni a *bírói áthelyezést* lehetővé tevő, *múltbeli* jogszabályi felhatalmazásokat, amelyekre a „jelentősebb szervezeti változások” fordulat – minden részletezés nélkül – utalhatott. Ilyen volt az elsőfokú királyi bíróságok szervezése 1871-ben és 1875-ben (1871: XXXI. tc., 1875: XXXVI. tc.), a pesti és a marosvásárhelyi királyi tábla felállítása 1861-ben s 1868-ban, majd az ítélőtáblák decentralizációja 1890–91-ben (1868: LIV. tc., 1890: XXV. tc.), a rokonai összeférhetetlenség keletkezése az 1871. évi IX. tc. alapján, továbbá a fegyelmi szankció keretében történő áthelyezés az ugyanezen, majd pedig az 1936. évi III. tc.-ben foglalt megfelelő (nem egyoldalú) eljárás után, illetve az 1920. évi XI. tc. nyomán. Ugyancsak ide tartoztak a táblai tanácsjegyzői szolgálatra (1891: XVII. tc.) vagy a felső bíróságok munkájának megszorodása esetén beleegyezéssel a Curiához és az ítélőtáblákhoz (1925: VIII. tc.), beleegyezés nélkül pedig az Igazságügyminisztériumba történő berendelés esetei (1912: VII. tc., 1940: XXXVI. tc.). Az 1939. évi II. tc. a háború miatt nem működő bíróságok alkalmazottainak áthelyezésére, az 1939. évi IV. tc. az izraelita vallású bírák végkielégítésére és nyugdíjazására, valamint az 1871. évi VIII. tc. s az 1936. évi III. tc. a hivatásuknak egészségi okból megfelelni nem képes bírák kényszernyugdíjazására biztosított lehetőséget, de az utóbbiaknál szintén csak egy előzetes, fegyelmi jellegű eljárást követően. Az államterület egyes részeinek ellenséges megszállása az első világháborúban, majd az elvesztésük, azután

az 1938 és 1941 közötti gyarapodások ismét szükségessé tettek különböző áthelyezéseket. Az 1948. évi körülmények azonban valójában egyikkel sem álltak hasonlóságbán.

Érdemes és tanulságos a törvény országgyűlési vitáját is áttekinteni! 1948. március 4-én és 5-én vették napirendre a javaslatot, amelyet előzőleg, február 17-én az alkotmányjogi és közjogi, valamint az igazságügyi együttes bizottság tárgyalt meg Kállai Gyula elnöklete alatt, majd a többségi véleményben, egyetlen stiláris módosítással, támogatta a szövegezést.¹⁰⁰ Közös *kisebbségi véleményt* Matheovits Ferenc, Székely Imre Kálmán és P. Ábrahám Dezső terjesztett elő. Ebben mind az 1946. évi I. tc.-ben felsorolt állampolgári jogokkal és az 1947. évi párizsi békeszerződéssel, mind a „kulturállamok” jogszabályaival ellentétesnek találták a javaslatot: „egyrészt a közigazgatásnak: a kormánynak – a bírák függő helyzetbe hozásával – befolyásolási lehetőséget ad a bíráskodás terén s ezzel konkrét esetre vonatkozó törvényhozói hatalmat nyer, azaz a generális hatályú törvényen rést üthet, másrészt azt vetíti a köztudatba, hogy a neki nem eléggé engedelmes bíró elől az áthelyezhetőséggel s elmozdíthatósággal a számára kényes vagy politikai jellegű ügyeket a kormányzat kevésbé szilárd jellemű bíró elé viheti, miáltal azonban e törvényjavaslat az állampolgároknak az államhatalom erkölcsi jellegébe vetett hitét s a demokráciába helyezett bizalmát is megingatni alkalmas lehet.” A három képviselő álláspontja szerint az igazolásokkal, a B-listázással és a menekült bírák elhelyezésével – így több száz új kinevezéssel – a bírói kar demokratizálása már éppen eléggé megtörtént – ha egyáltalán szükség volt rá.¹⁰¹

Dálnoki Miklós Béla

Tildy Zoltán

A plénumon Faragó György bizottsági előadó tartotta a bevezető felszólalást, amit az 1945-ben kezdetét vett népi – az ő szavaival: gazdasági vagy szociális – demokrácia szokásos méltatásával kezdett, majd a bírói joggyakorlat addigi jogformáló szere-

péről szolt. „A bíró tehát e funkciójában majdnem törvényhozói funkciót gyakorol. A bíró a maga szokásjog-kialakító működésével valóban tevékeny és elsőrangú munkása lesz annak az új jogi rendnek, amely felé a népi demokrácia, a társadalomnak ez az új magyar megjelenési formája törekszik” – mindazonáltal hangsúlyozta, hogy „a népi demokrácia, mint minden pozitív és életigenlő társadalmi rend, igényt tart a saját igazságszolgáltatásának védelmező és továbbfejlesztő eleven erejére”. Ezzel szemben a világháború utáni három évben „egyenesen felháborodást keltő” bírói döntések is keletkeztek, amelyekkel némelykor még az országgyűlés (nemzetgyűlés) is foglalkozott, ez pedig védekezésre készítette az államhatalmat: „az a bíró, aki nem hajlandó magáévá tenni a mi jelenleg érvényben levő és elfogadott társadalmi szemléletünket a népi demokráciára vonatkozóan, aki tárgyilagosan szemlélve nem alkalmas arra, hogy a népi demokrácia nevében igazságot szolgáltatson, sőt a bírói gyakorlat révén egy törvényerejű és generális hatású jogforrásnak teremtő munkása legyen – mert az új magyar szokásjog is magán kell, hogy hordozza annak a társadalmi életformának arculatát, amelynek méhéből születik: a demokráciát –, az feltétlenül olyan személy, akit joga van a mostani társadalmi rendnek, a demokráciának eltávolítani arról a helyről, ahol ezt a tevékenységét eddig kifejtette.”¹⁰²

Az előterjesztett kisebbségi véleményt, amely ellenezte a törvényjavaslatot, insznuálónak bélyegezte Faragó, mivel a többségi állásponttal szemben „kompromittálni” szándékozta a magyar demokrácia „nemes intencióit” az országon belül és kívül egyaránt. A javaslatot elsősorban azzal törekedett megvédeni, hogy határozott időtartamra vonatkozott a hatálya, ezzel önmaga szabott gátat a kormány tevékenységének, az alkotmányellenesség vádját pedig azzal hátrította el, hogy egyetlen alkotmány sem örökérvényű, tehát a módosítása sem kizárt, ha azt a társadalmi változások szükségessé teszik. Elismerte a törvény „szükségrendszer” jellegét, ugyanakkor a benne foglalt intézkedések szerinte méltányos mivoltára is felhívta a figyelmet. A bizottsági kisebbségi vélemény előadója, Matheovits Ferenc nem tartózkodott az ülésteremben, így az ellenzők álláspontját szóban nem fejthette ki.¹⁰³

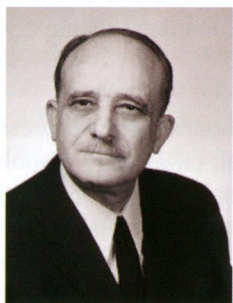
Keleti Péter a Demokrata Néppárt soraiból az 1869. évi IV. tc.-et méltatta, midőn a *függetlenség fogalmának* mibenlétét vizsgálta: „a bírói függetlenség tehát a bírói funkcióhoz, az igazságos ítékezés lelki műveletéhez szükséges szabadság. Az ilyen szabadsággal ítélező bíró lelkében az ítékezés logikai és pszichológiai menetét semmi külső behatás nem zavarhatja. A bizonyítékok befolyásmentes mérlegelésével, az emberileg elérhető maximális, úgynevezett anyagi igazságnak megfelelő tényállás rekonstruálása tárgyilagosa alapot fog nyújtani az épp alkalmazandó jogszabály önálló kiválasztására”. Nagyon kifejezően mutatott rá a *jogállami* törvénykezés lényegére: „bár a bíró környezetétől, a társadalomtól, amelyben él, a korszellemtől, amelynek

tanítását lelkében viseli, elszakadni nem tud, mégis bírói székében szelektál mindem egyéb tényezőt, amely organikusan nem illik a konkrét kérdés elbírálásánál tudatának elemei közé. Eszme és gondolat, bizonyításmérlegelés és ténymegállapítás, jogszabály-kiválasztás és alkalmazás, helyeslő vagy rosszalló értékelés a független bíró autonóm belső ügye. Így a bírói függetlenség, a bírói hatalomnak biztosító és egyben esszenciális fogalmi eleme a modern államnak. Célja a közjó megvalósítása érdekében a bírói ítékezés szabadságát mindenféle elismerő vagy helytelenítő kritikától, a kormányhatalom nyomásától, a közvélemény irányítható szenvedélyeitől mentesíteni.”¹⁰⁴ Voltaire szállóigének számító gondolatára is hivatkozott: „szabadnak lenni annyi, mint csupán a törvénytől függni”; a törvény értelmének feltárása és a konkrét esetre alkalmazása viszont a bíró szabadsága: „a kormánytól való bármilyen, csak időleges függőség is, amely a félelem pszichológiájánál fogva befolyásolhatná, a végrehajtó hatalmat pedig konkrét esetre vonatkozó törvényhozói puvoárral ruházná fél, az állampolgári szabadságot a legnagyobb mértékben veszélyeztetni alkalmas” dolog. A bíró kormány általi önkényes áthelyezhetősége a Damoklész-kard, amely a személyiségét és a döntéseit befolyásolhatja. Vargha Ferencet, a nagy tekintélyű egykori koronaügyészt idézve rámutatott: „ha az elmozdíthatatlanság és az áthelyezhetetlenség, a pragmatikus értékű garancia nem volna, a bírói függetlenség írott malaszt lenne. A nem szilárd jellemű, félénk, aggódó természetű bírónak nem is volna szüksége a kormány bizalmas beavatkozására, mert az ilyen jellemű ember a félénkség pszichológiájánál fogva keresné az alkalmat, hogy a kormány jóindulatát megnyerje, nehogy állását veszítse.”¹⁰⁵

Keleti helyesen hangot adott annak is, miszerint a bírák demokratikus ítékezésének legalább annyira lényeges feltétele, hogy a jogalkotó szervek tartalmilag demokratikus jogszabályokat bocsássanak ki, mint az, hogy e normákat befolyástól mentesen alkalmazzák. Adatokkal bizonyította továbbá, hogy 1945 óta az igazolási eljárások, a B-listák és az egyéb döntések nyomán a Curián szolgáló 64 bíró közül 14 volt új kinevezésű, a budapesti ítélőtábla 114 fős összlétszámában pedig 61 újonnan kinevezett bíró dolgozott. Vagyis a *homo novus*-ok aránya az előbbi fórumon 20 %-ot, az utóbbin 54 %-ot tett ki. „Végső konklúzióként csak annyit kívánok mondani – összegezte a szóló demokrata hitvallását –: a bírói függetlenség a jogállam alkotmányának gerince, a polgárjogok szabad gyakorlása e nélkül el sem képzelhető, kiépítése, megerősítése, körülbástyázása demokratikus rendünk alkotmánybiztosítója, így nem egyéni, kari vagy osztályérdek, hanem egyetemes emberi, nemzeti és államérdek.”¹⁰⁶ A véleménye szerint a törvényjavaslatra 1948-ban már nem volt szükség, de különben is hibás elgondolásnak tekintette, hogy a „demokratikus kormányok” által kinevezett bírákra szintén kiterjedt a hatálya. Feltett két kérdést: mi szükség a további változtatásokra, ha már az addigiak is a demokratikus kormányzattól és a népbíróságoktól ered-

tek, valamint a bíróként történő áthelyezés elvetése esetén miért nem alkalmazzák valamilyen más közszolgáltatásban az érintett személyt? Ez utóbbi megoldás „sokkal szociálisabb” lett volna.

Orbán László a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült koalíció nevében üdvözölte a javaslatot, mivel már korábban is, a költségvetési vita során, kifejtette nézeteit az ellenzékkel és a magyar bírakkal szemben. Most ekként fogalmazott: „azt kell mondanom, t. Országgyűlés, hogy a magyar demokrácia tengerében a reakció szigeteként áll az igazságszolgáltatás területe. Bíróságaink jelenléte része kínai fallal vette körül magát, kínai fallal bástyázták körül a bíróságokat, hogy oda a demokráciának még csak a szele se tudjon behatolni”. Elismerte ugyan, hogy a hazai bíróságok a Szálasi vezette fasiszta erőket általában nem támogatták, de számára az az álláspont, hogy „ha valaki nem volt nyílas, ez egyúttal annak bizonyítéka, hogy demokrata volt”, elfogadhatatlannak bizonyult. Már most hangoztatta a később négy évtizeden át emlegetett „Horthy-fasizmus” teóriát, amivel praktikusán meg lehetett kerülni az érvelési vagy ténybeli akadályokat. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület tiltakozását elkésettnek tartotta, mivel inkább az 1921. évi „rendtörvény” és az ún. „zsidótörvények” ellen kellett volna tiltakoznia (az utóbbi vonatkozásában sajnos igaza volt).¹⁰⁷

Orbán László

Kállai Gyula

Dobi István

A legsúlyosabb vádpontokat azonban a bírói kar 1945 utáni magatartásában látta: „nincs olyan demokratikus vívmány, amelyet ne igyekeztek volna a bírói pulpitusról elgáncsolni, nincs olyan harca a magyar demokráciának, amely ne találta volna bíránk elég jelentékeny részét a másik oldalon, az ellenség oldalán!” Utalt e helyt a földreformra, ahol a bíróságok a népi fórumok munkáját nem ismerték el jogszerűnek, az „állatperekre” és az államosítással összefüggő egyes perekre, ahol a kiadott rendeletekben lévő joghézagokat használták fel a kormányzat intenciójának megkerülésére, továbbá az állami vállalatokkal és a fővárossal szembeni, az elbocsátások miatt hozott

marasztaló határozatokra, amelyekkel nagy összegű kártérítéseket vagy nyugdíjakat ítélt meg B-listás főtisztviselők javára az állammal vagy Budapest törvényhatóságával szemben. Szintén hevesen kritizálta az árdrágítással összefüggő eljárásokat, mivel azokban a „nagyvadakkal” szemben a bírák túl elnézőek voltak, és csak a parasztembereket sújtották komoly szankciókkal.¹⁰⁸

A bírói fegyelmi eljárásokról ugyancsak negatív véleményt formált, mondván, „a fegyelmi eljárásban igen gyakran éppen azok ítéleznek, akik sokszor maguk is a demokratikus magatartás szempontjából nem a bírák, hanem a vádlottak padján kellene, hogy üljenek”. Felháborodással konstata, hogy „három esztendő alatt egyetlen olyan eset sem fordult elő, amikor bírói fegyelmi eljárás alapján egyetlen bírót valamilyen büntetésre, elmozdításra, áthelyezésre vagy akár csak pénzbüntetésre ítélték volna antidemokratikus ítéletek, demokráciaellenes magatartás miatt”. Ezért a törvénykezésben „szabadon garázdálkodó” és „reakciós szellemű” bírákkal szemben jogosnak látta a javaslatban foglalt fellépést: „igenis van joga a magyar demokráciának arra, hogy igazságszolgáltatásunkat, országunk életének ezt a döntő területét átalakítsa a maga ábrázatára, a demokrácia szempontjainak megfelelően.”¹⁰⁹

Összességében a dolgozó néppel szembeni „jogtipró” tevékenységért az 1946. évi I. tc.-ben biztosított jogokat elvető bírakat tartotta felelősnek, így a „köztársasági törvénnyel” nem csak, hogy nem találta ellenkezőnek a szóban lévő javaslatot, de éppen annak *biztosítékaként* aposztrofálta. Mesterkélt módon a magyar történeti alkotmány fogalmával is indokolta a megváltozott közjogi és politikai viszonyok védelmét: „ma az alkotmányunknak integráns része például a földbirtokreform-törvény, például a nehéziparnak, a bankoknak az államosítása; például a köztársaságról szóló törvény, a választójogról szóló törvény, ezek jelentik ma az alkotmányunkat, ezek alkotmányunk szerves részei. Élő alkotmányunkat az veszélyezteti, ha a bírák szembehelyezkednek ezekkel az alaptörvényekkel! Éppen a mai helyzet ütközik alkotmányunkba, a mai bíróságaink működése sérti alkotmányunkat, és az a törvény felel meg az alkotmányunknak, amely elősegíti, hogy új alkotmányos rendünk, demokratikus alapintézményeink hatékony védelmet nyerjenek, amely előmozdítja, hogy olyan bírák gyakorolják az igazságszolgáltatást, akik akarják és tudják is védeni ezeket az alapintézményeket, akik szívvel lélekkel a demokrácia oldalán vannak. Ez a törvény tehát nem gyengíti, hanem erősíti, körülbástyázza új demokratikus rendünket és köztársasági alkotmányunkat.”¹¹⁰ Minderre tekintettel nyíltan akként fogalmazott: „most megindítjuk a harcot bíróságaink demokratizálásért. [...] Félnivalójuk csak azoknak van, akik nem tudják, vagy nem akarják elfogadni népi demokráciánk rendjét. Ezeknek meg kell tanulni most a maguk bőrén a magyar demokrácia három esztendő történetének nagy leckéjét, azt a leckét, hogy nem lehet büntetlenül szembeszállni a

magyar demokráciával, azt a leckét, hogy aki szembeszáll a magyar demokráciával, menthetetlenül elbukik.”¹¹¹

A történelem távlatából, úgy véljük, aligha szükséges ehhez bármit is hozzátenni.¹¹² Az igazságügy-miniszteri válaszában Ries István a történeti alkotmánnyal kapcsolatos, öröknek mondható szakmai dilemmára hivatkozott: „a magyar közjog nem ismer alaptörvényeket. A jogi közfelfogás ismer bizonyos törvényeket, amelyeket az alkotmány szempontjából fontosaknak tart, de közjogilag minden törvény egy másik törvénnyel hatályon kívül helyezhető és új törvény alkotható. A bírói függetlenségről szóló 1869: IV. tc. sem alaptörvény. Ha bizonyos időkben nem válik be, akkor reformálni kell, sőt esetleg hatályon kívül kell helyezni. Egyébként Magyarország királyság volt, s most köztársaság, tehát alapjaiban változott meg az egész magyar alkotmány. Ha elfogadnánk az ellenzéki szónokok érvelését, akkor a forradalom minden alkotása alkotmányellenesnek volna bélyegzendő és érvénytelen lenne.” Ebből fakadóan nem ismerte el az „alkotmányellenes” vagy „alkotmányba ütköző” kritikákat, mivel azok a nézete szerint nem adtak alapot olyan megkötésekre, melyek átlépésén ne „tehetné túl” magát az országgyűlés. Magát a *bírói függetlenséget* – a korábbi beszédeivel egyezően – az egész magyar múltban csak fikciónak, a valóságban a kormány kedvét kereső bírák frázisának tartotta, különösen a Curia bírái esetében (pl. Méhes Ignác és Töreky Géza nevét citálta). Véleménye szerint a törvény időbeli hatálya – a közel két év – elegendő arra, hogy megállapítható legyen egy-egy bíró ítélkezési gyakorlatából, mennyire tette magáévá a „demokratikus szellemet”, mert „el tudok képzelni a közigazgatás bizonyos területén nem egészen demokratikus tisztviselőket – fogalmazott Ries –, akiknek a rutinja, hozzáértése felhasználható a demokrácia érdekében, csak egyedül az igazságszolgáltatás terén nem tudom ezt elképzelni, mert az igazságszolgáltatás terén az ilyen ember lassú munkával ássa alá a demokrácia alapjait. Ezekből tehát meg kell szabadítani az igazságszolgáltatást és nem szabad tovább tétlenül néznünk munkájukat. [...] Senkit a világon nem akarunk üldözni, de igenis, ahogyan itt Alvinczy [Imre] képviselő úr is megállapította Orbán képviselőtársam nyomán, joga van a magyar demokráciának az ország legfontosabb alappillére demokratikussá átalakítani.”¹¹³

A törvényjavaslatot az országgyűlés a bizottsági jelentésnek megfelelően fogadta el, noha Pócza Lajos (Demokrata Néppárt, majd független képviselő) egy, a később hosszú kálváriát bejárt Matheovits Ferenc (Demokrata Néppárt) több módosító indítványt is előterjesztett a rendelkezések élének mérséklése céljából.

Már ekkor kiviláglott tehát az a jövőkép, amelyben az államhatalomtól *de facto* független bíróságoknak nem jutott hely. A folyamatban soron következő jogszabályok

az 1949. évi II. és XI. tv.-ek voltak, amelyekből az előbbivel külön foglalkozunk. Az utóbbi a szovjet típusú *ülőkrendszert* alapozta meg a büntetőeljárásban, vagyis a laikus bíraskodás olyan formáját, ami az 1945 előtti magyar perjogban – a munkaügyi magánjogi bíraskodás kivételével¹¹⁴ – ismeretlen volt. A törvényszéki egyesbíraskodást teljesen megszüntette, illetve számos egyéb helyen módosította a Bűnvádi perrendtartást s annak kiegészítéseit (1907: XVIII. tc., 1914: XIII. tc., 1928: X. tc., 1930: XXXIV. tc.). A népi ülnökök beemelése az ítélő tanácsokba nem csak az első fokú, hanem a jogorvoslati fórumokon – a Curián és az állami ítélőtáblákon – is megtörtént, az eljárási részletszabályok különösen ez utóbbiakon változtak meg.

Az ítélőtábláknak, mint addig, a járásbíróságok és általában a törvényszékek, a Curiának pedig a törvényszékek egyes ítéleteivel kapcsolatban volt másodfokú hatásköre. A törvény elvetette a relatív súlyosítási tilalom addig létező esetét, vagyis a másodfokú bíróság arra tekintet nélkül döntött, hogy az első fokú ítélet ellen ki, kinek az érdekében, illetve milyen okból élt fellebbezéssel. Az ítélőtáblák tanácsai öttagúak lettek, akik közül kettő volt laikus ülnök. A terjedelmes jogszabály tartalmazott rendelkezéseket a fiatakorúakra vonatkozó eljárásra, a rögtönbíraskodásra s a rendes uzsorabíraskodásra is, míg a népbíróságokra, a jövedéki büntetőbíróságokra, valamint az uzsorabírósági külön tanácsokra még nem terjedt ki a hatálya. A laikusok a polgári peres eljárásban 1952-től jelentek meg.

A szabadság népi demokratikus szimbóluma

Érdekesség, hogy a szóban lévő törvény a szegedi tábla (felsőbíróság) területén csak 1950. április 1-jén lépett életbe, ezért csupán az év márciusában történt az első

népi ülnökök megválasztása Szegeden.¹¹⁵ Ekként méltatták az eseményt: „a szegedi járásbírószágon, a megyei bíróságon, valamint a felsőbírószágon az elmúlt napokban megválasztották az üzemek dolgozói és a környékbeli falvak dolgozó parasztjai közül a népi ülnököket, akik Népköztársaságunk alkotmányához híven a szakbírákon kívül a dolgozókat képviselik az igazságszolgáltatás munkájában. A járásbírószág négy új tanácsa mellé tanácsokként két-két ilyen munkást és dolgozó parasztot és egy helyettes ülnököt választottak. A felsőbírószág ítélő tanácsaiba pedig összesen kilenc dolgozót, közöttük számos munkásnőt választottak be. Ezeket a népi ülnököket a járásbírószágon egy hónaponként, a megyei bíróságon pedig kéthétenként, a felsőbírószágon minden huszadik tárgyalás után újraválasszák annak érdekében, hogy minél nagyobb számmal részt vehessenek a dolgozók az igazságszolgáltatás munkájában. A választottak között jelentős számmal vannak a DÉFOSz [= Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége] által jelölt pártonkívüli dolgozó parasztok is. Ugyanakkor a dolgozó nők is teljes mértékben kiveszik részüket ebből a munkából. A harmadik választott közül közel húsz személy nő.”¹¹⁶ Az eskütelükre mindjárt április 1-én sor került a megyei bíróság ünnepélyesen feldíszített szakszervezeti helyiségében, ahol a szegedi székhelyű felső-, megyei és járásbírószág elnökei, valamint Pamuk István, az MDP helyi pártbizottságának elnöke és Sömjén Pál, az Igazságügyminisztérium kiküldöttje (főosztályvezetője) jelentek meg. Az ülnökök Kiss Dezső megyei bírósági elnök útmutatásával meg is kezdték a munkájukat.¹¹⁷

Szeged egyik országgyűlési képviselője, Vigh Istvánné néhány héttel később az új büntető törvénykönyv (Bt.) elfogadásakor a következő szavakkal méltatta az ülnökök szerepét: a törvények helyes alkalmazása „csak akkor valósulhat meg, ha a szakbírák mellett ott vannak a bíróságokban azok a munkások és parasztok, akik kifejezik a dolgozó nép meggyőződését. Megértették a dolgozók, hogy ezzel válik a bíróság az ő bíróságukká. Megbüntetjük az ellenséget, azokat, akik rendszerünket támadják, akik a szocializmus építése ellen izgatnak, akik a dolgozók tulajdonát károsítják meg. De, mint bíráik nemcsak büntetünk, hanem nevelünk is. [...] A munkások és dolgozó parasztok fiai és leányai nemcsak mint népi ülnökök, hanem mint szakemberek is bevonulnak az igazságszolgáltatásba. Már képezik azokat a munkás és paraszt dolgozókat, akik nemsokára ott lesznek az ügyészek és a bírák között, hogy még jobban kidomborítsák munkásosztályunk vezető szerepét, a dolgozó nép közvetlen részvételét az igazságszolgáltatásban.”¹¹⁸

3. A Közigazgatási Bíróság és a Hatásköri Bíróság megszüntetése

A polgári kori igazságszolgáltatási szervezet fórumainak felszámolása a Közigazgatási Bíróság megszüntetésével vette igazán kezdetét 1948 és 1949 fordulóján, amikor az

1949. évi II. tv. országgyűlési tárgyalása zajlott. A törvény egyes rendelkezései, amelyek a Közigazgatási Bírósághoz és a Hatásköri Bírósághoz utalt konkrét hatáskörök megszüntetéséről, illetve más állami szervhez való áthelyezéséről szóltak, témánk szempontjából érintőlegeseek, ugyanakkor a szóban lévő jogszabály országgyűlési vitája során elhangzott nyilatkozatok mindennél jobban világították meg a közeljövőbe vezető utat – amibe az ítélőtáblák (felsőbírószágok) sem illettek bele.

A törvényjavaslatot 1948. december 10-i keltezéssel terjesztette be Ries István igazságügy-miniszter az országgyűlés elé. (Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy éppen e napon fogadta el az ENSZ az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát!) A javaslat indokolása ekként vezette fel a polgári kor talán legemblematikusabb bírósága megszüntetésének okait: „a múlt század – mintegy az azt megelőző korszak viszszahatásaként – a politikai fejlődés betetőzését az ún. jogállam kiépítésében látta. Ennek fogalmához pedig hozzátartozott a közjogi bíráskodásnak az a rendszere, amelyben a közhatalom és a jogkeresők között felmerülő közjogi jellegű jogviták eldöntése egy, a végrehajtó hatalmon kívül álló bírói szerv hatáskörébe tartozik. Ennek gondolatnak a jegyében alkotta meg a magyar törvényhozás is a közigazgatási bíráskodásnak az 1896: XXVI. törvénycikkben megvalósított rendszerét. Ezzel szemben a népi demokrácia az állampolgári jogok biztosítékát abban látja, hogy az államhatalmat maga a nép gyakorolja, hogy tehát maga a végrehajtó hatalom is olyan hatóságok kezében van, amelyek minden tekintetben a nép érdekeit tartják szem előtt. Ilyen felfogás mellett külön közigazgatási bíráskodásra nincs többé szükség. Áll ez annál is inkább, mert a magyar közigazgatási bíráskodást a maga jogszabályhoz kötöttségében a jogalkalmazás terén bizonyos merevség jellemezte, ami sok esetben nem felelt meg a nálunk végbement és ma is folyamatban levő rohamos fejlődésnek, sőt a népi demokráciának bizonyos államcélok megvalósítására irányuló törekvését nem egy esetben keresztelte is.”¹¹⁹

Ami a Hatásköri Bíróságot illeti, annak továbbra szükségtelennek ítélt mivoltát az előzőek folyamánként értelmezte: „a közigazgatási bíróság megszűnése következtében a hatásköri bíróság, amely részben közigazgatási bírákból áll, jelenlegi összetételében szintén nem tartható többé fenn. A közigazgatási bíróság helyébe lépő pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságok mintájára tehát a javaslat 11. §-a hatásköri döntőbizottságot szervez. E bizottság összetétele biztosítani fogja a hatásköri jogviták gyors, szakszerű és egyöntetű megoldását”.¹²⁰ A Hatásköri Bíróságot így mintegy mellékesen, „egyetlen tollvonással” számolták fel, az erre történő utalás a jogszabály címében még csak nem is szerepelt.

Az 1949. január 13-án kezdődő országgyűlési plenáris tárgyaláson Hebelt Ede, az alkotmányjogi és közjogi bizottság előadója szólalt fel először, miután a szakbizottság a javaslat változtatás nélküli elfogadását ajánlotta a képviselők figyelmébe a január 11-én kelt jelentésében.¹²¹ Hebelt a beszédét az „állam-ideál” kifejtésével nyitotta: „a jogállam ideálját előbb a szociális állam ideálja váltotta fel. A szociális állam azt jelentette, hogy a kapitalista állam szociálpolitikával, a szociálpolitika olajcseppjeivel igyekezett enyhíteni azt a kizsákmányolást, elnyomást, amely az uralkodó osztály jóvoltából a kapitalista rendszerben a dolgozók osztályára nehezedik. A szociális állam ideálja óta azonban további fejlődés következett be. Ma a népi demokrácia korszakában élünk, amikor a néptől függ az, hogy milyen az ország kormánya, és amikor a kormány a nép érdekében gyakorolja a főhatalmat. Ma népi demokráciában élünk és a szocializmus felé haladunk, ma ez a mi államideálunk. Ennek következtében ma az a természetes, hogy amit a népi demokrácia kormánya helyesnek ítél, azt semmiféle bírói határozattal, formai, jogi határozattal ne lehessen megváltoztatni. Összefügg ez azzal is, hogy ma a közjog egyre jobban behatol a magánjogba, a magánjog visszaszorul a közjoggal szemben; a közjog ma sokkal nagyobb jelentőséggel bír minden egyes emberre, mint a magánjog.”¹²²

A korábbi jogrendszer és a kialakítani szándékolt új közötti különbség *elvi alapját* ekként látta (ami megegyezett a Magyar Dolgozók Pártja álláspontjával): „a polgári társadalomban úgy fogták fel a közjogi jogosítványokat, hogy azok is a közjogilag jogosultak egyéni érdekeinek előrevitelére használhatók. Ma nem ez a szemlélet irányadó. Ma nem engedhető, hogy a közjogi jogosítványok egyéni érdekeket tápláljanak, és hogy a közjogi jogosultak egyéni érdekeik érdekében mehessenek bírói hatóság elé, és ott, a bírói hatóság előtt a közérdekkel ellentétesen, egyéni érdekből érvényesíthessék közjogi jogosultságaikat. Ma a közjogok azt a kötelességet is foglalják magukban, hogy a közérdeknek megfelelően gyakoroltassanak. Ha ma valakit képviselővé választanak, akkor a párt dönti el, hogy megmaradjon-e, és hogy meddig maradjon meg képviselőnek. Ugyanez a helyzet a törvényhatósági bizottságban, a községi képviselőtestületben, stb. Ott sem érvényesülhet feltétlenül az a joga az illető képviselőtestületi tagnak, hogy képviselőtestületi tag vagy törvényhatósági bizottsági tag maradjon, hanem ha rákerül a sor, közérdekből ezt a jogát különféle képpen korlátozhatják, esetleg meg is vonhatják.”¹²³

A bírák jogállásának átalakítása szintén elkezdődött. Az 1936. évi III. tc. szerinti legfőbb fegyelmi bíróság – amely harminchat tagjának a fele a volt Felsőházból, a másik fele pedig a Magyar Kir. Curia és a Közigazgatási Bíróság bíráiból került ki – tagsága a felére apadt, minden bíróját a Curia bíráiból kellett kiválasztani, és nem kilenc, hanem ötfős tanácsokban járt el a jövőben – Hebelt tetszésére. A formailag a

Hatasköri Bíróság helyébe lépő hatasköri döntőbizottság elnöke pedig az igazságügy-miniszter lett szemben az addigi megoldással, miszerint felváltva a Curia és a Közigazgatási Bíróság elnökei vezették e speciális fórumot.¹²⁴

Az Országház vörös csillaggal a kupolája tetején

A kommunista párton kívüliek közül először a Demokrata Néppárt képviselője, Székely Imre Kálmán, majd a Független Kisgazda Párttól Antall József, illetve a Nemzeti Parasztpárt részéről Tóth Endre szólalt fel.

Székely Imre Kálmán az előtte szólónak a klasszikus jogágak összefolyásáról kifejtett nézeteit vette bírálat alá: nem értett egyet abban, hogy a magánérdeknek minden esetben teljesen meg kellene hajolnia a közérdek előtt, hiszen a méltányos, jogos magánérdek érvényesíthetősége összességében maga *közérdek* volt, midőn addig ez a jog mindenkit meg is érintett. A Közigazgatási Bíróság működését a jogállam betetőzéseként értékelte, mintegy „állam feletti” szervnek tekintve azt: „az államtól független s az állam fölött, esetleg az állam ellenére bíraskodó fórum hatalmas alkotmány-biztosítókká vált. Ha a közigazgatási bírósággal szemben panaszt emelhetünk, az

tisztán csak abban állhat, hogy a közigazgatási bíróság ez alatt az 52 esztendő alatt nem fejlődött, hatásköre nem szélesbedett, nem lett belőle alkotmánybíróság. Vagyis olyan bíróság, amely a legszélesebb körben örködhetett volna a végrehajtó hatalom ténykedéseinek törvényessége felett. Ez azonban nem a közigazgatási bíróságnak volt a hibája.¹²⁵ A szóban lévő, igen sok tanáccsal s nagy apparátussal működő szervet például az alsóbb fokú közigazgatási bíróságok által lehetett volna hatékonyabbá tenni, amelyek létrehozására a többszöri törekvések ellenére sem került sor. A nézete szerint legalábbis továbbfejlesztendő és nem megszüntetendő volt ez a „nagyszerű intézmény”.

Ezen a ponton már a demokratikus államberendezkedés és az állami önkényuralom (omnipotencia) volt a vita tényleges tárgya. A Közigazgatási Bírósággal összefüggésben felhozott érvek és ellenérvek ugyanis az *egész bírósági szervezetre* vonatkozhattak, hiszen valamennyi fórumra állt az indokolásban olvasható bíráló megállapítás, vagyis, hogy a jogszabályokhoz kötötten, a törvények szerint ítéleztek. Székely konklúziója egyértelmű és bátor volt: „ha valamely törvény a változott viszonyok folytán többé nem megfelelő, új törvényt kell hozni, olyat, amely a változott viszonyokhoz illő. De amíg a törvény törvény, addig mindenkinek tiszteletben kell tartania és mindenekelőtt a bíróságnak. Ha az az elv érvényesül, hogy a törvény alkalmazása hibának minősül, akkor valójában már a parlamentre is alig van szükség, hiszen a parlament által hozott törvények sem betartandó normák, hanem kinek-kinek tetszésére van bízva, hogy a törvényt betartja-e, vagy pedig eltér-e tőle. Én tehát azok közül a gyér érvek közül, amelyeket az indokolás a közigazgatási bíróság megszüntetésére felhoz, egyiket sem tudom magamévá tenni”.¹²⁶ Nyíltan kimondta mindazt, ami a kommunista párt valódi célját jelentette: „ha ez a törvényjavaslat törvénné válik, az alkotmánynak hatalmas bástyája omlik össze, s óriási lépést teszünk az állami omnipotencia felé, ha ugyan máris teljessé nem tesszük. Mivel pedig pártom azt vallja, hogy az állam nem öncél, hanem csak eszköz az egyes polgárok boldogulására, olyan törvényjavaslatot, mint az előttünk fekvő, amely az állampolgárok idáig tiszteletben tartott alkotmányjogának igen jelentős és értékes részét veszi el, nem szavazhatunk meg”.¹²⁷

Antall József – a későbbi miniszterelnök atyja – amellet foglalt állást, miszerint a megszüntetendő Közigazgatási Bíróság felállítása idején a demokrácia eszméje más volt, mint 1949-ben, így az említett fórum szerinte is elavultnak minősült. Történeti fejtegetésében azt mutatta be, hogy a liberális államkoncepció idején e bíróságnak még volt létjogosultsága, de igazán akkor működhetett volna kedvezően, ha az alsó fokú szerveit szintén kialakítják. Ez azonban nem valósult meg, ugyanakkor a liberális után jövő *szociális államban* a végrehajtó hatalomra lényegesen több tevőleges,

aktivitást igénylő feladat hárult, mint korábban, ezért ekkor már a kétszintű közigazgatási bíráskodás kifejlesztése túl sok nehézséggel járt volna. „A gondolat, az eszme tehát bizonyos mértékben megváltozott – folytatta beszédét –, átalakulási folyamat következett be, és ennek az átalakulási folyamatnak a kiteljesedését a szociális állam képében éppen napjainkban éljük meg. Természetes, hogy ezzel kapcsolatban sok minden átértékelődik, mert hiszen minden nagy rendszerváltozásnál, minden forradalmi változásnál rengeteg érték kerül más értékelési eljárás alá, és azt látjuk, hogy az emberi alapjogoknál ma már nem annyira a jogok formális elismerése a fontos, mint inkább a jog materiális tartalmának a megvalósítása, amint ezt Szabó Imre: »Az emberi jogok mai értelme« című könyvében olyan szépen meghatározza. Utaltom kell arra a meghatározására, amelyet magam is aláírok, hogy jelenlegi társadalmi rendszerünk döntő jogi dokumentuma többé nem a magánjogi törvénykönyv [sic!], közjogi vonatkozásban pedig az emberi jogok deklarációja, hanem az a tény, hogy az államhatalom minden igazgatási megnyilatkozásával a népi elveket szolgálja és a szociális jogok gyakorlati megvalósítására törekszik.”¹²⁸

Egyetértett azzal is, amit Székely Imre sem tagadott, hogy ezáltal *nem a közigazgatási bíráskodás* szűnik meg Magyarországon, hanem csak az addig azt végző bíróság, s a hatáskörök más állami szervekhez, a pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságokhoz kerülnek.¹²⁹ A miniszterek döntéseivel szemben igénybe vehető panaszjoggal összefüggésben felhozta az akkoriban gyakran használt klisé is, ami a dualizmus-ellenességben, illetve a „Habsburg-uralom” bírálatában öltött testet: „azt hiszem, tisztán emléktiszteletből felvenni egy törvényjavaslatba a múlt idők maradványait, felesleges teher volna. Nyugodtan elejthetjük ezeket, hiszen a népi demokrácia sokkal erősebb, hogysem le ne tudna sújtani megfelelő erővel ott, ahol a Habsburg-idők visszahozatalára célzó törekvések észlelhetők”.¹³⁰ Összességében a kisgazdák nevében támogatta a javaslatot, azonban a szavaiból érződött az a bizonytalanság, miszerint az új bírói jogvédelmi eszközök valóban a demokrácia szellemében fognak-e működni. Erre 1949 januárjában már semmi remény nem létezett.

Mindez Tóth Endre beszédében már teljesen egyértelmű volt. Megállapításai helytállóak a tekintetben, hogy a jogrendszereknek a mindenkori társadalmi és gazdasági viszonyokat kell szolgálniuk. Ez alapján a radikális változások elkerülhetetlenek voltak: „Magyarországon a népi demokrácia útján kialakuló szocialista társadalmi rendnek megfelelően és annak szükségéhez képest ki kell fejlődnie annak a jogrendszernek, amely a szocialista társadalmi rend kifejezője, de nemcsak kifejezője, hanem egyben fejlesztője is. Természetesen ezzel egyidejűleg el kell tűnnie a polgári társadalmi jogrendnek és a polgári társadalmi rendszer minden intézményének is”. Ugyanakkor nem a kommunizmus, hanem a *szociális jogok* előretörését helyezte a gondo-

latmenete középpontjába, a felfogásában még érezhető volt némi különbség a „szocializmus” és a „szociális jogok” állam általi kiterjesztése között: „a polgári rend lassú elmúlásával és a szocialista társadalmi rend kialakulásával megfordul a sorrend. Nevezetesen a szociális és gazdasági jogok kerülnek az élre, mint például a munka joga, a pihenés joga, a művelődés joga, és felsorolhatnám az összes ilyen újfajta jogokat. Ezek a szociális és gazdasági jogok tehát ugyanúgy kifejezői a szocialista rendszernek, amint az úgynevezett klasszikus egyéni jogok kifejezői voltak a kapitalista rendszernek”.¹³¹

A Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság Fortuna utcai székháza 1940 körül

Az államhatalom gyakorlásában részt vevő társadalmi rétegek már nem csupán deklaratív jogokat igényeltek, mint a liberális alkotmányok korában, hanem azt is, hogy a progresszív fejlődést az állam széles társadalmi alapokon hajtsa végre, ne csupán az egyes személyek érdekei szem előtt tartásával, ezért ekként fejezte be felhívását: „nem kétséges, hogy a népi demokrácia ennek a feladatnak eleget tud tenni. Eleget tud tenni pedig azért, mert a régi állam és a régi társadalmi rend helyett új társadalmi rendet alakítunk ki. Az állam többé nem egy kizsákmányoló kis osztály

tulajdona, hanem az államhatalmat a munkásság és a dolgozó parasztság veszi a kezébe. A munkásosztály és a dolgozó parasztság foglalja el az államhatalom minden jelentősebb pozícióját, és ezzel valóra válik az, hogy az államot nemcsak frázisként, hanem valójában is maga a nép kormányozza. Az emberi és állampolgári jogok legfőbb biztosítója tehát az, hogy minden jogi elven és jogi fikción túl a nép önmaga gyakorolja a hatalmat.”¹³²

Az elhangzottakra csupán Vészy Mátyás *pártonkívüli képviselő* reagált. Elismerte a szerinte is „csenevész” Közigazgatási Bírósággal szemben felhozott gyakorlati kifogásokat, azonban az emberi jogok védelme érdekében mégis szükségesnek találta annak a reformált fenntartását. A beszédében a bírói hatalom felé kerekedő végrehajtó hatalom víziójával igyekezett szembe helyezkedni: „ez a kérdés annál fontosabb, minél nagyobb a kormányzat hatalma, minél nagyobb hatalmat biztosít a nép a kormányzatnak az egyes ember szemszögéből. Azt hiszem ugyanis, hogy Tóth képviselőtársamnak az ideológiába szántó okfejtése ellenére és Antall képviselőtársamnak gyakorlati megfontolásai ellenére sem állítja senki, hogy a népi demokrácia azt jelenti, és azt fogja jelenteni, hogy mindenkire egyforma mennyiségű hatalom jut. Igenis, a népi demokrácia is csak annyit tud elérni, hogy a népuralom biztosítására fent vannak azok, akik intézkednek, és a nép a maga nagy tömegében várja – és joggal várja – a számára igazságos, jószándékú kormányzatot. Ezt az igazságos és jószándékú kormányzatot pedig csak akkor lehet biztosítani, ha a kormányzatnak [értsd: az államnak] valóban van olyan független szerve, amely ennek biztosítására alkalmas. [...] a bíró elmozdíthatatlansága, felfüggeszthetetlensége és áthelyezésének meg nem engedése – ezt a most érvényes törvényeink csak szűk határokon belül engedik meg – a már ki-nevezett bíró számára bizonyos függetlenséget biztosít. Nem beszélek a bíró esküjéről vagy fogadalmáról és nem beszélek az emberi méltóság követelményeiről”.¹³³

A demokratikus értékrendbe vetett hit *biztosítékát* várva a népi demokráciától, e szavakkal fogalmazta meg a közeli veszélyt: „igenis kellene, hogy az 1946: I. tc. értelmében szankciója is lenne az emberi jogok megsértésének. Kellene a közigazgatási bírászkodás kiterjesztése, hogy a legelemibb szabadságjogok megsértésével szemben legyen egy fórum, ahova fordulni lehet, hiszen az 1946: I. tc. nem írott malasztként szövegezte meg a törvényben azt, amit az emberi szabadságjogokról megszövegezett, hanem azért, hogy ez mindannyiunknak kincsévé váljék. Hol van az a bíróság, amely ezt a feladatot testesítené meg?”¹³⁴

Ries István a miniszteri válaszában nyíltan kifejtette az állam kormányzati hatalmát – az emberi vagy az egyéb jogokra hivatkozva – korlátok közé szorító, múltbeli bíróságokkal szembeni *hivatalos álláspontját*: „Én az egész mai vitát leegyszerűsíte-

ném: a t. túloldal vegye tudomásul azt, hogy mi igenis a népi demokratikus államon keresztül a szocializmust akarjuk megvalósítani, még pedig forradalmi úton. Ebből okszerűen következik az, hogy irgalom nélkül eltávolítunk az útból minden olyat, ami törekvéseink akadályaként jelentkezik. Márpedig nem vitás, hogy a közigazgatási bíróság az elmúlt három és fél év alatt azt bizonyította, hogy minden módon szembe helyezkedik a demokratikus fejlődéssel. Minden ítélete azt bizonyította, hogy ami akadályt csak tudott volna utunkba állítani, azt meg akarta csinálni. Szerencsére – megmondom nyíltan és őszintén – nem nagyon figyeltünk arra, hogy ők mit csinálnak budai magányukban”.¹³⁵

A törvényjavaslatot az országgyűlés el is fogadta; a részletes vitában mindössze egyetlen, kormánypárti módosító indítvány hangzott el a katonai bíraskodás hatásköri összeütközéseivel kapcsolatban, ami azonban az érdemet nem érintette.

Egy ítélet fejléce a megváltozott korban

2. § A szegedi ítélőtábla bírának megítélése az igazolási eljárásokban

1. Előzmények

A Dálnoki Miklós Béla elnökletével működő ideiglenes nemzeti kormány első teendői közé tartozott az ún. *igazoló bizottságok* megszervezése, amelyek célja és feladata azon személyek politikai kiszűrése volt, akik állam- vagy népellenes tevékenységet hajtva végre súlyosan sértették a „magyar nép érdekeit” 1939. szeptember 1-eje után a világháború végéig, amin akkor a szovjet haderő bevonulását értették. A vizsgálat két szinten történt: az 1940. évi XVIII. tc. 3. §-ában felsorolt közalkalmazottakat igazoló bizottságok 1945. január 10-től kezdve előzetesen áttekintették azon személyek múlt-

beli tevékenységét, akik a vonatkozó rendeletek alapján az igazolandók közé tartoztak. Az adatokat hivatalból és bejelentések, valamint az érintettek saját nyilatkozatai útján gyűjtötték össze és értékelték. Kezdetben a 15/1945. M.E. számú, majd 1945. május 2-tól az 1080/1945. M.E. számú kormányrendelet,¹³⁶ továbbá annak kiegészítései¹³⁷ szabályozták az eljárást és az alkalmazható következményeket. A második szintet a *népbíróságok* eljárása jelentette abban az esetben, ha olyan súlyú inkriminált cselekmény [nem csupán bűncselekmény, hanem a népbíraskodásról szóló 81/1945. M.E. számú rendeletbe (az 1945. évi VII. tc.-be) visszaható hatállyal ütköző háborús vagy népellenes magatartás] elkövetésének gyanúja merült fel a bizottságok munkája során, amely már a népbíróságok hatáskörébe tartozott. Ilyenkor az igazoló bizottságok a saját eljárásukat befejezték, és továbbították az iratokat az illetékes népjegyészhez. Az elhatárolás szempontja döntően az volt, hogy a bizottságok az eljárás alá vontak tetteinek *politikai jellegű* minősítését végezték, a netán szükségessé váló büntetőjogi relevanciájú megítélés már a népbíróságokra tartozott. Jogorvoslati fórumként – korlátozott keretek között – a bizottsági határozatokkal szemben előbb az illetékes szakminiszter, utóbb a területi (szegedi) népbíróság járt el, a legsúlyosabb népbírói ítéletekkel szemben pedig a Népbíróságok Országos Tanácsának volt felülvizsgálati joga.¹³⁸ Ennek elnöke az a Burger Béla lett, aki Bojta Béla néven a szegedi székhelyű büntető bíróságokon is többször megfordult védőügyvédként az 1930-as években. Az igazoló bizottságok *de jure* 1948. október 31-ig (a népbíróság 1950. március 31-ig) működtek Szegeden.¹³⁹

Az eljárások azonban másként is befejeződhetek. A vitás vagy kényes igazolások okozta problémák megoldására, egyszersmind a bizottsági eljárás klauzuláinak megkerülésére 1946 májusában a kormány kibocsátotta az 5000/1946. M.E. számú rendeletet,¹⁴⁰ ami a *B-listázás* néven került be a köztudatba. E kifejezést már a maga korában is használták, bár a jogszabály szövegében egyszer sem szerepelt. Ennek lényege, hogy a már igazoltak vagy igazolás alatt állók közszolgálati viszonyát – az államháztartás egyensúlya helyreállítására hivatkozva – minisztériumként hozott, egyszerű *kormányzati döntéssel* meg lehetett szüntetni indoklás és jogorvoslat nélkül, kétféle okra utalva: 1. ha az érintett hivatali működése nem szolgálta az ország demokratikus újjáalakítását; 2. ha a hivatali feladatok kifogástalan elvégzéséhez szükséges rátermettség vagy szorgalom hiánya miatt a szolgálatukat nem a „megkívánt mértékben” látták el. Ezen felül, ha az alkalmazottak száma az egyes tárcáknál vagy az azok alá tartozó közhivataloknál az 1938. évhez viszonyított 80–90 %-os kvótákat még mindig meghaladta, akkor a tennivalók ellátásában „nélkülözhetőnek” minősülőket is végelbánás alá kellett vonni.¹⁴¹ A rendelet kihirdetése napjától, vagyis 1946. május 19-től a hatálya alá tartozókkal szemben még folyamatban lévő igazolási eljárásokat szünetel-

tették, majd pedig a fővárosban július 31., máshol augusztus 31. után végleg megszüntették, mivel az eltávolításuk ezen a módon jogtechnikailag egyszerűbb volt.

Az ideiglenes kormány – a debreceni megalakulása után nyomban – haladéktalan szolgálattételre jelentkezést írt elő a széles értelemben vett közalkalmazottaknak a hivatali állomásukon vagy, ha ez az országhatáron kívül volt, akkor a legközelebbi azonos hivatal vezetőjénél, tovább három napon belül elő kellett terjeszteniük a *nyilatkozatukat* az igazolási eljárás megkezdéséhez, valamint esküt tenni is tartoztak – például a bírák az illetékes ítélőtábla vagy törvényszék elnöke előtt.¹⁴² (Az államhatár szempontjából megjegyzendő, hogy az 1945. január 20-i fegyverszüneti egyezmény kihirdetésekor az 1938. és az 1940. évi bécsi döntéseket 1945. március 17-ével hatályon kívül helyezték.)

Szegeden az első bírói esküket személyesen Valentiny Ágoston előtt tették január végén.¹⁴³ A valóságban az *ítélőtábla bírái* közül még csupán néhányan tartózkodtak a városban. A szegedi bírák igazolása szoros értelemben (tehát a kijelölt bizottság ülésén) csak augusztus 8-án vette kezdetét – rendszerint a III. számú bizottság járt el az ügyekben –,¹⁴⁴ ugyanakkor például az *ítélőtábla* ideiglenes vezetője, Veszelszky Dezső és Tarnay Károly tanácsjegyző esetében az eljárás a nyilvános hirdetmény kibocsátásával már jóval korábban megindult.¹⁴⁵ Olykor a helyi nemzeti bizottság is befolyásolni törekedett az igazolásokat, különösen az első hónapokban: az 1940-ben alapított „Nemzetvédelmi Kereszt” állami kitüntetés birtokosait *ab ovo* elutasítani s az ügyeiket a népbíróshoz áttenni szorgalmazta.¹⁴⁶ Az igazoló bizottságok működését szabályozó alaprendeletek közül 1945 augusztusában már az 1080/1945. M.E. számú állt hatályban; mivel a bemutatandó eljárások túlnyomó része a szerint folyt, ennek, valamint a szolgálati helyükről eltávozott közalkalmazottak igazolása tárgyában hozott 3300/1945. M.E. számú rendeletnek a szövegét teljes terjedelmükben a *Mellékletekben* közöljük.

Valamennyi ellenőrzés alá vont *ítélőtáblai* bíró és igazságügyi alkalmazott azt nyilatkozta, hogy a népellenes törvények végrehajtásában nem vett részt, és a bírói hivatásánál fogva politikai tevékenységet sem végzett, pártnak 1945 előtt nem volt a tagja. A gyakorlatban az 1944. október 8. utáni hollétükről és magatartásukról kellett számot adniuk a szolgálatra jelentkezésükig, mivel egy kormánybiztosi intézkedés nyomán az addig volt közhivatalok és közintézmények jobbára aznapról szüneteltették a munkájukat Szegeden, a személyzetük nagy része szervezeten elhagyta a várost és nyugatabbra – különösen a Duna–Ipoly vonalától nyugatra – vagy a környező tanyákra húzódott. A bírósági alkalmazottaknak a városból való távozása egyébként *de jure* nem volt kötelező, akár maradhattak is. A bírának és az útra kelő táblai alkalmazot-

tnak hivatalosan a Fejér megyei *enyingi felvevőállomásra* kellett (volna) menniük, mert a bíróság iratait oda menekítették, de a törvénykezés végül az ottani járásbírószágon is szünetelt.

A járásbírószág épülete Enyingen

A szovjet haderő október 11-ről 12-re virradó éjszaka foglalta el Szegedet, majd 17-én Valentiny Ágoston szociáldemokrata jogászt a városparancsnokság polgármesterré nevezte ki, aki átmenetileg olyan hatósági jogköröket is gyakorolt, amelyeket egy polgármester egyébként nem tehetett volna.¹⁴⁷ Október 8-tól kezdve a szegedi rendes bíróságok ténylegesen nem ítéleztek 1945 májusáig, noha bizonyos szervezeti kontinuitásra törekvés december elejétől érezhető volt: formailag Valentiny polgármester (ekkor még nem miniszterként) maga léptetett szolgálatba bírákat mindhárom szegedi székhelyű fórumon – egyelőre csak e városra kiterjedő illetékességgel –, a járásbírószágon még panasznapokat is hirdetett. Az *ítélőtáblán* így 1944. december 5-én az említett Veszelszky Dezső mellett elvileg Mátételky Dezső s a nyugdíjból visszahívott Csillag László álltak „aktív” bírói jogviszonyban,¹⁴⁸ míg Daróczy Bálint-ról egyelőre nem tudjuk biztosan, hogy ebben az időben törvényszéki vagy *ítélőtáblai* bírónak minősült. Azonban a fent említett rendeletekbe foglalt főszabály szerint a bírák az igazolásukig ténylegesen nem, vagy csak kivételes miniszteri engedéllyel léphettek újra szolgálatba.

2. Vizsgálatok és ítéltáblai bírói sorsok 1944–45-ben

a) Akiket jogerősen igazoltak

Veszelszky Dezső

1886. február 9-én született, 1909. január 5-én állt közszolgálatba, 1942. július 3. óta volt ítéltáblai bíró Szegeden. Előtte, 1937. szeptember 1-jétől a zombori törvényszék polgári fellebbezési tanácsában elnökölt. Az ítéltáblán a hasonló tanácsban helyettes elnökként működött. A szolgálati helyét 1944 őszén *nem hagyta el*, a szovjetek bevonulása után Valentiny Ágoston polgármester a tábla *ideiglenes vezetésével* bízta meg, ezért decembertől szolgálatban lévő bírónak minősült. Egyesületi tagsággal nem bírt. A rendelkezésre álló dokumentumokból nem derül ki, miért maradt Szegeden, de egy másik táblai bíró, Lehoczky Károly valószínűleg reá utalt név nélkül, amikor később azt nyilatkozta, hogy az egyik bírótságának a felesége betegség miatt nem volt szállítható, így ő maga sem utazott el, vagyis csak a véletlennek köszönhető, hogy nem tartott az Enyingre menőkkel.

Az igazoló bizottsághoz mindezenre már 1945. január 16-án eljutottak az iratai, március 7-én – még a 15/1945. M.E. számú rendelet értelmében – az első között igazolták.¹⁴⁹ Ezt követően valamennyi hazatért ítéltáblai bírónak és alkalmazottnak előtte kellett jelentkeznie, majd az eljáráshoz előírt nyomtatványon nyilatkozatot és esküt tennie.

Daróczy Bálint

1901. október 29-én született, 1925. október 15-én lépett közszolgálatba, 1940. július 1-jén lett Szegeden törvényszéki bíró, az igazolási eljárás megkezdésekor még e fórumot tüntette fel a szolgálati helyéül, de az eljárást befejező okiraton már az ítéltáblai bírói minőség szerepelt. Ennek az lehetett az oka, hogy ama kevesek közé tartozott, akik 1944 őszén a hivatalukat *nem hagyták el*, így 1945 januárjában aktív szolgálatot teljesítő bírónak tekintették.

Ugyanakkor az ügye abból a szempontból is érdekes, hogy 1943. augusztus 20-tól 1944. október 6-ig a 100 holdon felüli szántó és a 20 holdon felüli szőlő művelési

ágba sorolt „zsidó ingatlanoknak” a sokgyermekes vagy kitüntetett földigénylők közötti szétosztását végző egyik tárgyalóbizottságnak volt az elnöke. Egyébként az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületben (OBÜE) bírt tagsággal. Az igazoló nyilatkozatát már 1945. január 20-án átvette a bizottság (ennek részletes tartalmát nem ismerjük), majd augusztus 10-én igazolta annak ellenére, hogy korábban a hazai zsidóság ingatlanvagyonát sújtó rendelkezések végrehajtásában vett részt.¹⁵⁰

Csillag László

1878. március 12-én született, 1900. május 1-jén lépett közalkalmazásba, a szegedi táblán 1929-től volt bíró 1943. március 12-ig, amikor is nyugdíjba vonult. 1944 októberében a várost *nem hagyta el*, hiszen már nem volt aktív ítéltáblai bíró. Egyesületi tagságot korábban sem vállalt, s bár büntető és polgári peres ügyeket egyaránt tárgyalta, a népellenes törvények végrehajtásában nem vett részt. 1944. november 9-én, a 67 életévében Valentiny Ágoston polgármester különleges rendelkezésére ismét bírói szolgálatba állt – feltehetően azért, mert még 1919-ben elsőként tárgyalta munkaügyi jogvitákat Szegeden a francia megszállás hónapjaiban.

Az igazolási dokumentumai 1945. január 19-én érkeztek a bizottsághoz, az igazolása július 11-én történt meg.¹⁵¹

Elemy Sándor

1877. július 11-én született, közalkalmazásba 1899. február 8-án lépett, az aktuális ítéltáblai tanácselnöki beosztását 1939. október 28-án érte el. Már 1944. szeptember közepén elhagyta Szegedet, 1945. március 13-án jelent meg ismét a táblán. A Szegedi Kaszinóban választmányi tag volt, egyébként ismert személy a város közéletében, emellett az Országos Bírói és Ügyész Egyesületben (OBÜE) bírt tagsággal.

Szegedről 1944. szeptember 14-én utazott el Budapestre, a közhivatalok tevékenységének beszüntetése előtt majdnem egy hónappal, az éves rendes szabadsága keretében. Október közepén kellett volna ismét felvennie a munkát. A „történendőkről mit sem sejtve” hagyta el a várost. Budapesten ő és a felesége a lányuknál tartózkodott 1945. március 10-ig, közben átéltek a magyar főváros ostromát. A Szálasi-kormányra november 25-én tett esküt az ottani ítéltáblán sok kartársával együtt kényszerűségből, mert az ellenkező esetre állásvesztést és a nyugdíjigény megvonását helyezték kilátásba velük szemben, de tényleges ítélkezést nem végzett. Amint lehetett, 1945 februárjában távozási engedélyt kért, hogy hazatérhessen, ezt az Igazságügyminisztérium e hónap 26-án adta ki.

1945. március 14-én kezdődött az igazolási eljárása az iratok megküldésével, s augusztus 27-én ért véget az igazolásával.¹⁵²

Szilbereky Jenő

1917. július 7-én született, 1940. június 1-től teljesített közszolgálatot, a szegedi ítélőtáblára bírósági titkárnak 1943. november 6-án nevezték ki. Ő is elhagyta a várost és végül Budapestre ment, ott várta be a szovjet haderő megérkezését. Nem viselt tagságot semmilyen civil szervezetben, a Tisza Szegedi Evezős Egyesületben csupán néhány hónapig fizetett tagdíjat. 1945. március 30-án foglalta el ismét a hivatalát. (A személye azonos a későbbi jogászprofesszoréval, egyszersmind a Legfelsőbb Bíróság elnöke is lett.¹⁵³)

A várható ostromtól való félelem és a hivatalos felhívás miatt 1944. október 8-án távozott Szegedről, Enyingen a járásbíróshoz osztották be, de ez csak formális státuszt jelentett. Ott nem fejtett ki olyan magatartást, ami bármely vonatkozásban kifogás alá eshetett volna, de novemberben hivatali esküt tett a kormányra. Ugyanakkor többször kifejezte abbéli sajnálatát, hogy elhamarkodottan hagyta el Szegedet, ezért nem követte a Zircre menetelt előíró újabb utasítást, hanem éppen ellenkezőleg: helyette Budapestre igyekezett, ahová gyalog december 4-én érkezett; ekkor a főváros már az orosz csapatok általi körülrítés előtt állt. Pesthidekúton időzött egy hetet az Erdélyből jött szüleinél, majd pedig beköltözött a fővárosba december 12-én. Jelentkezett az ítélőtáblán, ami ekkor Budán, a pestvidéki törvényszék épületében volt elhelyezve, de ez legalább annyira formalitásnak minősült, mint az enyingi regisztrációja. Karácsonytól 1945. február 12-ig óvóhelyen élt, de a nyílt utcára az előtt sem gyakran ment ki, mivel a férfiakat onnan is elhurcolták frontszolgálatra. A szovjetek bevonulása után a romeltakarításban vett részt az ítélőtáblán, majd március 12-én indult el Szegedre szintén gyalogosan, ahová 16-án jutott el.

Az ügyének dossziéja 1945. március 19-én érkezett az igazoló bizottsághoz, amely a közszolgálatban való meghagyása mellett, *megfeddással igazolta* augusztus 17-én, mert az ő esetében nem látták bizonyítva azt a kényszerítő hatást, ami a távozását és az inkriminált eskütételét teljesen menthette volna.¹⁵⁴

Szilbereky Jenő
bíróági titkár.

Liskay Loránd

1890. május 27-én született, 1913 januárjától állt közszolgálatban, az aktuális ítélőtáblai bírói beosztásába 1941 októberében nevezték ki. 1944. október 8-án távozott a Tisza parti városból, ahová 1945. március 29-én tért vissza. Csupán a Tisza Szegedi Evezős Egyesületben rendelkezett tagsággal, viszont a „Nemzetvédelmi Kereszt” birtokosa volt, amit azért kérelmezett s kapott meg, mert 1919-ben a román haderő elől lovas szerszámokat és nyeregfelszerelést rejtegetett.

Szeged elhagyása után a családjával Budapestre került, majd onnan egyedül ment Enyingre, ahol azonban tényleges hivatalt nem adtak neki sem, ezért onnan ismét a fővárosba utazott. Még kétszer járt Enyingen: október és november végén, hogy a fizetését felvehesse; ezek az utak körülbelül egy-egy hétig tartottak. Ezután vette kézhez a budapesti ítélőtáblához történt átmeneti beosztásáról szóló határozatot,

azonban ott érdemi munkát kifejtetni nem tudott, mivel a tárgyalásokat megtartani lehetetlen volt. Hetente csak kétszer-háromszor ment be a hivatalba. December 24-én kezdődött Budapest ostroma, onnantól egy budai óvóhelyen tartózkodott 1945. március elejéig, egyúttal újra jelentkezett a fővárosi ítélőtáblán, ahol ő is romeltakarítást végzett. Csak március 23-án jutott át Pestre, ahonnan 25-én vonattal elindult Szegedre, ide 28-án érkezett meg.

A nyilatkozatait 1945. március 31-én iktatták az igazoló bizottságnál, amely augusztus 24-én igazolta; a „Nemzetvédelmi Kereszt” miatt azonban utóbb ismét eljárás alá vonták, de a határozatot végül fenntartották.¹⁵⁵

Molnár József

1895. augusztus 1-jén született, közalkalmazásba 1918. november 17-én lépett, Szegeden 1938 augusztusa óta volt ítélőtáblai bíró. A szolgálati helyét ő is 1944. október 8-án hagyta el, mert „idegbeteg” feleségével és a gyermekével félt „az esetleges utcai harcok veszélyétől”; 1945. április 7-én jelentkezett ismét. Tagsága volt a Szegedi Kaszinóban és a Tisza Szegedi Evezős Egyesületben, de tisztségeket nem viselt.

Először Tolnára utazott, ahol a családtagjai várták, majd október 17-én érkezett Enyingre. Mivel ott hivatalt nem kapott, egy hét múlva visszatért Tolnára. Sem ekkor, sem később nem tett esküt a nemzetvezetőre. Onnan Szőlőgyörökre utazott, ahol

azonban november 14-én eltörött a térde, így kórházi kezelésre szorult. Ennek megfelelően Lengyeltótiiban tartózkodott egészen 1945. február 28-ig, majd Kaposvárra ment, ahonnan csak március 23-án tudott hatósági engedéllyel továbbutazni Pécsre. Március 26-tól április 4-ig várakozott a mecseki nagyvárosban, amikor végre elindult a tömegközlekedés, miáltal 6-án éjjel Szegedre érkezett. Másnap az ítélőtábla elnökénél történt jelentkezésekor ideiglenesen munkába állították. Belépett a Szociáldemokrata Pártba.

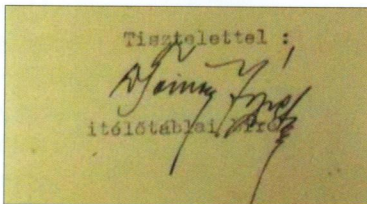
Az iratai 1945. április 9-én érkeztek az igazoló bizottsághoz, az igazolása augusztus 31-i dátummal történt meg.¹⁵⁶

Tömöry József

1900. február 19-én született, 1922. november 10. óta állt közszolgálatban, a szegedi táblai állásába 1942. május 5-én nyert kinevezést. A hivatalát 1944. október 8-án hagyta el felsőbb utasításra, a szolgálatra 1945. április 14-én jelentkezett újból. Ő is tagja volt a Tisza Szegedi Evezős Egyesületnek s az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek (OBÜE), valamint a Szegedi Sporthorgászok Egyesületének, az Egyetembarátok Körének, továbbá a Délvidéki Aero Klubnak.

Szegedről Székesfehérvárra, a felesége rokoniához utazott, ott tartózkodott 1944. december elejéig, közben egy napra Enyingre ment a hivatali bejelentkezés végett. Fehérváron a törvényszéken néhány polgári ügyben ténylegesen ítélt is. Miután mindkét fiát a Szálasi-kormány Németországba vitel céljából szolgálatra behívta, ezt elkerülendő december 5-én a Tárkány községhez tartozó Ölbő pusztára menekült a Szent Benedek Rendhez, majd 1945. február 20-án a Veszprém megyei, Kerézteleki községhez tartozó Nagytarcs pusztára költözött, az említett fiait az ottani méneshez helyezték. A hatóságoknál egyik utóbbi helyen sem jelentkezett, semmilyen politikai vagy bírói tevékenységet nem végzett. Ott várta be a nyilasuralom alóli felszabadulást, ami március 26-án valósult meg, majd április 11-én, az első adandó alkalommal, a családjával útra kelt, hogy Szegedre visszatérhessen, ahová végül 13-án érkezett meg.

Az ügyiratait 1945. április 17-én iktatták az igazoló bizottságnál, amely szeptember 19-én egyéb intézkedés nélkül igazolta.¹⁵⁷

Csaplár Sándor

1898. február 28-án született, közalkalmazásban 1922. december 29-től állt, az ítélőtáblai bírói beosztásban 1941. július 26-tól dolgozott. A szolgálati helyét 1944. október 7-én hagyta el, ott ismét 1945. április 17-én jelentkezett. Tagja volt a Tisza Szegedi Evezős Egyesületnek, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek (OBÜE), az Országos Frontharcos Szövetségnek, a *Foederatio Emericana*-nak (katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége), valamint a Bajai Liszt Ferenc Körnek.

Előadása szerint a Baján tartózkodó családját meglátogatandó hagyta el Szegedet, majd amikor néhány nappal később vissza akart térni, arról értesült, hogy már nem indultak vonatok. Mivel a felesége szívidegességben szenvedett s ezért a fegyveres harcok miatt Baján idegroham lett rajta úrrá, Pécsre vitte a családot október 13-án. Ott találkozott az ítélőtábla több bírójával, majd miután megtudta, hogy Enyingre kellett volna mennie, elindult oda. A szegedi kollégái közül már számosan az enyingi járásbírószágon tartózkodtak (Lehoczy Károly, Molnár József, Liszkay Loránd, Dely Károly, Szüts László, Láng Ádám, Nánai Lajos), amikor október 18-án megérkezett. November 7-én a családtagjait is átvitte oda, mivel akkor már Bajára sem lehetett utazni. A Szálasi-kormányra való eskütételt először megtagadta, mivel annak tartalma „a bírót teljesen a [nyilas] párt szolgálatába állította volna”. A módosított, hagyományos szövegű esküre felhívást november 26-án azonban kénytelen volt elfogadni, mivel annak negligálása hivatalvesztéssel járt volna. December 2-án Zircra utazott a bátyjához, s a háború végéig ott lakott, a helyi monostorban bujdosott. A Szálasi-kormány hadi szolgálatba hívását és a bírának hivatalosan kötelezővé tett Németországba indulást többször is megtagadta. Közben folyamatosan közmunkákat végzett, mivel a járásbírószágon érdemi jogász tevékenység nem folyt. Az orosz haderő 1945. március 23-án foglalta el a várost, de utána csak a többedik utazása során tudta a családját is Szegedre hozni, mivel itt a lakásuk foglalt volt, az ingóságaiak nagyrészt hiányoztak.

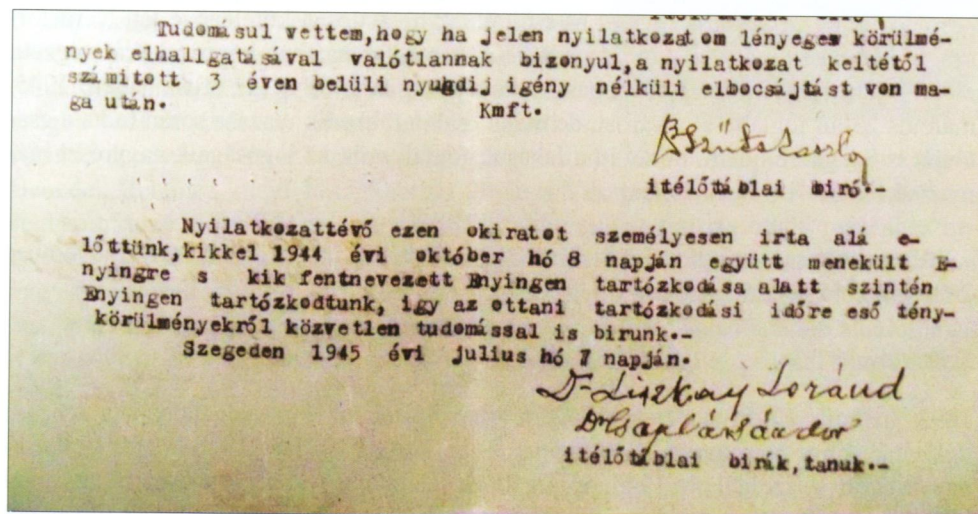
Az igazoló bizottsághoz 1945. április 19-én érkeztek be az iratai, amely november 2-án szankció nélkül igazolta.¹⁵⁸

Szüts László

1893. március 17-én született, 1912. február 16-tól állt közszolgálatban, a szegedi ítélőtáblai bírói beosztásba 1940. május 30-án került; 1925 és 1928 között gyakorló ügyvéd volt. A szolgálatra 1945. április 25-én jelentkezett ismét. Egyesületi tagsággal bírt az alábbi szervezetekben: Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület

(DÉMKE), Szegedi Hajósegélyt, Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE), Magyar Tudományos Fajvédő Társaság, Magyar Vöröskereszt, Országos Bírói és Ügyészi Egyesület (OBÜE), Tisza Szegedi Evezős Egyesület, valamint a Gyümölcsstermesztő Szövetkezet; az egyesületekben csak a tagdíjat fizette, nem volt bennük aktív.

Az igazoló bizottsághoz 1945. április 28-án érkeztek az iratai. A vallomásaiban oda nyilatkozott, miszerint a várost a hivatalos felszólításra hagyta el 1944. október 8-án, valamint, mert az ellenséges propaganda hatása alatt féltette beteg feleségét és különösen fiatal menyét s gyermekkorú unokáját, így nem akarta őket az esetleges ostrom veszélyének kitenni. Enyingen nem tudtak neki hivatalt biztosítani, ezért Sárvárra kérte az áthelyezését, ahová az élelmezési nehézségek miatt, rokoni meghívásra ment. Azért tett esküt a Szálasi-kormányra, hogy a fizetését ne veszítse el, amiből mindannyian éltek, mivel a fia még a fronton harcolt. A „Nemzetvédelmi Kereszt” kitüntetés tulajdonosa azért volt, mert a francia megszállás alatt 1919-ben megőrzött egy fegyverekkel teli ládát. A MOVE tagságát elismerve hozzátéve, hogy abban semmilyen tevékenységet nem fejtett ki, az ülésekre sem járt el, ahogyan a Fajvédő Társasághoz sem politikai, hanem hazafias megfontolásból csatlakozott. Feltehetően taktikai célból, az igazoló bizottsághoz július 7-én benyújtott pótnyilatkozatában azt is előadta, hogy akkorra már belépett az Igazságügyi Alkalmazottak Szabad Szakszervezetébe és a Szociáldemokrata Párt helyi szervébe. Ennek ellenére az igazoló bizottság *nyugdíjazásra ítélte* a jobboldalinak tekintett tagsága s az esküje miatt. Az augusztus 8-án kelt és közölt határozat ellen Szüts fellebbezést jelentett be.¹⁵⁹

Részlet Szüts László igazolási nyilatkozatából

A Szegedi Népbíróság igazolási fellebbezési tanácsa az október 8-án kelt döntésében megváltoztatta az első fokú határozatot, és a nevezett bírót szankció alkalmazása nélkül *igazolta*. A népbíróság elfogadta kényszerítő körülménynek, miszerint a család egyedüli otthon lévő férfi tagjaként a női rokonokat féltette s ezért távozott a városból, valamint azt is, hogy ebben a helyzetben a Szálasi-kormányra esküt tett. A MOVE tagságot – annak kezdetektől inaktív jellegére tekintettel – nem vették olyan jelentőségűnek, hogy a jobboldali beállítottságát bizonyította volna. A Fajvédő Társaságba történt belépését sem tekintették politikai színvallásnak, mert bíróként, fegyelmi felelősség terhe alatt, illet nem is tehetett volna következmények nélkül; a „Nemzetvédelmi Kereszt” szintén nem szélső jobboldali megfontolásból került a tulajdonába. A népbíróság bizonyítottan látta továbbá, hogy baloldali gondolkodásúakat segített a tanácsköztársaság után, illetve, hogy a zsidótörvények ellenére izraelitákkal nyilvánosan is baráti kapcsolatot tartott fent, ezért a végkövetkeztetésükben – szemben a bizottság álláspontjával – úgy vélték a bírái, miszerint a demokráciának „hasznos munkása” lehet.¹⁶⁰

Lehoczky Károly

1881. január 28-án született, 1903. március 14. óta látott el közszolgálatot, a jelenlegi bírói beosztásába 1941. július 10-én került. Szintén kormánybiztosi felhívásra utazott 1944 októberének elején Enyingre, és 1945. május 2-án kereste fel újra a szegedi szolgálati helyét. Tagja volt a Szegedi Katolikus Körnek, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek (OBÜE), valamint a Délvidéki Magyar Közművelődési Egyesületnek.

Megtudhattuk róla, hogy Enyingbe a hivatalos transzporttal távozott 1944. október 8-án, de ő sem teljesített tényleges bírói szolgálatot, mivel tárgyalásokat már nem tartottak, egyébként is volt elég számú bíró a községben. Amikor a szovjet csapatok december 7-én bevonultak, nem menekült el, hanem jelentkezett a városparancsnokságon, ahol ezt tudomásul vették, és a közmunka alól felmentették. Ehhez bizonyára az orosz nyelvismerete is hozzájárult, mert később tolmásként is alkalmazták. A munkája ekkor abból állt a bíróságon – az egyéb ott maradt kollégáival együtt –, hogy a feldúlt telekkönyvi betéteket szakszerűen újrendezze. 1945 januárja elején a városparancsnokságtól értesült az ideiglenes kormány megalakulásáról, s nyomban kérelmezte a Szegedre történő áthelyezését. Mint utóbb kiderült, a levelet Valentiny Ágoston megkapta, de járművek híján akkor nem tudta teljesíteni a kérést. Közben január 18-án a németek váratlanul visszafoglalták Enyinget, de a hónap végén onnan a magyar erőkkel együtt kivonultak, s magukkal vitték a bírót a hóban Balatonkenesére, onnan pedig Veszprémbe, majd Pápa mellé, Mezőlakra február első napjaiban.

Ott már maga is közmunkát végzett. Március 24-én tovább kellett állnia az oroszok közeledtével, és Vassurányba távozott három szegedi társával együtt, ahol megint tolmásként tevékenykedett „az ottani magyar nép érdekében”. Ezzel némi tiszteletet vívott ki nem csupán a helybeliek, hanem az oroszok részéről is. Április 29-én indult el Szegedre, ahová másnap érkezett meg.

Az iratai 1945. május 4-én jutottak el az igazoló bizottsághoz, de már az eljárás befejezése előtt, július 10-én szolgálatba léphetett, mivel a Közalkalmazottak Szabad Szakszervezetének szegedi igazságügyi alosztálya „meggyőződött arról, hogy [Lehoczy Károly] demokratikus felfogásának számtalan esetben tanújelét adta, s így vele szemben az igazolási eljárás előreláthatólag kedvező eredménnyel fog végződni”, mire tekintettel, Tasnády Lajos alelnök aláírásával, erről a bizottságot értesítette. Ennek ellenére az utóbbi csak *megfeddés*szel igazolta augusztus 8-án, mivel Szálásira ő is esküt tett, és „majdnem a határig menekült”.¹⁶¹

Marosváry Ferenc

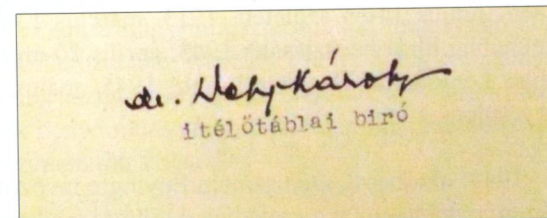
1882. április 9-én született, 1907. november 17-től szolgált az igazságügyben, 1938. január 8-án lett ítélőtáblai bíró. Székesfehérváron töltötte a kritikus hónapokat, ahonnan 1945. május 7-én tért haza és jelentkezett a bíróságán. Tagsággal nem rendelkezett sem civil, sem politikai szervezetekben.

A nyilatkozata szerint, mint sokan, 1944. október 8-án utazott el Szegedről, de ő másnap Székesfehérvárra érkezett, ahol nyomban jelentkezett a törvényszéken, egyúttal polgármesteri engedéllyel a fia lakásán rendezkedett be. Október 20-tól 1945. május 3-ig folyamatosan a koronázó városban tartózkodott, s ideiglenes beosztással az ottani polgári fellebbezési tanács vezetőjeként működött, december 22-ig rendes tárgyalásokat is tartottak. A Szálasi-kormányra így kénytelen volt esküt tenni. Ekkor az orosz csapatok bevonultak, és a bíróság székházát kórházi célra alakították át, mint gyakran máshol is, ezután meg a németek vették ostrom alá Fehérvárt, amit 1945. január 22-én végül elfoglaltak. A szovjetek csak március 22-én tudták újból megszállni azt. A tartózkodása idején a hivatali tevékenységén kívül egy ideig – polgármesteri megbízásból – utcai biztосként működött; mint ilyennek a közmunkára kötelezettek munkába állítása volt a feladata.

Az iratai már 1945. május 11-én a bizottsághoz kerültek, amely tagjai augusztus 17-én *megfeddés*szel igazolták, mivel nézetük szerint Székesfehérváron Szálasi Ferencre „feltétlenül kényszerítő hatás nélkül” tett esküt.¹⁶²

Dely Károly

1894. január 5-én látta meg a napvilágot, közalkalmazásba 1921. január 1-jén lépett, 1941. június 30-án került ítélőtáblai bírói beosztásba, azt megelőzően a szegedi tábla elnöki titkára volt. Ő szintén nem tartózkodott Szegeden a szovjetek bevonulásakor, csak 1945. május 15-én jelent meg ismét szolgálattételre. A Tisza Szegedi Evezős Egyesületnek, valamint a Szegedi Kaszinónak volt a tagja.

A nyilatkozata szerint az 1944. október 8-i vonattal távozott, mint a legtöbben azon bírák közül, akik még a városban voltak. Háromnapi utazást követően ért Eningre, ahol ugyan jelentkezett a járásbírószágon, de ítélkezési tevékenységet ő sem végzett. November végén csak a kilátásba helyezett hivatalvesztés és internálás nyomására tett esküt Szálasi Ferenc kormányára, miután az első esküformulát – amit a bírói tiszttel nem talált összeegyeztethetőnek – a kollégáival együtt visszautasította. December elején kiújultak a gyomorfájdalmai, ezért Pápára került orvosi ellátás végett, ahol szintén jelentkezett a járásbírószágon, s még egy munkaügyi pert is tárgyal. 1945. március 24-én kihirdették, hogy a menekülteknek onnan egy napon belül távozniuk kellett, s hogy az idősebb férfiakat igénybe veszik a város védelmére. Így gyalog elhagyta Pápát, és részben „kocsin történt vergődéssel” három nappal később Sopronba érkezett, ott ugyancsak jelentkezett bírói szolgálatra. A törvényszék óvóhelyén élte át a több napi bombázást, amelyben a bíróság is találatokat kapott. A szovjet haderő bevonulását követően három héten át szinte minden nap közmunkát kellett végeznie; mindez „túlnyomórészt emberi hullák, állati tetemek és a szétbombázott épületek romjainak eltakarításából állott”. Az igazságügyi alkalmazottakat végül felmentették az addigi közmunka alól, s az ideiglenesen kijelölt bírósági székhelyet kezdték használhatóvá tenni. Hazatérési engedéllyel május elején indult útnak, majd 10-én megérkezett Budapestre, ahonnan csupán három nappal később tudott tovább haladni. Május 14-én jutott el Szegedre, a regisztrációja után az igazságügy-miniszter június 8-án előzetesen szolgálatba állította.

Az ügyének dokumentumai 1945. május 18-án kerültek át az igazoló bizottsághoz, amely az augusztus 17-i határozatában *megfeddés*szel igazolta, mivel felrótták neki, hogy Sopronba ment, illetve, hogy a Szálasi-kormányra esküt tett.¹⁶³

Láng Ádám

1887. június 14-én született, 1913. március 13-án lépett először közszolgálatba, az ítélőtáblai bírói beosztásába 1943. április 20-án került. 1944 októberében ő is menekülni kényszerült Szegedről, ahol 1945. május 17-én jelentkezett ismét. Nem volt egyesületnek tagja.

1944. október 8. után szintén Enyingre távozott, ahol a délelőtti órákat a járásbíró-ságon, a délutánokat a családjával töltötte eredményes szakmai munka nélkül. A szál-lásán jogi szakirodalmat olvasott. December 1-jén Veszprémbe utazott, ahol a tör-vényszékhez nyert beosztást, de a munkavégzés ott is akadályokba ütközött, mivel a felek nem jelentek meg az idézésekre. Egy zárdában lakott, szintén társadalomtudo-mányi műveket forgatott. Az orosz csapatok megérkezte után a városi közkórházban és a gyermekmenhelyen vállalt gondnoki állást, az előbbiben orosz sérülteket is elhe-lyeztek. 1945. április 15-ig működött e munkakörben, majd a törvényszéken romelta-karítási feladatokat végzett. A nevezett bíróság elnöke által április 21-én kiállított igazolással bizonyította, hogy Veszprémet addig nem hagyta el, egy május 4-én kelt, a városparancsnokságon szerzett kétnyelvű úti okmánnyal pedig, hogy a jelentkezé-si kötelezettségről való tudomásszerzést követően elindult Szegedre.

Az igazoló bizottságnál 1945. május 19-én érkezették az iratait, ahol október 10-én rendben igazolták.¹⁶⁴

Glósz Miksa

1883. július 12-én született, 1905. január 2-án lépett állami szolgálatba, Szegedre azonban csak 1945. május 22-én osztották be ideiglenesen, mert azt megelőzően (1940. november 15-től) a marosvásárhelyi ítélőtáblán működött tanácselnökként. Az erdélyi várost 1944. szeptember 11-én hagyta el, Szegeden 1945. május 28-án jelent-kezett. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület (OBÜE), a Frontharcos Szövetség, a Marosvásárhelyi Kaszinó, továbbá az ottani Vöröskereszt és a Levente Egyesület tagja volt. Bronz és ezüst érdemérmeket, kétszer III. osztályú érdemkeresztet s egy Károly Csapatkeresztet kapott, de „Nemzetvédelmi Keresztet” nem. Népellenes tevé-kenységet nem fejtett ki, a zsidók birtokainak felosztása a Székelyföldön érdemben nem történt meg. 1945-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba.

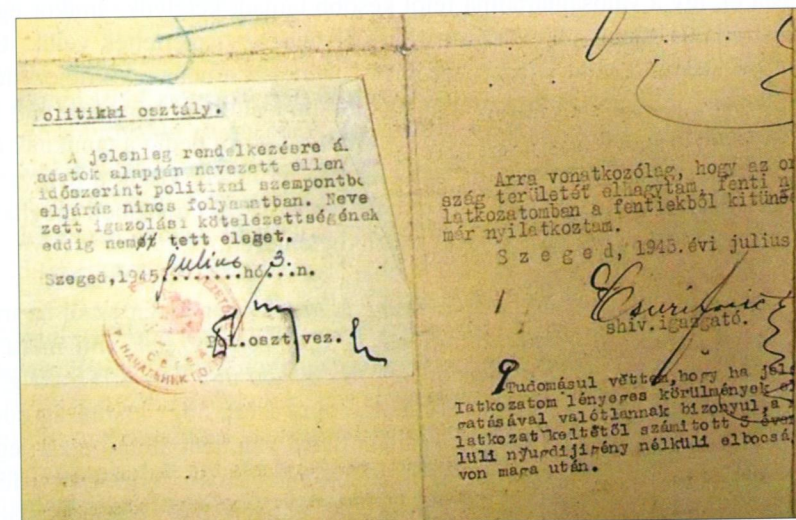
A székelyföldi kormánybiztos utasítására kényszerült elhagyni a marosvásárhelyi táblát a családjával együtt, mint az összes ottani köztisztviselő, ahonnan Sopronba kellett mennie. Ott 1944. október 2-től tartózkodott, a törvényszéken szükségképpen

esküt tett a Szálasi-kormányra, de egyébként visszavonultan élt, és nem távozott 1945. április 1-jén sem, amikor megtörtént a szovjet bevonulás. Május 16-án Buda-pestre indult, ahol 22-én jelentkezett az igazságügy-miniszternél, aki még aznap ide-iglenesen Szegedre osztotta be. A nyilatkozatában kiemelte, hogy a fegyverszüneti egyezmény értelmében a magyar állami tisztviselők kötelesek voltak a trianoni hatá-rok mögé visszatérni, tehát a románok benyomulása után akkor sem maradhatott vol-na Erdélyben, ha 1944 szeptemberében nem jött volna el.

A szegedi igazoló bizottságnál 1945. június 4-én iktatták az iratait, amiket több-ször kiegészített augusztusig, mivel a városban senki sem ismerte, így a pártoló nyi-latkozatokat csak később tudta beszerezni. Végül az augusztus 17-i bizottsági határo-zatban *megfedték*, mivel levente egyesületi tag volt, s mert kellő kényszer nélkül tett esküt Szálasi kormányára, és némely iratok hiánya okából csak *ideiglenesen igazol-ták*.¹⁶⁵

Csuri József

1891. március 19-én született, 1906. február 5-től állt igazságügyi alkalmazásban, mindvégig Szegeden, az akkori ítélőtáblai segédhivatali igazgatói beosztásába 1939. június 30-án helyezték. A hivatalfőnöke utasítására hagyta el a munkahelyét 1944 októberének elején, ahol 1945. július 1-jén jelentkezett újból. Pártnak nem volt tagja, egyéb politikai tevékenységet sem fejtett ki.

Részlet Csuri József nyilatkozatából

A távollétéről akként számolt be, miszerint ő is az utolsó hivatalos szerelvénnel utazott el Szegedről 1944. október 8-án, majd 14-én jelent meg az enyingi járásbíró-ságon a kapott utasításnak megfelelően, ahol novemberben Szálasi kormányára esküt tett, azonban december 6-tól 1945. február 5-ig immár az orosz parancsnokság rendelkezései szerint teljesített szolgálatot, minek keretében a „harcok következtében széthányt telekkönyvi betétek és egyéb iratok” rendezésével foglalkozott. Február 6-án, a német ellentámadás és hatalomátvétel után (január 19.) Pápára irányították, pontosabban Mezőlak községben kellett tartózkodnia, ahol márciusban erővel munkaszolgálatra kényszerítették, csakúgy, mint előtte Enyingen. Mint munkaszolgálatost egyszer csak bevagonírozták „egy zárt munkasalakulattal felpakolt és fegyveres őrséggel kísért” vasúti szerelvénybe, s azt mondták neki, hogy a vonat Zala megyébe viszi őket, de valójában Szombathelyen át Felső-Ausztriába, Liezenbe szállították, ahol ismét közmunkára osztották be. A határt március 22-én lépték át. Június 2-án szökést hajtott végre, de az oroszok elfogták s visszavetették Liezen városába, ahonnan 20-án tudott csak újból útnak indulni, amikor az odaérkező amerikaiak szabadon engedték. Június 30-án jött meg Szegedre, különböző járműveken és gyalogszerrel téve meg a távolságot.

Az iratai 1945. július 11-én érkeztek az igazoló bizottsághoz. Az eljárás során bemutatott egy nyilatkozatot, amelyet Vecseri Imre és felesége írt alá júliusban, ebben Csuri kérésére utóbb igazolták, hogy őt és a családját Mezőlakról miként vitték el a németek *Ausztriába*. A tanúházaspár az okiratot az aláírás előtt nem, vagy csak felületesen olvasta el, így a valóságtartalma felől később támadt kételyük, amikor egy másik igazolási eljárás során – éppen Csuri lányáiban – azt ismertették velük. Ezért a nyilatkozatban szereplő azon állítást, miszerint Csuriékat a németek kifejezetten egy „zárt alakulatban” irányították Ausztriába, akként módosították, hogy egy zárt alakulatot szállító vonathoz csatolt vagonban történt mindez, arról pedig a tanúknak nem is volt tudomásuk, hogy Szombathelyről Németország területére viszik a magyar munkaszolgálatosokat. Ezt a bizottság Csuri terhére értékelte, aki a szóbeli meghallgatásakor ennek megfelelően módosította a korábbi kijelentéseit.

Végül is az igazoló bizottság *állásvesztésre ítélte* október 31-én azzal az indoklással, miszerint nem látta bizonyítottan azt a kényszerhelyzetet, ami miatt Csuri mindenképp Ausztriába volt kénytelen menni, *in concreto* úgy látta a bizottság: a vonatról történő szökést legalább megkísérelhette volna azért, hogy az ország elhagyását elkerülje, ráadásul a korábbi nyilatkozatában tudva valótlant állított a zárt egységben történt elszállítására vonatkozóan. Az igazolók véleménye szerint csak a félrevezetésük céljából használta a „zárt egység” megjelölést, azért, hogy ezzel az eljárásban „némi előnyhöz jusson”.¹⁶⁶

Ezután Csuri József fellebbezést terjesztett elő. A népbíróság igazolási fellebbezési tanácsa november 30-i határozatában megváltoztatta a döntést, és a közszolgálatban való meghagyása mellett *megfeddte* az eljárás alá vont férfit, valamint három évre *eltiltotta az előléptetéstől*. A bizottság véleményével szemben a népbíróság méltánytalannak tartotta az állásvesztést az adott esetben, mivel Csurinak nem állt szándékában az országot elhagyni, azt pedig túlzott elvárásnak tekintette, hogy egy, a visszavonuló németek által biztosított vonatból esetleg ki kellett volna ugrania. Egyébként a szóban lévő család többi tagját – akik ugyancsak ott voltak a vonaton – egy másik igazoló bizottság azonos tények mellett igazolta. Ezt az érvelést a népügyész is elfogadta. Azonban a valótlan nyilatkozat miatt, bár azt Csuri utóbb módosította, és különös tekintettel arra, hogy régóta igazságügyi tisztviselő volt, tehát tudnia illett, hogy a hamis nyilatkozattétel „jellemtelen eljárás”, vele szemben az utóbbi szankciókat mégis alkalmazták.¹⁶⁷

Fábián Ferenc

1896. november 20-án született, 1922. február 22-én lépett igazságügyi szolgálatba, az ítélőtáblai bírói beosztásába 1942. szeptember 29-én került. 1943. augusztus 16-án SAS-behívóval („Sürgős! Azonnal! Siess!” behívójegy) a szegedi V. csendőrkerülethez osztották be, ahol egy három hónapos tanfolyam után iktatói és irattárosi teendőket végzett. 1944. október 8-án hagyta el Szegedet, ahová csak 1945 júniusában tudott visszatérni, e hónap 26-án jelentkezett is a tábla vezetőjénél. Nem vett részt sem párt, sem egyesület munkájában.

Előadta, hogy csendőr tiszthelyettesként az alakulatával előbb Kaposvárra kellett távoznia, ahol 1944. november 30-ig maradt, majd Zalaszentgrótra vezényelték. 1945. március 26-tól további parancsra nyugat felé vonult, és április 1-jén az ország területét zárt alakulatban, kényszerhelyzetben, Ausztriába átlépve elhagyta. Hetekig tartó menetelés után végül Kremsmünsterbe ért, ahol május 5-én amerikai hadifogságba került, de onnan június 7-én elbocsátották. Viszontagságos utazást követően csak június 25-én érkezett Szegedre.

1945. július 14-én iktatták az ügyét. Az igazoló bizottságot a volt csendőri szolgálata nagyon foglalkoztatta, november végén az ügyében több tanú szóbeli meghallgatására került sor. Ebben többek között egy szegedi ügyvéd és Liszkay Loránd ítélőtáblai bíró, valamint egy csendőrhadnagy egybehangzóan vallotta, miszerint Fábián gyakran panaszkodott amiatt, hogy bíró mivolta ellenére „alantass” (alárendelt) munkát kellett végeznie a csendőrségen, ott kizárólag beosztottként szolgált, parancsokat nem adhatott. Egy honvédelmi miniszteri átiratból az is kiderült, hogy jogilag csupán

„tartósan kivezényelt honvédnek” minősült, következésképpen nem lehetett „csendőri személynek” tekinteni. Mindannyian úgy nyilatkoztak, egyáltalán nem volt nyilaskezes vagy egyébként szélsőséges beállítottságú.

A bizottság végül november 27-én *feddéssel igazolta* azzal az indokolással, hogy „nem tiltakozott elég határozottan és főleg eredményesen” a csendőri szolgálat ellen, s mert az országot elhagyta a Szálasit mindvégig hűségesen támogató fegyveres alakulat tisztjeként.¹⁶⁸

Szász István

1898. június 18-án született, 1922. február 17-től látott el közszolgálatot, a fennállott ítélőtáblai bírói státuszába 1943. szeptember 24-én nyert kinevezést. 1944. szeptember közepén vonult be szolgálatra; amikor 1945. szeptember 25-én ismét jelentkezett, éppen hadifogságból tért haza. Korábban a Brassói Bánya Rt.-nél volt gyakornok, ezért tagja volt a Romániai Bányászok Szakszervezetének, továbbá az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek (OBÜE), a Kitartás Egyetemi Atlétikai Klubnak (KEAC) és a Fodortelepi Polgári Körnek.

A beszámolójában kifejtette, hogy 1944. szeptember 14-én kellett szolgálatba lépnie az 5. honvédkerület bíróságán, Szegeden, majd a 28-án megkezdett áttelepülés keretében Kaposvárra szállították, onnan a fokozatos visszavonulás során december 1. és 1945. március 30. között számos településen haladt keresztül, utoljára Hársligetbe került. Onnan április 1-jén a honvédkerület Ausztria területére húzódott, s a kötelékében a bíróságot is magával vitte, de Szász a családját magyar területen hagyta. Rácke- resztúrnál lépték át az államhatárt, másnap azonban Luttenbergben a németek erőszakkal elvették a járműveiket, és gyalogosan vonultak tovább Klagenfurt irányába, mígnem május 8-án Lendorfban szembetalálkoztak az angol csapatokkal, s ekkor hadifogságba esett. A weissensteini magyar fogolytáborba vitték, ahol a megfélemlítő propaganda ellenére várta és sürgette a hazaszállításukat; a parancsnokságtól emiatt megtorlásban részesült. Augusztus végén az angolok közölték, hogy a bajtársaival együtt visszatérhet Magyarországra, így az első szállít- mánnal szeptember 16-án útnak is indult, azután Komáromban politikai rendőri igazoltatáson és vizsgálaton esett át, végül 23-án érkezett Szegedre.

Az igazoló bizottság 1945. december 18-án igazol- ta.¹⁶⁹

Török Zoltán

1899. augusztus 12-én született, ügyvédként kezdte pályafutását, 1927. december 31. óta teljesített közszolgálatot, 1944. március 1-jén nyert bírói kinevezést a szegedi táblára. Mivel a város elhagyása után fegyveres honvédelmi szolgálatot teljesített, így csak 1945. november 17-én tudott újból jelentkezni. Sportigazgató volt a Pannónia Evezős Klubban, valamint tag a Tisza Szolnoki Evezős Egyesületben és a Tisza Szegedi Evezős Egyesületben. 1943 végétől 1944 márciusáig a Magyar Tudományos Fajvédő Társulathoz is csatlakozott, de ott semmilyen szerepet nem vállalt, még a tagdíjat sem fizette.

Szegedet a hivatalos kitelepítéskor hagyta el 1944. október 8-án, de nem Enyingre, hanem a fővárosba távozott a családjához, ahol a budapestvidéki törvényszék büntető fellebbviteli tanácsába osztották be, s ott néhány ügyet tárgyalt is. November 29-én azonban Hajmáskérre volt kénytelen utazni, mert a tábori tüzerkiképző és -felállító központba hívták be tényleges szolgálatra. Az alakulata december 6-án Győrszabad- hegyre vonult. Onnan december 22-én, háromnapos szabadsága keretében, még visz- szatért Budapestre, ám az ostromgyűrű bezárulta miatt már nem tudott a tüzéséghez visszamenni. A fővárosban ekkor nem teljesített semmilyen szolgálatot, ennek ellené- re 1945. február 12-én a Vörös Hadsereg fogságába került, majd önként jelentkezett, hogy annak kötelékében, a még védekező Várhegy ostromában részt vehessen, de mindezt végül nem került sor. Ceglédre, majd Jászberénybe szállították fogolytábor- ba. Március 21-én elengedték, s az I. magyar hadosztályhoz osztották be, azonban a bevetése *de facto* ott sem történt meg, hanem áthelyezték Pápa térségébe, Nyárad községbe szintén a tüzéséghez, ahol hivatalosan még a szegedi jelentkezésekor is állományban volt. Nyomatékosan kiemelte a nyilatkozatában, hogy az országot egy pillanatra sem hagyta el.

A bizottság 1945. november 19-én érkeztette az ügyiratait, s 1946. január 29-én igazolta.¹⁷⁰

Salánky (Schwepler) János

1891. december 22-én született, 1914. július 14-től állt közszolgálatban, az aktuális ítélőtáb- lai bírói állását 1939. június 14. óta töltötte be. A családjához Budapestre utazott, hogy töl- lük el ne szakadjon, s csak későn, 1945. november 23-án jelentkezett újból a szegedi táblán.

*Dr. Salánky János
ítélőtáblai bíró.*

A felesége és leánya 1944. szeptember 21-én a fővárosba mentek, mivel az utóbbinak az egyik veséjét műtétilag sürgősen el kellett távolítani, így október 8-án már a budapesti urológiai klinikán feküdt. Salánky követte őket, s ezáltal nem Enyingre távozott. A műtét azonban csak részben volt sikeres, ezért olyan helyet kellett keresniük, ahol nem óvóhelyen élhettek. November 12-én Csornára utaztak további gyógykezelésre s azért, hogy megfelelő táplálkozásra legyen a betegnek lehetősége. Egyik városban sem végzett hivatali munkát. Mivel a lánya állapota rosszabbodott, a könnyörgésére 1945. március 26-án minden előkészület nélkül egy Bajorországba tartó vonatra szálltak fel, amivel az osztrák–bajor határhoz közeli Schönburg községig jutottak, s ott is maradtak, amíg haza nem indulhattak. Ott sem végzett hivatali munkát, csak a családja sorsával foglalkozott. Végül november 21-én tért haza. Mivel hosszan német területen tartózkodott, eleve több személy meghallgatását indítványozta, akik a különös történetét bizonyíthatták, illetve csatolt egy huszonnégy ügyvéd által aláírt okiratot, amelyben őt kifogástalan bírónak s a legnemesebb értelemben vett demokratának jellemezték. Az nem derül ki az iratokból, hogy a külföldi tartózkodása költségeit vajon miből állta.

A szegedi igazoló bizottság 1945. december 14-én iktatta az ügyét, 1946. március 30-án pedig igazolta.¹⁷¹

Szerdahelyi István

1881-ben született, 1902. november 15-től látott el közszolgálatot, a szegedi ítéltáblára 1943. január 1-jei hatállyal nevezték ki. A várost ő is hivatali utasításra hagyta el 1944. október 8-án, valamint azért, mert a felesége ideges lelkiállapotú lévén, félt az utcai harcoktól, a menyé pedig a gyermekeivel már egyébként is Kaposváron tartózkodott. 1945. február 4-én tért vissza Kaposvárról, és másnap még rendben jelentkezett az ítéltáblán, azonban február 25-én elhunyt. Az addig kiállított igazolási iratai e hónap 22-én érkeztek be a bizottsághoz, ezeket december 7-én az irattárba helyezni rendelte a szegedi polgármesteri hivatal;¹⁷² egyéb adatunk nincs róla.

Nánai Lajos

Az ügyéről nincsenek rendelkezésre álló érdemi igazolási dokumentumok. Az eljárás idején Hódmezővásárhelyen tartózkodott, a bizottság 1945 decemberében *állásvesztésre* ítélte, a fellebbezését a népbírósághoz 1946. január 3-án tették át.¹⁷³ Egy 1947. évi jegyzék szerint még az ítéltábla alkalmazásában állt.

b) Akiket elmozdítottak az állásukból

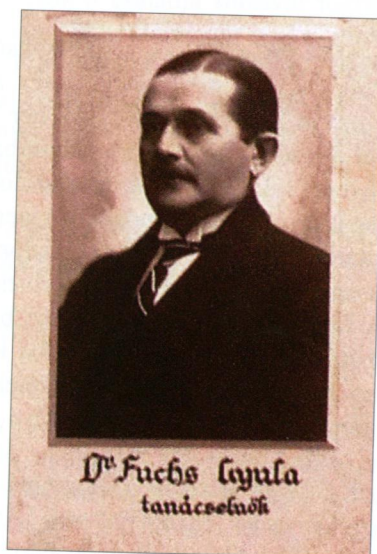
Falkay (Fuchs) Gyula

67 éves korában kezdődött a jogi kálváriája. 1878. április 11-én született Nagyszentmiklóson, a német eredetű és hangzású családnevét 1938-ban változtatta magyarra. 1901-ben szegődött az igazságszolgáltatás kötelékébe, gyorsan emelkedett a ranglétrán, így 1926-ban Szolnokon már a törvényszék vezetője lett, a szegedi ítéltáblára pedig 1939-ben nevezték ki elnöknek, e bírói méltóságot 1944 októberéig viselte. Tagságot gyakorolt a Magyar Tudományos Fajvédő Társaságban, tulajdonosa volt a Koronás Magyar Érdemkeresztnek, valamint a *Signum Laudis* érdeméremnek.¹⁷⁴

Az ügyét 1945. augusztus 17-re tűzték ki. A vizsgálat során, a III. számú bizottság ülésén szeptember 3-án felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint hangoztatta, hogy az orosz csapatok elől nem menekült el, hanem azért utazott Szegedről 1944. október 7-én Nagykorörsre, mert három nappal korábban arról értesült, hogy a fia a háborúban hősi halált halt, s mindezt közölnie kellett a menyével, aki ekkor ott tartózkodott. Visszajönni azonban már nem tudott, noha a szándékában állt, ezért Budapestre ment, ahol ugyan esküt tett Szálasira, de nem az előírt határidőben, hanem később, midőn a fizetését fel akarta venni, s mert a vezető beosztása miatt nem csupán az állása elvesztésétől, hanem az internálástól is tartania kellett. A fővárosban tényleges beosztásban nem volt, azonban tüdő- és mellhártya-gyulladásban szenvedett, ezért kórházba került. Az ostrom alatt óvóhelyen élt, ahol a légúti betegsége kiújult, így Budapestnek a szovjetek általi elfoglalása után betegszabadságra kényszerült.

A meghallgatásakor a „Nemzetvédelmi Keresztről” úgy nyilatkozott, hogy azt elfogadta ugyan, de nem viselte, ellenforradalmi tevékenységet egyébként sem fejtett ki, mivel akkoriban az elcsatolt területeken tartózkodott. A Tudományos Fajvédő Társaságnak azért lett a tagja 1937-ben, mert arra „kormány-óhaj” közlésével mintegy kötelezte az akkori főispán, ám abban aktívan nem vett részt, a tagságot 1944 májusáig tartotta fenn. A bírói munkájában előítélet egyébként sem vezette. A német konzullal feltételezett kapcsolatát határozottan tagadta, oda nyilatkozott, hogy egyszer tett látogatást a lakásán, amikor a német császár fia tiszteletére villásreggelit szerveztek, és a 60–70 személy között őt is meghívták. A konzullal egyébként nem rokonszenvezett; a diplomata ugyanis rosszalotta, hogy a nevét temesi német létére magyarosította. Azt beismerte, hogy korábban havonta megfordult a Hungária Kávéházban az ún. „Tukats-asztalnál”, vagyis a népbírósági eljárás alá vont Tukats Sándor volt főispán társaságában, de 1943/44-ben már nem járt oda. E főispán az, aki többek között Dettre Jánost is internáltatta.¹⁷⁵ (Megjegyezzük: a Hungáriában állandó „bírói asztal” is volt!)

Az 1924-ben országos érdeklődéssel kísért Csongrádi bombamerénylet¹⁷⁶ tárgyalásán ő volt az első fokú bírói tanács elnöke Szolnokon, a felmentő ítéletet a meggyőződésével egyezőnek tartotta, mert a vád gyenge lábakon állt, bár elvben vezethette volna a tárgyalást akár úgy is, hogy ellenkező tartalmú határozat keletkezzen. Mindenesetre a tanácsban helyet foglalt másik két bíró is a felmentésre szavazott. Felróták neki, miszerint 1943-ban, a tábla szokásos évnyitó ülésén szovjetellenes beszédet mondott, de álláspontja szerint annak tartalma valójában csak Horthy István kormányzó-helyettes halálával volt kapcsolatos. A vélt zsidóellenességével összefüggésben példákat hozott arra, hogy izraelita bírakon és családjaikon miként segített a háború alatt.

Falkay (Fuchs) Gyula és a Signum Laudis

Tanúként a bizottság többek között Eisner Manó szegedi ügyvédet hallgatta meg, aki 1918 óta még Temesvárról ismerte Falkayt, „öt német neve ellenére jó magyarnak és jó embernek” tartotta, ezért egy ellene párhuzamosan folyó internálási ügyben a képviselét is ellátta (1945. augusztus 28.),¹⁷⁷ a barátságos viszonyukat egyébként sem titkolta. Emlékei szerint Falkaynak nem tetszettek „a zsidóellenes dolgok”. Egy nagykarolyfalvi ügyvédet, aki a cionisták vezetője volt, 1942-ben Eisner az ő segítségével mentett ki a belgrádi német fogságból, mivel a tábla volt elnöke igazolta, hogy az első világháborúban bajtársi magatartást fejtett ki. Ilyés Tivadar főállamügyész-helyettes szintén pozitívan nyilatkozott az eljárás alá vont férfiről, emberséges, közvetlen modorú vezetőnek ismerte. Neki köszönhette, hogy amikor az izraelita ősei

miatt – bár jogilag nem tartozott a zsidótörvények hatálya alá¹⁷⁸ – nyugdíjazni akarták, mégis aktív bíró maradhatott; egy battonyai járásbíró is hasonlóképpen segített Falkay. 1944 októberében, Szeged elhagyásakor – Curry Richárd törvényszéki elnökkel szemben – ő nem ítélte el s nem nevezte hazaárulónak azokat a kollégáit, akik nem akartak a Dunántúlra menni. Az igazolt Liszkay Loránd ítélőtáblai bírói ugyancsak Falkay mellett tett vallomást, amiből kiderült, hogy az e minőségben történt kinevezését kifejezetten neki köszönhette, mivel a minisztérium elnöki osztályának vezetője ellenséges volt Liszkayval szemben, de Falkay mégis elérte, hogy az igazságügy-miniszter nyílt pályázaton kívül kinevezze Szegedre. Haberl Pál államügyész-ségi alelnök szintén hasonló szakmai támogatásban részesült, amikor évekkal azelőtt, a felesége zsidó származása ellenére, állásért folyamodott.¹⁷⁹

Kertész Béla ügyvéd azonban terhelően nyilatkozott, midőn azt állította, hogy a *Szegedi Új Nemzedék* egyik 1942. vagy 1943. évi januári számában azt olvasta, miszerint a volt táblai elnök „méltatta s a legnagyobb örömmel üdvözölte az előző évben hozott fajvédelmi törvényeket” az évnyitó ülésen, ami az ügyvédet megdöbbentette, mivel magas beosztású bírótól hangzott el. A szóban lévő ülések csak a szakma számára voltak nyilvánosak, de tény, hogy a sajtó minden évben közölt róluk hosszabb-rövidebb tudósítást. Falkay a válaszában elmondta: nem olvasta az említett lapot, bár arra így is emlékezett, miszerint egyszer az egyik beszédét – talán éppen ezt? – elferdítve közzétették, de végül nem törődött a helyreigazítatással. Grüner István ügyvéd ugyanúgy vallott, mint Kertész, szerinte akkor Falkay a bíróságok fajvédelmi hivatásáról is beszélt, arról, hogy „meg kell tisztítani a nemzet testét a fekélytől”; igaz, nem uszító, hanem az alkalomnak megfelelő módon tette mindezt.¹⁸⁰

Az idézett terhelő vallomások és a szokatlanul aprólékos vizsgálat mögött egyébként a IV. számú igazoló bizottság egyik ügye állhatott, amely során Horváth József rendőrőtanácsos ellen egy tanú úgy nyilatkozott, hogy az asztaltársasága „csupa nyilasokból állt”, és Falkay törzstagnak számított, Kampf Erik német konzult pedig a tábla elnöke mindig kitörő örömmel köszöntötte.¹⁸¹ (Az utóbbi állítást egyébként egyetlen másik tanúvallomás sem támasztotta alá.) Az ítélőtábláról az említett újévi nyitóülések jegyzőkönyveit a bizottság bekérte, azokat a bíróság október 12-én át is küldte használatra.¹⁸²

Végül 1945. október 24-én hozott határozatot az igazoló bizottság, amellyel az állásától megfosztotta Falkayt, valamint hivatalból áttette az ügyet a népügyészséghez további eljárás végett. A bizottság a beszerzett jegyzőkönyvek alapján tényként állapította meg, miszerint az eljárás alá vont egykori elnök 1942. január 19-én, 1943. január 23-án és 1944. január 19-én többek között az alábbi németbarát kijelentéseket

tette: „nagy szövetségeseink oldalán mi is részesei vagyunk ennek a titáni küzdelemnek, melyet a kereszténység, a kultúra, az irodalom, a művészetek évezredek alkotásainak védelmében és megmentéséért vívunk, és kell megvívunk a mindezek megsemmisítésére törő istentelenség ellen. [...] Minden gondolatunk és szeretetünk azoké a keleti harctéren küzdő hős véreinké, akik az egész művelt világ békéjéért és évezredek alkotásainak megmentéséért a rombolás és istentelenség ellen vívott titáni küzdelemben a legnagyobb áldozatokat hozzák. [...] És mégis küzdenünk kell soha nagyobb erővel és soha nagyobb egységgel, mint most, mert a létért küzdünk, nemzeti létünkért, ezeréves keresztény kultúránkért, s mindenért, ami szép, jó és nemes, az istentelenség és a rombolás szelleme ellen.” A határozat alapján Falkay e szavakkal három rendbeli *háborús bűntettet* követett el a 81/1945. M.E. számú rendelet 13. § 1. pontja értelmében.¹⁸³

Az 1942. január 19-én mondott beszéde a következő kitételeket is tartalmazta az 1941. évi ún. fajvédelmi törvénnyel kapcsolatban: „felismerték, hogy nem a nemzetköziség, hanem a nemzeti közösség és ennek okszerű következményeként a saját fajunknak a védelme és megerősítése az az út, mely az újból való felemelkedéshez vezet. A német és az olasz példák ezt eléggé világosan mutatják. A törvénynek a fajvédelem szempontjából a leglényegesebb rendelkezése azonban a zsidó–magyar házasságok tilalma. Eltekintve politikai, társadalmi és erkölcsi szempontoktól, ma már tudományosan is megállapított tény, hogy a zsidó fajnak más fajjal való keveredése során, az utódokban a zsidó faj káros tulajdonságai ütnek ki, életbevágóan fontos fajvédelmi érdekek fűződtek tehát ahhoz, hogy a zsidó–magyar vegyes házasságok, amelyek az utóbbi évtizedben nagy mértékben szaporodtak, megakadályoztassanak. A törvény 15. §-ának pedig, amely súlyos sanctiókat tartalmaz a házasságon kívüli fajgyalázásra is, kétségtelenül meg lesz az a hatása, hogy be fogja szorítani a törvénytelen születések számát, amelyeknek nagy százaléka a statisztika szerint ép[p]en zsidó férfinak nem zsidó nővel való nemi érintkezéséből származott.” A mondottakat a hivatkozott rendelet 17. § 3. pontja szerint minősülő *népellenes bűntettnek* minősítették.¹⁸⁴

Súlyosító körülményként értékelte a bizottság a Fajvédő Társaságban fennállt tagságán kívül azt a tényt, miszerint az idézett gondolatok az „egész Délvidék legmagasabb bírói tisztségét viselő személy szájából hangzottak el, kinek hivatalánál fogva is felül kellett volna emelkednie ezen népellenes eszmeáramlatokon. Ezt azonban igazolandó nem tette, sőt pártatlanságot, elfogulatlanságot igénylő táblai elnöki székéből saját maga is hirdetőjévé vált ezen népellenes eszmeáramlatoknak”.

Az igazoló bizottság a volt táblaelnök ügyét tehát áttette a népbíróshoz. A rendőrség jelenlevő képviselője nyomban előállította Falkayt a politikai osztályra, ahol őrizetbe vették, s átadták a népügyészségnek.¹⁸⁵ A bizottság döntése ellen bejelentett fellebbezést október 29-én, annak az indokolását november 5-én továbbították a szegedi népügyészséghez, egyúttal az Igazságügyminisztériumhoz is felterjesztették az iratokat.¹⁸⁶

A *népbíróshoz* csak egy évvel később tárgyalta az ügyet. 1946. november 25-én egyenesen a vádlott betegágyánál tartották meg a főtárgyalást. Ennek során a népügyész eredményesen bizonyította, hogy Falkay nép- és békeellenes kijelentéseket tett a tábla teljes ülésein; 1942-ben a zsidó és keresztény vegyes házasság ellen s a „jogos fajvédelmi érdekek” fenntartása mellett való kiállással, 1943-ban s 1944-ben pedig a háború folytatásával, az ezeréves kultúra védelmével és a keleti fronttal összefüggő (tulajdonképpen szovjetellenes) megjegyzéseivel. Állítólag kérdésre a terhelt beismerte, hogy a törvény indokolásából s a „legelőkelőbb lapokból” vett szófordulatokat a maga vélt előnyére akarta felhasználni, mivel ez a hozzáállás volt a felsőbb elvárás az adott helyzetben. Az Esztergomból áthelyezett Kiss Dezső vezette népbírósi tanács Eisner Manó védő indítványainak, amelyek a vádlott filozofia tetteinek bizonyítására szolgáltak volna, még csak helyt sem adott, így az ügyvéd csupán a perbeszédében tudta Falkaynak az egyes zsidó személyeket támogató cselekedeteit számba venni. A népbírák végül olyannyira bűnösnek találták a volt táblai elnököt, hogy egy évi *börtönbüntetésre*, ötévi tartamú *politikai jogvesztésre*, valamint *állásvesztésre ítélték* (a felesége özvegyi nyugdíjra való jussának épségben tartásával). Az ügyész, Polónyi Jenő ennek dacára súlyosbításért fellebbezett a Népbíróshoz Országos Tanácsához.¹⁸⁷

Hogy a szabadságvesztést ténylegesen végrehajtották-e, egyelőre nem tudjuk biztosan. Mindenesetre a köztársasági elnöknek az 1948. január 31. napján kelt elhatározása értelmében kegyelemben részesült, ehhez képest az Országos Tanács az eljárás vele szemben június 30-án szüntette meg.¹⁸⁸

Falkay Gyula kézírása és aláírása

Újvári István (és társai ügye)

Újvári 52 éves múlt az igazolások idején. 1893. január 2-án született, 1911. október 23-tól állt különböző közszolgálatokban, ítélőtáblai bírónak 1943. május 15-től nevezték ki Szegedre. Az onnan történt 1944. októberi elutazása után 1945. március 28-án jelentkezett ismét munkára. A Szegedi Korcsolyázó Egyletnek volt a választmányi tagja.

A dossziéja hiányos. Az tudható, hogy féltette családját és a hivatali állását, ezért „felsőbb intézkedés folytán” és a „bűnös propaganda” hatása alatt – feltehetően szintén 1944. október 8-án – távozott Szegedről, és a Tabon székelő járásbírói székén november 30-tól 1945. március 24-ig teljesített szolgálatot. A nyilatkozatában írtak szerint „az utóbbi évek politikai irányzatát” nem tartotta helyesnek, a népellenes törvények végrehajtásában a legcsekélyebb mértékben sem vett részt, a Szálasi-kormány alatt semmilyen ténykedést nem fejtett ki. A „Nemzetvédelmi Keresztet” azért szerezte, mert 1918-ban Szabadkáról az élete kockáztatásával ment gyalogszerrel Budapestre a tisztviselők és altisztek illetményeiért.¹⁸⁹

Az igazoló bizottsághoz 1945. március 28-án érkezett az ügye, azonban április 21-én Szeged város *politikai rendőrsége* őrizetbe vette Putnoky Miklós volt törvényszéki elnökkel együtt, mert 1941-ben ők ítélték a már szintén fogságban lévő Paraszky Gyula elnökle alatt Kiss Ernő zombori kommunista munkás és két szerb társa statáriális perében, s kötél általi halálra ítélték őket, minek következtében valóban kivégeztek két terheltet: Kisst és Gaisin Grozdát. A politikai rendőrség utóbb ennek jogszerűségét vonta kétségbe; a korábbi jegyzőkönyvek átvizsgálása után közönséges gyilkosságnak tekintve a történeteket, úgy foglalt állást, hogy „becsületes bíró nem alkalmazta volna” ezt a büntetést. Magát a vádlottakkal szembeni rögtönbíráskodást sem ismerte el jogszerű eljárásnak, mivel a nyomozás során nem találtak Kissnél fegyvert, tehát az ügy a rendes büntetőbírárságra tartozott volna. A „rendtörvényként” elhíresült 1921. III. tc. alkalmazását szintén kifogásolták a kommunisták, mert szerintük a mozgalmuk 1941-ben nem a társadalom erőszakos felforgatását hirdette, „hanem már szervezték a nemzet Hitler-ellenes szabadságharcát. Szervezték a magyar népet a Szovjetunió ellen indított bűnös háború ellen. A letartóztatottak bűne, hogy a most megvalósuló szabad, független, demokratikus Magyarországért harcoló Kiss Ernőt, mint a társadalmi rend erőszakos felforgatóját az 1921. III. tc. alapján statáriális úton halálra ítélték.”¹⁹⁰ Egyébként anno, a háromnapos tárgyalás során, 1941 szeptemberében Újvári szavazóbíróként valóban részt vett az eljáró tanácsban, akit emiatt egyenesen „vérbírónak” minősített a hivatalos propaganda az „első szabad” május 1-jén.¹⁹¹

Ezáltal Újvári, Putnoky és az 1943-ban nyugalmazott Paraszky a szegedi *népbíró* elé került, azonban az eljárás akadozhatott, mert még szeptemberben sem állt a népbírói szék olyan helyzetben, hogy vádat emelhessen ellenük, amit Polónyi Jenő, a szerv vezetője élénken rosszalott. A valósághoz azonban hozzátartozik, hogy úgy tűnik, egyelőre maga az Igazságügyminisztérium is hezitált abban, milyen fórum járjon el a szóban lévő három bíró ügyében, ezért az aktákat felkérték Budapestre.¹⁹² Ez oda vezetett, hogy félévnyi előzetes fogva tartás után előbb Újvárit és Putnokyt, majd Paraszkyt kénytelen volt a népbírói szék szabadon bocsátani, mivel az eljárási szabályok *hat hónappal* hosszabb idejű előzetes szabadságelvonást nem tettek lehetővé. Mindenesetre a kommunisták a felháborodásukat fejezték ki az eljárás „bürokratikus szabotálásáért”, s ezt úgy próbálták orvosolni, hogy Paraszkyt nyomban internáltatni akarta a népbírói szék.¹⁹³

Közben ennek az esetnek a hatására Szegeden a népbírói szék és a népbírói szék között vita támadt afelől, mikortól számít a hat hónapos határidő, illetve mi történjen az eltelte után, ha a főtárgyalásra még nem került sor. A népbírói szék az eljárási rendelethez tartotta magát, amely akkor még az említett módon maximálta az előzetes fogva tartást, a népbírói szék azonban elérte, hogy a Népbírói Székek Országos Tanácsa elé kerüljön az ügy elvi döntés végett, s hogy addig is az igazságügy-miniszter eltérést engedjen a kormányrendelet tartalmától, lehetőséget adva a népbírói szék által történő további meghosszabbításra. A táviratban közölt miniszteri jogértelmezés önkényesen oda konkludált, hogy a fél éves maximumot a *bírói tárgyalás* első napjától kell számítani. Az utóbbi okán az eljárásban résztvevő egyik védő, Jezerniczky Ákos fellebbezést jelentett be az Országos Tanácshoz, miután a szegedi népbírói szék így már elrendelte a gyanúsítottak újbóli letartóztatását.¹⁹⁴ Ez Újvári és Putnoky esetében kedvező eredménnyel járt, mivel november végén az Országos Tanács – szintén táviratban közölt – utasítására mégis szabadlábra helyezték őket,¹⁹⁵ Paraszkyt pedig az internálás helyett továbbra is előzetes letartóztatásban hagyták.¹⁹⁶

1945 októberében közepén a három – jogilag még mindig csak gyanúsított – bíró mellé egy negyedik férfi is került: Tarajossy Béla, aki 1941-ben a szegedi királyi ügyészség elnöke volt, s feltételezték róla, miszerint jelentős szerepet vitt abban, hogy a Kiss és Grozda-ügyben végül nem a rendes büntetőeljárás, hanem – feltehetően a halálbüntetés érdekében – a statáriális eljárás szabályait rendelte alkalmazni az akkori Igazságügyminisztérium. A vádat ugyan nem ő képviselte személyesen, de jelen volt a tárgyaláson, és a kegyelmi kérvények feletti döntéseket is befolyásolhatta. A történet még azért érdekes, mert 1945 tavaszán a pécsi ítélőtábla egyik tanácselnöke lett, így az igazolási eljárás akkor „átment” – igaz, nem Szegeden.¹⁹⁷ Mivel az alapügy igen szövevényessé vált, s elsődlegesen hatásköri jogkérdések eldöntésén múlt, kilátásba

helyezték, hogy egy jogászokból álló speciális népbíróági tanács hozzon benne ítéletet.

Mindezek mellett Újvári Istvánnal szemben – talán, mert Balástyán egy 19 katasztrális hold területű földbirtok tulajdonosa volt – a Szegedi Földbirtokrendező Tanács előtt is eljárás indult, amely szerv november 21-én megkereste az igazoló bizottságot, hogy betekintés végett a bíró iratait sürgősen küldje meg hozzá. Ez meg is történt, a dokumentumokat csak 1946. február 12-én adták vissza.¹⁹⁸

Végül Újvárit nem az igazoló bizottság és nem is a népbíróság által, hanem a *B-listára* (a politikailag nem megbízhatók jegyzékébe) történt felvétellel távolították el az ítéletábról. A minisztériumból a jogszabály szerint rendelkezésre álló határidő végén, 1946. augusztus 26-án érkezett Szegedre az e célra alakított munkabizottság döntését tartalmazó iratanyag, amely állítólag a szegedi székhelyű igazságügyi alkalmazottak köréből összesen 56 nevet tartalmazott – köztük az övét is. A kárörvendő sajtóhíradás külön kiemelte Újvári személyét, „aki arról nevezetes, hogy annakidején Kiss Ernő kommunista elvtársunkat ő ítélte kötéláltali halálra”.¹⁹⁹ A vele kapcsolatos, de nagyon hiányos igazolási dosszié külzetére 1946. október 30-i keltezéssel azt vezették rá, hogy „az 5000/946. M.E. sz. rend. alapján irattárba teendő”.

Tudomásul vettük, hogy ha jelen nyilatkozatom lényeges körülmények elhalasztásával valótlannak bizonyul, a nyilatkozat keltétől számított 3 éven belül nyugdíjigény nélküli elbocsátást von maga után.

Kelt Szegeden... 1945. április 13.

Újvári István

Újvári István aláírása

Pető Jenő

55 évesen állt az igazoló bizottság előtt. 1889. augusztus 25-én született, 1911 májusa óta állt szolgálatban, az ítéletábrai tanácselnöki beosztásba 1944. július 20-án került. A felesége idegbetegsége s a hivatal elhagyására kötelező utasítás miatt ment el Szegedről 1944. október 8-án, majd 1945. május 15-ig volt távol. Szombathelyi évei alatt tagja volt a Vas Megyei Kaszinónak, illetve 1939-ig a Magyar Országos Véderő Egyesületnek (MOVE), később Kiskunhalason az alsóvárosi Önképző Körnek, Szatmárnémetiben pedig a Katolikus Körnek, továbbá az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek (OBÜE); Szegeden azonban semmilyen tagságot nem viselt.

1940 novemberében megbízták a szatmárnémetiben újból felállítandó királyi törvényszék szervezésével, majd az év decemberében az elnökévé is kinevezték. Csak 1944 júliusában került Szegedre, és itt mint az ítéletábrai egyik polgári tanácselnöke működött október 8-ig, amikor a többi igazságügyi alkalmazottal együtt az enyingi felvevőállomásra utazott. Egy hónapnyi tartózkodás után Szombathelyre távozott, mert az új kormányzatnak az volt az álláspontja, hogy minden bíró igyekezzék valamely igazságügyi hatóságnál beosztást nyerni; e hírt Dely Károly ítéletábrai bírótól és Jancsó Károly elnöki titkártól tudta meg. Bizonyára azért Szombathelyre esett a válassza, mert 1940-ig e városban ítélkezett. November 20-án érkezett meg és beosztást is kapott, de mindössze kétszer volt alkalma bírói tevékenységet kifejtetni, mindkét esetben tanácselnöki minőségben. Egyébként Szombathelyen vészelte át a frontokat, gyakran az óvóhelyen élt.

1945. május 18-án vették nyilvántartásba az előterjesztett iratait. Az eljárás során júliusban kiderült, hogy a szombathelyi igazoló bizottság június 26-án a 11/1945. számú határozatával a *nyugdíjazását* mondta ki, mely döntést Pető elfogadta, nem fellebbezett ellene, így az jogerőre emelkedett. A szankció hátterében a Közalkalmazottak Országos Szabad Szakszervezetének átirata állt, amiből tanúvallomások útján kiderült, hogy kifejezetten zsidóellenes beállítottságú volt; Szatmárnémetiben az egyik fogalmazási (jegyzői) szakban dolgozó férfit például a zsidó felesége miatt állandóan hátránnyal sújtotta, állítólag még azt is közölte az 1944 márciusában bekövetkezett német megszállás után, hogy elveszti az állását, ha nem válik el a feleségtől, egyébként is ilyen asszonnyal „társadalmi életet karon belül nem élhet”. Állandó súrlódásai voltak a helyi ügyészség elnökével is, akit szintén „zsidóbarátság” miatt üldözött, mígnem elérte az ügyész áthelyeztetését. A nagyváradi tábla elnökével ugyancsak összekülönbözött, mivel megvető módon titulálta filoszemitának. Ezen állításokat két egykori beosztottjának egybehangzó vallomása támasztotta alá. A szegedi igazoló bizottság 1945. november 14-én úgy döntött, hogy a szombathelyi határozatot elfogadja, s az ügyet befejezettnek tekinti.²⁰⁰ Összességében Pető Jenő volt az egyetlen az itt bemutatott személyek közül, aki nyíltan és talán meggyőződéssel vallott antiszemita nézeteket.

Szarvas János

57 éves korában vonták eljárás alá. 1888. június 25-én született, 1907-ben közalkalmazásba lépett, 1942-ben nevezték ki az ítéletábrára bírónak. 1944 októberében Enyingre távozott, 1945. szeptember 22-én jelentkezett Szegeden. A Tisza Szegedi Evezős Egyesületnek volt a tagja.

A megállapított tényállás szerint 1944. november 22-én még esküt tett Szálasi Ferenc kormányára, majd a családjával Enyingről Szombathelyre ment. Általunk nem ismert, hogy ezután mi történt vele egészen 1945. március 2-ig, amikor a lánya s a felesége az ellenséges propaganda hatása alatt elhatározta, hogy vonaton elmenekül Ausztria felé. A fiával megegyezett, hogy Szombathelyen marad, ő maga pedig a többiekkel tart. A vasútállomást azonban légitámadás érte éppen akkor, mikor a vonatra az utasok felszálltak, minek következtében a pánikban elszakadt a családjától, és mire visszaért a pályaudvarra, addigra a szerelvény kifutott. Később az a hír terjedt a városban, hogy ezt a vonatot út közben légi találat érte. Szarvas a helyszínre sietett, ahol a családtagjait nem találta az áldozatok között. Ezután az államhatár felé folytatta útját, majd átlépve azt, elhagyta Magyarországot, s négy hónapig tartózkodott osztrák (német) területen, mígnem megtalálta a családtagjait.

1945. november 10-én kezdték vizsgálni az ügyét, aminek eredményeként a december 18-i határozatában a III. számú igazoló bizottság az állását megfosztotta arra hivatkozva, hogy az országot, mint közalkalmazott polgári egyén, akceptálható kényszer nélkül hagyta el, és ráadásul korábban Szálásira esküt tett szintén elfogadható indok nélkül. A kényszerhelyzetet tehát nem látták bizonyítva, mivel Szarvas nem állt a magyar haderő szolgálatában. Az érintett természetesen fellebbezést nyújtott be arra hivatkozva, hogy a nyilatkozatában írtakat nem megfelelően vették figyelembe, valamint a jogi okfejtésben megakadályozták.²⁰¹

A népbíróság helybenhagyta a határozatot azzal, hogy a családja nyugdíjigényét nem vonta meg. Az 1946. február 13-án keltezett ítélet indokolásában felróták neki, hogy a szovjetek Szombathelyre történt bevonulása után meg sem kísérelt bekapcsolódni az újjáépítő munkába, illetve abba, hogy „ennek a szerencsétlen országnak a sebei mielőbb begyógyuljanak”, hanem inkább elment az országból. Ezzel saját biztonságát helyezte előtérbe, amit társított azzal az elhatározásával, miszerint a családtagjait felkutatja, s így elindult a „teljes bizonytalanságba”. Ugyanakkor a népbíróság elismerte, hogy demokratikus gondolkodású ember volt, aki még ügyészként a jogfosztó törvények és rendeletek ellen felemelte a szavát, vállalva az ezzel járó esetleges meghurcoltatást is, így olyannak tekintették a bírái, aki a nép szabadságáért, az egyenlőségért küzdött a kizsákmányolókkal szemben, ezért méltányosnak találták a felesége nyugdíjra való jogosultságát fenntartani. Érezvén az egész helyzetet feszítő ellentmondást – mégis mindenben megtartva a 4080/1945. M.E. rendelet normáit –, hozzátette a népbíróság, miszerint ez esetben „éppen azt az egyént sújtotta a rendelet könyörtelen szigora, akinek munkásságára a demokratikus igazságszolgáltatásnak feltétlenül szüksége lett volna”.²⁰² Vagyis az eljáró szervek és a jogszabályok a család védelmét ebben az ügyben nem csak, hogy nem méltányolták, de pont ellenkezőleg:

hivatalvesztésre ítélték egy minden kifogásolható politikai előélet nélküli, önfeláldozó pater familias-t.

„Lem a kényszerhelyzet fenn-
forgása, sem pedig annak igazolására
huzalozott bizonyítékaim felvételét, hogy
nem voltam, vagy fennálló politikai
magatartásom nem voltam, el nem
rendelte. Törekvésem előterjesztést
és indoklást az államhoz az arról az
állásommal, hogy az állásom vitatni,
meggyőzni meg kívántam, hogy a tag-
dalom tudatában a vélelem köré, mint az
már a bizonyíték tanúsítására való rész-
vételmet jelenteni, – megakadályozták.
Szeged, 1945. évi december 10-én
Szarvas János
Táblalás.

Szarvas János fellebbezésének részlete

Sáray (Schaeffer) Lajos

58 éves volt az eljárás idején. 1886. december 6-án született, közszolgálatba 1911. július 11-én állt, a jelenlegi ítélőtáblai beosztását 1940. május 31-től viselte. Korábban Szegeden városi tisztviselőként is dolgozott. A világháború utolsó szakaszában fegyveres szolgálatot teljesített, ezért 1944. október 8-án elhagyta a várost, és 1945. május 7-én mutatkozott ismét a táblán. Tagja volt korábban az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek (OBÜE), a Szegedi Kaszinónak, a Szegedi Katolikus Körnek, a Szegedi Piarista Diákok Szövetségének, a Szegedi Frontharcos Szövetségnek, valamint a Tisza Szegedi Evezős Egyesületnek (ez utóbbinál alelnök). Érdekesség, hogy becsületsértés miatt 1907-ben és 1922-ben kisebb pénzbüntetésre ítélték.

Szegedről, mint a legtöbb állami tisztségviselő, az utolsó októberi munkanapon távozott, de másként, mert egyben a helyi levante parancsnokság parancsnoka is volt. Gyalogmenetben vonult az alá beosztott levantékkal Kiskunhalason keresztül Duna-földvára, ahová október 11-én érkeztek. Ott 13-án a parancsnokságot átadta, majd több város érintésével Göllére mentek, oda október 27-én jutottak el. November 1-jén a szegedi levante parancsnokságát ismét átvette, majd 29-én onnan is távozva Eger-

aljára meneteltek, ahová december 5-én vonultak be, és ahol 14-éig Sáray tovább is parancsnokként szolgált. Ekkor betegség miatt felmentették e tiszte alól, és 1945. január 1-jétől „nemtényleges viszonyba” helyezték. Közben, december idusán felesküdt Szálásra, majd még aznap Egeraljáról Nemeskocs községbe távozott, ott inaktívan tartózkodott 1945. május 3-ig, amely napon elindult Szegedre, s szekéren 6-án ért haza. Beszámolóját több tanúval is megerősítette, olyan szegedi férfiakkal, akik ez időben alatta szolgáltak.

Az igazolási iratait 1945. május 11-én iktatták, de nem találtunk közöttük érdemi döntést, viszont egy augusztus 27-i dátummal ellátott feljegyzés szerint letartóztatásban volt a Csillagbörtönben. A kartonjára kézzel e megjegyzéseket írták: „a levették kegyetlen”, „fasiszta”.²⁰³ A sajtóhírekből kiderül, hogy nem véletlenül: július 21-én a *politikai rendőrség* fogságba vetette, miután egy másik ügyben, Titkos Lajos leventeoktató népbíróági perében a meghallgatása közben, melynek tárgya a szegedi leventéknek a Dunántúlra hurcolása volt, „tanúvallomás helyett védőbeszédet tartott ön maga mellett”. Úgy tűnik, olyasmit tárhatott fel, amivel saját magának ártott.²⁰⁴

Végül *de jure* szintén az igazságügyi *B-listára* helyezéssel mozdították el az ítélőtábláról 1946 augusztusában.²⁰⁵ Később (1947-től?) Vas megyében, Jánosházán lakott, ott is hunyt el 1970-ben. Az a megállapítás, miszerint „1958. körül a Győri Ítélőtáblán ítélőbíró lett. Innen ment nyugdíjba”, nyilvánvalóan téves,²⁰⁶ de nem kizárt, hogy Győrött megyei vagy járásbíróként egy idő után rehabilitálták.

Jancsó Károly

41 éves korában kellett színt vallania. 1904. január 4-én született, 1926. október 29-én lett igazságügyi közalkalmazott, aktuálisan 1943. október 28. óta volt ítélőtáblai elnöki titkár. 1944 októberében távozott Szegedről, Enyingen is a tábla személyzeti ügyével foglalkozott, majd Devecseren két napon tárgyalást is tartott. 1945. augusztus 25-én jelentkezett ismét szolgálatra. A Tisza Szegedi Evezős Egyesületben, a Magyar Tudományos Fajvédő Társaságban, valamint az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületben (OBÜE) bírt tagsággal.

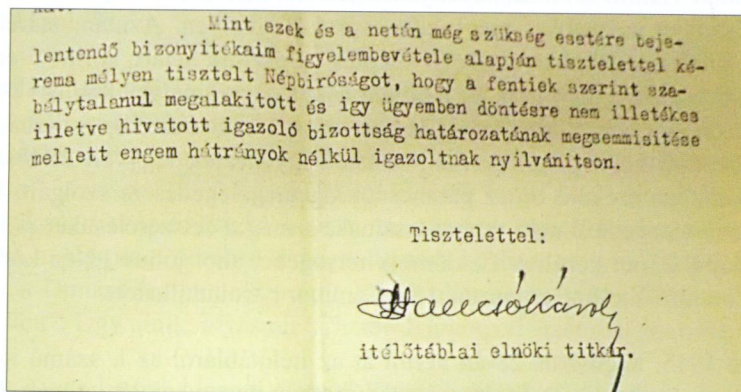
Ő volt az, aki a város elhagyására felhívó miniszteri rendelkezést ismertette a bírótársaival 1945. október 7-én. Ennek során tett egy óvatlan kijelentést, feltehetően magánvéleményként, miszerint, „akik nem mennek el, őket az oroszok tarkón lövik”. Az igazoló nyilatkozatában előadta, hogy szívbajban szenvedvén nem akarta magát és a családját a szegedi védharcoknak kitenni, ezért felszállt az utolsó vonatra, mint a legtöbbben, és Budapesten át Székesfehérvárra, onnan pedig Enying községbe utazott.

Ott adminisztrációs munkát végzett, amíg ennek lehetősége meg nem szűnt. December 3-án egy kórházi vonattal Veszprémbe, majd pedig Devecserbe ment, ahol 1945. január 6-ig mint polgári egyén tartózkodott, ekkor az egészségi állapota ellenére fegyveres szolgálatra hívták be. Veszprémből március 23-án megkezdődött a visszavonulás több városon át Muraszombat felé, zárt hadrendben. Mivel arról értesült, hogy az utánuk vonuló SS a szökevényeket kereste, nem mert dezertálást végrehajtani, noha a szovjet csapatokat meg akarta várni Vég helyen. Azután, március 30-án parancsot kaptak a továbbhaladásra, és átlépték az osztrák határt, április 5-én vagy 6-án Wies-be érkeztek, s ott várták be a bolgár csapatokat, amelyek május 11-én érkeztek meg. Azon egy hónap alatt, amíg kényszerűen várakoztak, kapcsolatba léptek az Alpokba húzódott helyi partizánokkal, akiknek igyekeztek fegyvert és lőszert adni. Mindez a Grazban székelő orosz parancsnokság meglegedésére szolgált, így végül szabad távozást engedtek neki és bajtársainak, s még a felszerelésüket is magukkal vihatták. Május 23-án kerültek Celdömölk térségébe, ahol július 12-én kórházba feküdt be, és ott tartózkodott augusztus 18-ig, amikor hazaindulhatott.

Az ügye 1945. augusztus 28-án került át az ítélőtábláról az I. számú igazoló bizottsághoz, amely azzal a jogkorlátozással sújtotta a november 28-i döntésében, hogy bár őt a hivatalában meghagyta, az *előléptetésből két évre kizárta*, valamint *vezetői állásra örökre alkalmatlannak* nyilvánította. Az indoklás ez esetben igen lényeges, mert több kérdésben eltérő szemléletű a III. számú – a bírák ügyében általában eljár – bizottság gyakorlatától: „beigazolást nyert, hogy saját elhatározásából, minden kényszer nélkül elmenekült, a miniszteri rendeletet ismertette pedig az a kijelentése, hogy aki nem menekül el, azt az oroszok tarkón lövik, ha önkéntelenül is mondta mindezt, alkalmas volt arra, hogy pánikszerű hangulatot idézzon elő s növelje azoknak a számát, akik az ilyen meggondolatlan és lelkiismeretlen kijelentések miatt német földön keresték a kiutat, s ezzel Magyarország hírnevének ártottak, mert a külföld előtt azt a hamis látszatot keltették, mintha ezek, a szövetséges seregek előtt menekülők azonosak lennének a józan és demokratikus gondolkodású magyar néppel.” Felrótták neki továbbá a Fajvédő Társasághoz történt csatlakozást is, ezzel az indokkal nyilvánították a vezető bírói beosztásra alkalmatlannak, az Ausztriába vonulását viszont nem említették.²⁰⁷

Mindezek ellen Jancsó nyomban fellebbezéssel élt, mivel tartalmilag nem lehetett, így alaki okra hivatkozva, mert nézete szerint a bizottság nem volt megfelelően megalkívva. Az igazoló bizottságnak ugyanis mindig tartalmaznia kellett egy, az eljárás alá vonat személlyel egy hivatalban szolgálatot teljesítő tagot, ami teljesülése ez esetben megkérdőjelezhető volt, ugyanis az igazságszolgáltató szervek részéről csupán egy börtönfelügyelő, Füzesi Béla vett részt a döntésben, akit nyilvánvalóan nem lehetett.

tett azonos hivatalbelinek tekinteni. A konkrét férfi személyével szemben szubjektív kifogást nem hozott fel. A fellebbezésben meggyőzően és alaposan cáfolta a vele szemben terhelőnek minősített következtetések helyességét is, amit a *népbíróság* elfogadott, és a december 29-én kihirdetett határozatával az igazoló bizottság döntését *megsemmisítette*, s Jancsót igazoltnak mondta ki.²⁰⁸

Jancsó Károly fellebbezésének részlete

A története azonban itt nem ért véget, mert az igazoló bizottság kommunista párti tagjának, Trischler Ferencnek egy utólagos bejelentése nyomán 1946 februárjában újból elővették az aktáit. A bejelentő új, az alapeljáráskor még nem tudott tényekről számolt be: ezek közül sajnos csak egyet ismerünk, miszerint Jancsó állítólag „zsidó holmit lopott”, egyébként pedig „olyan magatartást tanúsított, amely joggal népelelnesnek nevezhető”. Az *újrafelvételről* nincsenek pontos levéltári adataink, egy sajtóközlemény szerint „az igazoló bizottságnak tudomására jutottak az Enyingen a Szálasi-uralom alatt viselt dolgai és most a nyugatos bizottság újra tárgyalja [az] ügyét.”²⁰⁹ Mindez komoly lehetett, mert később az iratokat a népbizottságnak is megküldték, amely csak 1947. április 26-án juttatta vissza azokat. Akármilyen történt a közbeeső bő egy év alatt, ténylegesen Jancsót is a *B-listára* helyezéssel távolították el az igazságügyi szervezetből 1946 őszén.²¹⁰

c) Megjegyzések

Az igazoló bizottságok és maguk a népbíróságok is a kommunista propaganda ösztözübe kerültek 1945 végére, mivel a MKP politikusai és zsurnalisztái igen csak elégedetlenek voltak azzal, hogy „Horthy bírónak” többségét szankció nélkül vagy csupán megfédéssel igazolták, a népbíróság pedig a hivatalvesztést kimondó döntéseket

gyakran enyhítette, miáltal az elmarasztaltak közül többen mégis megtarthatták az állásukat. Az igazolási ügyekben benyújtott jogorvoslati kérelmeket a hét szegedi tanácsból rendszerint ugyanaz bírálta el. A *Délmagyarországban* például a következő hozzászólás jelent meg: „azt gondoljuk, hogy a fenti esetek egyikéhez sem kell különösebb kommentár. Tóth László, Margita István és Gróf Kornél népbírói tanácselnökök működése megcsúfolása a demokratikus népbíróságnak. A Magyar Kommunista Párt szegedi szervezete már több ízben kérte ezeknek a reakciós tanácsvezetőknek az eltávolítását. Mindeztideig nem történt semmi. Úgy látszik, a népbíróság szegedi vezetője és ezek a reakciós tanácselnökök meg akarják várni, míg a demokrácia ökle fogja őket mostani helyükből kiverni, úgy látszik, hogy meg akarják várni, míg a nép összessége bíraskodik majd felettük. A szegedi igazoló bizottságoknak pedig csak azt mondhatjuk, a Szűts Lászlókat, Zömbikeket [=Zömbik Miklós kegyesrendi paptanárt] és Csuri-házaspárokat még egyszer vonják igazoló bizottság elé, még egyszer ítélik állásvesztésre vagy nyugdíjazásra, és ezt mindaddig tegyék, amíg végre olyan népbíróság működik majd Szegeden, amelyik ítéleteivel nem támadja hátba nap-nap mellett a magyar demokráciát.”²¹¹ Máskor meg a munkatempót érte a kifogás.²¹²

Kiemelkedően nagy ingerültséggel viseltetett a kommunista párt azokkal szemben, akik Szálasi Ferenc miniszterelnökké történt kinevezése után bármi oknál fogva Ausztriába vagy Németország más területére távoztak (ekkor az 1938-ban annektált Ausztria még a Harmadik Birodalom részét képezte). Őket nevezték összefoglalóan „nyugatosoknak”. „Különösen a nyugatra távozott személyek esetében történt számos enyhe döntés. Megtörtént, hogy például valakit az igazoló bizottság állásvesztésre ítélt és a fellebbezés folytán az ügy a népbírósághoz került. Annak ellenére, hogy nem tudták igazolni, hogy kényszerből hagyták el az országot, mégis maga a népbíróság valószínűsített, és a valószínűség alapján igazoltnak nyilvánítottak ilyen egyéneket” – méltatlankodott a szélsőbaloldali sajtó. Olyannyira tették mindezt, míg végül elérték a „nyugatosok” igazolásainak *felülvizsgálatát*, ami 1946. február 21-én vette kezdetét.²¹³ (Ugyanakkor nem minden nyugatos érvét fogadták el: lásd fentebb Szarvas János szomorú esetét!)

Az 1946. évi VII. tc. még egy újabb, *kvázi népbíróságot* is felállított a köztársaság védelmére, amely az új államforma elleni bűntetteket volt hivatva megtorolni. E fórumot röviden „ötös tanácsnak” nevezték, s 1946. augusztus 26-tól működött Szegeden. Ez a dátum egyébként megegyezik az igazságügyi B-listák közlésének időpontjával. Az első három hónap alatt 37 ügyet fejezett be 45 vádlott ellen, ebből 17 zárult marasztaló ítélettel.²¹⁴

3. § A szegedi ítélőtábla megváltozott viszonyai 1945 és 1949 között

A várost ért bombatámadások és a szovjet bevonulás közepett végbement hatalomváltás idején a szegedi székhelyű bíróságok *de facto* nem működtek. Mint az előzőekben bemutattuk, a magasabb állami tisztviselők, így a bírák is, kénytelenek voltak elhagyni a szolgálati helyüket, akik nem tették, nyugdíjasnak minősültek vagy valamilyen személyes körülmény akadályozta őket a távozásban. Ennek következtében az újév napján az ítélőtáblán *de jure* bírói szolgálatot teljesítő három férfi: Veszeloovszky Dezső megbízott intézményvezetői, Csillag László nyugállományból visszahívott és Mátételky Dezső rendes bíró hivatala 1944 decemberétől csakis *formális* lehetett.

Közben a városi ingatlanok egy része súlyosan megrongálódott, ezért a rendelkezésre álló, elhagyott épületeket az eredetitől eltérő rendeltetéssel is használták. A tábla Tisza Lajos körúti székházában például a Dugonics utcai polgári leányiskola működött 1945 első hónapjától, az oktatás január 15-én kezdődött meg a földszinti helyiségek egy részében (és 1947 tavaszáig állt fenn ez az állapot).²¹⁵ A bírák – néhány kivétellel – májustól kezdtek hazatérni az ország különböző részeiből, mivel Enyingről az ottani kétszeri impériumváltás miatt szétszéledtek. A tábla segédhivatali igazgatója (a nevét nem tüntették fel, de valószínűleg nem Csuri József volt) az egyetlen megjelenő helyi napilapban, a *Délmagyarországban* már 1945. március 27-én közzé tett egy hirdetményt az alábbi szöveggel: „felkérem az ítélőtábla tényleges és nyugdíjas alkalmazottait, hogy illetményük rendezése végett illetménylap[al] vagy postatakarékpénztári csekkelismervénnyel az ítélőtáblánál mielőbb, de legkésőbb 29-ig jelentkezni szíveskedjenek”. Két napra rá a főügyészség is közzétett egy hasonló felhívást, amiből megtudhatjuk, hogy a hivatali irodája ekkor szintén a tábla székházának első emeletén volt elhelyezve.²¹⁶ Szegeden a törvényszék és a járásbíróság ekkor a kereskedelmi és iparkamara „vendégszeretetét élvezhette” annak földszintjén, mert a Széchenyi téri igazságügyi palotát a városban is kórház céljaira használta az ott állomásozó haderő.²¹⁷

Annak, hogy újra elkezdődhet az igazságszolgáltatás az országban, az első jele a Curia és a budapesti ítélőtábla elnökeinek április eleji kinevezése volt: Valentiny Ágoston a legfelsőbb bírói fórum vezetésével Jakab Mihály egykori másodelnököt, míg a tábláéval Alföldy Bélát, az addigi ideiglenes elnököt bízta meg. Ugyanekkorától a volt koronaügyészséget Kovács Péter irányította.²¹⁸ Szegeden a járásbíróságon indult meg legelőször a *rendes ítélkező munka*: az első tárgyalásokat június 1-jén tartották a régi székházban. A törvényszék napokon belül ugyancsak költözhetett.²¹⁹ Június 12-én közzétették az új bírói kinevezéseket; ebből a szegedi ítélőtáblát Daróczy Bálint személye érintette, aki az ottani törvényszékről került a táblára (de bizonyára már

korábban szolgálatba állt).²²⁰ Közben a Széchenyi téri igazságügyi palota birtokba vételével a népügyészség és a népbíróság is ott rendezkedett be, miután e szervek eredetileg a városházán kezdték a működésüket. A népbírósági tárgyalásokat a második emeleti 94. számú teremben tartották, de valószínűleg az esküdtszéki termet is igénybe vették e célra.²²¹

A Széchenyi téri igazságügyi palota

Az igazolások tehát még javában zajlottak,²²² ezért a szegedi ítélőtábla ténylegesen aligha tárgyalhatott. A rendelkezésre álló forrásaink alapján az *első teljes ülést* legkésőbb június 27-én tartották; mindenesetre e napon biztosan ülésezett a táblai legkésőbb bírói kar, s bizonyára a még nem igazoltak is jelen lehettek, mert a tárgy a főügyészhelyettesé kinevezett dr. Ilyés Tivadar eskütétele volt, aki Veszeloovszky kezébe tett hivatali esküt. Az ünnepélyes eseményen képviseltette magát a törvényszék, a járásbíróság és az ügyészség is.²²³

Lényeges változást jelzett az a hír, miszerint idősb Mecsér József volt szegedi törvényszéki bírót – aki még 1919-ben vonult a politikai nézetei miatt korai nyugállományba, miután névleg a törvényszék vezetője volt a tanácsköztársaság alatt az igazságügyi népbiztostól nyert kinevezés alapján – az ítélőtáblára július 31-i hatállyal tanácselnöknek nevezték ki, s ezáltal újból szolgálatba léptették. Az ünnepélyes beiktatására 1945. augusztus 9-én került sor, amelyen Veszeloovszky elnök meleg szavakkal köszöntötte őt, Ilyés Tivadar pedig, mint a főügyészség megbízott vezetője, az

ügyészek üdvözlétét tolmácsolta. Méltatta azt a bátor magatartást, amit Mecsér József mindig tanúsított a munkásság mellett, és ami miatt 26 évvel azelőtt korai nyugdíjba kellett mennie. Kijelentette a szónok, hogy Mecsér büszkén és elégtétellel tekinthet vissza régi küzdelmeire, mert most kiderült, hogy neki volt igaza.²²⁴ Néhány héttel később pedig Veszelyovszky Dezső nyert ítéletáblai tanácselnöki kinevezést a miniszterelnöktől.²²⁵ (Az államfői kinevezési jogkörök gyakorlása a köztársasági elnöki méltóság konstituálásáig részben a kormányfőhöz volt telepítve.) Nem meglepetés, hogy 1945 szeptemberétől az ítéletáblát már Mecsér József vezette *ideiglenes megbízással*. Az igazságügyi szakszervezet tagjainak „demokratikus szellemű átnevelésére” rendezett nyílt akadémián az első eladót – egyben Szeged helyettes polgármesterét és az éppen szervezés alatt álló jogi kar későbbi egyetemi tanárát –, Antalfy Györgyöt szintén ő üdvözlötte szeptember 3-án – ezúttal mint a szakszervezet helyi elnöke.²²⁶ A személyében megszületett az első rehabilitált „hős” a szegedi felsőbbbírói karban. Ugyanebben az időszakban a földbirtokrendező tanács vezetője, Kiss László is az ítéletáblához került.²²⁷

Mecsér József intézményvezetői tevékenységének elején nyomban egy lényeges probléma megoldására tett kísérletet a bíróság. A pengő szándékoltan keltett nagyfokú inflációja miatt bekövetkező vásárlóerő csökkenésnek jogi vonatkozásait tárgyalták és keresték azt a módot, amellyel ki lehetett küszöbölni a jogkereső közönséget a pénzromlás miatt érő hátrányokat. Az ítéletábla értekezlete ebben az ügyben javaslatot készített (és talán terjesztett is) az igazságügy-miniszter felé. Egy konkrét perben pedig a tábla *elvi jelentőséggel* mondta ki 1945 decemberében, hogy a peresztest terhelő, összegszerűen meghatározott perköltség a magánalkalmazottak kollektív szerződéseiben megállapított munkabérekben bekövetkező változásokkal párhuzamosan és azonos százalékban módosul a megfizetéséig. Ezzel a *valorizációval* azt a hátrányt célozták megszüntetni, amely a pernyertes feleket a pengő értékének – a perköltség megállapításától annak befizetéséig terjedő idő alatti – csökkenéséből érte.²²⁸

Az 1946. és 1947. évekből csupán néhány releváns adatunk van. 1946. március 16-án a népbíróságokkal kapcsolatban egy delegáció érkezett Szegedre Benkő Gyula miniszteri osztálytanácsos elnökletével, amelynek tagjai Kemenes István ítéletáblai bírő és Jávor Pál népbíró voltak, a helyi szervek részéről pedig Bozsó Ferenc, a népbíróság és Polónyi Jenő, a népbírószék vezetője vett részt a tanácskozáson, a nem jogász népbírakat Káráz László képviselte. Mindez úgy kapcsolódik a témánkhoz, hogy a megbeszélésen a szegedi delegátusok kifejezték azt az „általános óhaját”, miszerint a népbíróságuk – a budapesti mintájára – a szegedi ítéletábla területére kiterjedően egy teljesen önálló, külön fórum legyen, és ne tartozzon a törvényszék

keretébe.²²⁹ Ez végül olyan formában valósult meg, amely a szegedi népbírói kerületet a többitől részben eltérő jogállásúvá tette.²³⁰

A köztársasági elnöki méltóság létrehozása és a köztársaság tényleges deklarálása (1946: I. tc.) a bírói kinevezésekben annyi változást eredményezett, hogy visszaállt a megszokott közjogi rend: onnantól a miniszterelnök helyett ismét az államfő nevezte ki az immár *állami ítéletáblák* bírjait is. Az első ilyen eseményre április 18-án került sor, amikor Tildy Zoltán a szegedi törvényszék addigi elnökét, Molnár Istvánt a szegedi táblára tanácselnöknek léptette elő.²³¹ Érdekesség vele kapcsolatban, hogy az általa elnökölt tanács járt el egy különös, igazolási eljárás során elkövetett hamis tanúzás ügyében. Ebben az igazoló bizottság, valamint Radványi Lajos üveg- és porcelánkereskedő feljelentette Baranyi József nyomdász mestert az államügyészségen, mivel az utóbbi valótlán, súlyosan terhelő történetet adott elő, mely szerint Radványi egy házat a gettósítás idején teljesen kifosztott. Az állításait azonban eredményesen megcáfolták. A szegedi törvényszék foglalkozott is az ügygel 1946 tavaszán, és Baranyit gondatlan hamis tanúzás vétségéért 4 millió pengő megfizetésére kötelezte. Az államügyész fellebbezése folytán tárgyalta az ügyet az ítéletábla Molnár-tanácsa. Miután átvizsgálták az igazoló bizottság iratait, megváltoztatták az elsőfokú ítéletet, és Baranyit szándékos hamis tanúzás büntetésében mondták ki bűnösnek, ezért négy hónap fogházbüntetést és kétévi hivatalvesztést szabtak ki rá szankcióul. Az igazolások során tett valótlán nyilatkozatok miatt indult rendes büntetőeljárások száma egyébként nem lehetett túlzottan nagy, mivel erről az esetről mint különlegességről számolt be a sajtó.²³²

A háború idején gazdát cserélt egyes *hasznos háziállatok* kiadásából számos tulajdonjogi vita és per keletkezett, ezért az ítéletábla polgári fellebbezési és felülvizsgálati tanácsának ez ügytípusban 1946. január 1. és július 31. között kialakított gyakorlatát Szilberek Jenő tanácsjegyző összegyűjtötte és közzétette, ami augusztustól a bíróság székházában a hivatalos órák alatt szabadon megtekinthető volt.²³³ A látszólag csekély jelentőségű „lópercek” (állatpercek) még a következő években is okoztak feszültséget az ítéletábla s az érintettek között, mivel az egyik ilyen ügyben hozott ítélet alapján, állítólag, végül a szatymazi lótulajdonosok helyett az orgazdánál maradtak a kérdéses jószágok.²³⁴

1947 áprilisa közepén két, a jogászság *érdekvédelmére* hivatott társulat is Szegeden tartott értekezletet: a helyi igazságügyi szakszervezeti csoport országos akciót kezdeményezett a bírói és az ügyészi fizetések emeléséért, mert az e körbe tartozó közalkalmazotti fizetések igen kevesek voltak, a szabad pályákon működők jövedelmének csupán töredékét tették ki a havi illetmények; ahogy találóan megfogalmazták:

„a középső fizetési osztályokba tartozók semmivel sem kapnak többet, mint egy 17. életévét betöltött kifutófiú”. A kommunista párt jogosnak vélte az április 17-én ismertetett, e célból készített memorandumot.²³⁵ Ezzel egy időben ugyancsak a Tisza parti városban kezdte el szervezkedését a Magyar Jogászegyesület, amelynek új célja a vidéki kollégák hatékonyabb bekapcsolása volt az egyleti munkába, ezért vándorgyűlések tartását határozták el: az elsőt éppen Szegedre tervezték pünkösdi ünnepére, május 24–25-re. Az előkészítő bizottság elnöke Pálffy György főispán lett, az alelnöke pedig Schneller Károly jogi kari dékán. A társelnökök között foglalt helyet Dénes Leó polgármester, a még 1919-ből ismert Czibula Antal (ezúttal) tiszti főügyész és az ügyvédi kamara elnöke, valamint Mecsér József ítélőtáblai elnök, a titkári teendőket pedig Martonyi János professzor látta el.²³⁶

A tábla épületén még 1947 nyarán is volt javítani való, amikor a Dugonics utcai iskola végre kiköltözött onnan és visszatért az eredeti székházába.²³⁷ Feltehetőleg ekkoriban került a régi helyére a kisebb toronysüveg, ami az 1963–64. évi átalakítások alkalmával tűnt el a Tisza Lajos körút látképéből. A táblai bírák és egyéb alkalmazottak a szűkös anyagi lehetőségeik ellenére a közadományozásokban is részt vettek: a „Siess, adj, segíts!” (SAS) akció keretében 102 forintot és 60 fillért gyűjtöttek össze a hazatérő hadifoglyok részére.²³⁸

Név:	Állás:	Statisztika
Mecsér József	tanácselnök	1
dr. Elemy Sándor	"	1
dr. p. Molnár István	"	1
dr. Veszelovszky Dezső	"	1
dr. Marosváry Ferenc	táblabíró	1
dr. Molnár József	"	1
dr. Salánky János	"	1
dr. Sárjay Lajos	"	1
dr. Liszky Loránd	"	1
dr. Dely Károly	"	1
dr. Csaplár Sándor	"	1
dr. Láng Ádám	"	1
dr. Mátételki Dezső	"	1
dr. Fábíán Ferenc	"	1
dr. Szász István	"	1
dr. Viskovits József	"	1
dr. Nánai Lajos	"	1
dr. Daróczy Bálint	"	1
dr. Szántó Elemér	elnöki titkár h.	1
dr. Szilbereky Jenő	tanácsjegyző	1
dr. Aulitzky Vilmos	"	1
dr. Tarnai Károly	"	1
dr. Simon László	"	1
Gábris Imre	shív. igazgató	1

Az ítélőtábla bíráinak névjegyzéke 1947 elején

1947 elején a következő *személyi állomány* dolgozott az ítélőtáblán: Mecsér József, Elemy Sándor, Molnár István, Veszelovszky Dezső tanácselnökök, Marosváry Ferenc, Molnár József, Salánky János, Sárjay Lajos („betegszabadságon”, ténylegesen a „B-listán”), Liszky Loránd, Dely Károly, Csaplár Sándor, Láng Ádám, Mátételky Dezső, Fábíán Ferenc, Szász István, Viskovits József, Nánai Lajos, Daróczy Bálint bírák, Szántó Elemér elnöki titkár, Szilbereky Jenő (!), Aulitzky Vilmos, Tarnay Károly, Simon László tanácsjegyzők, Gábris Imre segédhivatali igazgató, valamint a különböző beosztású irodatisztek.²³⁹

A két éves provizórium után 1947 augusztusában nevezték ki és szeptember 18-án iktatták be idősebb Mecsér Józsefet az ítélőtábla *elnöki méltóságába*. Addig *de jure* megbízottként vezette a bírói fórumot. Hosszú ideje nem volt ilyen esemény Szegeden, hiszen az utolsó ünnepélyes inaugurációra Falkay Gyula esetében került sor 1939-ben. A teljes ülésen – a szép hagyományoknak megfelelően – nem csak a táblai bírák vettek részt, hanem a város, a rendőrség, a közhivatalok és a közintézmények is testületileg képviseltették magukat. Mecsér József az elnöki székfoglalójában hitet tett a demokrácia mellett. Kiemelte, hogy most már a bírák és az ügyészek a nép érdekeit szolgálják, és erre teszik le hivatali esküjüket is. Felhívta bírótársai figyelmét, hogy mindig a nép érdekeit tartsák a törvény keretein belül szem előtt. Méltatta a három éves gazdasági tervet, hangoztatva: mindent el kell követni annak érdekében, hogy a terv sikerüljön is, mert „azon áll vagy bukik a demokrácia”.

Veszelovszky Dezső táblai tanácselnök üdvözlő szavai után Marosváry Ferenc tanácselnök tette le a hivatali esküjét. A laudációk után a táblaelnök indítványozta a teljes ülésnek, hogy szavazzanak köszönetet a külön *bírói státus* elnyerése terén fáradhatatlan munkát kifejtett Vadász István, Tarnay Győző és Ilyés Tivadar államügyészeknek. „Mondjanak köszönetet mindazoknak, akik hathatós munkájukkal elősegítették ezt, így a Magyar Kommunista Pártnak, azon keresztül dr. Zöld Sándornak [nemzetgyűlési képviselőnek] és Rákosi Mátyásnak, továbbá dr. Ágai Dezső ügyvédnek és Ries [István] igazságügyminiszternek.” Kérte még, hogy akik hozzájuttatták ehhez a státusrendezéshez a bírói és ügyvézi kart, vegyék gondjaikba az igazságügy fogalmazói, segédhivatali és altiszti karát is.²⁴⁰ Az említett bírói státus a korábbi képviselési pótlék újbóli bevezetését jelentette.²⁴¹

A Mecsér által megfogalmazott gondolatok mintegy folytatását hallhatta a jogász-közönség december 17-én Hajdú Gyula igazságügyi államtitkár Szegeden tartott előadásán, amely „Az új Magyarország és a jogszolgáltatás” címet viselte. Ebben kiemelte, miszerint „meg kell érteni a bírának, hogy a népi demokrácia saját szellemének, igazságának szolgálatát várja az igazságszolgáltató szervektől”. Ugyanakkor

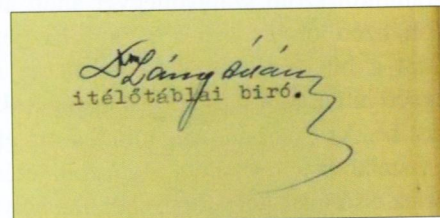
elismerte: ennek az új igazságnak megfelelő törvényeit a népi demokrácia még nem tudta teljes egészében létrehozni. „Tehát a mi tételes jogunk még nem érte el, még nem fejezi ki minden vonatkozásban az új igazságot, mert idő hiányában sem lehetséges, hogy megteremtsük azokat a törvényeket, amelyek ezt kifejezhetik. Nyilvánvaló tehát, hogy a joggyakorlatnak kell ezt a hiányt pótolni” – jelentette ki Hajdú, majd hozzátette: „a bíró dolga nem az, hogy a törvény hézagain keresztül a múlt idők szellemét érvényesítse, hanem, hogy a hézagokat a vitás kérdések eldöntésénél az új világ szellemének alkalmazásával betömje. Ha ezt teszi a magyar bíró, akkor a bíró jó bíró, az igazságszolgáltatás hivatásának magaslatán áll.” A lelkesítő s egyben baljós szavakat – melyek az általunk előzőleg bemutatott országgyűlési vitákban csaknem ugyanígy hangzottak el – a tábla elnöke személyesen köszönte meg.²⁴²

Hogy mennyire intő célzatú volt mindez, ahhoz érdemes felemlíteni egy néhány hónappal korábbi, nagy visszhangot kiváltott szegedi ügyet, ami éppen előzménynek is tekinthető. Történt, hogy a törvényszék mint uzsorabíróság ötévi fegyházra ítélte Jekelfalussy Sándor nagykereskedőt, mert a budapesti Szarvas Szövőgyár Kft. által gyártott nagymennyiségű nyersvászonért magasabb árat fizetett ki, mint amennyit az Anyag- és Árhivatal rendelkezései alapján a gyár felszámíthatott volna. Elítélték még azért is, mert a magasabb áron vásárolt molinóhoz hozzászámította a rendeletben biztosított nagykereskedői hasznót, és így a nagyobb ár után magasabb lett a nagykereskedői nyereség is. A törvényszék az Anyag- és Árhivatal részéről jóváhagyott árat *hatósági árnak* tekintette, az ítéletábla ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szóban lévő hivatal által felülvizsgált és jóváhagyott ár nem tekinthető hatósági árnak, mert a nyersvászon (molinó) árát rendelettel *nem állapíthatták* (volna) meg. Ez pedig jelentős jogi különbség volt, mert árdragító visszaélés esetén a vevőt csak akkor sújthatták büntetéssel, ha kifejezetten hatósági áron felül vásárolt. Ennek az értelmezésnek létezett még egy fontos jogi következménye, mégpedig, hogy az árdragító visszaéléseket szabályozó rendelet szerint olyan árucikk eladásánál, melynek árát a hatóság nem szabta meg, lehetővé vált, hogy a kereskedő a hasznót a beszerzési ár után számítsa fel, s amennyiben a 11 %-os nagykereskedői haszonkulcsot nem lépte át, ártúllépést sem követett el.²⁴³ Összességében ama jogával élt az ítéletábla, amelyet még az 1869. évi IV. tc. biztosított a magyar bírónak, ti. eltekinthetett egy konkrét rendelet alkalmazásától, ha azt nem találta az *alkotmánnyal összeegyeztethetőnek*. Esetünkben tulajdonképpen ez történt az árhivatalról szóló 5740/1946. M.E. rendelet vonatkozásában.

A tábla ugyanakkor perttechnikailag nem egy felmentő ítéletet hozott, nem is bocsátotta szabadon a fogva lévő vádlottat, hanem az első fokú bíróságot kötelezte új bizonyítás-felvételre. A törvényszék uzsoratanácsa ennek keretében – a hároméves

népgazdasági terv augusztus 1-jei indítása előtt két héttel!²⁴⁴ – ismét megállapította Jekelfalussy bűnösségét. Az új határozat kimondta, hogy a vádlott a több ezer méter nyersvászonnal árdragításra alkalmas módon üzérkedett, ezért a törvényszék a korábbi öt helyett most háromévi fegyházra ítélte, mellékbüntetésül egy évre kitiltotta Szegedről, az iparjogosítványától megfosztotta, a textilkereskedéstől két évre eltiltotta, elrendelte a terhelt cégének likvidálását, az üzlethelyisége igénybevitelét, és 5000 Ft vagyoni elégtétel megfizetésére kötelezte, valamint még ötévi politikai jog- és hivatalvesztéssel büntette, végül elrendelte az ítélet hírlapi közzétételét.²⁴⁵ Jekelfalussy ismét fellebbezett, így 1948 februárjában a táblának újabb döntést kellett hoznia az ügyben: ekkor már nem ellenállt, csak a büntetést enyhítette részint két és félévi fegyházra, részint 2000 Ft vagyoni elégtételre, egyebekben fenntartotta a törvényszék második ítéletét a mellékbüntetésekkel együtt. Az iratokat áttették az ügyszésghez, hogy az árdragító budapesti gyár vezetői s az ügynöke ellen is eljárást indíthassanak.²⁴⁶

A fentebb általunk már említett, a bírák *áthelyezhetőségéről* szóló 1948. évi XXII. tc. hatályba lépése után a személyi változások a szegedi ítéletáblát sem kerülhették el. Az év júliusában határozott a minisztérium arról, hogy Mátételky Dezső ítéletáblai bírót végelbánás alá vonják, Veszeloovszky Dezsőt és Láng Ádámot pedig áthelyezik. Mivel Sztodolnik László törvényszéki elnököt a győri ítéletábla elnökévé nevezték ki, a helyét már korábban Kiss Dezső ítéletáblai bíróval, egyben a népbíróság eddigi vezetőjével töltötték be. Láng végül a szegedi járásbíróság alelnöke lett, közben Rác Andor a szekszárdi törvényszék éléről a szegedi táblára tanácselnökké nevezték ki.²⁴⁷ 1948 végén tovább bővült a bírói kar: Juhász Imre gyulai törvényszéki tanácselnököt, Fél-egyházi Pál szegedi törvényszéki tanácselnököt és Molnár János szegedi törvényszéki bírót léptették elő az ítéletáblára.²⁴⁸ Érdekesség, hogy a szegedi államügyészséget addig ifjabb Mecsér József, az ítéletábla elnökének fia (is) vezette, aki a győri törvényszék elnökévé lépett elő. (Ő egyébként megegyezik az azonos nevű bíróval, aki az 1956 utáni megtorlásokban vállalt jelentős szerepet.)

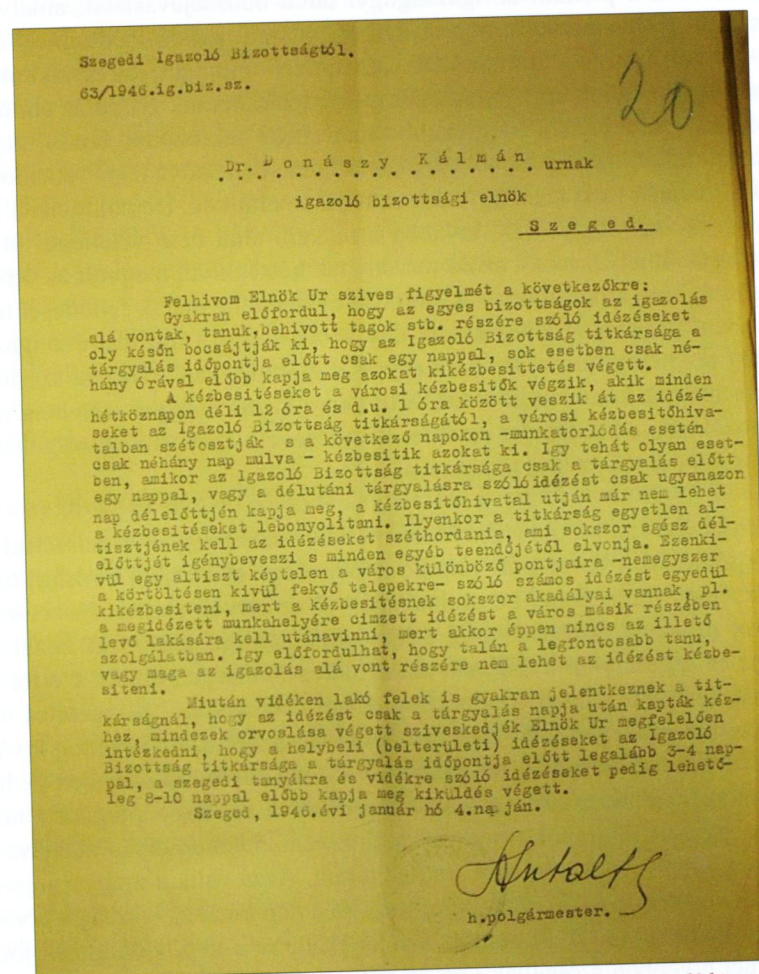
A munkaverseny ugyan 1950-től vált gyakorivá hazánkban az állami és a tanácsi vállalatoknál, de a szovjet típusú szocializmus korszellemé már korábban is életre hívott e féle mozgalmakat. 1948 áprilisában például a szegedi ítéletábla bírái hívták ki „munkaversenyre” a győri táblát. Idősb Mecsér József a tábla teljes ülésén terjesztette elő a kezdeményezést mondván: „az országépítés munkájából mi sem maradhatunk

ki”, ezért „mennysiségi, minőségi tekintetben versenyre szólítjuk a győri ítélőtáblát”. Annyi tudható erről az akcióról, hogy május 1-jén kezdődött, s az év végéig tartott. A „szabályok” szerint a mennysiségi versenyben majdan az a bíróság győzött, amelyiknek a véglegesen elintézett ügyei 1948-ban nagyobb százalékkal haladták meg az 1947-ben elintézett ügydarabjait, minőségi tekintetben pedig az, amelyiknek több ítéletét hagyta jóvá a Curia, illetve kevesebb ítéletét változtatta meg.²⁴⁹ Az eredményt sajnos nem ismerjük.

Nagy üvegcsörömpölés riasztotta fel egy szintén áprilisi nap délelőttjén a Tisza Lajos körüti járókelőket: az összesereglett tömeg elé egy férfi zuhant ki az ítélőtábla ablakából. Az első emeleten tárgyalták ugyanis egy tízszeresen büntetett szabóseged lopási ügyét. A terhelt mellett fogházör állt, amikor az ítéletet kihirdették, amely szerint kétévi börtönbüntetést kapott a rovott múltú betörő. Az ítélet elhangzása után a férfi fejfelé nekifutott az ablaknak és kiugrott rajta. Az őr rögtön utánakapott, s így a cipőjét még meg tudta fogni, de már nem akadályozhatta meg a szerencsétlenséget. Annyit azonban segített, hogy az elítélt nem fejfelé, hanem az oldalával zuhant az útestre. Így is összetörte magát, ezért a mentők a kórházba szállították.²⁵⁰ Mindezt csak érdekességként említettük; ennél jóval komolyabb jogeset volt egy hónappal később a közellátási „jegypanama ügy”, melynek szála a Közellátási Hivatalba vezettek. A gazdasági rendőrség által felderített adatok szerint egy fűszerkereskedő fiatalkorú gyermeke összeköttetésbe lépett egy közellátási hivatali altiszttel, aki száz kilogrammról szóló szappanjegyet adott át neki értékesítésre. A visszaélés eredményes volt, ezért később már elszámolt lisztjegyekkel is próbálkoztak közös haszonra, valamint a bünszövetségbe bevonták az ún. Hangya-szövetkezet egyik vezetőjét, aki egyéb juttatásokért cserébe – ugyancsak a hivaltól – illegálisan kenyérbjegyeket szerzett be. Az uzsorabíróság mindhárom elkövetőt elítélte. Az ítélőtábla 1948 májusában a fiatalkorú tettes kétévi fogházbüntetését mérsékelte ugyan egy év és négy hónapra, de az első fokú ítéletet egyebekben helyben hagyta.²⁵¹

1949 januárjában váratlanul elhunyt Salánky János ítélőtáblai bíró, akit október 12-én Mecsér József immár felsőbírósi elnök követett.²⁵² Mivel a táblák napjai ekkor már meg voltak számlálva, az elnöki méltóságot csak bő félévvel később töltötték be. Átmenetileg Marosváry Ferenc, majd Lakatos Imre (akire később még visszatérünk) vezette a bíróságot, november 29-én pedig beiktatták a felsőbírósi másodelnöket, Péter Jánost. Korábban ilyen tisztség nem létezett a vidéki táblákon. Mecsér halálának időpontja talán sorsszerű. A rendelkezésre álló adatok ugyanis azt sugallják Péter Jánosról, hogy talán nem is bírt jogász végzettséggel: az elvtársi mivoltának kiemelésén túl annyit közölt róla a sajtó, miszerint „eddig a Szegedi Kenderfonógyár üzemi bizottságának tagja volt, régi harcosa a munkásmozgalomnak”. A másodelnök

az eskütétele után szintén ezt a gyanút erősítő megnyilatkozást tett: „az üdvözlésekre adott válaszában kifejtette, hogy a múltban mindig a Pártot követte és a jövőben is ezen az úton kíván haladni. Ígéretet tett, hogy munkáját a legnagyobb éberséggel és odaadással végzi, hogy kiérdemelje a bizalmat ebben az újabb munkakörben, amelybe a népi demokrácia állította.”²⁵³ Vagyis az állampárt a közvetlen politikai felügyelete alá rendelte a felsőbírói bíróságot a népi ülnöki rendszer létrehozásával azonos időben, a tábla létezése utolsó egy esztendejére, miáltal az erősen korlátozott bírói függetlenség és demokratikus igazságszolgáltatás még álló bástyája is romba dől.

Antalffy György helyettes polgármester (későbbi jogászprofesszor) átirata az igazoló bizottságokhoz

III. FEJEZET

A felsőbbbíróságok – köztük a szegedi ítélőtábla – megszüntetése

1. § Az igazságügy helyzete az 1949. évi alkotmány előestéjén

Az előző fejezetben bemutatott jogpolitika folytatását olvashatjuk az 1949. évi költségvetési vita során elhangzott országgyűlési felszólalásokban is. Január 26-án tárgyalta részleteiben a plénum az igazságügyi tárca büdzséjavaslatát, amely során – Szirmai Istvánnak az amerikai „imperializmus” bűneit taglaló ideologikus expozéját követően – Orbán László a kommunista párt részéről mindjárt ekként nyitotta beszédét: „igazságügyi vonalon komoly eredményekre tekinthetünk vissza az elmúlt évben. Ez az eredmény, ez a fejlődés leginkább talán abban tükröződik vissza, hogy ez az első alkalom, amikor költségvetési beszéd során nem kell szóvá tenni felháborító bírói ítélezések sorozatát, mert ezek úgyszólván teljesen eltűntek. Demokráciánk hatalmas győzelmeinek és eredményeinek, továbbá a reakció által nem véletlenül olyannyira támadott, a bírák áthelyezéséről szóló törvénynek kétségtől megvolt az üdvös hatása egész igazságszolgáltatásunkra, és nagyban elősegítette annak fejlődését a demokrácia irányában.” Azonban változatlanul úgy vélte, hogy „a fordulat éve igazságügyi vonalon még nem mögöttünk, hanem nagyrészt előttünk van”. Nézete szerint a jövő magyar bíróságainak kettős küldetésük volt: „kard az ellenséggel szemben, nevelőiskola a dolgozóknak: e két feladat együttes betöltésével válik igazságszolgáltatásunk a szocializmus építésének szilárd támaszává”.²⁵⁴

A törvénykezési szervezet bírálatában arra helyezte a hangsúlyt, miszerint „csak a laikus bírák széleskörű bevonásán alapuló népbíróság [értsd: népi bíróság] rendszere biztosíthatja, hogy bíróságaink ne szakadjanak el az eleven élettől, összeforranak a néppel. Csak ez az új típusú bíróság tudja igazságszolgáltatásunkat közel hozni a dolgozókhoz és felszámolni a múltnak azt az átkos örökségét, amely szerint a jog, a törvény, az igazságszolgáltatás az egyszerű dolgozó ember elől hétpécsetes titokként őrzött, érthetetlen és idegen tudomány, amely csak csekélyszámú boldog kiválasztott számára hozzáférhető”. A népi demokrácia új jogászai rendjével szemben pedig a következő célokat fogalmazta meg: „most válik lehetővé az, hogy a jogász a nép jogászává váljék, gyűlölt figurából a magyar demokrácia életének olyan alakjává váljék, akit a nép nem ellenségnek, hanem barátának tekint. Azzá válik a magyar jogász, ha a dolgozók érdekében hozott törvények őre lesz, ha a nép jogát és igazságát érvényesíti, ha a dolgozók érdekét tartja szem előtt munkájában, ha a nép, a dolgozók jogászává válik; és minél hívebben szolgálják jogászaink a demokráciát és népünk ügyét, minél hűségesebben állnak őrt népi demokráciánk törvényei mellett, annál nagyobb lesz az a

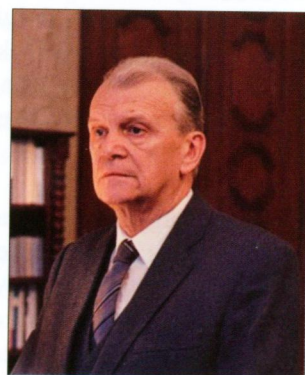
megbecsülés, amelyet népünk és a magyar demokrácia a magyar jogászoknak juttatni fog.”²⁵⁵

Nagy István (formailag a Nemzeti Parasztpárt színeiben) ugyancsak szót emelt a bíróságok átalakításáért, midőn a laikus elem, az *ülnökrendszer* bevezetését méltatta nem csak a nép- és a munkásbíráskodásban, hanem a büntető törvénykezésben is: „a laikus bírák részvétele mellett azonban fokozott felelősség vár a szakbíróra. Éppen ezért ezeket úgy kell megválasztani, hogy haladó szellemű, az eddigi merev formulákból és felfogásból engedő személyek legyenek, akikről feltehető, hogy minden igyekezetükkel az ülnökkel összhangban való működésre fognak törekedni. Mert annak, hogy a vegyes bírósági rendszer gyakorlatilag is beváljék, egyik elengedhetetlen feltétele a szakbírák és az ülnökök harmonikus együttműködése.” A *jogorvoslati rendszer* reformját illetően, bár nem szó szerint, de előre vetítette az ítélőtáblák sorsát is: „az eddigi kétfokú perorvoslat mellett az ügyekben a döntés nagyon elhúzódott, és mire az ítélet jogerőssé vált és a büntetés végrehajtására sor került, az ügy erősen vesztett jelentőségéből. A törvényjavaslat szerint az eddigi [mintegy] másodfokú fellebbezési joggal a semmisségi panasz megszűnik, és az ítélet ellen csak fellebbezésnek lesz helye. Az uzsorabírói eljárásban már eddig is az egyfokú perorvoslati rendszer érvényesült és az helyesnek bizonyult, így semmi kétség aziránt, hogy ez az igazságszolgáltatás többi ágazatában is be fog válni. Ilyen körülmények között semmi szükség sincs arra, hogy az ügyekkel kettőnél több bírói fórum, mint az első- és másodfokú bíróság foglalkozzék.”²⁵⁶

Alvinczy Imre (Független Magyar Demokrata Párt) egyetértett ugyan az előző évben elért igazságügyi eredményekkel, de felhívta a figyelmet a bírák és az ügyészek *illetményének* aránytalanul csekély voltára. Tarthatatlannak találta, hogy a munkásbírók bíráinál jóval kevesebbet kerestek még a rendes törvényszéki tanácselnökök is. Ugyancsak súlyos problémának tekintette a lakáshelyzetet, miáltal a bírák áthelyezését vagy kinevezését gyakran akadályozta az a körülmény, hogy az új szolgálati helyükre a családjukat – megfelelő lakhatás híján – nem vihették magukkal. A szakma képviselőit ő általában nem ellenségnek tekintette, hanem „értékes karnak”, amire szüksége volt a népi demokráciának is. Hasonlóan vélekedett az ügyvédek kereseti viszonyairól és arról, hogy a kirendelt védők s a pártfogó ügyvédek egyetlen forintban sem részesültek a munkájáért 1948-ban.²⁵⁷

Halász Aladár radikális párti képviselő a bírák kényszeráthelyezését lehetővé tevő jogszabálynak tulajdonította a végrehajtó hatalom számára kedvező, általa is üdvözölt fordulatot: „figyelemmel kísértük ezeket az úgynevezett kényszeráthelyezéseket és végelbánásokat, s elmondhatjuk, hogy – különösen az utóbbi vonatkozásban – nagy

jelentőségüknek mutatkoztak ezek a nagy mérséklettel és igazságérzettel végrehajtott rendszabályok. Valóban az a nagyértékű kar, amelyet mindenkor tiszteltünk a bíróságban, megtalálta a helyes utat és ezen a helyes úton halad. Nagyobb okulás, nagyobb tanulság volt az önérdekre való ez a komoly apellálás, mint sok minden más tanfolyam. Ez tette lehetővé, hogy e szakférfiak – és a szakférfiak igénybevétele kormányzati program – jelentős részükben felhasználhatók legyenek a népi demokrácia további munkája során is”.²⁵⁸ Az előtte szólókhoz hasonlóan nagy reményeket fűzött a „laicizált” bíraskodáshoz, azonban kevésbé volt bizakodó az *egyfokú* perorvoslat rendszerével összefüggésben, legalábbis a polgári eljárásjogban. Bátorkodott az 1911. évi perrendtartást és annak vezető kodifikátorát, Plósz Sándort nagyra értékelni, ugyanakkor a kódexet mégis egy német mintára alkotott, a hazai szellemtől idegen doktrínákat felvonultató műnek tekintette, különösen a szóbeliség „erőltetése” miatt. Amit egykoron oly nagy vívmánynak neveztek, azt ő a hazai viszonyokban végül is célszerűtlennek tartotta. A bíróságok munkáját nézve az ügyintézés gyorsaságát illetve kritikával, de ebben nem magukat a bírákat, hanem az őket segítő gépiró és másoló személyzetben mutatkozó számszerű hiányt látta a bajok forrásának.²⁵⁹

Ketten a polgári eljárásjog nagyjai közül: Plósz Sándor és Szilbereky Jenő

A pártonkívüli Vészy Mátyás nemcsak a bírák illetményét, hanem az egész igazságügyi tárca költségvetését kevesellte. Ezúttal már mérsékeltebben fejtve ki álláspontját, méltatta az elmúlt év legfontosabb igazságügyi jogpolitikai lépéseit: a bírák áthelyezéséről szóló törvény, az amnesztia és az új bírói kinevezések megvalósítását, amelyekben az igazságügy-miniszter kellő gonddal és a hatalmával vissza nem élve járt el. Azonban kifogásolta, hogy a nagyobb volumenű jogszabályok megalkotásakor nem jutott kellő idő a *szakmai vitákra*, s a küszöbön álló büntetőjogi, magánjogi és perjogi kodifikációk során – melyeket a jogászság nagyon várt – javasolta az alaposabb, a szélesebb szakmai alapokra helyezett munkát. Az elmúlt politikai rendszereket

itt már ő is olyanoknak tartotta, amik csak a „reakciót”, a „feudalizmust” és az „oligarchiát” szolgálták – anélkül, hogy bármi pontos értelmet adott volna e szavaknak. „Vallom – folytatta beszédét –, hogy a jogeszmé uralmát helyre kell állítanunk; a jogeszmé uralmát, amely 1848 óta nem volt uralkodó ebben az országban – akkor is csak egy rövid felvillanás volt a léte. A demokrácia feladata a jogeszmé uralmának helyreállítása és biztosítása. Ennek keresztülvitele, amint előljáróban mondtam, elsősorban az igazságügyi tárca, az igazságügyi kormányzat feladata.” Ennek szellemében támogatta a tervbe vett jogági reformokat.²⁶⁰

Ries István a záró beszédében ekként jellemezte a megelőző négy év munkáját: „át kellett venni a régi reakciós idők törvényalkotásait, mert hiszen csak azokat helyeztük hatályon kívül, amelyeket közvetlenül a nemzetiszocialista szellem diktált. A többi törvényt át kellett venni azért is, mert hiszen hirtelen, rövid idő alatt nem lehetett helyükre mást tenni. Azután pedig meg kellett várni a gazdasági újjáépítés módját és ütemét, hogy ezt követve, egyes novelláris rendelkezésekkel próbáljuk biztosítani és alátámasztani a népi demokrácia építését. [...] A felszabadulás után mi szakmai szempontból is nagyon gyenge anyagot vettünk át, amelyben voltak egyes kiemelkedően jó jogászok, egypár nagyon rendes felfogású ember, nagy általánosságban azonban azt kell mondani, hogy a legjobb lett volna, ha egyszerre meg tudtunk volna szabadulni az egész apparátustól, és nem a rosszakat kellett volna kitenni, hanem a jókat visszavenni. Akkor sokkal könnyebb és jobb lett volna a munka. Az igazolás ezen nem segített. Az csak a reakciós időkben tanúsított politikai magatartást bírálta el, de nem bírálta el az illető politikai felfogását – amelyet esetleg meg sem tudtak állapítani, hiszen például egy polgári bírónál nagyon nehéz volt megállapítani, hogy mi a politikai felfogása –, főként pedig nem bírálta el szakmai tudását és megbízhatóságát.”²⁶¹

A bírák jogi érinthetlensége megtörését, mint szükséges következményt, szintén ezzel az attitűddel magyarázta. A nem megfelelő politikai környezetben, rosszul működők *áthelyezését* mintegy kegyességnak állította be. De többeken „nem segített” ez sem, a B-listázás sem; ezeket a bírákat távolították el. Érdemes szó szerint idézni a meggyőződését: „Én elhiszem, hogy konzervatív jogászok előtt furcsának tűnik fel az, hogy a bíró elmozdítható, nyugdíjazható és áthelyezhető. Most nem akarok hivatkozni Szovjetországra, amelyet a túloldali képviselők valószínűleg nem fogadnak el annyira a szabadság és a demokrácia hazájának, mint én, hanem hivatkozom Svájcra, ahol szintén választják a bírót, és hat év után a bíró esetleg elmegy, akár politikai, akár szakmai okokból távolítják el. Vannak tehát más országokban is a bírák elmozdítására példák. A bírói függetlenségnek semmi köze nincs ahhoz, hogy a hasznavehetetlen bírókat eltávolíthatjuk, [ha] akár politikai, akár pedig szakmai szempontból nem

megfelelők.²⁶² Úgy látta: a még fennálló hibákat a marxizmus-leninizmus elsajátításával lehetett orvosolni, mert „ennek az ideológiának a megtanítása nélkül sohasem fognak a magyar bírák a magyar demokratikus dolgozó nép érdekében bíraskodni”. A kommunista eszmék alapján vont konklúziója is radikális volt: „mit jelent tehát a népi demokratikus és szocialista állam a jogászság szempontjából? Jelenti a marxista-leninista ideológia alapján álló, képzett és jó jogászokat. És mit jelentett a régi reakciós Magyarország? Jelentett minden ideológiai alap nélküli rossz jogászokat.”²⁶³

Az ügyvédi és bírói szakvizsga reformjára nézve ugyancsak az *ideológiai oktatást* emelte ki: a jelöltnek a szakismeret mellett az abban való jártasságát is bizonyítania kellett a még csak előkészület alatt álló jogszabály szerint. Az egyetemeken jogászképzésében sem állhatta a korábbi szellem maradványait, és az átnevelés szükségességét hangsúlyozta: „ezek még mindig a Szent Korona tanával meg hasonló elméletekkel vannak tele, mert hiszen Molnár Kálmán csak az idén ment nyugalomba. Már pedig nagyon jól tudjuk, tisztelt Országgyűlés, hogy egy ilyen téveszmékkel megfertőzött embert sokkal nehezebb átnevelni, mint ha friss anyagot kapunk, amelyet meg lehet nevelni. Ezen a területen tehát, sajnos, még nagyon sok és keserves munkára van kilátás”. A tágabb jogalkotás egyik célját is abban látta, hogy „rá kell nevelni az embereket a törvényekkel a demokratikus gondolkodásra”.²⁶⁴

A Vészy Mátyás felszólalásában említettekre válaszul nyíltan kijelentette: „mi jogeszmé alatt a dolgozó nép jogi felfogását értjük. Jogeszmé alatt értjük a népi demokratikus állami és társadalmi berendezkedés védelmére szolgáló jogot, és mi ezt nemcsak, hogy érvényesíteni akarjuk, hanem védjük is, és ennek betartását megkívánjuk. Vészy képviselő úr viszont valami mindenek felett álló jogeszméről beszélt itt, amelyet nekünk vissza kell állítanunk, mert ezt tetszett mondani, én pedig azt mondom, hogy nem. [...] Nagyon sok változás lesz. Be kell jelentenem, hogy leszámolunk az olyan jogi elvekkel, amelyeket a kapitalizmus a liberalizmus idejében mint az egyenlőség, a jogbiztonság és a jogeszmé érvényesülésének jelét tekintett; mi azonban a dolgok mögé néztünk és megállapítottuk, hogy ezek egyedül és kizárólag az uralkodó osztály érdekeit szolgálták. Lesznek tehát olyan intézkedések, amelyek kellemtelenül fogják érinteni azokat, akik nem tudják és nem akarják megérteni a népi demokratikus jogot”.²⁶⁵ Legvégül e szavakkal zárta szónoklatát: „legyenek meggyőződve arról, hogy az Igazságügyminisztérium mindig a magyar népi demokrácia építője és szolgálója és a szocializmusért folyó küzdelem egyik előharcosa lesz!”²⁶⁶

2. § A felsőbíróság sorsa az alkotmány elfogadása után

Az 1949. évi magyar alkotmány elfogadott szövegében a bírósági szervezet még négy szintű formában szerepelt, azonban mindezt csak provizórikusan kívánta az országgyűlés változatlan struktúrában fenntartani: a területi és helyi közigazgatás átfarmálása, azaz a szovjet mintájú tanácsok megalakítása után²⁶⁷ – azzal az indokkal, miszerint a törvénykezési szervezet struktúrájának a *demokratikus centralizmus* elve alapján követnie kellett a közigazgatási szervezetét a kettő megfelelő együttműködése érdekében²⁶⁸ – a tanácsok földrajzi tagozódásához igazították a hazai bíróságok szintjeit is.

Az igazság csarnoka a volt Magyar Királyi Curia palotájában

Az átmeneti időszakban – ami ténylegesen 1949. augusztus 20. és 1950. december 31. közé esett – a Legfelsőbb Bíróság (volt királyi Curia) elnökét, másodelnökét és bírait, a felsőbíróságok (volt királyi ítélőtáblák) elnökeit, a legfőbb államügyészt (volt királyi koronaügyészt) és a főállamügyészeket (volt királyi főügyészeket) az 1949. évi alkotmány 20. §-ához képest a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a felsőbíróságok másodelnökeit és bírait, a megyei bíróságok (volt királyi törvényszékek) elnökeit és tanácselnökeit, a járásbíróságok elnökeit, a legfőbb államügyész helyetteseit, a főállamügyész-helyetteseket és az államügyészségek (volt királyi ügyészségek) elnökeit a minisztertanács, a többi bírakat és ügyészeket pedig az igazságügy-miniszter nevezte ki. A bírácoknak a következő hivatali esküt írták elő: „Én ... esküszöm, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és Alkotmányához hű leszek, a hivatali

titkot megőrzöm; az Alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat megtartom, a hivatalomhoz tartozó ügyekben részrehajlatlanul, lelkiismeretesen, a nép érdekeinek szolgálatával eljárók, és minden igyekezettel azon leszek, hogy bírói működéssel a Magyar Népköztársaság megerősödését és fejlődését előmozdítsam.”²⁶⁹

Ries István ekként fogalmazta meg a bíróságok új feladatát 1949. november 18-án a Legfelsőbb Bíróság dísztermében az alkotmány hatályba lépte és a különféle bírói esküvételek apropóján: „holnaptól kezdve a legfelsőbb bíraskodásban is részt vesznek népi ülnökök. A hivatásos bírák képviselik a szakképzettséget, de nem szabad elfelejteniük, hogy a dolgozó népet elsősorban azok képviselik, akik az üzemekből jönnek a bírói tanácsba”. Hangsúlyozta, hogy a szocializmus eszméjétől áthatott bíró „a régi rossz törvények alapján is tud a népi demokrácia szellemének megfelelő ítéletet hozni”, továbbá felhívta a Legfelsőbb Bíróság és a Legfelsőbb Államügyészség tagjait, miszerint minden ítéletükkel, döntésükkel a dolgozó nép érdekeit szolgálják, ezzel „vegyenek részt a szabad, boldog, szocialista Magyarország felépítésében”.²⁷⁰

A provizórikusnak szánt szabályok egyúttal fenntartották a bírácoknak a kormányzat általi áthelyezhetőségét is – bár az 1948. évi XXII. és LII. tc.-eket hatályon kívül helyezték – azzal a megoldással, miszerint „a Legfelsőbb Bíróság elnökére és másod-elnökére, a felsőbíróságok elnökeire, úgyszintén a legfőbb államügyészre nézve a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a többi bírácokra és ügyészekre, valamint az igazságügyi tárca körébe tartozó egyéb alkalmazottakra nézve pedig az igazságügy-miniszter jogosult a magatartásuk, illetőleg tevékenységük alapján, meghallgatásuk után dönteni a betöltött állásukban való megtartásuk kérdésében”.²⁷¹ Az utóbbiak tekintetében a miniszter jogosultsággal bírt „a közszolgálat érdekeinek figyelembevételével” meghatározni az új szolgálati helyüket is. Az eljárás menete egyszerű volt: ha a szakminiszter a magatartásának, tevékenységének figyelembevételével az érintettet nem kívánta állásában megtartani, a tervezett intézkedésnek és okának megjelölése mellett elrendelte a bíró írásbeli meghallgatását, miről az érdekelt közvetlen és a felsőbb fokú felügyeleti hatóságát egyidejűleg értesítette. A felügyeleti hatóságok a maguk részletes véleményét és a vizsgálat alá vont bíró esetleges nyilatkozatát a miniszterhez terjesztették fel. Ha a döntésre az Elnöki Tanács bírt jogosultsággal, akkor a meghallgatást közvetlenül az igazságügy-miniszter fogadatosította. Akiket hivatalukban nem tartottak meg, *végelbánás* (felmentés vagy nyugdíjazás) alá kellett vonni. Az áthelyezésekre nézve – tekintet nélkül arra, hogy bírói vagy egyéb igazságügyi szolgálati státuszt töltöttek-e be – az állami közszolgálati alkalmazottak áthelyezésére vonatkozó általános rendelkezések voltak irányadók.²⁷²

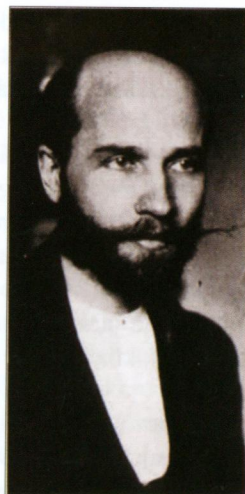
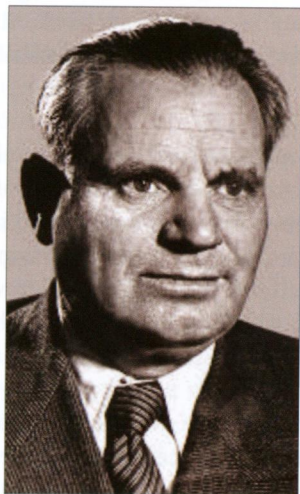
A kinevezett bírót, ha ő a hatvanötödik életévét betöltötte, az igazságügy-miniszter – hivatalból vagy az illető kérelmére – szintén végelbánás alá vonhatta, azt pedig, aki a hetvenedik életévét is betöltötte, végelbánás alá kellett vonnia. Az 1869. évi IV. tc. 19. §-ának ama rendelkezése, mely szerint a *rendeletek törvényessége* felett egyes esetekben a bíró ítéltethet, továbbá a szóban lévő törvényerejű rendelettel ellentétes egyéb polgári kori jogszabályok hatálytalanokká váltak.²⁷³ A bírácokra a politikai párt és a szakszervezetek működésében való részvétel tekintetében a többi közszolgálati alkalmazottra előírt rendelkezések lettek irányadók; ehhez képest az 538/1945. M.E. rendeletbe foglalt azon korlátozást, miszerint ott tisztséget, megbízatást nem vállalhatott, ugyancsak feloldották.²⁷⁴

Az 1949. évi alkotmány által csak *felsőbíróságoknak* nevezett ítélőtáblák s a velük analóg *főállamügyészségek* végül 1950. december 31-én szűntek meg, mivel regionális jellegű – több megye területét átfogó – tanácsok nem léteztek, a hatásköreiket pedig felosztották. Abban változatlan maradt a szerkezet, hogy a települési szintre nem telepítettek bíraskodási funkciót, az első- és másodfokú törvénykezési szervek továbbra is a járási és a megyei szinteken álltak, amiket azonban, ítélőtáblák közben jötte nélkül, közvetlenül a Legfelsőbb Bíróság követett.

Az ehhez szükséges igazságügyi tartalmú *alkotmánymódosítást* – egyben a minisztériumok újabb felsorolását – az 1950. évi IV. tv. tartalmazta, melyet Dobi István miniszterelnök az év december 4-én terjesztett az országgyűlés elé, s amit december 10-én már ki is hirdettek. E jogszabály szerint törvénnyel az ügyek meghatározott csoportjára akár külön bíróságok is létesíthetők voltak. A bírác megbízatása immár választással keletkezett, s őket akár vissza is hívhatták. A Legfelsőbb Bíróság elnökét és bírácit öt-, a megyei és járásbíróságok bírácit háromévi időtartamra választották azal, hogy az előbbi hatáskört maga az országgyűlés gyakorolta, az utóbbit pedig az Elnöki Tanács. A bírác a működésükről beszámolni tartoztak a választójuknak, ami teljesen új kötelezettséget és jogállást konstruált a számukra.

A törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása egyébként minden vitától mentes volt. Hidas István előadói expozéja után nyomban a végső határozathozatal következett. A beszédében túlnyomóan nem a bírósági, hanem a minisztériumi struktúra módosításának indokairól szólt, a bírác jogállásáról rendelkező szakaszokra pedig sem ő, sem a hivatalos miniszterelnöki indokolás egyetlen szóval sem tért ki. Ennyiben és a tanácsválasztásokra utalva összegezte a törvénykezésre vonatkozó mondandóját: „igazságügyi apparátusunk e fejlődés mögött le van maradva, szervezetiileg nem esik egybe az államhatalom egyéb szerveivel. Nincs az öt felső bíróságnak és az öt [fő]államügyészségnek megfelelő közigazgatási forma. A tanácsokkal való szoros együttmű-

ködés érdekében szükség van arra, hogy az igazgatási [sic!] szervek illetékességi területét azonossá tegyék a megfelelő tanácsok területével. Ebből a célból van szükség a felsőbbíróságok és a főállamügyészségek megszüntetésére, hogy a tanácsokkal való együttműködés szervezeti előfeltételeit megteremtsük”.²⁷⁵ Egyébként büszkeség töltötte el, hogy az országban végbement „gyors haladás” máris az alkotmány megváltoztatását igényelte.

A kommunizmus országos és szegedi arcai: Dobi István, Dénes Leó, Czibula Antal

A polgári peres és nemperes, valamint a bünvádi és a fegyelmi eljárások tekintetében 1951. január 1-től szükségessé vált új hatásköri elosztást – az újabb eljárásjogi törvénykönyvek megalkotásáig – az 1950. évi 46. tvr., továbbá egy miniszteri rendelet határozta meg. Az utóbbi a változtatásokat a volt ítélőtáblák (felsőbbíróságok) előtt már folyamatban lévő ügyekre is szükségképpen alkalmazni rendelte; ilyenkor a folyó fellebbezési eljárásokat a Legfelsőbb Bírósághoz kellett áttenni, ez alól csak a budapesti ítélőtábla társadalombiztosítási pereit képeztek kivételt, amelyeket meghatározott megyei bíróságok elé utalták. A felülvizsgálati kérelmeket – a korábbi jogszabályok alkalmazásával – ugyancsak a Legfelsőbb Bíróság intézte el. Ha olyan polgári peres felülvizsgálati ügyben, amelyben fellebbezési bírósággént addig valamely felsőbbíróság járt el, a másodfokú ítélet feloldása volt szükséges, a Legfelsőbb Bíróság az ügyet – a fellebbezési eljárás szabályainak megfelelő alkalmazásával – érdemben bírálta el. Az első fokon hozott végzések elleni felfolyamodások tárgyában a fellebbezésre, a másodfokon hozottak elleni felfolyamodások tárgyában pedig a felülvizsgálatra megállapított rendelkezések szerint kellett eljárni. A felsőbbíróságok és főállamügyészsé-

gek irattárait, valamint kezelési könyveit a székhelyükön lévő megyei bíróság és államügyészség vette át. A főügyészségeknek a rögtönbíráskodással kapcsolatos adminisztratív hatáskörei jogutódlás nélkül szűntek meg.²⁷⁶

A szegedi ítélőtábla (felsőbbíróság) utolsó évéről eddig kevés érdemi adatot találunk. Tudható, hogy Lakatos Imre, akit a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a szegedi felsőbbíróság sorban legutolsó elnökévé nevezett ki,²⁷⁷ 1950. június 17-én rendben letette a hivatali esküjét, miután 1949. november 25-től tanácselnök bíróként már ideiglenesen vezette azt. Személye megegyezik a Rajk-perben néhány héttel korábban eljáró másodfokú tanács elnökéjével; úgy is felfogható, hogy a szegedi kinevezését mintegy az elvégzett feladat jutalmául kapta.²⁷⁸ Az ünnepélyen részt vett Tímár István minisztériumi főosztályvezető is, aki hangsúlyozta a felszólalásában, hogy a bíróságok tevékenységében döntő szempontként a munkásosztály vezető szerepének kell érvényesülnie, „annak a célkitűzésnek, hogy az igazságszolgáltatás a dolgozók hatalmának megerősítésén munkálkodjék”. Megemlítette továbbá, hogy a polgári perekben is rövidesen bevezetik az ülnökrendszert, miáltal „még teljesebbé válik a nép részvétele a bíróságok munkájában”. Az igazságügyi pártszervezet részéről pedig Rósa István köszöntötte az új elnököt. Lakatos az üdvözlésekre válaszolva kijelentette: a jövőben is úgy akar dolgozni, hogy méltó legyen a kommunista párt bizalmára, „mert jó munkát csak a Párt vezetése, iránymutatása alapján lehet végezni”.²⁷⁹

Bár a felsőbbíróság hónapjai meg voltak számlálva, 1950 során egyéb bírói kinevezések is történtek. Tarnay Károly lett az új elnöki titkár, aki addig táblai tanácsjegyző és szegedi járásbíró volt; Szakács Ödön szintén ottani járásbíró és Maróti László szegedi megyei bíró kinevezését pedig még az év elején tették közzé az *Igazságügyi Közlönyben*.²⁸⁰

Az utolsó esztendő az új típusú büntetőpolitika jegyében is telt. Azt talán kevesen tudják, hogy ezekben az években a terménybegyűjtésért felelős minisztériumot személyesen Nagy Imre vezette, aki határozottan kevesellte és rosszalta az elért eredményeket, aminek hangot is adott.²⁸¹ A táblán így sorra tárgyalták a kulák- és a terménybegyűjtési pereket. Ezek az olyan földtulajdonosok ellen folytak, akik a mezőgazdasági idényben „súlyos szabotálással veszélyeztették a dolgozók mindennapi kenyerét”. Mindez a gyakorlatban annyit tett, hogy a néhány tucat holdas vagy négyszögöles birtokaikat olykor nem a tervutasításnak megfelelően munkálták meg, illetve nem az előírt mennyiségű vagy minőségű terményt szolgáltatottak be, de olyan is előfordult, hogy azért ítélték valakit négyhavi fogházra és pénz-mellékbüntetésre, „mert a terménybegyűjtés idején 110 csomó búzát, 40 csomó árpát, 10 csomó zabot hagyott széjjelszórva kárbaveszni a földjén”.²⁸² E „szörnyű” bűncselekmények a mai kor ol-

vasóinak különösen hangzanak, pedig a forradalomig nagyon is komolyan vették a hatóságok.

Az ítéletábra alkalmazottai 1950 augusztusában a „Lenin–Sztálin szobor” felállítására indult gyűjtés keretében 415 Ft-ot ajánlottak fel.²⁸³ Nyilvánosságot ekkor már csupán néhány táblai ítélet kapott, ezek is az elrettentés végett. Az egyik utolsó jogesetben például Szécsi György nagykereskedő felett törtek pálcát november közepén, mivel néhány hónappal azelőtt „értelmetlen áruhalmozásba” kezdett: „a lakásán megtartott vizsgálat alkalmával tíz család szükségletét is felülmúló lisztet, csótésztát, tarhonyát, konzervet és sót találtak. Szécsit most vonta felelősségre a felsőbbíróság, amely mindössze 14 hónapi börtönre, 500 forint pénzbüntetésre és 2000 forint vagyoni elégtételre ítélte”.²⁸⁴ Máskor Szekeres Imre szőregi lakos, vagyonos vádlottat 9 hónap börtönre, 5 évi hivatalvesztésre és politikai jogfosztásra, 1000 Ft pénzbüntetésre, 2000 Ft vagyoni elégtételre és Szőreg községből egy hónapi kitiltásra ítélte a tábla, mert 1950 őszen körülbelül 120 kilogramm kenyérgabonát a herekorpa közé kevert, és az állataival részben feletette, valamint, mert körülbelül 60 kilogramm cukorrépat nem szállított be a répagyűjtőhöz cukorgyártás céljaira, hanem azt az állatai takarmányozására akarta felhasználni, és végül, mert a háza udvarán talált körülbelül 2 mázsa cukorrépafej 3–4 cm-rel „túl volt fejelve”.²⁸⁵ Takács István volt bizományos, fél hold szőlőtulajdonos csongrádi lakost meg 6 hónap börtönre, 3 évi hivatalvesztésre, a politikai jogai gyakorlatának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére és 1000 Ft pénzbüntetésre ítélte az egyik ügyében a szegedi felsőbbíróság, továbbá 1000 Ft vagyoni elégtételre kötelezte s 2 hónapra Csongrád területéről kitiltotta, mert ott a terhelt 15 kg kockacukrot, 10,5 kg rizst és 15 kg sót 1950 szeptember havában a lakásán felhalmozott, mi több: e mennyiség mellett továbbra is vásárolt sót és cukrot – ezáltal a közellátás érdekét veszélyeztető büntettet követett el.²⁸⁶

Az ilyen típusú perek általában országszerte a diktatúra megelégedésére szolgáltak: „büntetőbíróságaink erélyes, szigorú ítéletekkel torolták meg a spekulánsok, áruhalmozók népellenes tevékenységét, és bebizonyították, hogy nem ismernek kímélést, ha népi demokráciánk rendjét kell védelmezni ellenséges támadással szemben” – fogalmazott Orbán László képviselő 1950 decemberében az Országgyűlésben a következő évi igazságügyi költségvetési javaslat tárgyalása közben.²⁸⁷

Míg az ítéletábra megszervezése és működése egykor büszkeséggel töltötte el Szeged városát, amiért folyamatosan jelentős anyagi áldozatokat is hozott, addig a létezése éppen *hatvanadik évében* minden megemlékezés vagy méltatás nélkül, e szavakkal vett tőle búcsút a hivatalos hírlapi közvélemény: „az alkotmánymódosítással kapcsolatos kormányrendeletkezés folytan január 1-én megszűntek az úgynevezett

felsőbíróságok. Ezzel a kormányzat az igazságügy terén is megvalósította az egyszerűsítés elvét. A felsőbbíróság a régi rendszerben ítéletábraként működött, megszüntetése a jogkeresőkre nézve egyszerűbb utat jelent a felmerülő ügyek elbírálásánál, mert a járásbíróági ítéleteket a megyei bíróság, a megyei bíróság döntéseit pedig a legfelsőbb bíróság [sic!] tárgyalja fellebbezés esetén. Ezzel kialakult az egyszerűsített kétfórumos bírósági eljárás. A megszüntetett szegedi felsőbbíróság bíráiról gondoskodás történt. Legnagyobb részüket a megyei bírósághoz osztották be, miáltal az ügyeket mind polgári, mind büntető vonalon gyorsabban intézik el. A felsőbbíróság megszüntetése ismét egy útvesztő eltörlését jelenti.”²⁸⁸ Néhány idősebb bírái 1950 folyamán inkább nyugdíjaztak: Molnár Józsefet, Daróczy Bálintot és Viskovits Józsefet, míg Lakatos Imre elnök a Kecskeméti Megyei Bíróság vezetője – később a Fővárosi Bíróság elnöke, majd a Legfelsőbb Bíróság tanácselnök bírája – lett.²⁸⁹

A *körúti székház* további sorsa úgy alakult, hogy az egyetem 1945–46-ban újjászervezett jog- és közigazgatás-tudományi (állam- és jogtudományi) kara költözött be a Dugonics térről az akkor még továbbra is egyemeletes ingatlanba. (A volt igazságügyi palotát bírósággént már nem használták.) A műszaki átalakítás 1951 őszen és telén zajlott. A Szegedi Tervező Iroda nyert megbízást arra, hogy a szükséges belső munkálatokat elvégezze, és ezzel ismét oktatási célra formálja át az egykori kereskedelmi polgári iskolát. A tanácsí építésügyi hatósághoz 1951. augusztus 21-i keltezésel nyújtotta be a vállalat a kérelmeket azzal az optimista megjegyzéssel, hogy a szeptemberi tanévkezdésre befejezi a munkát. Augusztus 30-án Szeged tanácsának illetékes VIII. ügyosztálya az engedélyező határozatot meg is hozta, a vállalat a tervek megvalósítását nyomban elkezdte.²⁹⁰ Szeptember 29-re a falbontási, az ajtóáthelyezési és a villanyszerelési munkálatokat elvégezték, a mázolás szintén folyamatban volt. Október 16-án már nagyrészt csak a festők dolgoztak, de egyes vízvezeték szerelvények behelyezésére még várni kellett, 22 darab cserépkályha pedig előre láthatólag csak karácsonyra készülhetett el. Október 31-ig a kályhák szerelése is elkezdődött, azonban a „zsombóki kályhás” megbetegedése miatt e tevékenység november közepén félbeszakadt, s a rendelt mosdók sem érkeztek meg. Decemberben folytatódott és befejeződött a kályhák berakása, a falfestés és az asztalosmunka, valamint a mosdók olajlábazatainak elkészítése, de a mosdószerelvényeket még mindig nem szállították.²⁹¹ A használatba vételt megelőző felülvizsgálati bejárásra 1952. január 15-én került sor, ahol az építési ügyosztály részéről semmiféle észrevétel nem merült fel, a tűzrendészeti hatóság azonban számos hiányosságot és szabálytalanságot vett észre, amelyeket május 31-ig kellett pótolni, illetve kijavítani. Az egészségügyi hatóság a WC-ket nem találta mindenben megfelelőnek (pl. az ülőkék fedőlapjai hiányoztak).²⁹²

A pincehelyiségeket csak fa- és szénraktárként használták. A földszinten a különböző „jogi és jogelméleti hivatalok”, azaz a tanszékek, valamint a hivatalsegéd dolgozószobája, a pártiroda és a kapus lakása került kialakításra, az emeleten pedig az előadóterem, a Dolgozó Ifjúság Szövetségének (DISZ) irodája, a gazdasági hivatal, a dékán és hivatala, továbbá az irattár és a gépírók nyertek elhelyezést.²⁹³ A Sztálin körút (Tisza Lajos krt.) felőli földszinti helyiségekben a következő szervezeti egységek voltak megtalálhatók: a római jogi, az orosz és ideológiai, a perjogi, a jogtörténeti, a statisztikai, valamint a politikai gazdaságtani tanszékek, a Bajcsy-Zsilinszky utca (Feketesas u.) felől pedig a jogelméleti, az államigazgatási, a nemzetközi jogi, a büntetőjogi, a gazdaságtani, a munkajogi, az alkotmányjogi, végül a polgári jogi tanszékek.²⁹⁴ 1953-ban kisebb belső változtatást hajtottak végre, a pártiroda a földszinti bejárat kapu mellől felkerült az emeletre. Ugyanabban az évben a pincét részben légoltalmi óvóhellyé alakították át.²⁹⁵ Az emeletrátoldás csak egy évtizeddel később valósult meg.

Az ítélőtábla székháza 1950 körül a kisebb toronysüveggel és a vörös csillaggal, előtte az 1943-ban felavatott első világháborús emlékmű

MELLÉKLETEK

A szegedi királyi ítélőtábla bírái 1938 és 1950 között²⁹⁶

Csaplár Sándor (1941–1950)
 Csillag László (+1938–1943, 1945–1946)
 Curry Richárd (+1938–1943)
 Daróczy Bálint (1945–1950)
 Dely Károly (1941–1950)
 Elekes Gyula (+1938–1941)
 Elemy Sándor (+1938–1947)
 Fábián Ferenc (1942–1943, 1945–1950)
 Falkay Gyula (1939–1945)
 Félegyházi Pál (1949–1950)
 Glósz Miksa (1945)
 Juhász Imre (1949–1950)
 Juhász István (+1938–1940)
 Kiss László (1945)
 Konczwald Endre (+1938–1939)
 Lakatos Imre (1949–1950)
 Láng Ádám (1943–1948)
 Lehoczky Károly (+1938–1946)
 Liszkay Loránd (1941–1950)
 Marosváry Ferenc (1938–1949)
 Maróti László (1950)
 Mátételky Dezső (1945–1948)
 Molnár János (1949–1950)
 Molnár József (1938–1950)
 Muntyán István (+1938–1939)
 Nagy Antal (1938–1943)
 Nánai Lajos (1943–1950)
 P. Molnár István (1947–1950)
 Pető Jenő (1944)
 Rácz Andor (1949)
 Sáfár Sándor (+1938)
 Salánky (Schwepler) János (1939–1949)
 Sárany Lajos (1940–1946)
 Szabó József (1938)

Szakács Ödön (1950)
 Szántó Elemér (1950)
 Szarvas János (1942–1945)
 Szász István (1943–1950)
 Szerdahelyi István (†1938–1945)
 Szüts László (1940–1946)
 Tömöry József (1942–1946)
 Török Zoltán (1944–1945)
 Újvári István (1943–1946)
 Veszeloyszky Dezső (1942–1948)
 Viktor István (†1938–1943)
 Viskovits József (1943–1950)

Az ítélőtábla elnökének pecsétje

Az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak 1.080/1945. M.E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által az 1944. évi december hó 22. napján adott felhatalmazás alapján a közalkalmazottak igazolása tárgyában az ideiglenes nemzeti kormány a következőket rendeli:

1. § Igazoló eljárás alá kell vonni minden tényleges szolgálatban álló vagy tényleges szolgálat teljesítése végett visszarendelt nyugállományú közalkalmazottat, tekintet nélkül arra, hogy a 15/1945. M.E. számú rendelet hatályba lépése előtt vagy azután nevezték ki, illetőleg választották meg, továbbá minden olyan közalkalmazottat, aki a vörös hadseregnek a közalkalmazott szolgálati helyére történt bevonulása után nyugdíjazását kérte vagy állásáról lemondott, annak megállapítása végett, hogy magatartása sértette-e a magyar nép érdekeit. A magyar nép érdekeit sértő cselekedetnek kell tekinteni különösen, ha a közalkalmazott nyilas vagy más fasiszta jellegű párt (mozgalom) tagja volt, ilyen pártot (mozgalmat) támogatott vagy azok célkitűzését, működését, helyeselte; ha a háborúba való belépés, a háborúban való további részvétel vagy a tengelyhatalmak érdekében vagy pedig a szövetséges hatalmak érdekei ellen propagandát fejtett ki; ha akár közvetlenül, akár tetteivel, közhangulatot kialakító magatartásával közvetve, az ország lakossága egy részének érdekeit sértő, a magyar alkotmány szellemével ellenkező jogszabályok hozatalát mozdította elő vagy ilyen jogszabályok végrehajtásában olyan módon vett részt, hogy ezáltal az érintett személyek helyzetét súlyosbította; ha az ország lakosságának egy része ellen gyűlöletre izgatott.

Igazoló eljárás alá kell vonni az állami támogatást élvező ipari és kereskedelmi vállalatok, valamint a társadalmi szervezetek, közjóléti szövetkezetek tisztviselőit és egyéb fontosabb munkakört betöltő alkalmazottait is.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az ideiglenes nemzeti kormány tagjai, politikai államtitkárai és a honvéd vezérkari főnök, valamint az ideiglenes nemzeti kormány által kinevezett főispánok igazoltaknak tekintendők.

Egymagában az a körülmény, hogy a közalkalmazott a német megszállás alatt szolgálatot teljesített és az ügynevezett Szálasi kormány által előírt esküt kényszerítő körülmények hatása alatt letette, vagy nem politikai okból, hanem félelemből, aggodalomból a vörös hadsereg bevonulása előtt elmenekült, az igazolás megtagadásának okául nem szolgálhat.

2. § A jelen rendelet alkalmazása szempontjából közalkalmazottnak kell tekinteni az állam, a törvényhatóság, város vagy község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási vagy gazdálkodási tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság,

a város vagy a község intézeteiben, közintézményeiben vagy üzeimben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízatásánál fogva köteles személyt – ugyanígy a felekezeti iskolák, hivatalok és intézmények alkalmazottait is.

3. § Minden szolgálati helyétől távollevő közalkalmazott a közlekedési lehetőségek teljes kihasználásával haladéktalanul tartozik szolgálati helyén jelentkezni. Azok a közalkalmazottak, akik a vörös hadseregnek szolgálati helyükre történt bevonulása időpontjában nem tartózkodtak szolgálati helyükön, illetve oda 1945. évi január hó 1. napjáig vissza nem tértek, az igazolási eljárás lefolytatásáig szolgálatukat nem folytathatják, részükre illetményt kifizetni nem lehet.

4. § Minden, a jelen rendelet hatályba lépésének időpontjában szolgálatot teljesítő vagy szolgálati helyére visszatért közalkalmazott e rendelet hatálybalépésétől számított 3 napon belül, a később visszatérő közalkalmazott pedig visszatérésétől számított 3 napon belül, köteles a közvetlen hivatali előljárójához igazoló nyilatkozatot beadni.

E nyilatkozatban a közalkalmazott ismertetni tartozik politikai magatartását és cselekedeteit, valamint a népellenes jogszabályok végrehajtása során végzett hivatalos ténykedéseit. Az a közalkalmazott, aki a vörös hadsereg bevonulása alkalmával hivatalát elhagyta, ennek okát, a távolléte alatti magatartását és cselekedeteit, valamint visszatérésének körülményeit is előadni köteles.

Az igazoló nyilatkozatban valótlán adatok előadása vagy lényeges körülmények elhallgatása a nyilatkozat keltétől számított három éven belül nyugdíjigény nélküli azonnali elbocsátást von maga után.

A hivatali előljáró a hozzá beérkezett igazoló nyilatkozatokat, a saját személyére vonatkozó nyilatkozattal együtt, haladéktalanul eljuttatja az igazolóbizottság elnökéhez. Azt a közalkalmazottat, aki igazoló nyilatkozatát a meghatározott időn belül kellőképpen igazolt ok nélkül be nem adja, olyannak kell tekinteni, mint aki állásáról minden igény elvesztése mellett lemondott, és az illető közhivatalnokot közhivatalra egyáltalán nem, a magánalkalmazás körében pedig vezetőállásra alkalmazni többé nem lehet.

Ha a hivatali előljáró az igazoló jelentésből vagy egyébként tudomására jutott adatokból arról győződik meg, hogy a közalkalmazott magatartása a magyar nép érdekeit sértette, köteles a közalkalmazottat az igazoló eljárás befejezéséig illetményei folyósításának egyidejű megszüntetése mellett állásától felfüggeszteni.

5. § Az igazoló eljárás az igazolóbizottság hatáskörébe tartozik.

Minden járásbíróági székhelyen legalább egy igazolóbizottságot kell létesíteni. A főispán köteles a szükséghez képest egy járásbíróági székhelyen több igazolóbizottságot, vagy a járásbíróági székhelyen kívül is igazolóbizottságokat felállítani.

A főispánra bízott feladatokat, amennyiben a főispáni állás betöltve nem lenne, a nemzeti bizottság látja el. A rendeletben a főispánra bízott teendők ellátása Budapesten a Nemzeti Bizottság feladata.

A járásbíróág székhelyén alakult igazoló bizottság illetékes eljárni mindazoknak a közalkalmazottaknak ügyében, akik a járásbíróág területén lévő közhivatal vagy közüzem alkalmazásában vannak, tekintet nélkül a közalkalmazottak lakhelyére vagy tartózkodási helyére.

6. § Az igazolóbizottság hat beküldött és két behívott tagból áll. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt (Független Kisgazdapárt, Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Polgári Demokrata Párt, Szociáldemokrata Párt), valamint az Országos Szakszervezeti Tanács helyi szervezetei egy-egy tagot küldenek be a bizottságba. A főispán (Nemzeti Bizottság) a bizottságba behív egy jogi képesítésű tagot, egy tagot pedig annak a közhivatalnak vagy közüzemnek (pl. posta, törvényhatóság, állami üzem, stb.) alkalmazottai közül, amely közhivatal vagy közüzem alkalmazottainak igazolása tárgyalásra kerül.

Ha a felállítandó igazolóbizottság székhelyén valamely felsorolt politikai párt működést nem fejt ki, vagy ha valamelyik párt a főispánnak (Nemzeti Bizottságnak) a bizottság felállításáról szóló értesítésétől számított öt nap alatt a beküldendő bizottsági tagot nem jelöli meg, az igazolóbizottság az illető párt tagjának részvétele nélkül alakul meg.

A főispán (Nemzeti Bizottság) köteles a bizottsági tagok megjelölésére nyitva álló öt nap eltelte után az igazolóbizottságot további három nap alatt megalakítani.

Az igazolóbizottság beküldött tagjai haladéktalanul ülést tartanak és azon maguk közül megválasztják a bizottság elnökét. A választás szótöbbséggel történik. Szavazategyenlőség esetében a főispán (Nemzeti Bizottság) jelöli ki a bizottság egyik beküldött tagját elnökül.

A bizottság tagjai beküldetésüket, illetőleg behívásukat kötelesek elfogadni.

Politikai párt vagy szakszervezet közalkalmazottat csak abban az esetben küldhet be az igazolóbizottságba, ha a közalkalmazottat valamely más igazolóbizottság előzőleg már igazoltnak jelentette ki. A [beküldött] közalkalmazott ilyen esetben sem vehet részt ugyanazon közhivatal (üzem) alkalmazottainak igazolásában, amelynek ő maga is alkalmazottja.

Nem lehet az igazolóbizottság tagja az, akit büntett vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt elítéltek, vagy aki az 529/1945. M.E. számú rendelettel feloszlott [ún. „fasiszta” – A.T.] szervezetnek tíz éven belül tagja volt. A bizottság tagja büntetőjogi felelősség mellett írásban köteles kijelenteni, hogy reá nézve az előző bekezdésekben foglalt kizáró okok egyike sem forog fenn.

7. § A bizottság elnöke és tagjai működésük megkezdése előtt a főispán (Nemzeti Bizottság kiküldöttje) előtt esküt, illetőleg ha az eskü meggyőződésükkel ellenkezik, fogadalmat tesznek. A bizottság tagjai (elnöke) esküt vagy fogadalmat tehetnek az igazolóbizottság oly tagja előtt is, aki a főispán (Nemzeti Bizottság kiküldöttje) előtt már esküt vagy fogadalmat tett. Az eskü, illetőleg fogadalom letételéről jegyzőkönyvet kell felvenni.

Az eskü szövege a következő: „Én esküszöm, hogy mint az igazolóbizottság tagja, a tagságból folyó feladatomat elfogulatlanul és csakis a magyar nép érdekeinek szem előtt tartásával fogom ellátni. Isten engem úgy segéljen”.

A fogadalom szövege a következő: „Én becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy mint az igazolóbizottság tagja a tagságból folyó feladatomat elfogulatlanul és csakis a magyar nép érdekeinek szem előtt tartásával fogom ellátni”.

8. § Az igazolási eljárásból ki van zárva az az igazolóbizottsági tag, aki az igazolás alá vontnak házastársa, volt házastársa vagy jegyese, egyeneságú rokona vagy sógora, oldalágban rokona unokatestvérig bezárólag, házastársának fel- vagy lemezőági rokona vagy testvére, végül, aki az igazolás alá vonttal örökbefogadói, nevelőszülői viszonyban van, illetve gyámja, gondnoka, vagy az volt.

Ha az előző bekezdések alapján vagy tartós akadályoztatása folytán valamelyik tag az igazolóbizottságban nem járhat el, vagy utóbb valamelyik tag ellen a bizottság által elfogadott politikai aggály merül fel, a bizottság elnöke felhívja annak a politikai pártnak (szakszervezeti tanácsnak) helyi szervezetét, amelynek tagja a fentiek szerint nem járhat el, hogy 24 óra alatt küldjön be újabb tagot. Ha a felhívás eredménytelen marad, az igazolóbizottság az akadályozott tag nélkül jár el.

9. § Az igazolóbizottság tagjait ebbeli minőségükben az 1940: XVIII. tc. 3. §-a szerint közhivatalnokoknak kell tekinteni; őket a hatóság tagjaira vonatkozó büntetőjogi védelem illeti meg.

Az 1914: XLI. tc. 9. §-ának 6. pontjában említett felhatalmazást az igazságügy-miniszter adja meg.

10. § Az igazolóbizottságok működésüket haladéktalanul tartoznak megkezdeni.

11. § Az igazolóbizottság elnöke az igazolási tárgyalás határnapja előtt legalább nyolc nappal az igazolás alá vont közalkalmazottak szolgálati helyen szokásos módon (hírlap, kifüggesztés, kidobolás stb.) közhírré teszi azoknak a közalkalmazottaknak névsorát, akiknek igazolása tárgyában a bizottság határozni fog. Egyúttal felhívja a lakosságot, hogy mindazok, akik az igazolás alá vont közalkalmazottnak olyan magatartásáról vagy cselekedetéről tudnak, amely a magyar nép érdekeit sértette vagy sérti, ezt és az erre vonatkozó bizonyítékokat, a bizottság elnökének szóban vagy írásban haladéktalanul jelentsék be.

A felhívásnak magában kell foglalnia a bizottság elnökének nevét és lakcímét (hivatali címét), ahová a bejelentés küldendő. Figyelmeztetni kell a bejelentőket, hogy az írásbeli bejelentés csak akkor vehető figyelembe, ha a bejelentő nevét és lakcímét is feltünteti. Az elnök a szóbeli bejelentésről jegyzőkönyvet készítet. A jegyzőkönyvet a bejelentést tevőnek alá kell írnia.

Az igazolóbizottságnak tett bejelentés esetében a bejelentő ellen az 1914: XLI. tc. 20. §-ába ütköző cselekmény miatt eljárást indítani nem lehet. Ez a rendelkezés nem érinti a Btk. [1878: V. tc.] XIII. fejezetének alkalmazását.

12. § Az igazoló bizottság elsősorban azoknak az alkalmazottnak igazolása tárgyában határoz, akik az 1945. január 1-én a vörös hadsereg által felszabadított országgrészen teljesítettek szolgálatot. Azokban az országgrészekben, amelyeket e napon a vörös hadsereg még nem szabadított fel, az igazolóbizottság elsősorban a helyükön maradt közalkalmazottak igazolása tárgyában határoz.

Az előző bekezdésben felsorolt közalkalmazottak ügyeivel a bizottság zárt ülésben foglalkozik. Ha az ilyen közalkalmazott ellen bejelentést nem tettek s a bizottság tagjainak egyike sem tud az igazolás alá vont népellenes magatartásáról, az igazolóbizottság az igazolás alá vont közalkalmazottat igazoltnak jelenti ki.

13. § Az igazolóbizottság tárgyaláson bírálja el azoknak a közalkalmazottnak ügyét, akik a vörös hadsereg bevonulása előtt szolgálati helyükről eltávoztak, továbbá a szolgálati helyükön maradt közalkalmazottak ügyét is, ha ezt a bizottság egy tagja a zárt ülésben kívánja. A zárt ülés határnapját az igazolóbizottság elnöke tűzi ki s arról a bizottság tagjait értesíti.

A tárgyalásra utalt ügyekben az elnök a kitűzött határnapra az igazolás alá vontat azzal a figyelmeztetéssel idézi meg, hogy a tárgyalást a távollétében is meg fogják tartani.

14. § A tárgyalásra utalt igazolási ügyeket az elnök a bizottság tagjai között arányosan szétosztja. A bizottság tagjai az igazoló eljárás alá vont személyek felől kötelesek felvilágosításokat beszerezni, az ügy előadójául kijelölt bizottsági tag gondoskodik a lehetőség szerint az igazoló eljárás alá vont közalkalmazott magatartására vonatkozó bizonyítékokról.

A tanukat a tárgyalásra elővezetés terhével kell megidézni.

A szabályszerűen megidézett igazoló eljárás alá vont [személy] meg nem jelenése nem akadály a tárgyalás megtartásának.

Az igazoló eljárás alá vont indokolt akadályoztatása esetén egy ízben kérheti a tárgyalás elhalasztását.

15. § A jelen rendelet 6. és 8. §-ai szerint megalakult bizottság határozatképes, ha a politikai pártok és a szakszervezet által beküldött tagok közül legalább három tag jelen van. Az elnök távollétében a tagok egyike elnököl. Ha a tagok az elnök személyében megegyezni nem tudnak, a legidősebb tag elnököl.

16. § A tárgyalás nyilvános.

A tárgyalást az elnök vezeti. Az igazolási eljárás alá vonthoz és a tanukhoz bármelyik bizottsági tag kérdéseket intézhet. Az igazoló eljárás alá vont a tanukhoz szintén intézhet kérdéseket.

A tanukat kihallgatásuk előtt figyelmeztetni keli, hogy vallomásukat esetleg esküvel vagy fogadalommal kell megerősíteniök, és fel kell őket világosítani a hamis eskü következményei felől.

Az a tanú, aki az igazolóbizottság előtt hamis vallomást tesz, és azt esküvel vagy fogadalommal megerősíti, az 1878: V. tc. 220. §-a szerint büntetendő.

Az eskü szövege a következő: „Én esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy a hozzám intézett kérdésekre az igazat és csakis az igazat vallottam, semmit, amit az ügyre vonatkozóan tudok, el nem hallgattam. Isten engem úgy segítjen.”

A fogadalom szövege a következő: „Én becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy a hozzám intézett kérdésekre az igazat és csakis az igazat vallottam, semmit, amit az ügyre vonatkozóan tudok, el nem hallgattam.”

17. § Nem köteles tanúvallomást tenni az, aki az igazolási eljárás alá vontnak fel- vagy lemenő ágbeli rokona vagy sógora, oldalági rokona unokatestvérig bezárólag, házastársa

vagy jegyese, házastársának testvére, testvérenek házastársa, vagy aki vele örökbefogadói, nevelőszülői, gyámi vagy gondnoki viszonyban van.

18. § A tárgyalás csak tanuk kihallgatása vagy iratok beszerzése végett halasztható el nyolc napnál nem hosszabb időre, feltéve, ha a tanú a bizottság székhelyén idézhető, illetőleg az irat a bizottság székhelyén beszerezhető.

A bizottság megkeresésére folyamatban lévő ügy iratait is haladéktalanul meg kell küldeni.

19. § Az igazoló eljárás alá vont ügye tárgyalására ugyanannál a közhivatalnál működő egy közalkalmazottat vihet magával, aki az ügyre és az eljárás alá vontnak személyére legjobb tudása és lelkiismerete szerint nyilatkozatot tehet.

Az igazolás alá vont a tárgyalásra tanukat állíthat elő és az egyéb bizonyítékait magával viheti. E bizonyítékok felvétele kérdésében a bizottság dönt.

Az igazoló eljárásban védő alkalmazásának nincs helye.

20. § Az igazolóbizottság az 1. §-ban foglaltak figyelembevételével az igazoló eljárás alá vont egész magatartásának gondos megvizsgálása után, szabad meggyőződés alapján állapítja meg, hogy az igazoló eljárás alá vont alkalmas-e arra, hogy a demokratikus népi Magyarországon közszolgálatot teljesítsen.

Az igazolóbizottság a következő határozatokat hozhatja az igazolási eljárás alá vont közalkalmazottra:

1. igazoltnak jelenti ki;
2. közszolgálatban való meghagyása mellett
 - a) megfeddi,
 - b) áthelyezésre ítéli,
 - c) az előlépésből meghatározott időre (legfeljebb öt évre) kizárja,
 - d) vezető állásra alkalmatlannak mondja ki;
3. nyugdíjazását (szabályszerű elbánás alá vonását) rendeli el;
4. állásától megfosztja.

A feddést az elnök azonnal foganatosítja.

Az áthelyezésre ítéltet eredeti szolgálati helyére három éven belül visszahelyezni nem lehet.

A 2. b), 2. c) és 2. d) pontban foglalt büntetéseket külön-külön és együttesen is lehet alkalmazni.

A nyugdíjazás (szabályszerű elbánás) foganatosítása végett a bizottság az igazolási eljárás alá vont hivatali előljáróját keresi meg, aki köteles a szükséges intézkedéseket haladéktalanul megtenni.

Az állásától megfosztott elveszti közszolgálati állását, állásából eredő jogait és igényeit (illetményeit, nyugdíjigényét, nyug- és kegydíját). Az igazolóbizottság különös méltánylást érdemlő esetben kimondhatja, hogy az állásától megfosztott közalkalmazott családtagjait megillető nyugdíjigény továbbra is fennmarad. Ebben az esetben a nyugdíjigény megállapításánál a közalkalmazottat úgy kell tekinteni, mintha a határozat jogerőre emelkedése napján meghalt volna.

Az állásától megfosztott közalkalmazottat közhivatalra egyáltalán nem, magánalkalmazás körében pedig vezető állásra nem lehet többé alkalmazni s közmegbízást nem kaphat.

Az igazoló bizottság indokolt esetben megkeresheti az illetékes rendőrhatalóságot az igazolás alá vontnak rendőrhatalósági őrizet alá helyezése (internálása) iránt.

Ha a bizottság nyomatékossá gyanút lát fennforogni abban a tekintetben, hogy az igazolás alá vont közalkalmazott bűncselekményt követett el, az igazoló eljárás befejezése után az összes iratokat a határozat egy kiadmányával együtt haladéktalanul átteszi az illetékes népügyészséghez. Az áttételről minden esetben értesíti az igazoló eljárás alá vont közalkalmazott hivatali előljáróját.

21. § A bizottság határozatait szótöbbséggel hozza. A két behívott tagnak szavazati joga nincs, döntés előtt azonban őket is meg kell hallgatni. Szavazategyenlőség esetében az az indítvány válik határozattá, amely mellett a Szakszervezeti Tanács által beküldött tag szavazott.

22. § A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell készíteni. Ennek elkészítése a bizottság elnökének feladata, aki ebből a célból jegyző kijelöléséről gondoskodik.

Ha a jegyző a bizottságnak nem tagja, esküt, illetőleg fogadalmat tesz arra, hogy a tárgyaláson történeteket híven jegyzi fel.

A jegyző a tárgyalás menetéről, a tanúk vallomásáról feljegyzéseket készít, és köteles a jegyzőkönyvet feljegyzései alapján két nap alatt elkészíteni. A jegyzőkönyvet az elnök, az ügy előadója s a jegyző írja alá. A bizottság határozatát a bizottság mindegyik tagja aláírja.

23. § A bizottság határozatait írásban közli az igazoló eljárás alá vont személlyel, annak hivatali előljárójával. A hivatali előljáró az illetménymegvonó vagy korlátozó határozat végrehajtásáról köteles gondoskodni.

Az igazolóbizottság jogerős határozata az igazoló eljárás alá vontnak személyi lapjára, illetőleg minősítési táblázatára azonnal feljegyzendő. A feljegyzés foganatosításáért a hivatali előljáró feylelmileg felelős.

A nyugdíjazást (szabályszerű elbánás alá vonást), valamint az állásvesztést kimondó határozatot az igazolóbizottság annak jogerejére való tekintet nélkül haladéktalanul megküldi a közalkalmazott hivatali előljárójának, aki a közalkalmazottat állásától felfüggeszti, az állásától megfosztott illetményeit teljes egészében, a nyugdíjazásra ítélt illetményeinek pedig a nyugdíjat meghaladó részét visszatartja.

24. § Az igazolóbizottságnak nyugdíjazást (szabályszerű elbánás alá vonást) és állásvesztést kimondó határozata ellen az igazoló eljárás alá vont fellebbezéssel élhet a budapesti népbíróshoz.

A határozat ellen az igazolóbizottság jogi képesítésű tagja és a szavazati joggal ugyancsak nem rendelkező másik behívott tagja fellebbezéssel élhet állásvesztés kimondása végett, ha a bizottság az igazolás alá vontat igazoltnak jelentette ki, vagy ha vele szemben állásvesztésnél enyhébb büntetést mondott ki.

A határozat ellen fellebbezéssel élhetnek az igazoló eljárás alá vont és a bizottságnak szavazati joggal nem rendelkező tagjai abból az okból, hogy a határozatot hozó bizottság nem volt szabályszerűen megalakítva, vagy, hogy a bizottság olyan határozatot hozott, amelyet a jelen rendelet nem ismer.

A fellebbezést a határozat kihirdetése után nyomban be kell jelenteni és a bejelentést jegyzőkönyvbe kell foglalni. A fellebbezést az ügy többi irataival együtt 8 nap alatt fel kell terjeszteni a budapesti népbíróshoz, amely az ügyet erre a célra alakult külön tanácsban azonnal tárgyalás alá veszi.

A fellebbezés egyfokú.

A fellebbezési eljárásban nem vehet részt az a tag, aki a fellebbezéssel megtámadott határozatot hozó bizottság tagja volt.

Ha az igazolás alá vont az igazolóbizottság határozatának kihirdetésekor nem volt jelen, részére a határozatot indokolásával együtt kézbesíteni kell. Ebben az esetben az igazolás alá vont a határozat kézbesítésétől számított három napon belül jelenthet be fellebbezést.

A fellebbezés halasztó hatályú.

25. § Az igazolóbizottság jogerős határozatával szemben az igazoló eljárás alá vont újrafelvétellel nem élhet.

Az igazolóbizottság az igazoló eljárás befejezése után az ügy újbóli tárgyalását rendelteti el, ha az igazoló eljárás alá vont személy ellen újabb bejelentés érkezett.

26. § Az igazoló eljárás befejezése után az iratokat a törvényhatóság levéltárában kell elhelyezni.

27. § Az igazolóbizottság beküldött és behívott tagjai, valamint annak jegyzője tárgyalási naponként az igazságügyminiszter által meghatározandó díjazást kapnak az államkincstár terhére.

28. § Az igazoló bizottság a székhelyén kívül is tárgyalhat, ha ezt a célszerűség (tanúk és az igazolási eljárás alá kerülők száma) kívánja. A kiszállás költségei azt a törvényhatóságot (községet) terhelik, amelynek területére az igazolóbizottság kiszállott.

29. § Ez a rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba, rendelkezéseit a folyamatban lévő igazolási ügyekben is alkalmazni kell. A 15/1945. M.E. számú rendelet hatályát veszti.

A jelen rendelet hatálybalépése előtt már megalakított bizottságokat teljes újjáalakítás helyett csupán a jelen rendeletnek megfelelően ki kell egészíteni.

Aki a jelen rendelet hatálybalépése előtt a 15/1945. M.E. számú rendeletnek megfelelő igazoló nyilatkozatot már adott, újabb igazoló nyilatkozatot adni nem köteles.

Nincs helye az eljárás megsemmisítésének, ha a jelen rendelet hatálybalépése előtt hozott határozat a 15/1945. M.E. számú rendeletnek vagy a jelen rendeletnek megfelel.

Budapest, 1945. évi április hó 19. napján. [A kihirdetésének napja: 1945. évi május hó 2. (1945. évi *Magyar Közlöny* 20. szám)]

*

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 3.300/1945. M.E. számú rendelete a szolgálati helyükről eltávozott közalkalmazottak igazolása tárgyában

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által az 1944. évi december hó 22. napján adott felhatalmazás alapján a szolgálati helyükről eltávozott közalkalmazottak igazolása tárgyában a minisztérium a következőket rendeli:

1. § Az a közalkalmazott, aki a vörös hadsereg bevonulása előtt szolgálati helyéről eltávozott, igazoló nyilatkozatában, vagy ha igazoló nyilatkozatát már a jelen rendelet hatálybalépése előtt beadta, az igazolóbizottság tárgyalásán (1.080/1945. M.E. számú rendelet 13. §) köteles nyilatkozni arról, hogy az ország területet az 1944. évi október hó 15. napja után elhagyta-e. Ha a szolgálati helyéről eltávozott közalkalmazott úgy nyilatkozik, hogy az ország területét nem hagyta el, ezt a körülményt egyszersmind kötelezően valószínűsíteni köteles.

2. § Azt a közalkalmazottat, aki az 1944. évi október hó 15. napja után eredeti szolgálati helyéről önként, vagy bár az úgynevezett Szálasi-kormány utasítására, de egyébként személyére nézve egyénileg megállapítható kényszerhelyzet fennállása nélkül távozott el a Duna–Ipoly vonalától nyugatra eső országrészbe – nem értve ide Budapest székesfőváros területét –, ha az igazolóbizottság az eltávozás körülményeiből és a közalkalmazott előző magatartásából azt állapítja meg, hogy az eltávozás oka a közalkalmazott németbarát vagy fasiszta politikai meggyőződése volt, és a közalkalmazott ebből a meggyőződéséből folyóan teljesített kitelepülési helyén a Szálasi-kormánynak szolgálatot, az 1.080/1945. M.E. számú rendelet 20. §-a második bekezdésének 4. pontjában foglalt rendelkezés alkalmazásával meg kell fosztani állásától. Ilyen esetben az említett jogszabály [20. § (2) bekezdése] 1–3. pontjai alkalmazásának nincs helye.

3. § Azt a közalkalmazottat, aki az 1944. évi október hó 15. napja után önként, vagy bár utasításra, de személyre nézve egyénileg jelentkező kényszerhelyzet fennállása nélkül az ország területéről Németország vagy a németek által megszállott valamely más ország területére távozott, az 1.080/1945. M.E. számú rendelet 20. §-a második bekezdésének 4. pontjában foglalt rendelkezés alkalmazásával meg kell fosztani állásától. Az említett jogszabály [20. § (2) bekezdése] 1–3. pontjai alkalmazásának ebben az esetben sincs helye.

4. § A 2., illetőleg a 3. § eseteiben kényszerhelyzet fennállását a közalkalmazott tartozik kötelezően valószínűsíteni. Arra nézve, aki mint katonai vagy munkaszolgálatos kötelékben álló személy, az ország területét zárt alakulattal, abba beosztottként hagyta el, a kényszerhelyzet fennállását vélelmezni kell.

5. § Ha a Németország vagy a németek által megszállott valamely más ország területére távozott közalkalmazott ügyében (3. §) az igazolóbizottság a jelen rendelet hatálybalépése előtt már határozott, az 1.080/1945. M.E. számú rendelet 25. §-a értelmében a közalkalmazott ügyének újbóli tárgyalását kell elrendelni, kivéve, ha a külföldre távozott közalkalmazottat az igazolóbizottság az 1.080/1945. M.E. számú rendelet 20. §-a második bekezdésének 4. pontja értelmében állásától megfosztotta.

6. § A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.
Budapest, 1945. évi június hó 8. napján.

A SZEGEDI IGAZOLÓ BIZOTTSÁGTÓL

316 1945 ig biz sz

HATÁROZAT.

Dr. Veszelszky Dezső t. aki *Apórovan*
 1886. évi február hó 9-én született és a *Szegedi kir. ítélőtábla*
 hivatalból, *üzeménél* *ítélőtábla ideiglenes vezetője* minőségben
 teljesít közszolgálatot, a 15.1945. M. E. sz. rendelet értelmében

igazoltnak

jelentjük ki.

Szegeden, 1945. évi. *március* hó *7-én*.

Dr. Kovács Béla s. d.
 az igazoló bizottság elnöke

Dr. Szemerey István s. d.

Dr. Pálfi György s. d.

Bernáth Imre s. d.

Bill Tóth s. d.

Pálfi László s. d.

az igazoló bizottság tagjai

Berényi László s. d.

A másolatok mellékelve

M. M. M.
Dr. László

Veszelszky Dezső igazolási oklevele

JEGYZETEK

- ¹ A szegedi földbérlőknek választójogot és négy szegedi mandátumot kér a közgyűlés a kormánytól. In: Délmagyarország. 1938. január 30. (23. szám) 3–4. p.; A koldusadó próbaéve. In: Délmagyarország. 1938. január 26. (20. szám) 3. p.
- ² ANTAL TAMÁS: *A Szegedi Királyi Ítélőtábla története 1921 és 1938 között*. = Bíróságtörténeti könyvek. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből III. Budapest–Szeged, 2017. 43–49. p.
- ³ Pécs – Szeged ellen? In: Délmagyarország. 1938. január 20. (15. szám) 1. p.
- ⁴ 1 interpelláció és 12 indítvány a szombati közgyűlés előtt. In: Délmagyarország. 1938. október 6. (215. szám) 4. p.
- ⁵ Még ebben az évben a szegedi ítélőtáblához csatolják a bajai törvényszéket. In: Délmagyarország. 1938. október 25. (231. szám) 3. p.
- ⁶ A szegedi tábla csökkenő ügyforgalmáról beszélt Konczwald Endre elnök a tábla évadnyitó ülésén. In: Délmagyarország. 1939. január 10. (7. szám) 3. p.
- ⁷ Uo.; A szegedi ítélőtábla. In: Délmagyarország. 1939. január 11. (8. szám) 1. p.
- ⁸ Élénk viták a törvényhatóság szombati közgyűlésén. In: Délmagyarország. 1939. június 4. (126. szám) 5–6. p.; A szegedi ítélőtábla. In: Délmagyarország. 1939. június 17. (136. szám) 1. p.
- ⁹ Minden erőmmel azon leszek, hogy a szegedi ítélőtábla területe megnagyobbodjék. In: Délmagyarország. 1939. július 27. (169. szám) 5. p.
- ¹⁰ A szegedi ítélőtábla. In: Délmagyarország. 1939. július 29. (171. szám) 1. p.
- ¹¹ Széles mederben indult meg az 1940. évi városi költségvetés vitája. In: Délmagyarország. 1939. október 17. (236. szám) 3–4. p.
- ¹² Antal István. In: Délmagyarország. 1939. november 25. (268. szám) 5. p.; A bajai törvényszéket önállósítják és a szegedi táblához csatolják. In: Délmagyarország. 1939. november 29. (271. szám) 3. p.
- ¹³ Feliratban tiltakozik a pécsi Kereskedelmi és Iparkamara a bajai törvényszék Szegedhez csatolása ellen. In: Délmagyarország. 1939. december 16. (285. szám) 2. p.
- ¹⁴ „A miniszterelnök teljes mértékben magáévá tette a szegedi tábla megnagyobbításának szükségességét”. In: Délmagyarország. 1940. január 10. (6. szám) 3–4. p.
- ¹⁵ A pécsi ítélőtábla évnyitó ülésén bejelentették a bajai törvényszék Szegedhez csatolását. In: Délmagyarország. 1940. január 16. (11. szám) 3. p.; A Szegedhez csatolt bajai törvényszékért igazságügyi palotát kap kárpótlásul Pécs. In: Délmagyarország. 1940. szeptember 21. (215. szám) 6. p.
- ¹⁶ Két szegedi jubileum. In: Délmagyarország. 1940. március 29. (70. szám) 4. p.
- ¹⁷ Magyar Országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi naplók (a továbbiakban: KHN) 1939–1945, V. kötet, 234. p.
- ¹⁸ Magyar Országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi irományok (a továbbiakban: KHI) 1939–1945, III. kötet, 275. szám. 404–405. p.
- ¹⁹ KHN 1939–1945, V. kötet, 240. p.
- ²⁰ KHN 1939–1945, V. kötet, 241. p.
- ²¹ KHN 1939–1945, V. kötet, 242. p.
- ²² KHN 1939–1945, V. kötet, 242–243. p.
- ²³ KHN 1939–1945, V. kötet, 243. p.
- ²⁴ KHN 1939–1945, V. kötet, 244. p.
- ²⁵ KHN 1939–1945, V. kötet, 501. p.; KHI 1939–1945, IV. kötet, 296. szám, 105. p.
- ²⁶ Magyar Országgyűlés nyomtatványai. Felsőházi naplók (a továbbiakban: FHN) 1939–1945, I. kötet, 313–314. p.
- ²⁷ A m. kir. igazságügyminiszternek 32.200/1940. I.M. számú rendelete az egyes igazságügyi szervezeti rendelkezésekről szóló 1940: XVI. törvénycikk hatálybalépése tárgyában. In: Igazságügyi Közlöny (a továbbiakban: IK) 1940/6. szám. 121. p.
- ²⁸ A m. kir. minisztériumnak 3.800/1940. M.E. számú rendelete egyes kir. járásbíróságok és községek törvénykezési átcsatolása tárgyában. In: IK 1940/6. szám. 121–125. p. (1. melléklet).

- ²⁹ Kitűnő tengeri-, burgonya- és paprikatermés Szegeden. A gazdasági főfelügyelő termésjelentése a közigazgatási bizottság ülésén. In: Délmagyarország. 1940. október 16. (236. szám) 3. p.
- ³⁰ Lásd különösen a m. kir. minisztériumnak 6.100/1941. M.E. számú rendeletét az anyakönyvi közigazgatásra és a házasságkötési eljárásra vonatkozó jogszabályoknak a visszafoglalt délvidéki területen való hatályba léptetése tárgyában. In: IK 1941/8. szám. 320. p. és az e rendelet kiegészítéséről szóló 7.600/1941. M.E. számú rendeletet in: IK 1941/10. szám. 368–369. p.; a m. kir. minisztériumnak 6.140/1941. M.E. számú rendeletét a Délvidéki Földbirtokrendezési Tanács szervezése tárgyában. In: IK 1941/8. szám. 320–321. p.; a m. kir. minisztérium 7.550/1941. M.E. számú rendeletét a személyi és családi jog egyes rendelkezéseinek a visszafoglalt délvidéki területen hatályba léptetése tárgyában. In: IK 1941/10. szám. 363. p.; a m. kir. minisztériumnak 1.930/1942. M.E. számú rendeletét a visszacsatolt délvidéki területeken a társadalombiztosítási bíráskodásra vonatkozó magyar jogszabályok hatálybaléptetése tárgyában. In: IK 1942/3. szám. 73–74. p.; a m. kir. minisztériumnak 2.810/1942. M.E. számú rendeletét a visszacsatolt délvidéki területeken a magyar magánjog hatálybaléptetése tárgyában. In: IK 1942/5. szám melléklete. 193–209. p.
- ³¹ A m. kir. minisztériumnak 5.470/1941. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területre vonatkozó igazságügyi szervezeti rendelkezések tárgyában. In: IK 1941/7. szám. 267–270. p. (1–5. §§); a m. kir. minisztériumnak 5.620/1941. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területen a kir. bíróságok és a kir. ügyészségek működésének megkezdése tárgyában. In: IK 1941/7. szám. 270. p.; a m. kir. minisztériumnak 6.150/1941. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területre vonatkozó igazságügyi szervezeti rendelkezések kiegészítése tárgyában. In: IK 1941/8. szám. 319. p.; a m. kir. minisztériumnak 8.000/1941. M.E. számú rendelete az újvidéki és a zombori kir. törvényszéknek jövődéki büntető bírósági hatáskörrel felruházása tárgyában. In: IK 1941/11. szám. 403. p.; a m. kir. minisztériumnak 610/1942. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területre vonatkozó igazságügyi szervezeti rendelkezések módosítása tárgyában. In: 1942/1. szám. 1. p. Lásd még: NÁNÁSI LÁSZLÓ: *A magyar királyi ügyészség története, 1871–1945*. Budapest, 2011(a). 297–298. p.
- ³² Lásd a hivatkozott 5.470/1941. M.E. számú rendeletet (6–7., 23–24. §§), valamint NÁNÁSI 2011(a), 299–300. p.
- ³³ ANTAL TAMÁS: *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1944. Fejezetek a polgári kor évtizedeiből*. = *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990*, 1. kötet. Budapest, 2018. 309–318. p.
- ³⁴ A m. kir. minisztériumnak 5.480/1941. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területen a polgári peres eljárás és egyes nemperes eljárások szabályozása tárgyában. In: IK 1941/7. szám. 272–282. p. (1–6. §§); a m. kir. minisztériumnak 730/1942. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területen a polgári peres eljárás és egyes nemperes eljárások szabályozásáról szóló 5.480/1941. M. E. számú rendelet kiegészítése tárgyában. In: IK 1942/2. szám. 51. p. Lásd még a m. kir. minisztériumnak 1.990/1942. M.E. számú rendeletét a polgári peres és nemperes eljárásban, valamint a magánjogi kötelezettségek tárgyában a háború következtében szükségessé vált kivételes szabályok megállapításáról. In: IK 1942/3. szám. 65–73. p.
- ³⁵ A m. kir. minisztériumnak 2.360/1942. M.E. számú rendelete az Újvidéken fennállott jugoszláv semmitörvényséknél folyamatban volt polgári peres és nemperes ügyekben eljáró magyar bíróság meghatározása tárgyában. In: IK 1942/4. szám. 105–106. p.
- ³⁶ A m. kir. minisztériumnak 5.490/1941. M.E. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területen a magyar polgári büntetőbíráskodás működésének megkezdése tárgyában. In: IK 1941/7. szám. 293–295. p. (1–15. §§); NÁNÁSI 2011(a), 301. p.
- ³⁷ ANTAL TAMÁS: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között*. = *Bírásgáttörténeti könyvek*. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II. Budapest–Szeged, 2015. 79–91. p.
- ³⁸ A m. kir. igazságügyminiszternek 78.700/1941. I.M. számú rendelete a visszafoglalt délvidéki területen a bírósági és ügyészségi ügyvitel szabályozása tárgyában. In: IK 1941/12. szám. 437. p. Lásd még a m. kir. igazságügyminiszternek 37.300/1942. I.M. számú rendeletét a telekkönyvi forgalomnak a visszacsatolt délvidéki területen megindításával kapcsolatos rendelkezések tárgyában in: IK 1942/5. szám. 173–180. p. és a m. kir. minisztériumnak 2.810/1942. M.E. számú rendeletét a visszacsatolt délvidéki területeken a magyar magánjog hatálybaléptetése tárgyában. In: 1942/5. szám melléklete. 193–209. p. (76. §).
- ³⁹ RUSZOLY JÓZSEF: *A Szegedi Tudományegyetem rövid története*. In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene, 1921–1998*. Szerk.: Dr. Szentirmai László, Dr. Ráczné Dr. Mojzes Katalin. Szeged, 1999. 11–18. p.,

- különösen: 14–15. p., BALOGH ELEMÉR: *Állam- és Jogtudományi Kar, 1921–1998. Oktatás- és kutatástörténet*. In: Uo. 36–72. p., különösen: 62. p.
- ⁴⁰ Szeged nem határváros többé! In: Délmagyarország. 1941. április 16. (85. szám) 5. p.
- ⁴¹ A szegedi ítélőtábla ismét az ország második legnagyobb fellebbviteli fóruma lesz. In: Délmagyarország. 1941. április 17. (86. szám) 3. p.; Délmagyarország teljes egyeteme részére be kell fejezni a szegedi egyetemi építkezéseket. In: Délmagyarország. 1941. április 27. (95. szám) 5. p.
- ⁴² Szily államtitkár Szegeden tárgyal a szegedi egyetem jogikarának visszaállításáról. In: Délmagyarország. 1941. április 29. (96. szám) 3. p.; A szegedi tábla szeptemberben visszaköltözik régi épületébe. In: Délmagyarország. 1941. április 30. (97. szám) 3–4. p.
- ⁴³ Szeptemberre meg kell nyitni a szegedi egyetem jogi fakultását. In: Délmagyarország. 1941. május 1. (98. szám) 3. p.
- ⁴⁴ Az ítélőtábla szeptemberre visszakapja Dugonics-téri épületét. In: Délmagyarország. 1941. május 16. (111. szám) 3. p.; Érdekes és fontos kérdéseket tárgyal Szeged szerdai közgyűlése. In: Délmagyarország. 1941. május 17. (112. szám) 3. p.
- ⁴⁵ Nagy érdeklődés várja a törvényhatóság mai közgyűlését. In: Délmagyarország. 1941. május 21. (115. szám) 5. p.
- ⁴⁶ A közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy feliratban és küldöttségileg kéri kormányzó urunktól és a kormánytól a szegedi egyetem integritásának helyreállítását és az építkezések folytatását. In: Délmagyarország. 1941. május 22. (116. szám) 4. p.
- ⁴⁷ A jövő héten indul Budapestre Szeged monstre egyetem-küldöttsége. In: Délmagyarország. 1941. május 24. (117. szám) 3. p.
- ⁴⁸ A szegedi ítélőtábla és az egyetem központi épülete. In: Délmagyarország. 1941. július 11. (156. szám) 3. p.; Nincs még megegyezés az ítélőtábla és az egyetem központi épülete ügyében. In: Délmagyarország. 1941. július 15. (159. szám) 3. p.
- ⁴⁹ Fontos tárgyalások a szegedi ítélőtábla elhelyezéséről. In: Délmagyarország. 1941. július 29. (171. szám) 3. p.; Kétfélmillió pengőbe kerül a rendőrségi palota. In: Délmagyarország. 1942. június 18. (136. szám) 4. p.
- ⁵⁰ Hóman és Radocsay minisztert Szegedre várják az egyetem és az ítélőtábla ügyében való döntés végett. In: Délmagyarország. 1941. október 3. (225. szám) 3. p.; Rövidesen folytatják az egyetem és a tábla ügyében megkezdett tanácskozásokat. In: Délmagyarország. 1941. október 4. (226. szám) 5. p.
- ⁵¹ Kisgyűlési indítvány az egyetem jogikarának visszaállítására. In: Délmagyarország. 1941. október 28. (246. szám) 3–4. p.; A törvényhatósági közgyűlés felirata Hóman kultuszminiszterhez. In: Délmagyarország. 1942. március 25. (69. szám) 2. p.
- ⁵² Egy év alatt megháromszorozódott a szegedi ítélőtábla forgalma. In: Délmagyarország. 1942. május 1. (98. szám) 3. p.
- ⁵³ Uo.
- ⁵⁴ Csak 1943-ban lehet szó a szegedi egyetem jogikarának visszaállításáról. In: Délmagyarország. 1942. május 30. (121. szám) 3. p.
- ⁵⁵ Jövőre visszakapja Szeged a jogi kart és felépítik az egyetem új központi épületét. In: Délmagyarország. 1942. július 12. (156. szám) 3–4. p.; „A városnak áldozatot kell vállalnia az egyetem továbbfejlesztésénél”. In: Délmagyarország. 1942. július 18. (161. szám) 3–4. p.
- ⁵⁶ Tonelli Sándor: Horthy Miklós egyeteme. In: Délmagyarország. 1940. szeptember 12. (207. szám) 3–4. p.
- ⁵⁷ Megkezdik a táblai segédhivatalok és az irattár átköltöztetését a központi egyetem épületébe. In: Délmagyarország. 1942. július 24. (166. szám) 3. p.
- ⁵⁸ 20.000 pengőbe kerül a központi egyetem második emeletének rendbehozása. In: Délmagyarország. 1942. szeptember 1. (197. szám) 5. p.
- ⁵⁹ Szeged egyeteme. In: Délmagyarország. 1942. december 20. (289. szám) 5. p.
- ⁶⁰ Az egyetemi épületbe költöznek vissza a tábla büntetőtanácsai. In: Délmagyarország. 1943. február 26. (46. szám) 2. p.
- ⁶¹ Az egyetemi építkezések megkezdéséről egyelőre nem lehet szó. In: Délmagyarország. 1943. március 14. (60. szám) 3–4. p.

- ⁶² A Délvidék visszacsatolása és a háborús viszonyok következtében a tábla munkája háromszorosára emelkedett. In: Délmagyarország. 1943. január 24. (19. szám) 3–4. p. A bűnözés tényleges alakulásáról lásd: NÁNÁSI 2011(a), 315–328. p.
- ⁶³ Évnyitó teljes ülés az ítélőtáblán és a törvényszéken. In: Délmagyarország. 1944. január 19. (14. szám) 6. p.; Az ítélőtábla ügyforgalma csökkent, a törvényszéké emelkedett az elmúlt esztendőben. In: Délmagyarország. 1944. január 20. (15. szám) 3. p.; ANTAL 2018, 315. p.
- ⁶⁴ Horgost törvénykezéssé Szegedhez csatolták. In: Délmagyarország. 1943. április 4. (76. szám) 3. p.
- ⁶⁵ Május elsején nyugalomba vonul Konczwald Endre dr., a tábla elnöke. In: Délmagyarország. 1939. április 29. (97. szám) 3. p.; Meleg szeretettel búcsúztatták Konczwald Endre dr. táblai elnököt az ítélőtábla teljes ülésén. In: Délmagyarország. 1939. április 30. (98. szám) 3. p.; Szombaton este [...]. In: Délmagyarország. 1939. május 7. (104. szám) 7. p.
- ⁶⁶ Konczwald Endre kitüntetése. In: Délmagyarország. 1939. június 16. (135. szám) 6. p. Lásd még: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *A Szegedi Törvényszék története, II. Szemelvények a Szegedi Törvényszék bírának életéből*. Szeged, 2015. 24. p.
- ⁶⁷ Muntyán István dr.: a szegedi ítélőtábla új elnöke. In: Délmagyarország. 1939. május 4. (101. szám) 3. p.; Muntyán István halála. In: Délmagyarország. 1943. augusztus 18. (186. szám) 3. p.
- ⁶⁸ Muntyán István. In: Délmagyarország. 1939. május 6. (103. szám) 1. p.
- ⁶⁹ Ünnepi ülésen iktatták be táblaelnöki méltóságába Muntyán Istvánt. In: Délmagyarország. 1939. május 7. (104. szám) 5. p.
- ⁷⁰ Nyugalomba vonult Muntyán István dr. ítélőtáblai elnök. In: Délmagyarország. 1939. június 23. (141. szám) 3. p.; HOMOKI-NAGY 2015, 29. p.
- ⁷¹ Minden örömmel azon leszek, hogy a szegedi ítélőtábla területe megnagyobbodjék – mondta székfoglaló beszédében Falkay Gyula dr. a szegedi ítélőtábla új elnöke. In: Délmagyarország. 1939. július 27. (169. szám) 5. p.
- ⁷² Uo.
- ⁷³ Változások az ítélőtábla őszi tanácsbeosztásában. In: Délmagyarország. 1939. szeptember 16. (211. szám) 5. p.; Elemy Sándor tanácselnöki eskütetele az ítélőtáblán. In: Délmagyarország. 1939. november 9. (254. szám) 6. p.
- ⁷⁴ Pl.: Az ítélőtábla beiktatta táblabírói székébe dr. Molnár Józsefet. In: Délmagyarország. 1938. szeptember 2. (187. szám) 5. p.; Schwepler János dr. – ítélőtáblai bíró. In: Délmagyarország. 1939. június 1. (123. szám) 4. p.; Közzétették az igazságügyi kinevezéseket. In: Délmagyarország. 1940. január 6. (4. szám) 4. p.; Juhász István dr. kúriai bírói kinevezése. In: Délmagyarország. 1940. január 10. (6. szám) 5. p.; Új táblabírák. [Sáray Lajos, Szűts László] In: Délmagyarország. 1940. június 4. (124. szám) 6. p.; Szombaton tárgyalt utoljára a törvényszéken Sáray Lajos táblabíró. In: Délmagyarország. 1940. június 23. (141. szám) 7. p.; A szegedi ítélőtábla új elnöki titkára: dr. Dely Károly. In: Délmagyarország. 1940. december 21. (284. szám) 6. p.; stb.
- ⁷⁵ „Magyar bírói sors az, hogy elismerésre alig talál”. In: Délmagyarország. 1938. június 29. (143. szám) 2. p.
- ⁷⁶ Négy évtized a bírói hivatás szolgálatában. In: Délmagyarország. 1938. július 1. (144. szám) 6. p.
- ⁷⁷ Kovács Rókus ítélőtáblai tanácselnök nyugalomba vonult. In: Délmagyarország. 1939. október 15. (259. szám) 5. p.
- ⁷⁸ Nyugalomba vonul Láng-Miticzky Ernő. In: Délmagyarország. 1939. december 28. (293. szám) 5. p.
- ⁷⁹ Pókai Elek halála. In: Délmagyarország. 1943. február 13. (35. szám) 5. p.
- ⁸⁰ Eltemették Viktor István ítélőtáblai bírót. In: Délmagyarország. 1943. március 27. (69. szám) 6. p.
- ⁸¹ Eltemették Gömöry Andor törvényszéki tanácselnököt. In: Délmagyarország. 1943. április 17. (87. szám) 6. p.; HOMOKI-NAGY 2015, 31. p.
- ⁸² Keszthelyi Béla táblabíró halála. In: Délmagyarország. 1943. július 15. (157. szám) 4. p.; Eltemették Keszthelyi Béla táblai bírót. In: Délmagyarország. 1943. július 16. (158. szám) 2. p.
- ⁸³ Nagy Antal ny. táblai tanácselnök elhunyt. In: Délmagyarország. 1943. július 28. (168. szám) 6. p.
- ⁸⁴ Muntyán István halála. In: Délmagyarország. 1943. augusztus 18. (186. szám) 3. p.; Muntyán István temetése. In: Délmagyarország. 1943. augusztus 20. (188. szám) 6. p.
- ⁸⁵ Emlékek Muntyán Istvánról, egy letűnt napsugaras kor nagy egyéniségéről. In: Délmagyarország. 1943. augusztus 19. (187. szám) 5. p.

- ⁸⁶ HABERMANN GUSZTÁV: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez*. = Tanulmányok Csongrád megye történetéből, XIX. Szeged, 1992. 40. p.; HOMOKI-NAGY 2015, 25. p.
- ⁸⁷ Curry Richárd a szegedi törvényszék új elnöke. In: Délmagyarország. 1943. szeptember 26. (218. szám) 3. p.; HOMOKI-NAGY 2015, 25. p.
- ⁸⁸ BLAZOVICH LÁSZLÓ: *Szeged rövid története*. = Dél-alföldi évszázadok 21. Szeged, 2005. 158. p.
- ⁸⁹ RÉVÉSZ BÉLA: *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1944–1990*. I. kötet. Budapest, 2016. 39–55. p.
- ⁹⁰ RÉVÉSZ BÉLA: *Az Igazságügyi Minisztérium története (1944–1990). A pártirányítás évtizedei*. = Az Igazságügyi Minisztérium története (1867–1990) 2. kötet. Budapest, 2018. 80–86. p.
- ⁹¹ Átfogó irodalomként lásd: CSIZMADIA ANDOR: *A nemzeti bizottságok állami tevékenysége (1944–1949)*. Budapest, 1968., Uő.: *A forradalmi jogalkotás 1944–1945-ben (A nemzeti bizottságok jogalkotó tevékenysége)*. In: Jogtudományi Közlöny. 1964/4. szám. 187–196. p., Uő.: *A nemzeti bizottságok létrejötte és jogállása 1944–45-ben*. Budapest, 1960.; BALÁZS BÉLA: *A nemzeti bizottságok szerepe népi demokráciánk létrejöttében*. Budapest, 1955. A helyiről lásd: RUSZOLY JÓZSEF: *A Szegedi Nemzeti Bizottság kezdeteiről és Uő.: A Szegedi Nemzeti Bizottság 1945 elején*. Mindkettő in: Uő: A Város és polgára. Válogatott írások Szegedről. Szeged, 1999. 85–96. p.
- ⁹² NÁNÁSI LÁSZLÓ: *A magyarországi népbíráskodás joganyaga, 1945–1950*. In: Gyenesi József (szerk.): *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás. Népbíráskodás-történeti tanulmányok*. Kecskemét, 2011(b). 6–55. p., Uő.: *A jogrend szolgálatában: Váry Albert élete és működése, 1875–1953*. Budapest, 2015. 157–173. p.
- ⁹³ RUSZOLY JÓZSEF: *A Szegedi Nemzeti Bizottság részvétele a demokratikus államhatalom gyakorlásában (1944. december – 1945. január)*. In: Uő.: „és így is a mi korunk”. Írások és források Magyarország alkotmánytörténetéhez, 1944–1949. Budapest, 2006. 11–31. p. (A szegedi népbírói rendelethez: 21–31. p.)
- ⁹⁴ Két év alatt mindössze 371 fasisztát ítélték el a szegedi népbíráskodás területén. In: Délmagyarország. 1946. december 25. (291. szám) 5. p.
- ⁹⁵ FARKAS CSABA: *A szegedi népbíráskodás működésének politikai körülményei és jellegzetességei*. In: Gyenesi József (szerk.): *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás. Népbíráskodás-történeti tanulmányok*. Kecskemét, 2011. 88–99. p.
- ⁹⁶ Gerő Ernő: Követeljük, hogy a Kisgazdapárt teremtsen rendet a soraiban. In: Délmagyarország. 1946. december 10. (278. szám) 1. p.
- ⁹⁷ A magyar köztársaság kormányának 6.800/1946. M.E. számú rendelete a nyugellátásoknak az államháztartás egyensúlyának helyreállítására érdekében szükséges korlátozása tárgyában (5. §). In: Magyar Közlöny. 1946/133. szám. 1–2. p.
- ⁹⁸ ROKOLYA GÁBOR: *Leszámolás a polgári közjegyzőkkel (1945–1956)*. In: FORVM. Acta Jur. et Pol. Szeged. 2017/1. szám. 83–97. p., ide különösen: 83–90. p.
- ⁹⁹ Magyar Országgyűlés irományai (a továbbiakban: OGYI) 1947–1949, 1. kötet, 91. szám, 487–488. p.
- ¹⁰⁰ OGYI 1947–1949, 1. kötet, 93. szám, 497–499. p.
- ¹⁰¹ OGYI 1947–1949, 1. kötet, 93. szám, 500–501. p.
- ¹⁰² Magyar Országgyűlés naplói (a továbbiakban: OGYN) 1947–1949, 3. kötet, 1220–1221. hasáb.
- ¹⁰³ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1222–1223. hasáb.
- ¹⁰⁴ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1224. hasáb.
- ¹⁰⁵ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1225–1226. hasáb.
- ¹⁰⁶ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1227–1230. hasáb.
- ¹⁰⁷ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1242–1244. hasáb.
- ¹⁰⁸ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1245–1246. hasáb.
- ¹⁰⁹ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1246–1247. hasáb. A bírák fegyelmi felelősségének polgári kori szegedi gyakorlatát részletesen elemzi HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján*. In: FORVM. Acta Jur. et Pol. Szeged. 2017/1. szám. 45–68. p.
- ¹¹⁰ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1248. hasáb.
- ¹¹¹ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1249., 1251. hasáb.
- ¹¹² Anélkül, hogy további részletekbe bocsátkoznánk, röviden összefoglaljuk a vita ezután következő részét. Ebben Alvinczy Imre demokrata párti képviselő fejtette ki ellenvéleményét a javaslat állítólagos demokratikus voltával szemben, hivatkozva arra, miszerint a világháborút követően a magyar bírói és ügyész kar „hihetetlen

áldozatkészséggel és kötelességérzettel látott munkához és teljesítette feladatát”, ezért nem érdemelte azt a bánásmódot, ami a javaslatban kifejezésre jutott. A hatalmi ágak elválasztásának tana szempontjából szintén opponálta azokat a hatásköröket, amelyeket az igazságügy-miniszternek adni szándékoztak. Halász Aladár és a Radikális Párt azonban a bírói függetlenséget csupán egyfajta tabunak, fétisnek minősítette, ezért, Alvinczyvel szemben, támogatta a törvényjavaslatot, ugyanakkor lényegesen mérsékeltebbben közelítette meg a problémát, mint a kommunista képviselők, nyomtatékosan megjegyezve, hogy a magyar bírói kar nem általában állt szemben az 1945 óta tartó „forradalommal” s a népi demokráciával, hanem csak annak egyes tagjai – tehát a generális megfélemlítés nem lehetett helyes intenciója a jogalkotónak. OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1255–1268. hasáb.

¹¹³ OGYN 1947–1949, 3. kötet, 1268–1273. hasáb.

¹¹⁴ ANTAL TAMÁS: *A munkaügyi bíráskodás történetének kezdetei Szegeden (1918–1920)*. In: Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Hajdú József. = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LXXIX. Szeged, 2016. 13–19. p.

¹¹⁵ A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 73/1950. (III. 11.) M.T. számú rendelete a Népbíróóságok Országos Tanácsának megszüntetése tárgyában. In: IK 1950/3. 94. p.

¹¹⁶ Megválasztották a szegedi bíróságok népi ülnökeit. In: Délmagyarország. 1950. március 18. (65. sz.) 3. p.

¹¹⁷ Letették az esküt a bíróság népi ülnökei. In: Délmagyarország. 1950. április 2. (78. szám) 9. p.

¹¹⁸ Elfogadta az országgyűlés az új büntetőtörvénykönyvről szóló törvényt. In: Délmagyarország. 1950. május 13. (110. szám.) 2. p.

¹¹⁹ OGYI 1947–1949, 3. kötet, 217. szám, 379. p.

¹²⁰ OGYI 1947–1949, 3. kötet, 217. szám, 382. p.

¹²¹ OGYI 1947–1949, 4. kötet, 227. szám, 90. p.

¹²² OGYN 1947–1949, 5. kötet, 179–180. hasáb.

¹²³ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 180. hasáb.

¹²⁴ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 181–182. hasáb.

¹²⁵ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 183–184. hasáb.

¹²⁶ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 185. hasáb.

¹²⁷ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 186. hasáb.

¹²⁸ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 188. hasáb.

¹²⁹ „A bíráskodás fogalmi eleme, kritériuma nem az, hogy a bíráskodást rendes bíróság, tehát egy külön szervezett bíróság vagy pedig a közigazgatási hatóság valamelyik szerve végzi. A bíráskodás fogalmi eleme az, hogy a magánfél és a közigazgatási hatóság között keletkezett jogvita ne diszkrecionálisan, tehát célszerűségi szempontok vagy egyéni megítélés szerint, hanem a jogszabályok helyes értelmezése útján kerüljön eldöntésre”. Ezek alapján a létesíteni szándékolt döntőbizottságokat a közigazgatási szervezetbe integrált kvázi bíróságoknak fogta fel, az eljárási szabályait pedig megalkothatónak látta oly módon, hogy ugyanolyan pártatlansággal bírálják el az ügyeket, miként az addig történt. Arról azonban hallgatott a felszólaló, hogy a közigazgatási bíráskodás és a *contentieu* nem csupán a pénzügyi kérdésekre irányulhatott. Az ötvenkét éve fennálló rendszer legnagyobb hibájául a hátralekötök számának magas voltát jelölte meg, azzal azonban adós maradt az érvelésében, hogy miért nem az alsó fokú fórumok kialakításával töreksenek ezen változtatni. OGYN 1947–1949, 5. kötet, 189–190. hasáb. Lásd még: MARTONYI JÁNOS: *A közigazgatási bíráskodás és legújabbkori fejlődése*. = Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet, 8. Budapest, 1932., Uő.: *A közigazgatási bíráskodás bevezetése, szervezete és hatékonysága Magyarországon (1867–1949)*. In: Acta Jur. et Pol. Szeged. Tom. XX., Fasc. 2. (Szeged, 1973); STIPTA ISTVÁN: *A pénzügyi közigazgatási bíráskodás hazai története*. In: Acta Jur. et Pol. Szeged. Tom. LII., Fasc. 9. (Szeged, 1997), Uő.: *A közigazgatási bíráskodás történeti modelljei*. In: Jogtörténeti Szemle. 2015/3. szám, különsz. 40–45. p., Uő.: *A pénzügyi közigazgatási bíróság archontológiája*. In: FORVM. Acta Jur. et Pol. Szeged. 2017/1. szám. 99–135. p.

¹³⁰ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 191. hasáb.

¹³¹ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 192–193. hasáb.

¹³² OGYN 1947–1949, 5. kötet, 194. hasáb.

¹³³ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 197–198. hasáb.

¹³⁴ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 199. hasáb.

¹³⁵ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 200. hasáb.

¹³⁶ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 15/1945. M.E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. In: IK 1945. 2–5. p.; az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1.080/1945. M.E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. In: IK 1945. 59–63. p.

¹³⁷ A magyar köztársaság kormányának 10.000/1947. számú rendelete az igazoló eljárások tárgyában. In: IK 1947/8. szám. 266–269. p.; az igazoló eljárások tárgyában kibocsátott 10.000/1947. Korm. számú rendelet alapján megalakított igazolóbizottságok székhelye, száma és illetékességi körének közzététele. In: IK 1948/2. szám. 81–83. p.; a magyar köztársaság kormányának 2.600/1948. Korm. számú rendelete az igazoló eljárásokra vonatkozó jogszabályok újabb módosítása tárgyában. In: IK 1948/3. szám. 97–98. p.; a magyar köztársaság kormányának 2.890/1948. Korm. számú rendelete az igazoló eljárás során állásukból felfüggesztett egyes magánalkalmazottak szolgálati járandóságának korlátozása tárgyában. In: IK 1948/3. szám. 101–102. p.; az igazságügyminiszter 30.000/1948. I.M. számú rendelete az igazoló eljárásokról szóló 10.000/1947. Korm. számú rendelet 12. §-ának végrehajtása tárgyában. In: IK 1948/3. szám. 104. p.; a magyar köztársaság kormányának 6.730/1948. Korm. számú rendelete az igazoló eljárás költségeinek és az igazolóbizottsági tagok napi-díjának szabályozása tárgyában. In: IK 1948/6. szám. 322. p.; a nemzeti kormány 10/1946. M.E. számú rendelete a Nyugatra távozott személyek igazolása tárgyában. In: MK 1946/3. szám. 2. p.; a magyar köztársaság kormányának 3.900/1948. Korm. számú rendelete a nyugatra távozott személyek igazolásáról szóló 10/1946. M.E. számú, valamint az igazoló eljárásokról szóló 10.000/1947. Korm. számú rendelet kiegészítése tárgyában. In: 1948/75. szám. 749. p.

¹³⁸ A népbíráskodásról szóló 81/1945. M.E. számú és az ezt kiegészítő 1440/1945. M.E. számú rendelet szövege és magyarázata. Szerk.: RIES ISTVÁN, MAJOR ÁKOS. Budapest, 1945. 63–67. p. (E rendeleteket az 1945. évi VII. tc. törvényerőre emelte. Lásd még: IK 1945. 9–16. p., 54–59. p.)

¹³⁹ A magyar köztársaság kormányának 11.200/1948. Korm. számú rendelete az igazoló eljárások befejezése tárgyában. In: IK 1948/10. szám. 530. p.; NÁNÁSI 2011(b), 28–29. p., 40–41. p.

¹⁴⁰ A magyar köztársaság kormányának 5.000/1946. M.E. számú rendelete az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezések tárgyában. In: Magyar Közlöny. 1946. május 19. (113. szám) 1–2. p.; a magyar köztársaság kormányának 5.700/1946. M.E. számú rendelete az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről szóló 5.000/1946. M.E. számú rendelet végrehajtása tárgyában. In: Magyar Közlöny. 1946. május 26. (119. szám) 1–3. p.

¹⁴¹ RÉVÉSZ 2016, 143–152. p.; NÁNÁSI 2011(b), 28–29. p., 51. p.

¹⁴² Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 16/1945. M.E. számú rendelete a közalkalmazottak szolgáltatásra való jelentkezési kötelezettségéről. In: IK 1945. 5. p.; a minisztériumnak 77/1945. M.E. számú rendelete a 15/1945. és 16/1945. M.E. számú rendeletek kiegészítése tárgyában. In: IK 1945. 7–8. p.; az igazságügyminiszternek 45.010/1945. I.M. számú rendelete az ítélőbírák eskütételéről. In: IK 1945. 6–7. p.

¹⁴³ Valentiny Ágoston igazságügyminiszter Szegeden. In: Délmagyarország. 1945. február 1. (25. szám) 3. p.

¹⁴⁴ Megkezdtek a szegedi bírói kar tagjainak igazolását. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 11. (181. szám) 3. p. – A szegedi III. számú igazoló bizottság összetétele általában az alábbi volt: Gara Pál (elnök), Torlai Artúr, Tombácz Lajos, Komáromi István, Farkas József, Robiczek Pál, dr. Basch Béla (tagok).

¹⁴⁵ Hirdetmény. In: Délmagyarország. 1945. február 24. (44. szám) 4. p., február 26. (46. szám) 4. p., március 7. (53. szám) 4. p.

¹⁴⁶ RUSZOLY 1999, 89–91. p.; Meg kell kezdenünk programunk megvalósítását. In: Délmagyarország. 1944. december 10. (új 18. szám) 3. p. (A „Nemzetvédelmi Kereszt” állami kitüntetést Horthy Miklós kormányzó a következő indokkal alapította 1940 decemberében: „E kitüntetést azoknak óhajtom adományozni, akik akár a magyarországi kommunizmus súlyos megpróbáltatásainak idejében, akár a hazánktól elszakított és utóbb a Szent Koronához visszatért területeken az idegen megszállás nehéz éveit alatt törhetetlen magyar hittel küzdöttek a hazánkat megcsönkítő és a magyar nemzet gyengítésére törekvő erőkkel szemben, s a magyarság és Magyarország fennmaradása érdekében életük kockáztatásával önfeláldozó magatartást tanúsítottak”. In: Magyarországi Rendeletek Tára 1940. Budapest, 1941. 3149–3150. p.)

¹⁴⁷ BLAZOVICH 2005, 188. p.; A város házikezelésbe vette a mozikat, megszervezi a közmunkát, felülvizsgálja az iparendelvényeket és pártközi bizottság elé viszi a politikai bűnösök ügyét. Dr. Valentiny Ágoston nyilatkozata. In: Délmagyarország. 1944. december 7. (új 16. szám) 3. p.

¹⁴⁸ A szegedi bíróságokon is megindult a munka. In: Délmagyarország. 1944. december 5. (új 14. szám) 7. p.; Panasznapok a járásbíróiágon. In: Délmagyarország. 1944. december 7. (új 16. szám) 4. p.

- ¹⁴⁹ Magyar Országos Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (= CSML), XVII. 404. 66–67. A Szegedi Igazoló Bizottság mutatói és dokumentumai (a továbbiakban: CSML IB). 316. számú ügy iratai.
- ¹⁵⁰ CSML IB. 5587. számú ügy iratai.
- ¹⁵¹ CSML IB. 6195. számú ügy iratai; ANTAL 2016, 15–18. p.
- ¹⁵² CSML IB. 7430. számú ügy iratai.
- ¹⁵³ SZABÓ IMRE: *Előszó*. In: Ius et legitimatio. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Szabó Imre. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 23. Szeged, 2008. 7–8. p.
- ¹⁵⁴ CSML IB. 7545. számú ügy iratai.
- ¹⁵⁵ CSML IB. 7939. számú ügy iratai.
- ¹⁵⁶ CSML IB. 8089. számú ügy iratai.
- ¹⁵⁷ CSML IB. 8306. számú ügy iratai.
- ¹⁵⁸ CSML IB. 8382. számú ügy iratai.
- ¹⁵⁹ CSML IB. 8695. számú ügy iratai.
- ¹⁶⁰ CSML XXV. 8. A Szegedi Népbíróság fellebbezési tanácsának dokumentumai. 597/1945/6. számú határozat; A népbíróság igazolta dr. Szücs László táblabíró. In: Délmagyarország. 1945. október 10. (228. szám) 3. p.
- ¹⁶¹ CSML IB. 8923. számú ügy iratai.
- ¹⁶² CSML IB. 9218. számú ügy iratai.
- ¹⁶³ CSML IB. 9600. számú ügy iratai.
- ¹⁶⁴ CSML IB. 9634. számú ügy iratai.
- ¹⁶⁵ CSML IB. 10.240. számú ügy iratai; Bírák az igazoló bizottság előtt. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 23. (189. szám) 3. p.
- ¹⁶⁶ CSML IB. 11.830. számú ügy iratai
- ¹⁶⁷ CSML XXV. 8. A Szegedi Népbíróság fellebbezési tanácsának dokumentumai. 1089/1945/5. számú határozat.
- ¹⁶⁸ CSML IB. 11.933. számú ügy iratai.
- ¹⁶⁹ CSML IB. 13.585. számú ügy iratai.
- ¹⁷⁰ CSML IB. 14.197. számú ügy iratai.
- ¹⁷¹ CSML IB. 14.629. számú ügy iratai.
- ¹⁷² CSML IB. 6736. számú ügy iratai; Halálozás. In: Délmagyarország. 1945. február 27. (46. szám) 3. p.
- ¹⁷³ CSML IB. 14.746. számú ügy iratai; Orvosok, köztisztviselők és bankhivatalnokok az igazoló bizottság előtt. In: Délmagyarország. 1945. december 30. (294. szám) 2. p.
- ¹⁷⁴ Falkay Gyula dr. életrajza. In: Délmagyarország. 1939. július 27. (169. szám) 5. p.
- ¹⁷⁵ RUSZOLY JÓZSEF: *Dettre János és kora*. = Szegedi arccélek 3. Szeged, 1994. 235–236. p.; MOLNÁR JUDIT: *Háborús és népellenes bűnösök a szegedi népbíróság előtt*. In: Juhász Krisztina (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi tanulmánykötete*. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 75. Szeged, 2018. 155–167. p.; TAMASI MIHÁLY: *A város társadalma*. In: Szeged története 5. 1945–1990. Szerk.: Blazovich László. Szeged, 2010. 218–219. p.
- ¹⁷⁶ ANTAL 2017, 78. p., 124. p., 143. p.
- ¹⁷⁷ A népgyűzség szabadlára helyezte, a rendőrség internálta [...]. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 29. (194. szám) 2. p.
- ¹⁷⁸ SCHWEITZER GÁBOR: „Búcsú a magyar zsidó bírától”. *Az 1939. évi IV. tc. és ami utána következett*. In: Kései főhajtás. A holokauszt jogász áldozatai. Szerk.: Kovács M. Mária. Budapest, 2016. 69–83. p.
- ¹⁷⁹ CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Jegyzőkönyv, 1945. szeptember 3.).
- ¹⁸⁰ CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Jegyzőkönyv, 1945. szeptember 7.).
- ¹⁸¹ CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Farkas István bizottsági elnök bejelentése, 1945. augusztus 16.).
- ¹⁸² CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Kisérőirat a szegedi ítélőtábla elnökétől, 1945. október 12.).
- ¹⁸³ CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Az igazoló bizottság határozata, 1945. október 24.).
- ¹⁸⁴ CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Az igazoló bizottság határozata, 1945. október 24.).
- ¹⁸⁵ Letartóztatták Falkai Fuchs Gyulát. In: Délmagyarország. 1945. október 27. (244. szám) 3. p.
- ¹⁸⁶ CSML IB. 12.017. számú ügy iratai (Iratok, 1945. október 29., november 5.).

- ¹⁸⁷ Dr. Falkay Gyula volt táblaelnök háborús és népellenes bűnügye. In: Délmagyarország. 1946. november 22. (263. szám) 3. p.; Falkai Gyula volt táblaelnököt egyévi börtönre ítélték háborús és népellenes beszédei miatt. In: Délmagyarország. 1946. november 26. (266. szám) 4. p.
- ¹⁸⁸ CSML XXV. 8. A Szegedi Népbíróság iratai. NB 1215/1945. (NOT I.2091/1947/15. számú határozat)
- ¹⁸⁹ CSML IB. 7916. számú ügy iratai.
- ¹⁹⁰ A szegedi politikai rendőrség letartóztatta dr. Putnoky Miklós és dr. Újvári István törvényszéki bírakat. In: Délmagyarország. 1945. április 23. (90. szám) 2. p.; Paraszky Gyula, a törvényszék volt elnöke a szegedi rendőrség foglya. In: Délmagyarország. 1945. május 26. (117. szám) 2. p.
- ¹⁹¹ Hogyan végezték ki 1941-ben Kiss Ernőt és Gaisin Grozdát a Csillagbörtön udvarán. In: Délmagyarország. 1945. május 1. (97. szám) 7. p. Lásd még: A statáriális bíróság halálra ítélte az egyik újvidéki robbantó leányt [...]. In: Délmagyarország. 1941. október 4. (226. szám) 3–5. p.
- ¹⁹² Polónyi elvtárs beszél a népgyűzség rohammunkájáról, amely kifelé cammogásnak látszik. In: Délmagyarország. 1945. szeptember 18. (209. szám) 3. p.; Az igazságügyminisztériumban döntenek Tarajossy és társai ügyében. In: Délmagyarország. 1945. október 18. (236. szám) 1. p.
- ¹⁹³ Szabotál a népbírósági bürokrácia? In: Délmagyarország. 1945. október 19. (237. szám) 4. p.; A népbíróság szabadlára helyezte, az ügyzség internálta Paraszky Gyulát. In: Délmagyarország. 1945. november 18. (261. szám) 5. p.
- ¹⁹⁴ Nem a letartóztatás, hanem az első főtárgyalás napjától számít az előzetes fogvatartás hat hónapja. In: Délmagyarország. 1945. október 21. (239. szám) 7. p. Vö. az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1.440/1945. M.E. számú rendeletével a 81/1945. M.E. számú rendelet módosítása és kiegészítése tárgyában. In: IK 1945. 54–59. p. (17. §)!
- ¹⁹⁵ A népbíróságok országos tanácsa szabadlára helyezte Putnoky Miklóst és Újvári Istvánt. In: Délmagyarország. 1945. november 27. (268. szám) 4. p.
- ¹⁹⁶ Továbbra is előzetes letartóztatásban maradt Paraszky Gyula. In: Délmagyarország. 1945. november 20. (262. szám) 2. p.
- ¹⁹⁷ Letartóztatták dr. Tarajossy Bélát, a szegedi ügyzség volt fasiszta elnökét. In: Délmagyarország. 1945. október 10. (228. szám) 2. p.
- ¹⁹⁸ CSML IB. 7916. számú ügy iratai.
- ¹⁹⁹ Megérkezett Szegedre az igazságügyi B-lista. In: Délmagyarország. 1946. augusztus 27. (193. szám) 2. p.
- ²⁰⁰ CSML IB. 9599. számú ügy iratai.
- ²⁰¹ CSML IB. 14.016. számú ügy iratai.
- ²⁰² CSML XXV. 8. A Szegedi Népbíróság fellebbezési tanácsának dokumentumai. 23/1946/5. számú határozat; Végső fokon állásvesztésre ítélte a népbíróság Szarvas János táblabíró. In: Délmagyarország. 1946. február 14. (37. szám) 3. p.
- ²⁰³ CSML IB. 9217. számú ügy iratai.
- ²⁰⁴ A politikai rendőrség letartóztatta Sáray Lajos ítélőtáblai bírót. In: Délmagyarország. 1945. július 24. (165. szám) 3. p. E témához lásd még: GERGELY FERENC – KISS GYÖRGY: *Horthy leventéi. A leventeintézmény története*. Budapest, 1976. 275–281. p.
- ²⁰⁵ Megérkezett Szegedre az igazságügyi B-lista. In: Délmagyarország. 1946. augusztus 27. (193. szám) 2. p.
- ²⁰⁶ HOMOKI-NAGY 2015, 33. p.
- ²⁰⁷ CSML IB. 12.949. számú ügy iratai.
- ²⁰⁸ CSML XXV. 8. A Szegedi Népbíróság fellebbezési tanácsának dokumentumai. 1273/1945/5. számú határozat.
- ²⁰⁹ CSML IB. 12.949. számú ügy iratai; Felülvizsgálják az összes nyugatosok igazolását. In: Délmagyarország. 1946. február 14. (37. szám) 2. p.
- ²¹⁰ Megérkezett Szegedre az igazságügyi B-lista. In: Délmagyarország. 1946. augusztus 27. (193. szám) 2. p.
- ²¹¹ Közbeszólás. In: Délmagyarország. 1945. december 15. (283. szám) 2. p.
- ²¹² Az eljárások meggyorsítását követelték a népbírósági ankéton. In: Délmagyarország. 1945. szeptember 6. (201. szám) 2. p.
- ²¹³ Felülvizsgálják az összes nyugatosok igazolását. In: Délmagyarország. 1946. február 14. (37. szám) 2. p.
- ²¹⁴ Két év alatt mindössze 371 fasisztát ítélték el a szegedi népbíróság területén. In: Délmagyarország. 1946. december 25. (291. szám) 5. p.

- ²¹⁵ Dugonics leánypolgáriban [...]. In: Délmagyarország. 1945. január 9. (5. szám) 3. p.; Az MKP végrehajtó bizottsága akciót indított négy használhatatlan állapotban lévő szegedi iskolaépület rendbehozására. In: Délmagyarország. 1947. április 18. (87. szám) 2. p.
- ²¹⁶ Felhívás. In: Délmagyarország. 1945. március 27. (69. szám) 4. p.; Felhívás. In: Délmagyarország. 1945. március 29. (71. szám) 4. p.
- ²¹⁷ Visszaköltözik a törvényszék. In: Délmagyarország. 1945. május 10. (104. szám) 3. p.
- ²¹⁸ Kinevezték a Kúria és a budapesti ítélőtábla új elnökeit. In: Délmagyarország. 1945. április 10. (79. szám) 3. p.
- ²¹⁹ Visszaköltözött a járásbíró. In: Délmagyarország. 1945. június 2. (122. szám) 2. p.
- ²²⁰ Kinevezések a szegedi bírói karban. In: Délmagyarország. 1945. június 12. (130. szám) 3. p.
- ²²¹ Visszaköltözött a törvényszék. In: Délmagyarország. 1945. június 20. (137. szám) 3. p.
- ²²² Bírák az igazoló bizottság előtt. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 23. (189. szám) 3. p.
- ²²³ Dr. Ilyés Tivadar főügyész helyettes esküte a tábla teljes ülésén. In: Délmagyarország. 1945. június 28. (144. szám) 2. p.
- ²²⁴ Id. dr. Mecsér József ítélőtáblai tanácselnök. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 2. (173. szám) 2. p.; Dr. Mecsér József ítélőtáblai tanácselnök beiktatása. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 11. (181. szám) 2. p.
- ²²⁵ Dr. Veszelyovszky Dezső ítélőtáblai tanácselnök kinevezése. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 25. (191. szám) 3. p.
- ²²⁶ Megkezdődött az igazságügyi szakszervezet világnézeti akadémiájának előadássorozata. In: Délmagyarország. 1945. szeptember 4. (199. szám) 3. p.
- ²²⁷ Új vezető a szegedi népjogvédelem élén. In: Délmagyarország. 1945. augusztus 29. (194. szám) 2. p.
- ²²⁸ A pénzromlás és a jogkereső közönség. In: Délmagyarország. 1945. november 4. (249. szám) 4. p.; A szegedi ítélőtábla fontos elvi döntést hozott a perköltségek valorizációjával kapcsolatban. In: Délmagyarország. 1945. december 13. (281. szám) 1. p.
- ²²⁹ Tanácskozás a szegedi népbírók önállósításáról. In: Délmagyarország. 1946. március 17. (63. szám) 3. p.
- ²³⁰ A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 73/1950. (III. 11.) M.T. számú rendelete a Népbírók Országos Tanácsának megszüntetése tárgyában. In: IK 1950/3. 94. p.
- ²³¹ Dr. Molnár István táblai tanácselnök, a szegedi törvényszék új elnöke dr. Sztodolnik László. In: Délmagyarország. 1946. április 19. (89. szám) 2. p.
- ²³² Négyhónapi fogház az igazoló bizottság előtt tett hamis tanúvallomásért. In: Délmagyarország. 1946. december 7. (276. szám) 2. p.
- ²³³ A szegedi ítélőtábla [...]. In: Délmagyarország. 1946. augusztus 3. (173. szám) 5. p.
- ²³⁴ A szatymazi nyugatosok ki akarják túrni földjükből az újjazdakat. In: Délmagyarország. 1947. április 16. (85. szám) 4. p.
- ²³⁵ A szegedi igazságügyi szakszervezet országos akciót kezdeményezett a bírói kar fizetésének rendezésére. In: Délmagyarország. 1947. április 16. (85. szám) 2. p.
- ²³⁶ Pünkösdkor Szegeden rendezik meg az első vidéki országos jogászgyűlést. In: Délmagyarország. 1947. április 16. (85. szám) 3. p.
- ²³⁷ Van még újjáépíteni való a városban. In: Délmagyarország. 1947. május 6. (101. szám) 1. p.; Az MKP segítségével újjáépült a Dugonics-utcai iskola. In: Délmagyarország. 1947. július 15. (158. szám) 5. p.
- ²³⁸ Adományok a SAS-akció javára. In: Délmagyarország. 1947. július 3. (148. szám) 2. p.
- ²³⁹ CSML VII. 1.a. A Szegedi Itélőtábla elnöki iratai (1947). (Igazságügyi Közlöny 1947. évi 1. számának szétosztásáról készült névjegyzék)
- ²⁴⁰ Ünneplés keretében tették le a hivatali esküjét Mecsér József táblaelnök. In: Délmagyarország. 1947. szeptember 19. (212. szám) 3. p.; A minisztertanács elrendelte az üzemi tervek kidolgozását. In: Délmagyarország. 1947. augusztus 15. (185. szám) 1. p.
- ²⁴¹ Felemlik a közalkalmazottak fizetését. In: Délmagyarország. 1947. május 31. (121. szám) 2. p.
- ²⁴² A demokratikus joggyakorlatnak kell pótolnia a törvények hiányosságait. In: Délmagyarország. 1947. december 18. (288. szám) 3. p.
- ²⁴³ Az uzsoratanács ötévi fegyházbüntetésre ítélte az árdragító Jekelfalussy kereskedőt. In: Délmagyarország. 1947. február 5. (29. szám) 3. p.; Újból tárgyalja a törvényszék Jekelfalussy Sándor árdragítási ügyét. In: Dél-

- magyarország. 1947. május 31. (121. szám) 2. p.; Jogi szemfényvesztés egy árdragítási ügy körül. In: Délmagyarország. 1947. július 15. (158. szám) 2. p.
- ²⁴⁴ KAPOSI ZOLTÁN: *Magyarország gazdaságtörténete, 1700–2000*. Budapest–Pécs, 2002. 335–342. p.
- ²⁴⁵ A törvényszék ismét megállapította Jekelfalussy bűnösségét. In: Délmagyarország. 1947. július 16. (159. szám) 2. p.
- ²⁴⁶ Ma hirdet ítéletet Jekelfalussy Sándor ügyében az ítélőtábla. In: Délmagyarország. 1948. február 20. (42. szám) 2. p.; A tábla is elítélte Jekelfalussy Sándort. In: Délmagyarország. 1948. február 21. (43. szám) 3. p.
- ²⁴⁷ Sztodolnik László törvényszéki elnök és Polónyi Jenő vezető népjogvédelem előléptetése. In: Délmagyarország. 1948. május 27. (120. szám) 3. p.; Végelbírás alá vontak és áthelyeztek több szegedi bírót és ügyészt. In: Délmagyarország. 1948. július 8. (154. szám) 5. p.; Igazságügyi kinevezések. In: Délmagyarország. 1948. augusztus 11. (183. szám) 4. p.; Kinevezések. In: Délmagyarország. 1948. szeptember 10. (208. szám) 4. p.
- ²⁴⁸ Dr. Juhász Imre [...]. In: Délmagyarország. 1948. december 9. (282. szám) 4. p.
- ²⁴⁹ A szegedi ítélőtábla bírái munkaversenyre hívták ki a győri ítélőtáblát. In: Délmagyarország. 1948. április 7. (80. szám) 2. p.
- ²⁵⁰ Ítélethirdetés után kiugrott az ablakon. In: Délmagyarország. 1948. április 15. (87. szám) 2. p.
- ²⁵¹ A tábla is elítélte a jegypanamistákat. In: Délmagyarország. 1948. május 22. (116. szám) 2. p.
- ²⁵² Halálozás. In: Délmagyarország. 1949. január 8. (6. szám) 4. p.; Mecsér József [...]. In: Délmagyarország. 1949. október 13. (238. szám) 6. p.
- ²⁵³ Beiktatták hivatalába Péter János elvtársat, a szegedi felsőbíróság másodelnökét. In: Délmagyarország. 1949. november 30. (277. szám) 7. p.
- ²⁵⁴ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 765–766. hasáb.
- ²⁵⁵ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 768., 771. hasáb.
- ²⁵⁶ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 781. hasáb.
- ²⁵⁷ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 795–797. hasáb.
- ²⁵⁸ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 798–799. hasáb.
- ²⁵⁹ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 801–803. hasáb.
- ²⁶⁰ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 806–808. hasáb.
- ²⁶¹ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 809. hasáb.
- ²⁶² OGYN 1947–1949, 5. kötet, 810. hasáb.
- ²⁶³ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 811. hasáb.
- ²⁶⁴ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 811–812. hasáb.
- ²⁶⁵ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 812–813. hasáb.
- ²⁶⁶ OGYN 1947–1949, 5. kötet, 815. hasáb.
- ²⁶⁷ ANTAL TAMÁS: *A tanácsrendszer és jogintézményei Szegeden (1950–1990). Szervezeti és működési alapvetések.* = Dél-alföldi évszázadok 26. Szeged, 2009. 33–53. p.; BEÉR JÁNOS: *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945–1960)*. Budapest, 1962. 123–191. p.
- ²⁶⁸ OGYI 1949–1953, 1. kötet, 46. szám, 228–229. p.
- ²⁶⁹ Lásd az igazságügyi szervezet átalakítása tárgyában kibocsátott 1949. évi 9. tvr. 1–4. §-ait, valamint az igazságügyminiszter 90.000/1949. I.M. számú rendeletét a bírák, az államügyészek és az igazságügyi tárca körébe tartozó egyéb alkalmazottak eskütelete tárgyában in: IK 1949/11. szám. 666–667. p. és ugyanakkor a 88.000/1949. I.M. számú rendeletét a bíróságok új elnevezése tárgyában in: IK 1949/11. szám. 625. p.
- ²⁷⁰ A bírák minden ítéletükkel a dolgozó nép érdekeit szolgálják. In: Délmagyarország. 1949. november 19. (268. szám) 1. p.
- ²⁷¹ 1949. évi 9. tvr. 6. §.
- ²⁷² Az igazságügyi szervezet átalakításáról szóló 1949. évi 9. tvr. 6. §-ának végrehajtásáról rendelkező 91.000/1949. (XI. 12.) I.M. számú rendelet. In: IK 1949/11. szám. 671–672. p.
- ²⁷³ 1949. évi 9. tvr. 7–10. §§
- ²⁷⁴ Lásd az Ideiglenes Nemzeti Kormányzat a közszolgálati alkalmazottaknak politikai pártok vagy a szakszervezetek működésében való részvételéről szóló 538/1945. M.E. számú rendeletének 3. §-át! In: IK 1945. 39. p.
- ²⁷⁵ OGYN 1949–1953, 2. kötet, 462. p.

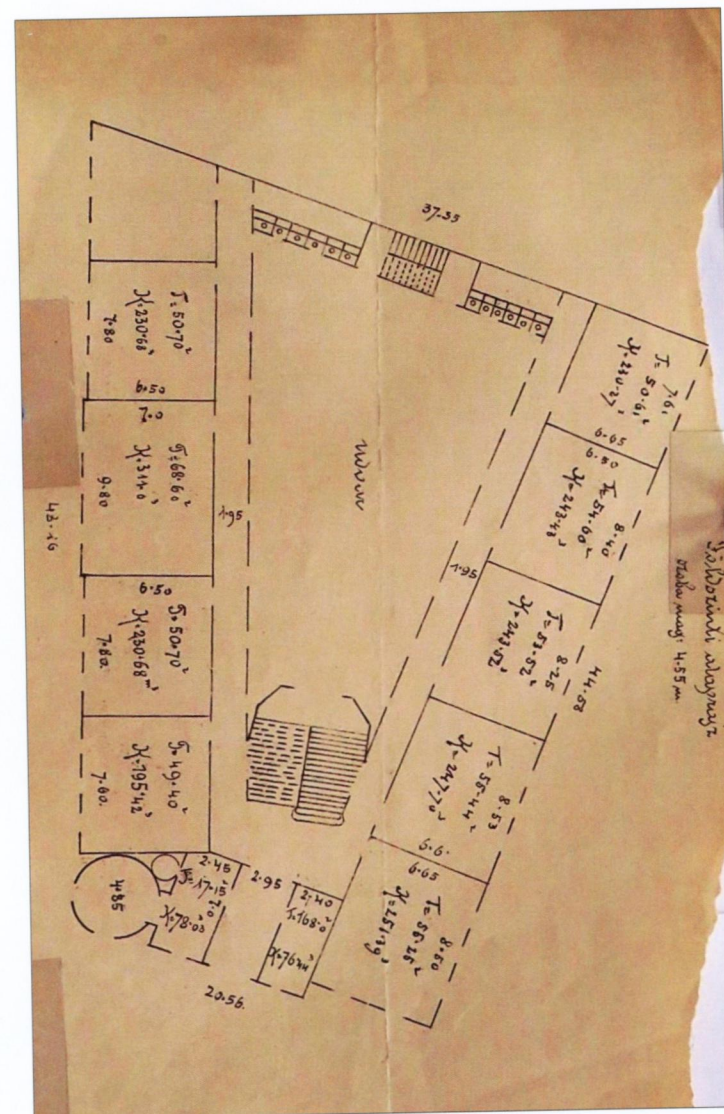
- ²⁷⁶ Lásd az igazságügyi szervezettel kapcsolatos hatásköri és eljárási szabályok módosításáról szóló 1950: 46. törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 177.600/1950. (XII. 20.) I.M. számú rendeletet in: IK 1950/12. szám 549–550. p.
- ²⁷⁷ IK 1950/5. szám. 246. p.
- ²⁷⁸ ZINNER TIBOR: *Utak és tévutak a XX. századi magyar felsőbíráskodás káderpolitikájában '56 után*. In: A Kúria és elnökei III. Szerk.: Bódiné Beliznai Kinga. Budapest, 2015. 161–254. p. ide: 204–205. p.
- ²⁷⁹ Dr. Lakatos Imre elvtárs a szegedi felsőbíráóság elnöke. In: Délmagyarország. 1950. június 20. (140. szám) 4. p.
- ²⁸⁰ IK 1950/7. szám. 318. p., 1950/2. szám. 78. p.
- ²⁸¹ Nagy Imre: Helyi tanácsaink megszilárdítása érdekében a legsürgősebb feladat a tanácsok megtisztítása a befurakodott ellenségtől. In: Szabad Nép. 1951. március 2. (52. szám) 5. p.
- ²⁸² Szabotáló kulákokat ítelt el a szegedi megyei és felsőbíráóság. In: Délmagyarország. 1949. november 19. (268. szám) 7. p.; Szabotáló kulákokat ítelt el a szegedi felsőbíráóság. In: Délmagyarország. 1949. november 24. (272. szám) 3. p.; Vajda József tataházi kulák [...]. In: Délmagyarország. 1949. november 25. (273. szám) 5. p.; Szabotáló cséplőgép-tulajdonost ítelt el a felsőbíráóság. In: Délmagyarország. 1949. december 3. (280. szám) 5. p.; Tito híveit akarta szöktetni egy térvári kulák. In: Délmagyarország. 1949. december 29. (301. szám) 3. p.
- ²⁸³ Megindult a gyűjtés a Lenin–Sztálin szoborra. In: Délmagyarország. 1950. augusztus 22. (194. szám) 4. p.
- ²⁸⁴ Áruhalmozásért 14 hónap börtön. In: Délmagyarország. 1950. november 18. (268. szám) 4. p.
- ²⁸⁵ Bíróági közlemények. In: Délmagyarország. 1951. május 10. (107. szám) 2. p.
- ²⁸⁶ Bíróági közlemény. In: Délmagyarország. 1951. június 26. (146. szám) 4. p.
- ²⁸⁷ Az országgyűlés elfogadta a közlekedés és postaügyi, építésügyi, igazságügyi, pénzügyi tárcák költségvetését, az alkotmány módosításáról és a béke védelméről szóló törvényjavaslatot. In: Délmagyarország. 1950. december 9. (286. szám) 1–2. p.
- ²⁸⁸ Megszűntek a felsőbíráóságok. In: Délmagyarország. 1951. január 5. (3. szám) 3. p.
- ²⁸⁹ IK 1950/7. szám. 318–319. p.; ZINNER 2015, 205–207. p.
- ²⁹⁰ CSML SZL Tervtár, 7. doboz (A Szegedi Tervező Iroda kérelme és a városi tanács 3743-632/1951.VIII. sz. határozata).
- ²⁹¹ CSML Uo. (Nyilvántartás a város területén folyó középítkezésekről)
- ²⁹² CSML Uo. (Jegyzőkönyv, 1952. január 15.)
- ²⁹³ CSML Uo. (Műleírás, 1951. augusztus 10.)
- ²⁹⁴ CSML Uo. (A Szegedi Tervező Iroda által készített földszinti alaprajz)
- ²⁹⁵ CSML Uo. (A.588-4/1953.VIII. számú és T.588-28/1953.VIII. számú ügyiratok)
- ²⁹⁶ Az archontológia az *Igazságügyi Közlöny*, valamint az országos *Tiszti Cím- és Névtár* adatai alapján készült a saját kutatási eredményekből vett korrekciókkal. A + jellel megjelölt bírák már 1938 előtt is a szegedi kir. ítélőtáblán működtek.

FÜGGELÉK

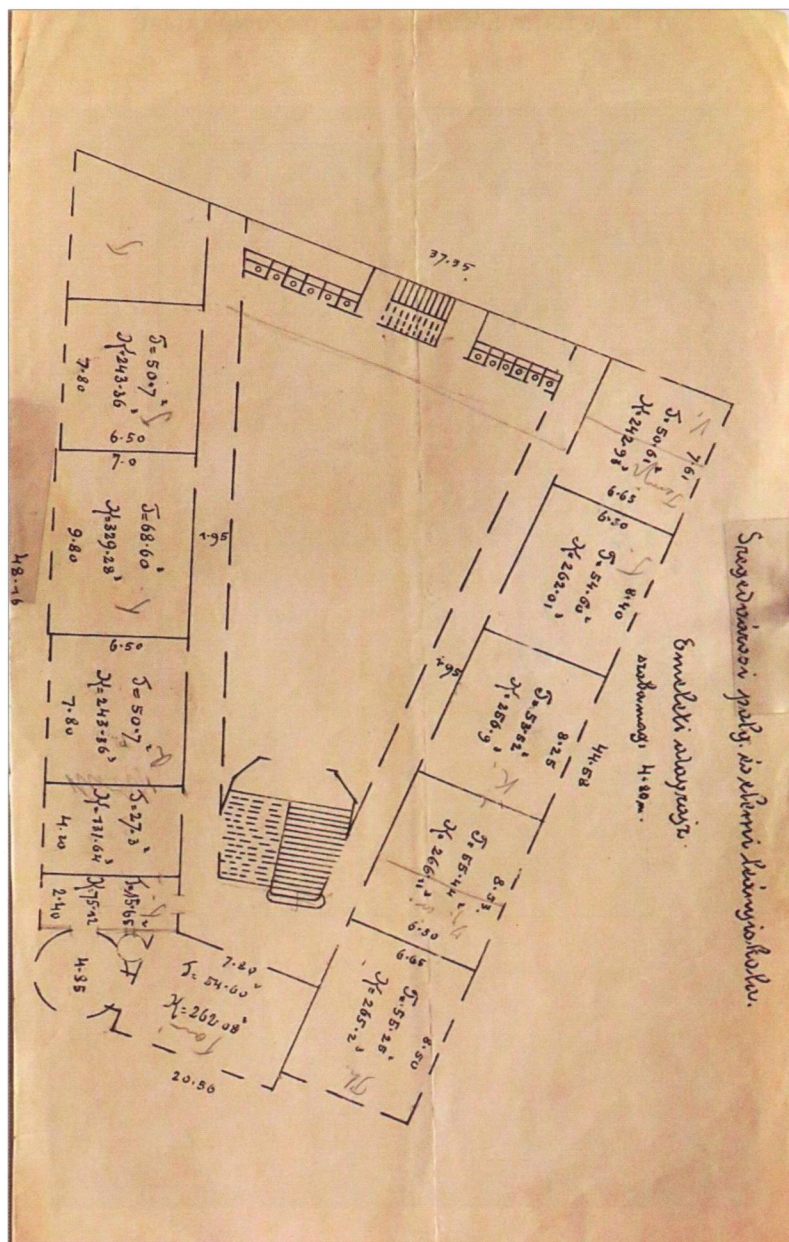

A Tisza Lajos körúti székház mérnöki rajzai*

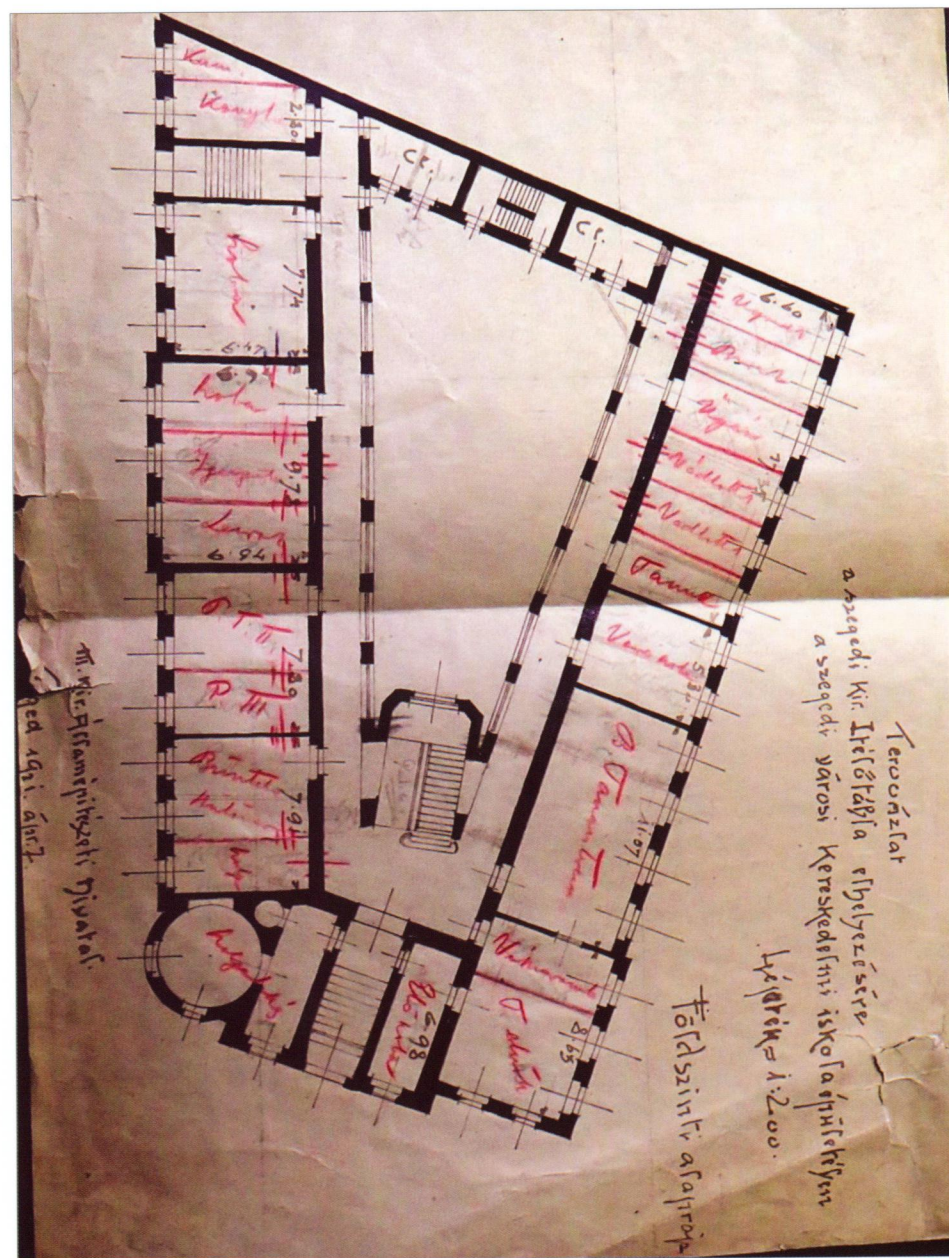

A felsőkereskedelmi iskola földszinti alaprajza 1921 előtt

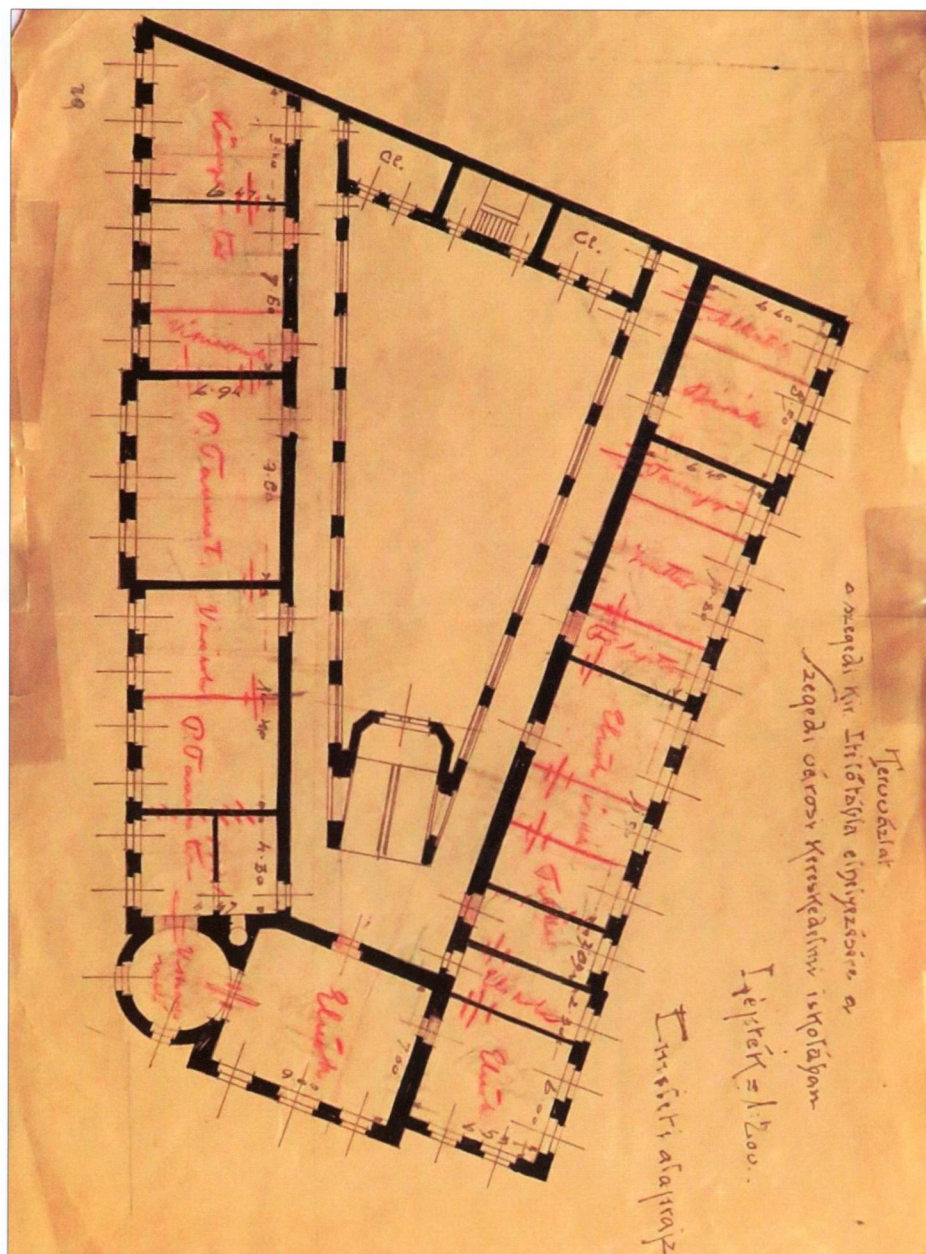
* MNL Csongrád Megyei Levéltára, Tervtár (Szeged, Városi Felsőkereskedelmi Iskola, Tisza Lajos krt.)

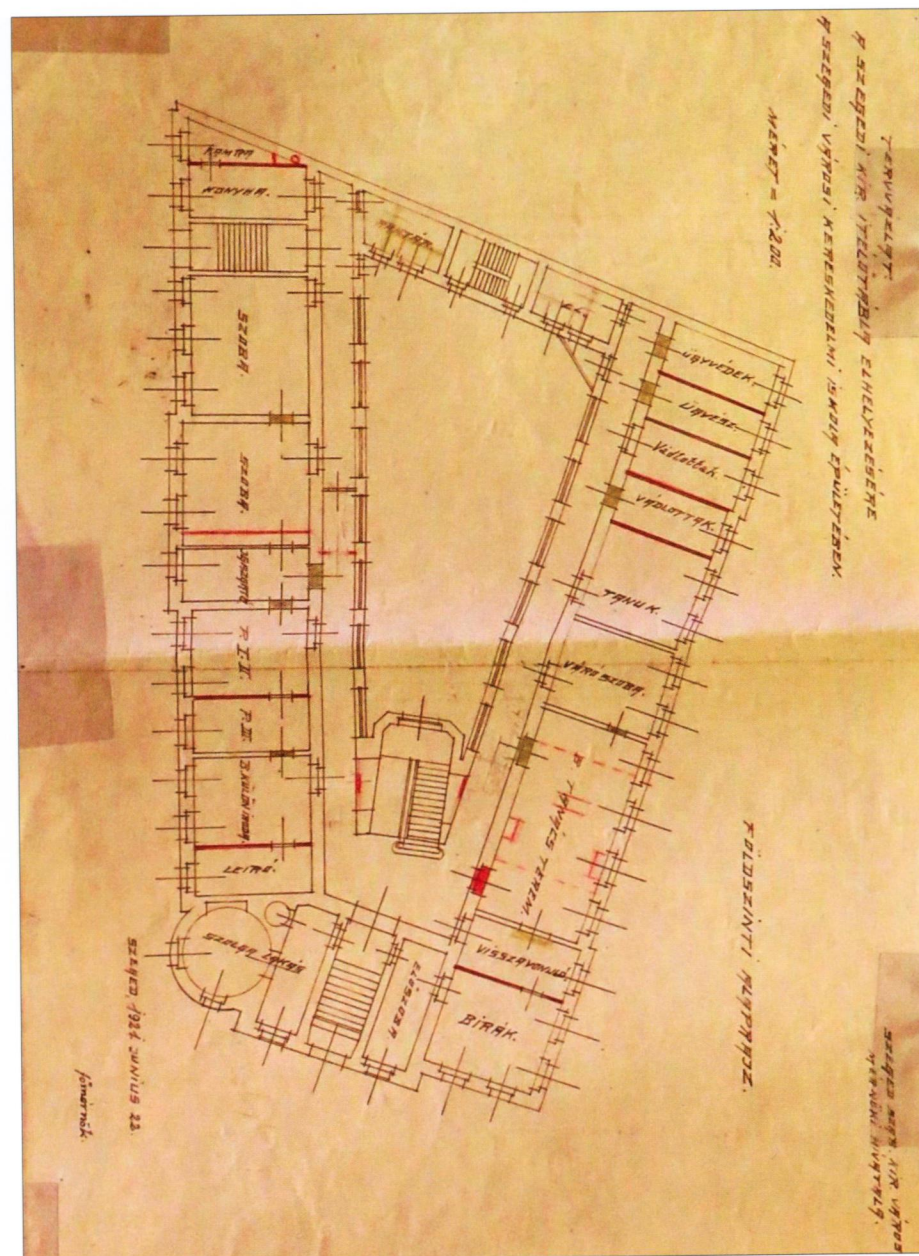
A felsőkereskedelmi iskola emeleti alaprajza 1921 előtt

A földszint első átalakítási terve (1921. április 7.)

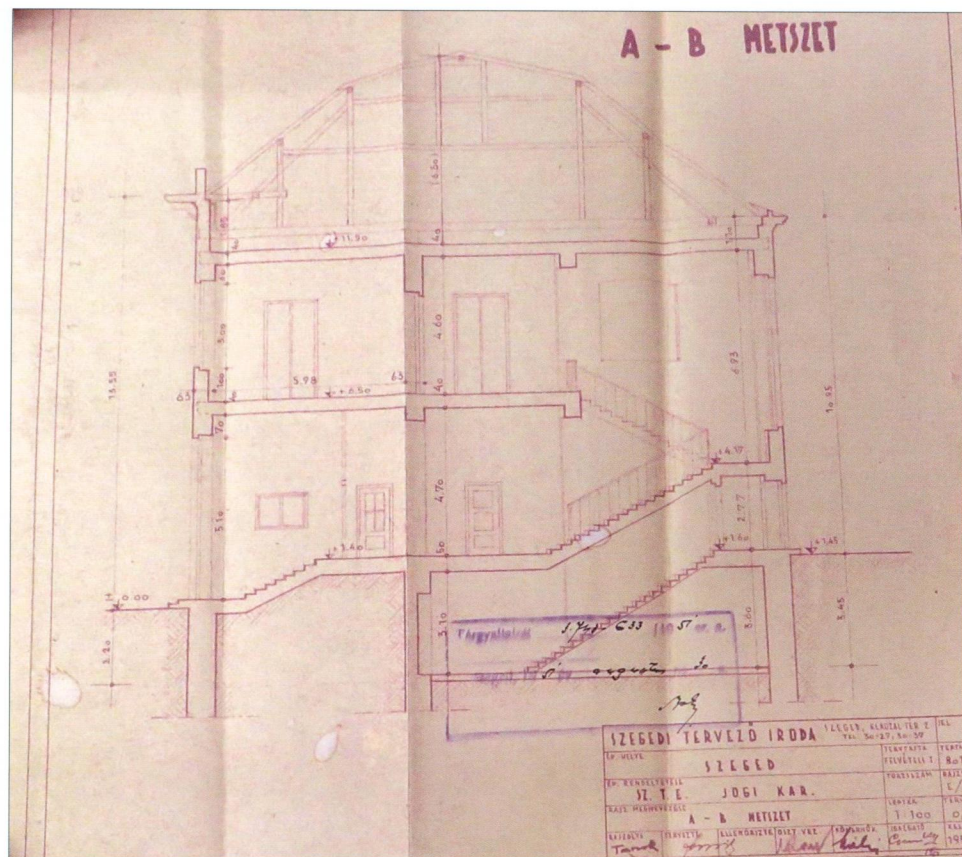

Az emelet első átalakítási terve (1921. április 7.)

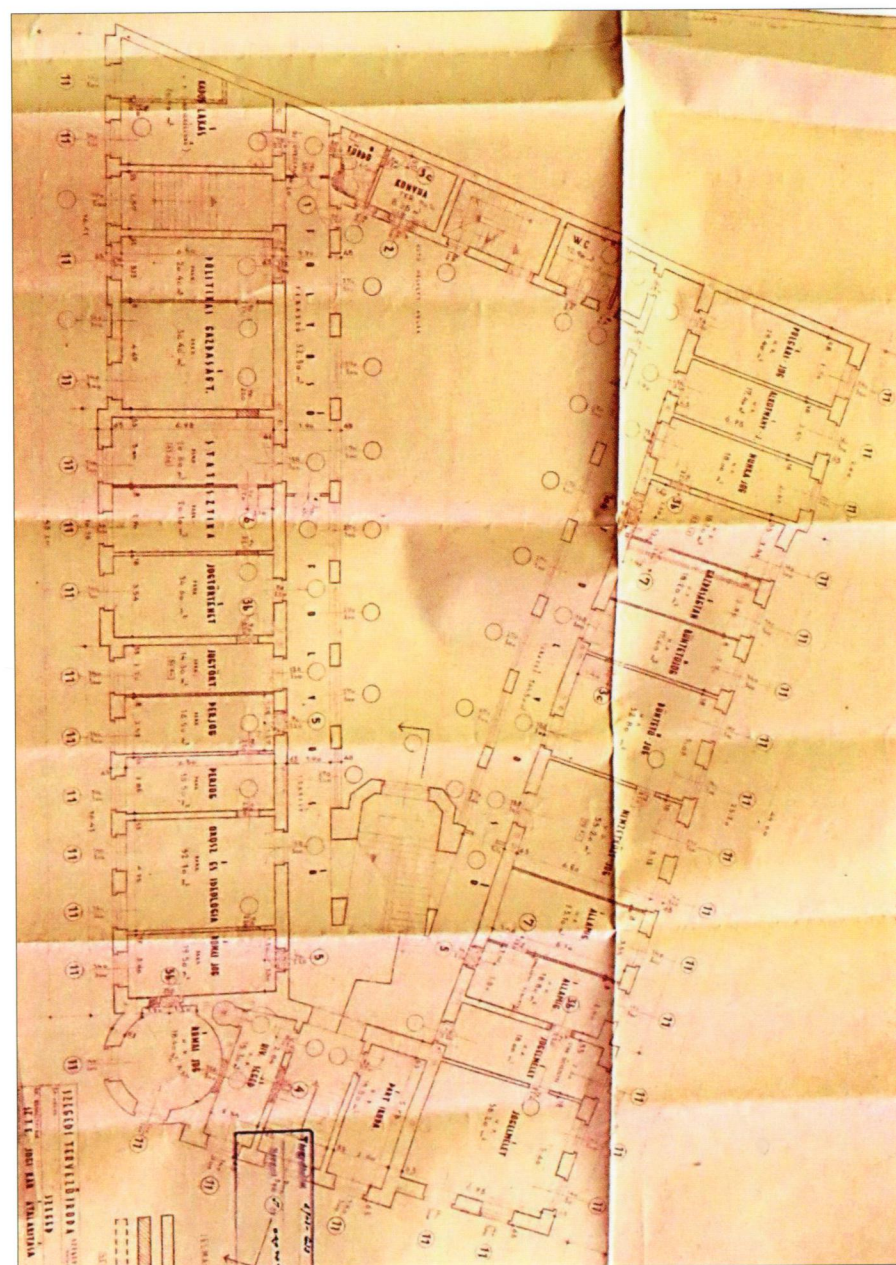

A földszint második átalakítási terve (1921. június 22.)

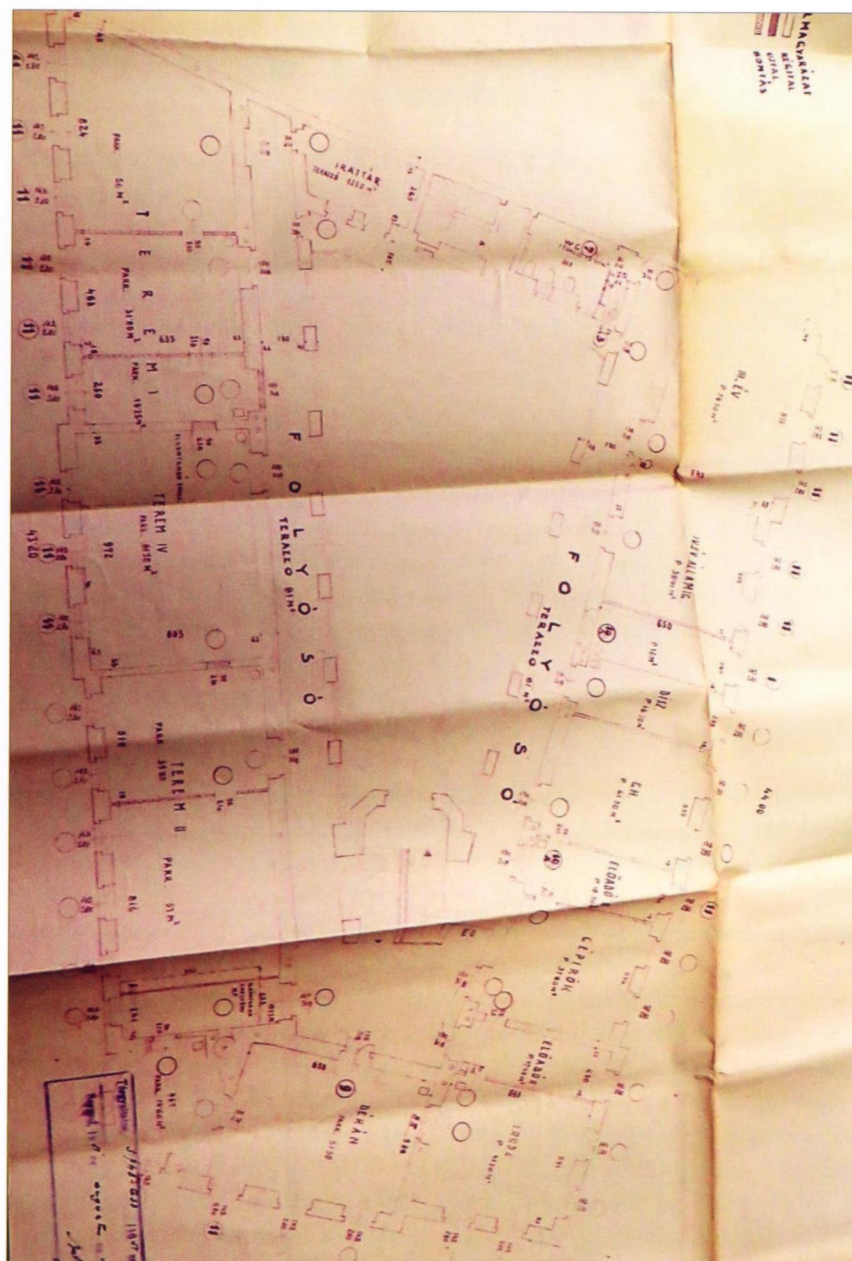

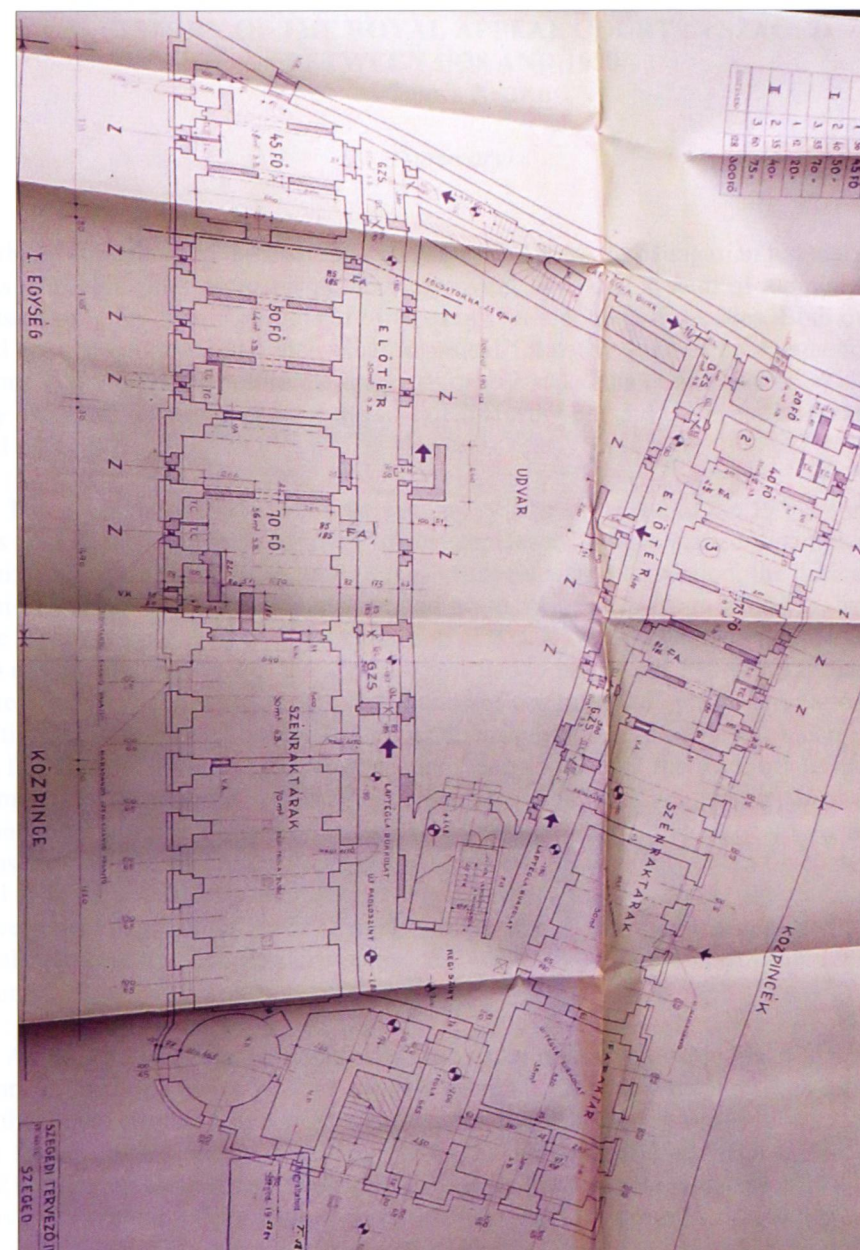
Az épület keresztmetszeti rajza (1951. augusztus 10.)

A jogi kar tanszékeinek elosztása a földszinten 1952 körül

A jogi kar termei és irodái az emeleten 1952 körül

A pinceszint a légkondítmány átalkítás után (1953)

A HISTORY OF THE ROYAL APPEAL COURT IN SZEGED BETWEEN 1938 AND 1950

by Tamás ANTAL

(Summary)

In the historical era of the dual monarchy (1867–1918), the Hungarian judicial system was ever changing, reorganising and improving. A stable system of judicial forums existed only for certain periods of time – only for a couple of decades. Both ordinary and special courts gained their final, classical forms by way of complementary reforms that took place before the end of World War I. This book focuses on a part of key events of the last decade of the so-called Horthy-era and the events followed it in and after 1945.

There was much to change in the judicial system at the end of the 19th century. For this reason, the Hungarian Minister of Justice, Dezső Szilágyi started the implementation of reforms *in medias res* with the most spectacular intervention, the decentralisation of the appeal courts of Budapest and Marosvásárhely (Târgu Mureş). There was one sensitive issue concerning the drafting of Act XXV of 1890, and this was chiefly not a legal one: the seats of the appeal courts had to be chosen. Most major Hungarian cities were not willing to forego the chance of acquiring an appeal court and the resulting socio-economic boom. The government tried to come up with objective criteria for the selection of seats. Among others, these included the level of social development in the applicant cities, their regional gravitational status and, in minority-inhabited regions, a display of feeling of a common national identity among the citizens as well. The outcome of the selection-process was severely criticized in the political debates – primarily along local and not party lines – but in the end the pro-government majority adopted the minister's version of the nine new appeal courts. All in all, although the decentralisation process caused a considerable stir throughout the country, its benefits proved generally satisfactory.

As the city of Szeged could not produce a completely suitable place for the high court in 1891, the entire locating process came up for in 1894 again when the palace of the Royal Appeal Court of justice was finally appointed via the reconstruction of the former library and high school building at Dugonics Square. But in the year of 1921 suddenly the palace of justice was needed for the accommodation of the state university escaping from Kolozsvár (Cluj-Napoca). The Appeal Court and the Ministry of Justice did not want to abandon the beautiful palace to the use of the university and this controversy almost brought about the failure of the entire university plan. Finally the court was ought to move to a third place not comfortable enough for the

requirements of jurisdiction, therefore the city had to pay a huge sum of money for the judges as a compensation of the lack of the office rooms in the new building at Boulevard Lajos Tisza.

The first volume of this book-series contained information on the establishment and the first decades of the Royal Appeal Court in Szeged: both characteristic historical events and organisational rules. The second book detailed the most significant data of the Appeal Court in the next period of time up until 1921, as well as the most important legal norms: procedural codes and ministerial decrees on the scope of authority and operation of the court mentioned. The content of the third book dealt with the eventful decades of the period between 1921 and 1938 – the year when the territorial revision of the peace treaty of Trianon (1920) finally began.

The author of the current (fourth) volume takes the challenge to present the last twelve years of the court involving the previous period led to World War II, and the age of the Great War itself as well as the way of transition to communist dictatorship between 1945 and 1950. The book confronts the institutions of the traditional realm and the new republic era in Hungary, tells the story of the dramatic fight for the lost state territories from the view of the history of administration of justice and courts, examines the special problems arose in Szeged Appeal Court after the re-occupation of the so-called Southern Territories from Yugoslavia. In the second part of the book one can read about the fates of the judges of the court under discussion here during the years of 1944 and 1945, the political judgement upon their activities by the Investigating Committees and the force-coming Communist Party in the post-war race for the power. The elimination of the Appeal Court is the last chapter in this fascinating history that ends on the 31st December 1950 and includes the abolition of the bourgeois democratic values in various acts step-by-step by the Hungarian Parliament. The political and legal phenomenon of the dictatorship of the proletariat, declared in parliamentary debates by the representatives of the Communist Party and the ministers of the actual governments, showed the turn to one-party system clearly in which the legal control on public administration by independent tribunals was no more supported.

KÉPEK JEGYZÉKE

8. oldal Jusztícia szobra a Szegedi Ítéltáblán
12. oldal Az érintett korszakok magyar címerai
17. oldal A bajai járásbíróság egykor (Jelky András tér)
20. oldal Két igazságügy-miniszter: Mikecz Ödön (balra) és Tasnádi-Nagy András (jobbra) fényképei
22. oldal A Magyar Királyi Igazságügyminiszter iratfejléce (*Csongrád Megyei Levéltár*)
24. oldal Magyarország területi gyarapodásai 1938 és 1941 között (*Történelmi világtalasz. Szerk.: Hidas Gábor, et al. Budapest, Cartographia Kft., 1998.*)
28. oldal A Dugonics téri igazságügyi palota – egykor az ítéltábla, majd az egyetem székháza (képeslap)
31. oldal Két közoktatásügyi miniszter: Klebelsberg Kunó (balra) és Hóman Bálint (jobbra) fényképei
34. oldal Az Igazságügyminisztérium vezetői (1939–1944): Antal István (balra) és Radocsay László (jobbra) fényképei (*Hungart © 2018*)
35. oldal Szent-Györgyi Albert rektor (balra) és Pálffy József polgármester (jobbra) fényképei (*Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár*)
39. oldal Konczwald Endre fényképe (*Gellért Imre–Madarász Elemér: Három évtized története életrajzokban. Budapest, 1932.*)
39. oldal Láng-Miticzky Ernő fényképe (*Országgyűlési almanach, 1939–1944.*)
39. oldal Falkay Gyula fényképe (*Szolnoki Törvényszék*)
42. oldal Szegedi életkép a Tisza Lajos körúti székház előtt (képeslap)
45. oldal Két igazságügy-miniszter: Valentiny Ágoston (balra) és Ries István (jobbra) fényképei (*MTI archívum, www.foto.mti.hu*)
47. oldal Dálnoki Miklós Béla (balra) és Tildy Zoltán (jobbra) fényképei
50. oldal Orbán László (balra), Kállai Gyula (középen), Dobi István (jobbra) fényképei
53. oldal A szabadság népi demokratikus szimbóluma (*magánarchívum*)
60. oldal A Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság Fortuna utcai székháza 1940 körül (*BTM Kiscelli Múzeum fényképtára, Kozalka Tivadar felvétele*)
60. oldal Hóman Bálint közoktatásügyi miniszter fényképe
62. oldal Egy ítélet fejléce a megváltozott korban (*Csongrád Megyei Levéltár*)
65. oldal A királyi járásbíróság épülete Enyingen (képeslap)
66. oldal Veszeloyszky Dezső ítéltáblai bíró aláírása (*Csongrád Megyei Levéltár*)
68. oldal Szilbereký Jenő ítéltáblai tanácsjegyző (titkár) aláírása (*Csongrád Megyei Levéltár*)

69. oldal A Nemzetvédelmi Kereszt
 70. oldal Tömöry József ítélőtáblai bíró aláírása *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 72. oldal Részlet Szüts László ítélőtáblai bíró igazolási nyilatkozatából *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 75. oldal Dely Károly ítélőtáblai bíró aláírása *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 77. oldal Részlet Csuri József ítélőtáblai segédhivatali igazgató igazolási nyilatkozatából *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 80. oldal Az 5. Honvéd Kerületi Parancsnokság bíróságának pecsétje *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 81. oldal Salánky János ítélőtáblai bíró aláírása *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 84. oldal Falkay Gyula és a Signum Laudis kitüntetés *(Szolnoki Törvényszék)*
 87. oldal Falkay Gyula kézírása és aláírása *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 90. oldal Újvári István ítélőtáblai bíró aláírása *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 93. oldal Szarvas János fellebbezésének részlete *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 96. oldal Jancsó Károly fellebbezésének részlete *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 99. oldal A Széchenyi téri igazságügyi (törvényszéki) palota (képeslap)
 102. oldal Az ítélőtábla bíráinak névjegyzéke 1947 elején *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 105. oldal Láng Ádám ítélőtáblai bíró aláírása *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 107. oldal Antalfy György helyettes polgármester (később jogászprofesszor és egyetemi rektor) átirata az igazoló bizottságokhoz *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 110. oldal Ketten a polgári eljárásjog nagyjai közül: Plósz Sándor (balra) és Szilberek Jenő (jobbra) fényképei
 113. oldal Az igazság csarnoka a volt Magyar Királyi Curia palotájában
 116. oldal A kommunizmus országos és szegedi arcai: Dobi István (balra), Dénes Leó (középen) és Czibula Antal (jobbra) fényképei
 120. oldal Az ítélőtábla székháza 1950 körül a kisebb toronysüveggel és a vörös csillaggal *(magánarchívum)*
 122. oldal Az ítélőtábla elnökének pecsétje *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 134. oldal Veszeloovszky Dezső igazolási oklevele *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 149. oldal A felsőkereskedelmi iskola földszinti alaprajza 1921 előtt *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 150. oldal A felsőkereskedelmi iskola emeleti alaprajza 1921 előtt *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 151. oldal A volt felsőkereskedelmi iskola földszintjének első átalakítási terve (1921. április 7.) *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 152. oldal A volt felsőkereskedelmi iskola emeletének első átalakítási terve (1921. április 7.) *(Csongrád Megyei Levéltár)*

153. oldal A volt felsőkereskedelmi iskola földszintjének második átalakítási terve (1921. június 22.) *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 154. oldal A volt felsőkereskedelmi iskola emeletének második átalakítási terve (1921. június 22.) *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 155. oldal Az emelet rátoldás meg nem valósult terve (1933. február 20.) *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 156. oldal Az épület keresztmetszeti rajza (1951. augusztus 10.) *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 157. oldal A jogi kar tanszékeinek elosztása a földszinten 1952 körül *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 158. oldal A jogi kar termei és irodái az emeleten 1952 körül *(Csongrád Megyei Levéltár)*
 159. oldal A pinceszint a légoltalmi átalakítás után (1953) *(Csongrád Megyei Levéltár)*

NÉVJEGYZÉK

A-Á

Ágai Dezső	103
Alföldy Béla	98
Alpok hegylánc	95
Alsólendva	23
Alvinczy Imre	52, 109, 139, 140, 152
Antal István	16, 17, 34, 106, 107, 135
Antal Tamás	135, 136, 140, 142, 145
Antalffy György	100, 107
Antall József	57, 58, 61
Apatin	23
Apponyi utca (Szeged)	30
Aulitzky Vilmos	103
Ausztria	78–80, 92, 95, 97

B

Bácsalmás	15, 20, 21
Bács-Bodrog vm.	30, 32
Bácska	18, 27, 31, 32
Baja	15–22, 28, 36, 71, 135
Bajcsy-Zsilinszky utca (Szeged)	120
Bajorország (Németország)	82
Balatonkenese	73
Balástya	90
Balázs Béla	139
Balogh Elemér	137
Baranyi József	101
Basch Béla	141
Bécs	64
Beér János	145
Benkő Gyula	100
Blazovich László	139, 141, 142
Bódiné Beliznai Kinga	146
Bozsó Ferenc	100
Brassó (Románia)	80
Budapest	15–17, 20, 27, 30, 37, 40, 44, 46, 49, 51, 67–69, 75, 77, 81–83, 88, 89, 94, 98, 100, 104, 105, 116, 125, 132, 133, 137, 144, 161
Budinszky László	43

Buócz Károly	30
Burger Béla (= Bojta Béla)	53

C–Cs

<i>Cegléd</i>	81
<i>Celdömölk</i>	95
Curry Richárd	39, 40, 42, 85, 121, 139
Czibula Antal	102, 116
Czúcz Ottó	140
<i>Csáktornya</i>	23
Csaplár Sándor	71, 72, 103, 121
Csillag László	65, 67, 98, 121
Csizmadia Andor	139
<i>Csongrád vm.</i>	118
<i>Csongrád</i>	84, 118
Csuri József	77–79, 97, 98

D

Dálnoki Miklós Béla	43, 47, 62
<i>Dárda</i>	23
Daróczy Bálint	65–67, 98, 103, 119, 21
<i>Debrecen</i>	19, 43, 64
Dékány Sándor	33
<i>Délvidék</i>	22–27, 31, 34, 35, 70, 73, 86, 136, 138, 162
Dely Károly	71, 75, 91, 103, 121, 138
Dénes Leó	102, 116
Dettre János	83, 142
<i>Devecser</i>	94, 95
Dobi István	50, 115, 116
Dobos Lajos	18
<i>Dóm tér (Szeged)</i>	33
Donászy Kálmán	107
<i>Dugonics tér (Szeged)</i>	27–35, 119, 137, 161
<i>Duna folyó</i>	64, 133
<i>Dunaföldvár</i>	93

E

<i>Eger</i>	93, 94
Eisner Manó	84, 87

Elekes Gyula	39, 121
Elémy Sándor	39, 67, 68, 103, 121, 138
<i>Enying</i>	65–92, 94, 96, 98
<i>Eötvös utca (Szeged)</i>	30
<i>Erdély</i>	22, 36, 37, 68, 76, 77
Esztergár Lajos	29

F

Fábián Ferenc	79, 80, 103, 121
Falkay Gyula	17, 18, 27, 29–31, 33–35, 38, 39, 83–87, 103, 121, 138, 142, 143
Faragó György	47, 48
Farkas Csaba	139
Farkas József	141
<i>Fehértemplom</i>	28
<i>Fejér vm.</i>	65
Félegyházi Pál	121
<i>Felvidék</i>	19, 22
Ferenc József	26, 33, 43
Fuchs Gyula → Falkay Gyula	
Füzesi Béla	95

G–Gy

Gábris Imre	103
Gara Pál	141
Gergely Ferenc	143
Gerő Ernő	139
Glósz Miksa	76, 77, 121
Gömöry Andor	41, 138
Gróf Kornél	97
Grozda, Gaisin	88, 89, 143
Grüner István	85
Gyarmaty István	36
Gyenesi József	139
<i>Győr</i>	21, 94, 105, 106, 145
<i>Győrszabadhegy</i>	81
<i>Gyula</i>	27, 28, 105

H

Haberl Pál	85
------------	----

Habermann Gusztáv	139
Habsburg-dinasztia	59
Hajdú Gyula	103, 104
Hajdú József	140
Halasy-Nagy József	34
Halász Aladár	109–111, 140
<i>Hársliget</i>	80
Hebelt Ede	56
Hidas István	115
<i>Hódmezővásárhely</i>	41, 82
<i>Hódság</i>	23
Hóman Bálint	30–33, 137
Homoki-Nagy Mária	138, 139, 143
Horthy István	34, 84
Horthy Miklós	26, 27, 32, 33, 137, 141, 143
Horváth József	85

I

Ilyés Tivadar	99, 103, 144
Imre Kálmán	47, 57
<i>Ipoly folyó</i>	64, 133
<i>Ipolság</i>	19

J

Jakab Mihály	98
Jancsó Károly	91, 94–96
<i>Jánosháza</i>	94
<i>Jászberény</i>	81
Jekelfalussy Sándor	104, 105, 144, 145
Jezerniczky Ákos	89
<i>Jugoszlávia</i>	22, 23, 25, 162
Juhász Imre	105, 121, 145
Juhász István	121, 138
Juhász Krisztina	142

K

Kállai Gyula	47, 50
Kampf Erik	85
Kaposi Zoltán	145
<i>Kaposvár</i>	70, 79, 80, 82

<i>Karácsony</i>	15, 68, 119
Kárász László	100
<i>Kárpátalja</i>	19, 22
Kauszer János	30
<i>Kecskemét</i>	15–19, 119
Keleti Péter	48, 49
Kemenes István	100
<i>Kéréktelek</i>	70
Kertész Béla	85
Keszthelyi Béla	33, 41, 138
<i>Kiskunhalas</i>	90, 93
Kiss Dezső	54, 87, 105
Kiss Ernő	88–90, 143
Kiss György	143
Kiss László	100
<i>Klagenfurt (Ausztria)</i>	80
<i>Kolozsvár</i>	26, 28, 33, 37, 38, 161
Koltay Alajos	30
<i>Komárom</i>	80
Komáromi István	141
Konczwald Endre	17, 36, 39, 41, 121, 135, 138
Kovács M. Mária	142
Kovács Péter	98
Kovács Rókus	40, 138
Kövér Tibor	33
<i>Kremsmünster (Ausztria)</i>	79
<i>Kula</i>	23

L

Lakatos Imre	106, 117, 119, 121, 146
Láng Ádám	71, 76, 103, 105, 121
Láng-Miticzky Ernő	16, 39, 40, 138
Lehoczky Károly	66, 71–74, 121
<i>Lendorf (Ausztria)</i>	80
<i>Lengyeltóti</i>	70
Lenin, Vlagyimir Iljics	118, 146
<i>Liezen (Ausztria)</i>	78
Liszkay Loránd	69–72, 79, 85, 103, 121
<i>Luttenberg (Ausztria)</i>	80

M

Major Ákos	141
Margita István	97
Marosváry Ferenc	74, 103, 106, 121
<i>Marosvásárhely</i>	46, 76, 161
Maróti László	117, 121
Martonyi János	102, 140
Mátételky Dezső	65, 98, 103, 105, 121
Matheovits Ferenc	47, 48, 52
<i>Mecsek</i>	70
Mecsér József (ifj.)	105
Mecsér József (id.)	99–103, 105, 106, 144
Méhes Ignác	52
Meskó Zoltán	20, 31
<i>Mezőlak</i>	73, 78
Mikecz Ödön	15, 20
Molnár János	105, 121
Molnár József	69–71, 103, 119, 121, 138
Molnár Judit	142
Molnár Kálmán	112
<i>Muraszombat</i>	23, 95
Muntyán István	17, 36–41, 121, 138

N–Ny

Nagy Antal	39, 41, 121, 138
Nagy Imre	117, 146
Nagy István	109
<i>Nagybecskerek</i>	28
<i>Nagykanizsa</i>	23
<i>Nagykárolyfalva</i>	38
<i>Nagykikinda</i>	28, 38
<i>Nagykőrös</i>	83
<i>Nagyszentmiklós</i>	38, 83
<i>Nagytarcs puszta</i>	70
<i>Nagyvárad</i>	27, 28, 91
Nánai Lajos	71, 82, 103, 121
Nánási László	136, 138, 139, 141
<i>Nemeskocs</i>	94
<i>Németország</i>	70, 71, 78, 97, 133
<i>Nyárad</i>	81

O–Ö

<i>Óbecse</i>	23
Orbán László	50, 52, 108, 109, 118
<i>Őlbő puszta</i>	70

P

P. Ábrahám Dezső	47
P. Molnár István	101, 103, 121, 144
<i>Palánka</i>	23
Pálfy György	29, 30, 102
Pálfy József	27, 31, 33, 35
Pamuk István	54
<i>Pancsova</i>	28
Pap Róbert	16
<i>Pápa</i>	73, 75, 78, 81
Paraszkay Gyula	88, 89, 143
<i>Pécs</i>	15, 18–21, 23, 29, 36, 70, 71, 89, 135
<i>Perlak</i>	23
Péter János	106, 107, 145
Pető Jenő	90, 91, 121
Plósz Sándor	110
Pócza Lajos	52
Pókay Elek	41, 138
Pólay Elemér	143
Polónyi Jenő	87, 89, 100, 143, 145
Putnoky Miklós	88, 89, 143

R

<i>Ráckeresztúr</i>	80
Rácz Andor	105, 121
Ráczné Mojzes Katalin	136
Radocsay László	17, 21, 25, 30, 34, 137
Radványi Lajos	101
Rajk László	117
Rákosi Mátyás	103
Reményi-Schneller Lajos	15
Révész Béla	139, 141
Ries István	43–46, 52, 55, 61, 103, 111, 112, 114, 141
Robicsek Pál	141

Rokolya Gábor	139
Rósa István	117
Ruszoly József	136, 139, 141, 142

S

Sáfár Sándor	39, 40, 121
Salánky János (= Schwepler János)	81, 82, 103, 106, 121, 138
Sáray Lajos	93, 94, 103, 121, 138, 143
<i>Sárvár</i>	72
Schneller Károly	102
<i>Schönburg (Ausztria)</i>	82
Schweitzer Gábor	142
Simkó Elemér	15
Simon László	103
Somogyi Ferenc	20
<i>Somogyi utca (Szeged)</i>	30
<i>Sopron</i>	75, 76
Sömjén Pál	54
Stipta István	140
Stitz János	20
<i>Svájc</i>	111

Sz

<i>Szabadka</i>	23, 28, 29, 88
Szabó Imre (jogfilozófus)	59
Szabó Imre (polgári eljárásjogász)	142
Szabó József	121
Szakács Ödön	117, 122
Szálasi Ferenc	43, 50, 67, 70–78, 80, 83, 88, 92, 94, 96, 97, 123, 133
Szántó Elemér	103, 122
Szarvas János	42, 91–93, 97, 122, 143
Szász István	42, 80, 103, 122
<i>Szatmárnémeti</i>	90, 91
Széchenyi István	27
<i>Széchenyi tér (Szeged)</i>	98, 99
Szécsi György	118
Székely Imre Kálmán	47, 57, 58, 59
<i>Székelyföld</i>	22, 76
Szekeres Imre	118

<i>Székesfehérvár</i>	70, 74, 94
Szentirmai László	136
Szent-Györgyi Albert	29, 31, 35
Szerdahelyi István	82, 122
Szilágyi Dezső	161
Szilbereky Jenő	68, 101, 103, 110, 142
Szily Kálmán	27, 137
Szinyei Merse Jenő	33
Szirmai István	108
<i>Szolnok</i>	17, 38, 81, 83, 84
<i>Szombathely</i>	23, 38, 43, 78, 90–92
<i>Szovjetunió</i>	43, 111
<i>Szőlősgyörök</i>	69
<i>Szóreg</i>	118
Szrimai István	108
Sztálin, Joszif Visszárjonovics	118, 120, 146
Sztodolnik László	105, 144, 145
Sztójay Döme	16
Szüts László	71–73, 97, 122, 138

T

<i>Tab</i>	88
Takács István	118
Tamasi Mihály	142
Tarajossy Béla	89, 143
<i>Tárkány</i>	70
Tarnay Győző	103
Tarnay Károly	64, 117
Teleki Pál, gr.	16
<i>Temesvár</i>	37, 38, 84
Tímár István	117
<i>Tisza folyó</i>	15, 31, 41, 43, 68–72, 75, 81, 91, 93, 94, 102
<i>Tisza Lajos krt. (Szeged)</i>	30, 32, 42, 98, 102, 106, 120, 149– 159, 162
<i>Tiszántúl</i>	41
<i>Titel</i>	23
Titkos Lajos	94
<i>Tolna</i>	69
Tombácz Lajos	141

Tonelli Sándor	137
<i>Topolya</i>	23
Torlai Artúr	141
Tóth Endre	57, 59, 61
Tóth László	97
Tóth Zsigmond	29
Tömöry József	70, 122
Töreky Géza	52
Török Zoltán	81, 122
<i>Trianon (Franciaország)</i>	19, 20, 22, 77
Trischler Ferenc	96
Tukats Sándor	27, 83

Ú

Újvári István	88–90, 122, 143
<i>Újvidék</i>	23, 25, 28, 32, 136, 143

V

Vadász István	103
Vadász János	30
Vajda József	146
Valentiny Ágoston	43, 45, 64–67, 73, 98, 141
Varga József	33
Vargha Ferenc	49
Váry Albert	139
<i>Vas vm.</i>	94
<i>Vassurány</i>	74
Vecseri Imre	78
<i>Versec</i>	38
Veszelovszky Dezső	64–66, 98–100, 103, 105, 122, 134, 144
<i>Veszprém</i>	70, 73, 76, 95
Vészy Mátyás	61, 110, 112
Vígh Istvánné	54
Viktor István	41, 122, 138
Viskovits József	41, 103, 119, 122
Voltaire	49

W

<i>Weissenstein (Ausztria)</i>	80
<i>Wies (Ausztria)</i>	95

Z–Zs

<i>Zalaegerszeg</i>	21, 23
<i>Zalaszentgrót</i>	79
<i>Zenta</i>	23, 36
Zinner Tibor	146
<i>Zirc</i>	68, 71
<i>Zombor</i>	23, 28, 66, 88, 136
Zombory Jenő	36
Zöld Sándor	103
Zömbik Miklós	97
<i>Zrínyi utca (Szeged)</i>	30
<i>Zsablya</i>	23
Zsitvay Tibor	16